

Johanna Hietämäki

Lastensuojelun alkuarvioinnin
vaikutukset vanhempien
näkökulmasta

Johanna Hietämäki

Lastensuojelun alkuarvioinnin
vaikutukset vanhempien
näkökulmasta

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
elokuun 22. päivänä 2015 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on August 22, 2015 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Lastensuojelun alkuarvioinnin
vaikutukset vanhempien
näkökulmasta

Johanna Hietamäki

Lastensuojelun alkuarvioinnin
vaikutukset vanhempien
näkökulmasta

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors

Jussi Kotkavirta

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korhonen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover photo by Pia Rautio.

URN:ISBN:978-951-39-6257-9

ISBN 978-951-39-6257-9 (PDF)

ISBN 978-951-39-6256-2 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

ABSTRACT

Hietamäki, Johanna

The outcomes of the assessment in child welfare from the parents' perspective

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 205 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 529)

ISBN 978-951-39-6256-2 (nid.)

ISBN 978-951-39-6257-9 (PDF)

This study examines parents' experiences of the assessment and its outcomes in child welfare. The research question is as follows: What factors concerning the assessment process and context contribute to the outcomes of the assessment from the perspective of the parents? The realistic evaluation and program theory research give an evaluation research framework to the study.

In the study 177 parents from seven municipalities who are clients of child welfare participated. Their families had experienced the assessment in child welfare. Various analysis methods were used: cross table, t-test, correlation, factor analysis, hierarchical regression analysis, two-way variance analysis and the bootstrap method.

The results indicate that the good client relationship oriented and the strength oriented social work promoted the reaching of all the examined outcomes of the assessment. The studied outcomes were as follows: increased awareness of the child's situation, the need for change and of the parent's own strengths, experience of the improvement of the family situation and the reaching of similar views of the family situation with the social worker. Other factors which promoted the reaching of the outcomes varied according to the particular outcome. The father's participation in the assessment, receiving a summary of the assessment, the large number of meetings, the social worker's assessment orientation and the parent's wish to get child oriented work promoted the reaching of one or two of the outcomes. But if the social worker focused on the problems of the family, it weakened possibilities for the parent to reach a similar view of the family situation as that of the social worker.

The context factors related to the background of the client affected the outcomes, too. If the problems in the family were related to the parent's problems and if the family themselves had sought help from the child welfare social worker then the situation was more sensitive to perform the assessment. But if the social worker had a good relationship with the client, focused their strengths and explained the assessment openly then positive outcomes were more probable. Furthermore, the parent's higher vocational education and a smaller number of children were connected to positive outcomes. The study shows that for the social worker it is important to invest in a good client relationship, review the strengths of the family, give a summary of the assessment and to work with the whole family.

Keywords: child welfare, child protection, assessment, realistic evaluation

TIIVISTELMÄ

Hietamäki, Johanna

Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 205 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 529)

ISBN 978-951-39-6256-2 (nid.)

ISBN 978-951-39-6257-9 (PDF)

Tutkimus kohdistuu vanhempien kokemuksiin lastensuojelun alkuarvioinnista ja sen vaikutuksista. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena on tutkia, mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta. Realistinen arviointitutkimus antaa tutkimukselle arviointitutkimuksellisen viitekehyksen.

Tutkimukseen osallistui 177 lastensuojelun asiakasperheen vanhempaa seitsemästä kaupungista. Heidän perheille oli tehty lastensuojelun alkuarviointi. Analyysimenetelminä ovat ristiintaulukko, t-testi, korrelaatiokertoimet, faktori-analyysi, hierarkkinen regressioanalyysi, kaksisuuntainen varianssianalyysi ja bootstrap-menetelmä.

Tulosten mukaan sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientoitunut ja voimavaraorientoitunut toiminta edistivät kaikkien tutkittujen alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista. Tutkittuja alkuarvioinnin vaikutuksia olivat vanhemman kokemus tietoisuuden lisääntymisestä lapsen tilanteesta, omista voimavaroista ja perheen muutoksen tarpeista, kokemus perhetilanteen paranemisesta sekä kokemus samanlaisen näkemyksen saavuttamisesta sosiaalityöntekijän kanssa. Muut vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevat tekijät vaihtelivat tutkitun vaikutuksen mukaan. Vaikutusten saavuttamista edistivät myös isän osallistuminen alkuarviointityöskentelyyn, alkuarviointia koskevan yhteenvedon antaminen vanhemmalle, tapaamisten suurempi määrä, sosiaalityöntekijän alkuarviointiorientoitunut työskentely ja vanhemman toive lapsiorientoituneesta työskentelystä. Sosiaalityöntekijän keskittyminen perheen ongelmien tarkasteluun sen sijaan heikensi yhteisen näkemyksen syntymistä perhetilanteesta.

Asiakkuuden taustalla olevien vaikeuksien liittyminen vanhempiin ja asiakkaiden omasta aloitteesta lähtenyt lastensuojelun asiakkuus muodostivat sensitiiviset lähtökohdat työskentelylle. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijän hyvä suhde vanhemman kanssa, perheen voimavarojen tarkastelu ja alkuarvioinnin esittely asiakkaille selvästi edistivät myönteisten vaikutusten saavuttamista. Lisäksi vanhempien korkea ammatillinen koulutus ja perheessä asuvien alaikäisten lasten vähäisempi määrä myötävaikuttivat alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän kannattaa panostaa hyvään asiakassuhteeseen ja voimavaroja tarkastelemaan työskentelyyn, antaa yhteenvedo työstä ja ottaa koko perhe mukaan työskentelyyn.

Avainsanat: lastensuojelu, alkuarviointi, lastensuojelutarpeen selvitys, realistinen arviointitutkimus

Author's address Johanna Hietamäki
National Institute for Health and Welfare (THL)
P.O. Box 30, FI-00271 Helsinki, Finland
johanna.hietamaki@thl.fi

Supervisors Professor Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä
mikko.j.mantysaari@jyu.fi

Doctor Pertti Jokivuori
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä
pertti.jokivuori@jyu.fi

Reviewers Professor Katja Forssén
Department of Social Research
University of Turku

Docent Tarja Heino
National Institute for Health and Welfare (THL)
Helsinki

Opponent Professor Katja Forssén
Department of Social Research
University of Turku

ESIPUHE

Väitöskirjan tekeminen on ollut minulle uusia maisemia avaava, pitkä vaellus, jonka aikana olen perehtynyt uusiin tutkimuksen karttoihin ja maastoihin ja kulkenut erilaisten vaiheiden läpi. Tälle merkkeamattomalle reitille lähteminen ei ollut itsestään selvää. Tarkoitukseni oli opiskella maisterin tutkinto nopeasti ja toimia sen jälkeen asiakastyössä päteväenä sosiaalityöntekijänä. Sosiaalityön opinnot ja erityisesti gradun tekeminen saivat minut arvioimaan omaa työtäni sosiaalityöntekijänä ja kysymään itseltäni, miten voisin toimia paremmin. Samalla lisääntyi halu vaikuttaa sosiaalityön kehittymiseen entistä paremmaksi. Nämä huomiot antoivat viitteitä niin kiinnostavista näköaloista, ettei minua oikeastaan tarvinnut houkutella tälle matkalle.

Väitöskirjavaelluksessa yhdistyvät yksin tekeminen ja toisilta saatava apu. Lämmin kiitokseni kaikesta saamastani tuesta ja avusta! Professori Mikko Mäntysaarelta, tutkimukseni pääohjaajalta saamani neuvot, tuki ja luottamus tutkimukseeni sekä monenlaisten elämää koskevien asioiden jakaminen ovat olleet niin merkittäviä asioita, ettei niitä taida sanoiksi pukea. Eräs mieleen jäänyt hetki on se, kun mielialani oli alamaissa ja Mikko tulit hakemaan minut kahville. Toisena tutkimukseni ohjaajana on toiminut yliopistonlehtori Pertti Jokivuori. Pertti on neuvonut ja tukenut kaikissa tilastotieteellisissä mutta myös muissa kysymyksissä. Muistan vieläkin hyvin Perttiltä saamani lämpimän kannustuksen, kun tutkimusaineiston keruu ei alussa tahtonut onnistua. Kiitokset myös professori Asko Tolvaselle ja Jyväskylän yliopiston tilastoneuvonnalle kaikesta tutkimusaineiston analyysiin saamastani avusta. Yliopistonlehtori, dosentti Tuija Kotiranta puolestaan on toiminut kaikissa ajateltavissa olevissa tutkimuksen tekemistä tukevissa rooleissa alkaen alkuvaiheen kannustuksesta kukkien tuomiseen ja kalastamisesta käsikirjoituksen viimeisten kommenttien antamiseen asti. Professori Marjo Kuroselle haluan antaa lämpimät kiitokseni väitöskirjaani saamistani kommentteista ja avusta tämän prosessin loppuun saattamiseksi.

Professori Katja Forssén ja erikoistutkija, dosentti Tarja Heino ovat toimineet tutkimuksen esitarkastajina. Kiitän teitä todella lämpimästi paneutumises-tanne ja työtäni selvästi parantaneista huomioista ja kommentteista. Olitte luke-neet tekstini todella huolellisesti ja aikaanne käyttäen. Lisäksi olen erittäin iloi-nen siitä, että Katja Forssén lupautui vastaväittäjäkseni.

Väitöskirjan tekemisen ja tutkimuksen maailmaan tutustumisen mahdol-listivat monenlaiset akateemisen vaelluksen lisävarusteet, joista kiitokset kaikil-le. Sain osallistua professori Katja Forssénin, dosentti Riitta Haverisen ja profes-sori Juha Hämäläisen luotsaamaan Sosnetin tutkijakouluryhmään, johon osallis-tui lisäksi Mari, Marja, Minna, Sirpa, Tarja ja Teija. Tutkijakoulu antoi uuden-laisen perspektiivin tutkimuksen tekemiseen ja laajensi näkökulmia oman yli-opiston ulkopuolelle. Sain olla yliopiston antaman tutkijanuran kansainvälis-tämiseen myönnetyn matka-apurahan turvin vierailevana tohtorikoulutettavana Queensin yliopistossa Belfastissa ja Stan Houstonin hyvässä huomassa sekä kaksi viikkoa INDOSOW-ohjelman (International Doctoral Studies in Social Work) tohtorikoulutettaville järjestämässä kesäkoulussa Sloveniassa. Haluan

kiittää myös Jyväskylän yliopistoa mahdollisuuksista suorittaa Ihmistieteiden metodikeskuksen järjestämiä opintoja runsain määrin. Nyt hieman kauempaa katsoen osaan antaa tälle mahdollisuudelle entistä suuremman arvon.

Polun eri mutkissa tutkimustani ovat lukeneet ja kommentoineet monet eri henkilöt niin yksityisesti kuin tutkijakoulussa ja jatkokoulutusseminaareissa. Kiitän teitä kaikkia tutkimustani eri vaiheissa lukeneita ja kommentoineita, joita kaikkia en varmaankaan enää edes muista. Käsikirjoituksen viime metreillä kielenhuollossa auttoi hyvä ystäväni Terttu Kananen. Muina kommentoijina ja palautteen antajina tutkimukseni ohjaajien ja Tuija Kotirannan lisäksi ovat toimineet ainakin Teija Karttunen, Heli Kantola, Maija Mänttari-van der Kuip, Elina Hallman, Marjo Kuronen, Pekka Kettunen ja jatkokoulutusseminaareihin osallistuneet kollegat. Kiitokset koko sosiaalityön yksikön henkilökunnalle, jotka eri aikoina olette olleet tukemassa tutkimuksen tekemistä tai vähintäänkin antamalla hyviä syitä rentoutua kahvikupin äärellä: Anu, Elinat, Heli, Helky, Hisae, Jari, Johannat, Jorma, Kaisa, Katit, Katri, Leena, Maija, Marita, Marjo, Matti, Mikko, Mirja, Mu-I, Nuno, Pekka, Teija, Teppo, Tuijat, Sami, Senni, Simona, Sirpa ja kaikki muut sosiaalityön yksikössä työskennelleet. Tutkimuksen käytännön asioiden toteutuksessa ovat auttaneet sosiaalityön yksikössä harjoittelijoina olleet tutkimusavustajat. Kiitos käytännön avusta Elina Hallmanille, Senni Arposelle, Johanna Paljakalle ja Nuno Alvesille.

Tutkimuksen toteuttamisen suhteen haluan antaa runsaat kiitokseni lastensuojelun asiakkaina olleille vanhemmille, jotka autoitte kyselylomakkeen tekemisessä, osallistuitte haastatteluihin ja vastasitte kyselyyni. Aihe oli osalle teistä hyvinkin kipeä, ja moni teistä oli onneksi saanut apua lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä. Haluan kiittää myös sosiaalityön asiakkaitani, työtovereitani ja sosiaalityön esimiehiäni Erkki Kantolaa, Jouko Nykästä, Maija-Riitta Anttilaa, Ritva Salpakoskea ja Paula Pollari-Urriota. Te olette osaltanne valmentaneet minua tämän tutkimuksen tekemiseen, kun olen saanut käytännön kokemusta sosiaalityöntekijänä toimimisesta, siinä välillä onnistuen ja välillä myös taitamattomasti toimien. Tutkimukseni alkumetreillä sain erityisesti tukea lastensuojelun alkuarviointi -hankkeessa toimineilta Ritva Salpakoskelta ja Christine Välivaaralta, kun yhdessä keskustelimme lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen arvioinnista. Kiitän myös Tiina Muukkosta, Hanna Tulensaloa ja Sointu Mölleriä lastensuojelun alkuvaiheen arviointimenetelmien kehittämisestä ja käymistämme keskusteluista. Tekemänne työ oli merkittävää tämän tutkimuksen toteuttamiselle.

Tutkimuksen tekemiseksi on arjen sujuminen tärkeää. Arvostan erittäin paljon saamiani työsuhteita ja myönteisiä rahoituspäätöksiä. Kiitokset niistä Jyväskylän yliopistolle, Itä-Suomen yliopistolle, Kunnallisalan kehittämissäätiölle, Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys ry:lle, Konkordia-liittolle ja Oskar Öflundin säätiölle. Lämpimät kiitokset Riitta Vornaselle rahoituksen järjestymisestä Suomen Akatemian rahoittaman Lastensuojelun tarpeet, prosessit ja tuloksellisuus -hankkeen tiimoilta. Tämä yhteistyö on johdannut yhteistyön laajentumiseen Riitan lisäksi Pirjo Pölkin, Janissa Miettisen ja Annemari Jaakolan kanssa. Nyt viime metreillä ovat olleet vähintäänkin henki-

senä tukenani Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen uudet työkaverini Päivi Petrelius, Tarja Heino ja Rika Rajala. Sain Tarjalta vielä loppumetreillä tärkeitä kommentteja työni parantamiseksi. Kiitokset esimiehenäni toimivalle Johanna Lammi-Taskulalle saamastani tuesta ja uusien ideoiden edistämisestä.

Lämmin kiitos kaikille ystäväilleni ja läheisilleni, kolmelle veljelleni Jukalle, Joukolle ja Jormalle perheineen ja lastenlapsineen siitä, että olette olleet kiinnostuneita tutkimuksestani, kannustaneet, kysyneet: ”eikö se kohta valmistu”, antaneet runsaasti muuta ajateltavaa ja tekemistä sekä olette olleet tukenani monissa elämäni vaiheissa. Väitöskirjan tekeminen on vienyt runsaasti vapaa-aikaani, mutta olette ymmärtäneet senkin ja pysyneet vierelläni. Kiitokset veljilleni perheineen sekä kummeilleni Kaisalle ja Kaukolle vanhempieni auttamisesta eri vaiheissa – se työ on osaltaan helpottanut tutkimukseni tekemistä. Erityisen kiitokseni haluan osoittaa vanhemmilleni. Isälleni Väinölle, jonka kanssa sovimme uuden puvun ostamisesta väitöstilaisuutta varten, vaikka jo silloin tiesimme, että hän ei ehkä tule osallistumaan tähän tilaisuuteen. Hänelle väitöskirjani tekeminen ei merkinnyt enää mitään elämän loppumetreillä, vaan muut asiat olivat tärkeämpiä. Kiitos äidilleni Anna-Liisalle, joka jaksoit odottaa väitöskirjan valmistumista voimiesi heiketessä ja osaat iloita kanssani tästä hetkestä.

Elämältä voi saada hienompia maisemia kuin on osannut toivoa. Tämä väitöskirjan valmistuminen on yksi niistä.

Helsingissä 30.6.2015
Johanna Hietamäki

KUVIOT

KUVIO 1	Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) muodostama realistisen arviointitutkimuksen perusmalli.....	33
KUVIO 2	Arviointitutkimuksellinen viitekehys muodostuu interventtiosta, vaikutuksista ja kontekstista.....	39
KUVIO 3	Lasten määrät koskien alkuarviointia ja lastensuojeluilmoituksia, N (Lastensuojelu 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013).....	56
KUVIO 4	Lastensuojelun uusien alle 18-vuotiaiden asiakkaiden määrät, N (Lastensuojelu 2013, 13).....	57
KUVIO 5	Alkuarvioinnin prosessi alkuarviointimenetelmien mukaan toteutettuna (Muukkonen & Tulensalo 2004, 12; Ervast & Tulensalo 2006, 17; Möller 2004, 23).....	61
KUVIO 6	Alkuarvioinnin periaatteet alkuarviointimenetelmien mukaan tarkasteltuna.....	63
KUVIO 7	Perheiden käyttämät sosiaali- ja terveystalvet viimeisen vuoden aikana, % (N=173).....	113
KUVIO 8	Sosiaali- ja terveystalvet käyttäneet perheet vuoden aikana, % (N=173).....	114
KUVIO 9	Lastensuojelun tilanearvion muodostavien tapaamisten määrä, % (N=170).....	115
KUVIO 10	Perheenjäsenen tapaaminen sen mukaan, onko vanhempi parisuhteessa (% , N=169).....	116
KUVIO 11	Alkuarviointiin osallistuneet perheenjäsenet perheittäin tarkasteltuna (N=169).....	117
KUVIO 12	Faktorianalyysin avulla muodostetut summamuuttujat kootusti.....	127
KUVIO 13	Asiakassuhdeorientaatio, summamuuttuja (N=177).....	128
KUVIO 14	Alkuarviointiorientaatio, summamuuttuja (N=175).....	130
KUVIO 15	Voimavaraorientaatio, summamuuttuja (N=176).....	131
KUVIO 16	Sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheen vaikeuksista ja ongelmista, % (n=177).....	131
KUVIO 17	Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni (tai lasteni) kanssa, % (N=177).....	132
KUVIO 18	Vanhemman kokemus asiakkuuden vapaaehtoisuudesta vastaamishetkellä, % (N=174).....	134
KUVIO 19	Lapsitietoisuus, summamuuttuja (N=172).....	136
KUVIO 20	Sosiaalityöntekijän avulla vanhempi tietää paljon paremmin omat vahvuudet, % (N=177).....	138
KUVIO 21	Muutostarvetietoisuus, summamuuttuja (N=173).....	138
KUVIO 22	Alkuarvioinnin vaikutus perhetilanteeseen, % (N=170).....	139
KUVIO 23	Perhetilanteesta olevan käsityksen samankaltaisuus vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken, % (N=174).....	140
KUVIO 24	Korrelaatioiden pohjalta jatkoanalyysiin tulevat muuttujat.....	143

KUVIO 25	Vanhemman kokemus, auttoiko sosiaalityöntekijä lisäämään muutostarvetietoisuutta sosiaalityöntekijän voimavaraorientaation ja asiakkuuden alkamisen syyn mukaan, N=148 (kaksisuuntainen varianssianalyysi).....	154
KUVIO 26	Muutostarvetietoisuuden lisääntymistä koskevat keskiarvot asiakkuuden alkamisen tavan ja asiakassuhdeorientaation mukaan, N=171 (kaksisuuntainen varianssianalyysi).....	156
KUVIO 27	Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja asiakassuhdeorientaation mukaan, N=150 (kaksisuuntainen varianssianalyysi).....	157
KUVIO 28	Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja voimavaraorientaation mukaan, N=149 (kaksisuuntainen varianssianalyysi).....	158
KUVIO 29	Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja ongelmaorientaation mukaan, N=147 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)	159
KUVIO 30	Asiakassuhteen ja asiakkuuden alkamisen tavan yhteydet näkemykseen perhetilanteesta (N=173) (kaksisuuntainen varianssianalyysi)	160

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Teorialähtöistä arviointitutkimusta kuvaavat käsitteet.....	28
TAULUKKO 2	Lastensuojelun kolme orientaatiota ¹	43
TAULUKKO 3	Alkuarviointi (<i>assessment</i>) ja lastensuojelututkinta (<i>investigation</i>) ¹	46
TAULUKKO 4	Alkuarviointimenetelmiä koskevat oppaat ja muu kirjallisuus.....	60
TAULUKKO 5	Suomessa tehdyt tutkimukset lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheesta (N=12).....	69
TAULUKKO 6	Kansainväliset alkuarviointia koskevat tutkimukset (n=11)	74
TAULUKKO 7	Kansainväliset tutkimukset, joissa alkuarviointia tutkitaan osana lastensuojelun prosessia (n=17)	75
TAULUKKO 8	Aineiston keruun tapa, ajankohta ja vastanneet.....	96
TAULUKKO 9	Vanhemmat kaupungin koon ja alkuarviointikoulutuksen mukaan tarkasteltuna.....	99
TAULUKKO 10	Alkuarviointiin osallistuneiden vanhempien taustatietoja	107
TAULUKKO 11	Vanhempien työtilanne, koulutus ja perheen tulot	108
TAULUKKO 12	Perheiden kotona ja kodin ulkopuolella asuvat alle 18-vuotiaat lapset ikäryhmittäin (%).....	109
TAULUKKO 13	Vastaaajien näkemys lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta.....	110

TAULUKKO 14	Vanhempien näkemys lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syystä	111
TAULUKKO 15	Lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syy ja tapa, ristiintaulukko (%)	111
TAULUKKO 16	Yksilölliset tapaamiset (N=169)	118
TAULUKKO 17	Alkuarvioinnissa käytetyt työvälineet vanhempien mukaan (N=41).....	119
TAULUKKO 18	Alkuarviointityöskentelyyn osallistuneet työntekijät	120
TAULUKKO 19	Alkuarviointia koskevien väittämien faktorirakenne	124
TAULUKKO 20	Alkuarvioinnin vaikutusten ja niitä selittävien tekijöiden väliset korrelaatiot	142
TAULUKKO 21	Vanhemman lapsitietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)	144
TAULUKKO 22	Vanhemman voimavaratietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)	145
TAULUKKO 23	Vanhemman muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)	147
TAULUKKO 24	Perhetilanteen muutokseen paremmaksi vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)	148
TAULUKKO 25	Perhetilanteesta yhteisen näkemyksen saavuttamiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)	149

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

OSA I	TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS	17
1	JOHDANTO.....	19
2	REALISTINEN ARVIOINTITUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ.....	26
2.1	Realistisen arviointitutkimuksen paikannusta.....	26
2.2	Realistisen arviointitutkimuksen keskeisiä periaatteita.....	31
2.3	Arviointitutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymys	39
3	LASTENSUOJELUN ALKUARVIOINTI.....	42
3.1	Lastensuojelun orientaatioiden tarkastelua kansainvälisessä kentässä	42
3.2	Alkuarvioinnin tarkastelua kansainvälisessä kentässä.....	45
3.3	Alkuarvioinnin määrittelyä suomalaisessa kontekstissa.....	48
3.4	Näkökulmia alkuarvioinnin määrittelyyn.....	51
3.5	Lastensuojelutarpeen selvitys lastensuojelulaissa	53
3.6	Alkuarvioinnin asiakasmäärät ja alkuarviointiin kohdistuva valvonta.....	55
4	ALKUARVIOINTIMENETELMIEN TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA ..	59
4.1	Alkuarvioinnin periaatteet	62
4.2	Alkuarvioinnin vaikutukset.....	66
5	TUTKIMUSKATSAUS VANHEMPIEN KOKEMUKSISTA ALKUARVIOINNISTA	68
5.1	Katsaus suomalaisiin tutkimuksiin.....	68
5.2	Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin.....	73
5.2.1	Asiakkuuden alkuvaihe, asiakassuhde ja osallistuminen.....	78
5.2.2	Alkuarvioinnin toteutus.....	80
5.2.3	Vaikutukset ja kontekstitekijät.....	85
5.3	Yhteenvetoa ja pohdintaa tutkimuskatsauksen pohjalta.....	90
OSA II	AINEISTOT JA METODIT	93
6	TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTO JA ANALYYSI	95
6.1	Tutkimuksen toteuttaminen ja aineisto.....	95
6.2	Tutkimukseen osallistuneet kaupungit.....	99

6.3	Tutkimuseettisiä kysymyksiä	100
6.4	Kyselylomake	100
6.5	Aineiston analyysi	101
OSA III TULOKSET JA POHDINTA		105
7	AINEISTON KUVAUS	107
7.1	Perheet	107
7.2	Asiakkuuden alkaminen	109
7.3	Perheen käyttämät sosiaali- ja terveyspalvelut	113
8	ALKUARVIOINNIN TOTEUTUS	115
8.1	Asiakkaiden tapaamiset ja alkuarvioinnin kesto	115
8.2	Yksilötapaamiset	118
8.3	Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen	119
8.4	Alkuarvioinnin kesto ja yhteenvedon saaminen	119
8.5	Alkuarvioinnin tekemiseen osallistuneet työntekijät	120
9	VANHEMPIEN KOKEMUKSET SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖSKENTELYSTÄ	122
9.1	Faktorianalyysi alkuarviointityöskentelyn orientaatioita ja alkuarvioinnin vaikutuksia koskeville muuttujille	122
9.2	Asiakassuhdeorientaatio	128
9.3	Alkuarviointiorientaatio	129
9.4	Voimavaraorientaatio ja ongelmaorientaatio	130
9.5	Lapsiorientaation toive	132
9.6	Asiakkuus vapaaehtoista vai pakollista	133
10	ALKUARVIOINNIN VAIKUTUKSET	135
10.1	Lapsitietoisuuden lisääntyminen	136
10.2	Voimavaratietoisuuden ja muutostarvetietoisuuden lisääntyminen	137
10.3	Vaikutukset perheentilanteeseen ja perhetilannetta koskeva näkemys	139
10.4	Asiakkuuden jatkuminen	140
11	ALKUARVIOINNIN, KONTEKSTITEKIJÖIDEN JA ALKUARVIOINNIN VAIKUTUSTEN VÄLISET YHTEYDET	141
11.1	Lapsitietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät	144
11.2	Voimavaratietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät	145
11.3	Muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät	146
11.4	Perhetilanteen muuttumiseen vaikuttavat tekijät	147
11.5	Yhteinen näkemys perhetilanteesta	149
11.6	Yhteenvedo	151
12	KONTEKSTITEKIJÖIDEN MERKITYS VAIKUTUSYHTEYKSILLE	153

12.1	Muutostarvetietoisuus ja asiakkuuden kontekstitekijät	154
12.2	Näkemyks perhetilanteesta ja asiakkuutta koskevat tekijät.....	157
12.3	Yhteenveto	161
13	TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	163
13.1	Keskeiset tulokset	163
13.2	Tulosten arviointi.....	166
13.3	Johtopäätökset.....	168
	SUMMARY	174
	KIRJALLISUUS	179
	LIITTEET	206
	Liite 1. Kyselylomakkeen saatekirje.....	206
	Liite 2. Kyselylomake	207
	Liite 3. Aineiston keruun esteitä.....	214
	Liite 4. Summamuuttujat muodostavien väittämien vastausjakaumat ja keskiarvot.....	215
	Liite 5. Kaksisuuntaista varianssianalyysia koskevien tulosten F-testit ja tilastolliset merkitsevyydet.....	217

OSA I TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS

1 JOHDANTO

Lastensuojelun sosiaalityö on eräs vaikeimpia sosiaalityön tehtäviä. Ongelmien liittyminen lapseen jo sinänsä tekee työstä erittäin sensitiivistä. Lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat luonteeltaan arkaluontoisia ja välillä myös erittäin hankalia. Tässä oman haasteensa tuo lastensuojelussa kohdattavien ongelmien moninaisuus. Lisäksi asiakkailta on pelkoja lastensuojelutyötä kohtaan, koskien erityisesti pelkoa lasten huostaanotosta (esim. Forssén 1997, 176; Davies 2011, 204; Platt 2006, 276; Bell 2002). Tilanteen vaikeutta lisää, mikäli perhe ei syystä tai toisesta halua sosiaalityöntekijöiden työskentelevän perheen kanssa (esim. Forssén 1993, 136-137; DeBoer & Coady 2003, 135; Trotter 2002). Asiakasnäkökulman lisäksi lastensuojelutyöhön kohdistuu työskentelyolosuhteista johtuvia paineita. Lastensuojelutyön sosiaalityöntekijöillä voi olla kohtuuttoman suuria asiakasmääriä (Toimiva lastensuojelu 2013, 39). Valtiontalouden tarkastusviraston (2012, 3) tekemän lastensuojelun tuloksellisuuskertomuksen mukaan niukat sosiaalityöntekijäresurssit eivät luo edellytyksiä vaikuttavan, laadukkaan ja kustannustehokkaan lastensuojelutyön toteuttamiselle. Työnantajan taholta lastensuojelun sosiaalityöhön kohdistuvat suuremmat tilivelvollisuutta ja ammattieettisyyttä koskevat paineet verrattuna aikuissosiaalityöhön ja yhdennettyyn sosiaalityöhön (Mänttari-Van der Kuip 2013). Työntekijöiden työskentelytaidot muodostavat myös keskeisen näkökulman lastensuojelutyön kokonaisuuteen. Toimiva lastensuojelu-raportissa (2013) todetaan, että lastensuojelutyössä tarvitaan edelleen osaamisen vahvistamista. Sosiaalityöntekijät kokevat lastensuojelutyön samanaikaisesti kuormittavaksi, vaikeaksi, tärkeäksi ja motivoivaksi (Forsman 2010; Pösö & Forsman 2013; Matela 2011). Edellä mainitut ja myös monet muut tekijät kuten juridiikan vaatimukset antavat vaativat ja kiinnostavat lähtökohdat lastensuojelun sosiaalityölle, kuinka toimia ja tehdä yhteistyötä perheen kanssa alusta alkaen perhettä hyödyttävällä tavalla.

Asiakkuuden alkuvaiheessa tapahtuvaa asiakkaiden tilanteiden arvioinnin keskeinen merkitys tulee selkeästi ja yksimielisesti esille sosiaalityön oppikirjoissa. Niissä asiakkaiden tilanteiden alkuarviointi nähdään sosiaalityön ydinosaamisen alueeksi (esim. Rostila 2001b; Kananoja & Pentinmäki 1977; Ahla & Tarvainen 1959; Crisp, Anderson, Orme & Lister 2003, v; Crisp ym. 2004,

199; Hepworth, Rooney, Dewberry Rooney, Strom-Gottfried & Larsen 2010) tai jopa hyvän sosiaalityön sydämeiksi, kuten Watson ja West (2006, 30) kirjoittavat. Ylipäättänsä oppikirjoissa korostetaan asiakkuuden alun tärkeyttä myöhemmälle työskentelylle (Möller 2004, 45; Kananoja & Pentinmäki 1977, 171-172; Lloyd & Taylor 1995; Gray 2002, 182). Munron (1996, 794, 799-807) mukaan sosiaalityöntekijän asiakkaasta alkuvaiheessa muodostamat käsitykset vaikuttavat ja ohjaavat hänen toimintaansa merkittävästi myös jatkossa. Näin ollen alkuvaiheessa muodostetut väärät johtopäätökset voivat ohjata työntekijää sivuuttamaan toisenlaisia johtopäätöksiä tukevia asioita. Lapsen tilanteen arviointiin liittyvää menetelmäosaamista pidetään sellaisena asiantuntijuuden ja osaamisen alueena, jonka kaikkien lastensuojelun työntekijöiden tulisi hallita (Kaikko & Friis 2009, 94). Tällä hetkellä ei kuitenkaan tiedetä, kuinka hyvin sosiaalityöntekijät hallitsevat näitä menetelmiä.

Suomessa on kehitetty työmenetelmiä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään perhetilanteen arviointiin. Näitä alkuarviointiin kehitettyjä työmenetelmiä ovat Pesäpuu ry:n kehittämä *Lapsen elämäntilanteen kartoitus* (Möller 2004) ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kehittämä *Lapsikeskeinen tilannearviointi* (Muukkonen & Tulensalo 2004). Lastensuojelun alkuarviointiin kehitetyt edellä mainitut kaksi menetelmää ovat hyvin samankaltaisia, vaikka joitain erojakin on. Erot koskevat esimerkiksi sitä, järjestetäänkö yksilötapaamisia ensisijaisesti lapsen kanssa vai lapsen lisäksi myös vanhempien kanssa. Jatkossa puhuttaessa alkuarviointimenetelmistä tarkoitetaan edellä mainittuja Pesäpuu ry:n ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kehittämää alkuarviointimenetelmiä. Näiden alkuarviointimenetelmien kehittämisen taustalla ovat sosiaalityöntekijöiden itsensä havaitsemat työn kehittämisen tarpeet ja lastensuojelututkimuksissa ongelmallisiksi havaitut asiat. Näitä asioita ovat lastensuojelutyön kokeminen epämääräiseksi, lasten sivuuttaminen sosiaalityössä ja toive saada systemaattisempia menetelmiä alkuarviointityöskentelyyn (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1; Möller 2004, 12; 2005, 11). Lastensuojelun alkuarviointiin kehitettyjen kahden menetelmän lisäksi alkuarvioinnissa on käytetty Suomessa myös muita menetelmiä, joita on tuotu muista maista. Esimerkiksi *Turvaa arkeen* menetelmä on tuotu Australiasta (*Signs of safety -menetelmä*) (Sulavuori 2007) ja nuorten tilanteen arvioinnin *BARO*-menetelmä Hollannista (Heikkilä 2008). Näiden käyttäminen ja soveltaminen on ollut käsittääkseni selvästi vähäisempää kuin edellä mainittujen alkuarviointimenetelmien. Tarkempaa tietoa ei kuitenkaan ole siitä, kuinka paljon alkuarviointiin kehitettyjä menetelmiä käytetään lastensuojelutyössä. Lastensuojelun alkuarviointiin kehitetyillä menetelmillä on ollut myös iso merkitys lastensuojelutarpeen selvityksen säätämiseksi lastensuojelulaissa (Oranen 2006, 2, 5-8).

Vuonna 2008 voimaan tullessa lastensuojelulaissa lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheeseen sijoittuvasta lastensuojelutarpeen selvityksestä on säädetty ensimmäistä kertaa lakitasolla. Tutkimuksen aineisto on kerätty seuraavana vuonna lastensuojelulain voimaantulon jälkeen. Lastensuojelutarpeen selvitys on lastensuojelulaissa käytettävä alkuarviointia koskeva käsite. Lastensuojelulaissa lastensuojelutarpeen selvitys erotetaan erilliseksi asiakkuuden vai-

heeksi, jossa arvioidaan vanhempien ”mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta” (LsL 417/2007, 27§). Alkuarvioinnin toteuttamisesta ei kuitenkaan säädetä tarkasti, vaan sosiaalityöntekijä voi päättää, kuinka perusteellisen alkuarvioinnin hän tekee. Työskentelyn selkiytymistä asiakkaille on pyritty varmistamaan sillä, että sosiaalityöntekijän tulee ilmoittaa alkuarvioinnin aloittamisesta ja työskentelyn lopputuloksesta (eli asiakkuuden jatkumisesta) huoltajille ja lapselle. Lisäksi lapsen tapaaminen tuodaan esille monessa lastensuojelulain kohdassa. Lastensuojelulain muutoksen myötä ovat tilastoon ilmoitetut lastensuojelun asiakasmäärät ja alkuarviointien asiakkaina olevien lasten määrät selvästi kasvaneet (Lastensuojelu 2008; 2012; myös Ahlgren-Leinovuo 2013).

Tutkimuksen toteutuksen jälkeen lastensuojelun alkuarviointia koskeva lainsäädäntö on muuttunut uuden sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain muutosten myötä, jotka tulivat voimaan huhtikuussa 2015. Uusi sosiaalihuoltolaki voi johtaa huomattaviin muutoksiin uusien lastensuojelun asiakasperheiden tilanteiden arvioinnissa. Lakimuutoksessa lastensuojelutarpeen selvitys on muutettu palvelutarpeen arviointiksi, joka tehdään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain perusteella. Lisäksi palvelutarpeen arviointi voidaan tehdä lastensuojelulain perusteella. (HE 2014, 195-199, 226-228, 242-243, 258-259.) Palvelutarpeen arviointia ei avata sosiaalihuoltolakia koskevassa esityksessä tarkasti. Ei ole varmuutta siitä, tarkoitetaanko palvelutarpeen arvioinnilla samanlaista vai erilaista näkemystä perhetilanteen arviointiin, kuin mitä tarkoitettiin lastensuojelutarpeen selvityksellä. Nähtäväksi jää, miten lakimuutos vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityöhön.

Lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheen työskentelyä ja alkuarviointia koskevat asiat ovat pysyneet ajankohtaisina tutkimuksen toteutuksen jälkeenkin. Tämä tulee esille lastensuojelutyöstä tehdyissä selvityksissä ja lastensuojelutyöhön annetuissa suosituksissa (Toimiva lastensuojelu 2012; 2013; Oikeusministeriö 2013) sekä sosiaalityöhön kohdistuvassa valvonnassa (Valvira 2013). Vuonna 2012 tapahtunut kahdeksanvuotiaan lapsen traaginen kuolema johti kyseisen tapauksen selvittämiseen oikeusministeriössä (Oikeusministeriö 2013, 5-6) ja lastensuojelutyön tilanteen laajempaan selvittämiseen sosiaali- ja terveysministeriössä (Toimiva lastensuojelu 2012; 2013). Oikeusministeriön tekemän selvityksen mukaan kahdeksanvuotiaan lapsen tilanteen arvioimisessa oli puutteita. Lasta ei kuultu asianmukaisesti eikä lapsen isän ja tämän naisystävän taustoja selvitetty riittävästi. Lisäksi havaittiin puutteita lapsen pahoinpitelystä kertovien viestien vakavuuden tunnistamisessa ja niihin puuttumisessa sekä yhteistyössä eri viranomaisten välillä. Selvityksessä todetaan, että perheen tukeminen ja vanhempien oikeuksien kunnioittaminen menivät lapsen edun edelle. (Oikeusministeriö 2013, 5-6.) Lapsiperheiden palveluiden ja lastensuojelun toimivuutta laajemmin selvittäneen ryhmän loppuraportissa otetaan kantaa lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään lasten ja heidän perheidensä tilanteiden arviointiin. Raportissa lastensuojelun alkuarviointien tekemiseen esitetään käytettäväksi strukturoituja, dokumentoituja ja tutkimukseen perustuvia yhtenäisiä toimintamalleja. Erityistä osaamista edellyttävät las-

tensuojelun alkuarvioinnit ehdotetaan tehtäviksi moniammatillisissa osaamiskeskuksissa, jotka sijoittuisivat viidelle erityisvastuualueelle. (Toimiva lastensuojelu 2013, 2, 13, 23, 38, 57-58.)

Sosiaalityötä valvovat tahot eli aluehallintovirastot ja Valvira ovat valvooneet ja seuranneet lastensuojelutyössä tehtäviä alkuarviointeja. Aluehallintovirastot seuraavat pääasiassa alkuarviointien toteuttamisen määräaikojen noudattamista, mutta eivät niinkään alkuarvioinnin sisältöä ja laatua (Miettinen & Stenroos 2011, 24-46). Valvira tuo vuonna 2013 julkaisemassa valvontaohjelmassaan yksilöidysti esille pyrkimyksensä kiinnittää huomiota myös alkuarviointien laatuun, kuten asiakkaiden näkemysten kirjaaminen yhteenvedoon (mt. 33-34). Lastensuojelun alkuarvioinnin valvonnan kohteisiin on kiinnitetty huomiota myös esimerkiksi Englannissa. Munro (2011, 39-42, 45) teki Englannin hallitukselle lastensuojelutyötä koskevan raportin, jossa suositellaan alkuarvioinnin tiukkojen määräaikojen sijasta huomion kiinnittämistä työskentelyn sisältöön ja laatuun. Lisäksi Munron raportissa tuodaan esille, kuinka sosiaalityöntekijät kokivat tiukkojen oppaiden rajoittavan työntekijöiden mahdollisuuksia lapsikeskeiseen työskentelyyn.

Uusien asiakkaiden tilanteiden arvioiminen ei ole uusi asia, vaan siihen on kiinnitetty huomiota sosiaalityön historian alkuajoista lähtien. Richmond kirjoitti vuonna 1917 sosiaalityön asiakkuuden prosessista, joka alkaa sosiaalisesta diagnoosista. Sitä voidaan pitää alkuarvioinnin kanssa osittain samaa tarkoittavana asiana. Hänen mukaansa sosiaalisen diagnoosin tavoitteena on saada mahdollisimman tarkka määritelmä asiakkaan sosiaalisesta tilanteesta ja persoonallisuudesta. Richmond painottaa työskentelyssä yhteistyön tekemistä asiakkaan ja hänen lähiyhteisönsä sekä muiden viranomaisten kanssa. (Richmond 1917, 103-104, 114, 133.)

Suomessa lastensuojelun alkuarviointia koskeva tutkimus on ollut vähäistä. Tehdyissä suomalaisissa tutkimuksissa aineistoa ei ole yleensä kerätty suoraan vanhemmilta, kolmea poikkeusta lukuun ottamatta (Forssén 1991; 1993; 1997; Oranen 1997; Rajavaara 1992). Lastensuojelutyötä koskevien tutkimusten mukaan asiakkuuden alkuvaihe on epämääräinen (Heino 1997, 72; Kivinen 1994, 82, 110; Laitinen, Ojaniemi & Tallavaara 2007, 73) ja erityisesti lapset jäävät sivuun työskentelystä (Heino 1997, 377-378; Rajavaara 1992, 90-91; Kivinen 1994, 119; Kähkönen 1993, 43-46, 54-55; Hurtig 2003, 167-168; Forsberg 1998, 244). Asiakkaan aidon ja kunnioittavan kohtaamisen (Laitinen & Kempainen 2010; Laitinen ym. 2007) sekä tilan antamisen asiakkaan itsensä tekemälle tilanteen määrittelylle (Juhila 2000a) on havaittu antavan hyvät lähtökohdat työskentelylle. Tutkimuksista monet on tehty aikana, jolloin alkuarviointia ei vielä määritetty erilliseksi työvaiheeksi, joten niissä on kyse enemmänkin lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta koskevasta tutkimuksesta (esim. Heino 1997; Kivinen 1994). Lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaina olevien vanhempien kokemuksia koskevissa tutkimuksissa esitetään tulokset pääasiassa kuvailevasti. Alkuarvioinnin vaikutuksiin yhteydessä olevien tekijöiden tarkastelua koskevaa tutkimusta ei ilmeisesti ole olemassa kovin paljoa. Lastensuojelutyöstä tehtyjä arviointitutkimuksia tai työmenetelmiä koskevia tutkimuksia on tehty vä-

hän. Tähän mennessä läheisneuvonpito on ehkä keskeisimpiä lastensuojelun avohuollon työmenetelmiä, joista on tehty tutkimusta Suomessa (Heino 2009; 2006; Reinikainen 2007; 2009; Vuorio, Saurama & Hänninen 2008). Lastensuojeluasiakkaille suunnatut kyselytutkimukset ovat myös harvinaisia. Tietävästi edellisen sosiaalityön lastensuojeluasiakkaina oleville vanhemmille tehdyn kyselytutkimuksen¹ on tehnyt Forssén (1991; 1993; 1997). Kyseiseen tutkimukseen osallistuneista vanhemmista osa oli uusia asiakkaita. Lisäksi on laajasti lapsiperheiden palveluja koskeva kyselytutkimus vanhemmille, jossa lastensuojelun sosiaalityö muodostaa yhden osa-alueen (Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011).

Sosiaalityössä tarvitaan lisää tutkimukseen pohjautuvaa tietoa siitä, minkälaiset toimintatavat edistävät asiakkaan tilanteen paranemista. Lastensuojelutyön vaikutuksia koskevan tutkimuksen vähäisyys on merkittävä puute (esim. Pekkarinen, Heino & Pösö 2013, 338; myös Mäntysaari & Haaki 2007). Esimerkiksi Forssén (1991, 89) tuo jo 1990-luvun alussa esille tarpeen tutkia sosiaalityön vaikutuksia. Hän pitää kuitenkin lastensuojelutyön arvioimista vaikeana tehtävänä (Forssén 1993, 1). Sosiaalityön arviointia ja vaikutuksia koskevasta tutkimuksesta on keskusteltu sen puolesta (Mäntysaari 1999; Mäntysaari 2005b, 254, 256; Kettunen 2013; Raunio 2010) ja sitä kyseenalaistaen (Forsberg & Juhila 1999; Juhila 2009, 305). Esimerkiksi Töttö (2001, 312) on tuonut vahvasti esiin, että sosiaalityö väistämättä pohjautuu asiakastyön vaikutuksia koskeviin tietoihin tai luuloihin. Hän peräänkuuluttaa asiakkaan oikeutta saada tutkimustietoa hyödyntävää apua ja miksi -kysymyksiin vastaavaa tutkimusta (Töttö 2004, 84-85, 106-108; myös Mäntysaari 1999, 358-361). Sosiaalityössä ollaan nykyään aikaisempaa valmiimpia vastaamaan vaikutuksia koskeviin kysymyksiin, josta osoituksena on esimerkiksi Pohjolan, Kemppaisen ja Väyrysen toimittama (2012) kirja Sosiaalityön vaikuttavuus.

Arviointitutkimuksella on suhteellisen lyhyt historia Suomessa. Arvioinnin käytännöt saivat keskeisemmän sijan julkisessa hallinnossa 1990-luvulla (Rajavaara 2007, 42-43). Arviointitutkimuksia on tehty jo sitä ennen ja sosiaalipalveluissa arviointitutkimuksen nähdään alkaneen 1960-luvulla, mutta tutkimusten määrä oli tuolloin vähäinen (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 1). Sosiaalipalvelujen vaikuttavuudesta on Korteniemen ja Borgin (2008, 7) mukaan kuitenkin ollut enemmän puhetta kuin on tehty arviointitutkimuksia.

Tutkimuksen viitekehys pohjautuu realistiseen arviointitutkimukseen ja ohjelmateoriatutkimukseen, jotka ovat eräitä arviointitutkimuksen muotoja. Realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoriatutkimus ovat tulleet Suomeen 2000-luvulla (esim. Borg 2008a; Paasio 2003; Dahler-Larsen 2005; Lindqvist 2005a). Sosiaalipalveluja ja sosiaalityötä koskevien realististen arviointitutkimusten julkaiseminen on ollut runsainta 2000-luvun alkupuolella Stakesissa toimineen sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmän, FinSocin ansiosta (Rostila 2001a; Karjalainen & Blomgren 2004; Flinck & Iivari 2004; Heikkinen 2005;

¹ Tutkimuksella tarkoitetaan tässä ylempää akateemista tutkimusta, kuten lisensiaatin tutkimusta. Esimerkiksi pro gradu -tutkielmissa voi olla lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana olleille vanhemmille osoitettuja kyselytutkimuksia.

Mannerström & Borg 2005; Korteniemi 2005b; Peitola 2005). Tämän jälkeen realististen arviointitutkimusten tekeminen on ilmeisesti ollut vähäisempää sosiaalitieteissä. Ohjelmateoria ei saanut vastaavaa jalansijaa FinSocissa kuin realistinen arviointitutkimus. Ohjelmateoriaa hyödyntäviä sosiaalityön tutkimuksia on tehty lähinnä yliopistoissa (Kotiranta 2008; Kempainen, Kostamo-Pääkkö, Niskala, Ojaniemi ja Vesterinen 2010). Realistisen arviointitutkimuksen ja ohjelmateoriatutkimuksen melko vähäistä käyttämistä on pohdittu kansainvälisestikin. Syynä tälle pidetään kyseisten lähestymistapojen monimutkaisuutta, niihin liittyvien lähtökohtien ymmärtämisen pulmia ja metodologisten oppaiden puuttumista (Coryn, Noakes, Westine & Schröter 2011; Marchall, van Belle, van Olmen, Hoérée & Kegels 2012). Näistä haasteista huolimatta realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoriatutkimus ovat kiinnostaneet ja edelleen kiinnostavat tutkijoita, koska niissä huomioidaan asioiden kokonaisvaltaisuus sisältäen intervention, vaikutukset ja kontekstin.

Lastensuojelun alkuarviointia koskevan tutkimuksen tekemisen taustalla ovat myös omat kokemukseni toimiessani sosiaalityöntekijänä ja oivaltaessani arviointitutkimuksen tekemisen tärkeyden. Tämä tutkimuksen eräs alkupiste on tilanteessa, kun ensimmäisen kerran kuulin Tulensalon ja Muukkosen kertovan tekemästään lapsikeskeisen lastensuojelun tilannearvioinnista 2000-luvun alussa. Riittämättömyyden tunteet sosiaalityöntekijänä toimiessani olivat tuttuja useiden vuosien ajalta. Koin Muukkosen ja Tulensalon antaman koulutuksen antavan konkreettisia keinoja lastensuojelun asiakasperheiden ja erityisesti lasten kanssa työskentelyyn. Arviointitutkimuksen merkityksen puolestaan oivalsin tehdessäni pro gradun -tutkielmana arviointitutkimuksen (Hietämäki 2005). Se johti myös oman työni arvioimiseen ja toimintani reflektointiin sosiaalityöntekijänä toimiessani sekä lopulta väitöskirjatutkimuksen tekemiseen.

Tämä tutkimus kohdistuu lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään alkuarviointiin ja sen vaikutuksiin. Alkuarvioinnilla tarkoitetaan lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa perheelle tehtävää perhetilanteen arviointia eli lastensuojelutarpeen selvitystä, jonka tavoitteena on selvittää lapsen tarpeet ja vanhempien mahdollisuudet vastata niihin sekä selvittää, onko perheellä tarvetta lastensuojeluasiakkuuteen. Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tutkia ja arvioida vanhemmilta kerättävän aineiston valossa, mitkä lastensuojelun alkuarvioinnin toteuttamista, sosiaalityöntekijän työorientaatioita ja kontekstia koskevat tekijät ovat yhteydessä alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen. Vaikutuksina tutkitaan esimerkiksi sitä, kokevatko vanhemmat alkuarviointityöskentelyn muuttaneen heidän käsityksiään perheen tilanteesta ja avun tarpeesta, voiko alkuarviointi itsessään auttaa asiakasperhettä sekä näkevätkö vanhempi ja sosiaalityöntekijä perheen tilanteen samalla tavoin.

Tutkimus alkaa realistisen arviointitutkimuksen tarkastelulla ja arviointitutkimuksellisen viitekehyksen muodostamisella. Samalla määritetään tutkimuksen tavoite. Sen jälkeen kolmannessa luvussa tarkastellaan lastensuojelun alkuarviointia niin kansainvälisestä kuin suomalaisestakin näkökulmasta. Neljännessä luvussa selvitetään alkuarviointimenetelmien keskeisimpiä teoreettisia lähtökohtia pääasiassa suomalaisia alkuarviointimenetelmiä koskevan kirjalli-

suuden valossa. Viidennessä luvussa tehdään katsaus kotimaisiin ja ulkomaisiin empiirisiin tutkimuksiin, jotka valottavat, mitkä tekijät ovat tärkeitä alkuarviointityöskentelyssä vanhempien näkökulmasta. Kuudennessa luvussa käydään läpi tutkimuksen toteutus. Luvuissa seitsemännestä kahteentoista esitetään tutkimuksen tulokset. Ensin ovat vuorossa kuvailevat tulokset ja sen jälkeen tarkastellaan alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevia tekijöitä luvuissa 11 ja 12. Lopuksi esitetään tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset.

2 REALISTINEN ARVIOINTITUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ

Tämän tutkimuksen viitekehys on saanut vaikutteita kolmesta suunnasta, joita ovat Pawsonin ja Tilley'n (1997) kehittämä realistinen arviointitutkimus, Blomin ja Morénin (2010) tekemästä realistisen arviointitutkimuksen kehittelystä sosiaalitaloudessa sovellettavaksi ja ohjelmateoria (Rossi, Lipsey & Freeman 2004; Chen 2005). Seuraavaksi esitellään näitä lähtökohtia. Tarkastelussa painottuu realistinen arviointitutkimus, joka on vaikuttanut viitekehysten muodostamiseen eniten. Aloitan realistisen arviointitutkimuksen paikantamisesta, toiseksi tarkastelen sen keskeisiä periaatteita sekä lopuksi esittelen tutkimuksen viitekehysten ja esitän tutkimuskysymyksen.

2.1 Realistisen arviointitutkimuksen paikannusta

Arviointitutkimusta voidaan määritellä monin eri tavoin (esim. Rajavaara 2007, 38-48). Scrivenin (1991, 139) mukaan arviointi on arvon, merkityksen tai ansion määrittämistä. Toiminnan arvon määrittämisen lisäksi arviointi voi olla tiedon tuottamista ja käyttämistä toiminnan kehittämisessä (esim. Alkin & Christie 2004, 12-13). Arviointitutkimuksen käsitteellä korostetaan arvioinnin tekemisen pohjautumista tieteellisiin tutkimusmenetelmiin erotuksena muusta arviointitoiminnasta. Arviointitutkimus voidaan jakaa formatiiviseen ja summatiiviseen arviointiin. Formattiivinen arviointi tapahtuu osana toiminnan kehittämistä. Summatiivinen arviointi on puolestaan ulkopuolisen tutkijan tekemää vaikutusten tutkimista. (Scriven 1991, 168-169, 340.) Realistista arviointitutkimusta ja ohjelmateoriatutkimusta voidaan käyttää kummassakin edellä mainitussa tarkoituksessa. Tässä tutkimuksessa niitä käytetään jälkimmäisessä tarkoituksessa eli ulkopuolisen tutkijan tekemässä vaikutusten arvioinnissa. Toisenlaisen tarkastelukulman arviointitutkimukseen antaa Vuorelan (1991) tekemä jako tutkimuksen kohteen kahteen tasoon, joita ovat sektoritaso ja asiakastyöntaso. Sektoritasolla arvioidaan ja tutkitaan esimerkiksi palveluiden riittävyttä, oikeaa

kohdentumista ja saavutettavuutta eli asioita, joiden toteutuminen on edellytyksenä toiminnan onnistumiselle asiakastyön tasolla. Tämä tutkimus sijoittuu asiakastyön tasoon, joka Vuorelan mukaan sisältää hyvän asiakassuhteen saavuttamisen, palvelujen laadun ja asiakkaan saamien hyötyjen tutkimisen. (Vuorela 1991, 49-50.)

Arviointitutkimuksen sisällä on erilaisia näkemyksiä siitä, miten vaikutuksia tulisi tutkia ja miten toteutettu tutkimus tuottaa parasta tietoa. Tässä yhteydessä puhutaan tutkimusnäytön hierarkiasta, jossa tiukkaa satunnaistettua kokeellista tutkimusta pidetään parhaan tiedon tuottavana tutkimuksena ja muita tutkimuksia heikompina siten, että asteikon toisessa päässä ovat kokeuksia tutkivat laadulliset tutkimukset (esim. Raunio 2010; Paasio 2014, 55). Pawson ja Tilley kritisoivat edellä esitettyä näkemystä satunnaistettujen kokeellisten tutkimusten keskeisyydestä ja kehittivät realistisen arviointitutkimuksen (Pawson & Tilley 1997, 11; Blom & Morén 2010, 99; Stame 2004; myös Chen & Rossi 1983, 284).

Realistista arviointitutkimusta kehittäneet kritisoivat satunnaistettuja kokeellisia tutkimuksia siitä, että niissä ei tutkita vaikutuksia aikaan saavia mekanismeja. Kritiikin ydin kohdistuu Scrivenin (1999) mustan laatikon arviointiksi nimittämää tutkimusta kohtaan. Mustan laatikon tutkimuksessa tehdään mittaukset esimerkiksi ennen interventiota ja sen jälkeen sekä tutkitaan, onko tapahtunut muutosta. Tällä tavoin saadaan tietoa siitä, onko interventiolla saavutettu halutut vaikutukset vai ei. Sen sijaan ei saada tietoa siitä, miten ja miksi interventio edistää (tai estää) vaikutusten saavuttamista. Toisin sanoen tutkimuksessa ei tavoitella generatiivisten mekanismien tutkimista eli ei pyritä selittämään vaikutusten syntymistä. Intervention vaikutuksia selittävä laatikko pysyy mustana ja avaamattomana. Harmaan laatikon arviointitutkimuksessa tunnetaan vaikutukset aikaan saavat osatekijät. Tästä seuraavana vaiheena on valkoisen tai läpinäkyvän laatikon tutkimus, jossa tunnetaan ja selitetään muutoksen aikaan saaneet tekijät. Realistisessa arviointitutkimuksessa pyritään tekemään Scrivenin esittämää valkoisen laatikon tutkimusta.

Toiseksi realistista arviointitutkimusta kehittäneet kritisoivat satunnaistettujen kokeiden toteuttamista suljetuissa järjestelmissä, kun taas käytännön toiminta (esim. sosiaalityö) tapahtuu avoimissa systeemeissä (Blom & Morén 2010, 99; Pawson & Tilley 1997, 5). Suljetuissa järjestelmissä tuotettua tutkimustietoa on vaikeampi hyödyntää sosiaalityön todellisissa tilanteissa verrattuna käytännön asiakastyössä tuotettuun tutkimustietoon (myös Malmivaara 2013). Suljettu järjestelmä tarkoittaa sitä, että tutkimukseen valitaan tietyn ja tarkasti rajatun ongelman omaavia asiakkaita, joilla ei ole muita ongelmia sekä tutkimus toteutetaan koetta varten järjestetyissä olosuhteissa. Koeryhmän asiakkaille annetaan mahdollisimman samanlainen interventio ja kontrolliryhmän eli vertailuryhmän asiakkaat eivät saa interventiota. Tutkimukseen valitut asiakkaat eivät vastaa käytännön asiakastyössä tavattavia asiakkaita kuin hyvin rajallisesti. Käytännön tilanteet ovat monimutkaisempia ja ihmisten elämään voi sisältyä muita ongelmia ja tilanteeseen vaikuttavia seikkoja samanaikaisesti. Kokeelliseen tutkimukseen perustuva tieto ei siten välttämättä ole sovellettavissa asiakastyön

arjessa. Tässä yhteydessä puhutaan Martisonin ongelmasta, jonka mukaan kokeellinen tutkimus voi estää näkemästä kontekstuaalista vaihtelua eli sitä, että muutoksen tuottava mekanismi ei aktivoidu kaikissa olosuhteissa tai voi toimia eri tavoin eri ihmisillä (Pawson & Tilley 1997, 30; Julnes, Mark & Henry 1998, 491). Realistisessa arviointitutkimuksessa pidetään tärkeinä, että tutkimuksia tehdään erilaisia menetelmiä käyttäen, jotka tuottavat tietoa myös mekanismeista. Satunnaistettuja kokeellisia tutkimuksia pidetään myös tärkeinä, mutta niitä ei yksistään riittävinä. (Esim. Chen 2005, 209.)

Teorialähtöisyys erottaa realistisen arviointitutkimuksen satunnaistetuista kokeellisista tutkimuksista siten, että muutoksen lisäksi ollaan kiinnostuneita selityksistä eli mitkä tekijät selittävät muutoksen. Näiden selitysten avulla avataan musta laatikko ja muutetaan mustan laatikon väri läpinäkyvämmäksi. Realistista arviointitutkimusta ja ohjelmateoriatutkimusta² kutsutaankin teorialähtöiseksi arviointitutkimukseksi (Stame 2004; Pawson & Tilley 2009, 151; Vaessen & Leeuw 2010, 141-148).

TAULUKKO 1 Teorialähtöistä arviointitutkimusta kuvaavat käsitteet

TEORIALÄHTÖINEN ARVIOINTITUTKIMUS	
Teorialähtöinen arviointi	Theory-driven evaluation (Chen 1990)
Teoriaperustainen arviointi	Theory-based evaluation (Weiss 1997, Davidson 2000)
Teoriajohtoinen arviointi	Theory-led evaluation (Molas-Gallart & Davies 2006)
ARVIOINTITUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPOJA	
Realistinen arviointitutkimus	Realistic evaluation (Pawson & Tilley 1997) Realist evaluation (Mark, Henry & Julnes 1998)
Ohjelmateoria	Program theory (Rossi, Lipsey & Freeman 2004)
Ohjelmateorialähtöinen arviointi	Program-theory driven evaluation (Donaldson 2007)
CAIMeR-teoria	CAIMeR Theory (Blom & Morén 2010)
INTERVENTIOTA KOSKEVAT TEORIAT	
Toimintateoria	Theory of action (Patton 1997, 219-223)
Muutosteoria	Theory of change (Sullivan & Stewart 2006)
Interventioteoria	Intervention theory (Argyris 1970)
Vaikutavuusteoria	Impact theory (Rossi ym. 2004, 141, 427)
Muutosmalli	Change model (Chen 2005, 16-17)
MALLIT	
Kausaaliketju	Causal chain (Funnell & Rogers 2011)
Vaikutuspolku	Impact pathway (Funnell & Rogers 2011)
Looginen malli	Logic model (Savaya & Waysman 2005)

Seuraavaksi tarkastellaan teorialähtöisen arviointitutkimuksen käsiteviidakkoa. Teorialähtöinen arviointitutkimus pitää sisällään monia käsitteitä, jotka liittyvät samaan kokonaisuuteen, mutta joita ei aina käytetä niiden oikeassa merkityksessä. Teorialähtöisen arviointitutkimuksen kanssa samaa tarkoittavina asioina käytetään käsitteitä, jotka eivät kuitenkaan ole vastaavia (Funnell & Rogers 2011, 23-24; Coryn ym. 2011, 200; Rogers 2007, 63; Rossi ym. 2004, 139). Käsit-

² Ohjelmalla tarkoitetaan esimerkiksi toimintaohjelmaa, interventiota, hoito-ohjelmaa (Chen 2005, 3), projektia, hanketta ja vakiintunutta palvelua (Borg 2008a, 16), politiikkaa, rahoitusaloitetta, strategiaa tai tapahtumaa (Funnell & Rogers 2011, 30).

teiden käytön selkiyttämiseksi niiden erilaiset merkitykset on jäsennetty oheiseen taulukkoon (TAULUKKO 1). Siinä *teorialähtöisen arviointitutkimuksen* alla on sitä vastaavat käsitteet. Ne toimivat kattokäsitteinä muille teorialähtöiseen arviointitutkimukseen liittyville käsitteille. *Arviointitutkimuksen lähestymistavat* kuvaavat teorialähtöisen arviointitutkimuksen konkreettisia muotoja. Realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoriatutkimus ovat arviointitutkimuksellisia lähestymistapoja. Arviointitutkimukselliset lähestymistavat sisältävät interventioita koskevat teoriat (esim. muutosmalli) ja laajemman kontekstin huomioivat teoriat, jotka luovat edellytykset intervention toteuttamiselle (esim. toimintamalli) (esim. Chen 2005, 16-29; Rossi ym. 2004, 432). *Interventioita koskevat teoriat* puolestaan ovat yksi osa edellä mainittuja arviointitutkimuksen lähestymistapoja. Interventioteoriat fokuoivat intervention vaikutuksiin jättäen laajemman kontekstin ja kontekstia koskevat teoriat ulkopuolelle. Viimeisenä ovat *mallit*. Ne ovat interventiota koskevien teorioiden yksityiskohtaisia jäsennyksiä (esim. Rossi, Lipsey & Freeman 2004, 147, 323). Mallin käsitteen käyttäminen teorialähtöistä arviointitutkimusta kuvaavana käsitteenä on virheellistä. Malli ei ole teoria vaan työkalu, jonka avulla kuvataan ja esitetään interventiota koskevan teorian sisältämät asiat ja niiden suhteet toisiinsa (esim. Coryn ym. 2011, 204; Savaya & Waysman 2005). Yhteistä taulukossa esitetyille käsitteille (paitsi ei mallille) on se, että interventiota tai ohjelmaa koskeva teoria muodostaa ytimen (Coryn ym. 2011, 201).

Teorialähtöisen arviointitutkimuksen juuret sijoittuvat 1930-luvulle Tylerin arviointitutkimukseen (Coryn ym. 2011, 200). Hän tutki opetusohjelmia ja niiden tarkoituksenmukaisuutta, ja hän oli kiinnostunut opettamisen ja oppimisen kehästä (Mathison 2005, 425). Tyler kiinnitti huomiota myös oletuksiin, jotka liittyvät intervention vaikutusten saavuttamiseen, vaikka pitikin tärkeämpinä tavoitteiden tarkastelua ja vaikutusten mittaamista (Alkin & Christie 2004, 17-19; Mandaus 2004, 71-73; myös Coryn ym. 2011, 200). Vaikka teorialähtöisen arviointitutkimuksen historia ulottuu 1930-luvulle, Donaldsonin (2007, 9) mukaan teorialähtöistä arviointitutkimusta koskevat näkemykset eivät levinneet arviointitutkijoiden keskuudessa 50 vuoteen. Ohjelmateoriatutkimuksesta on kirjoitettu Tylerin jälkeen vasta 1960-luvulta alkaen (esim. Suchman 1967; Weiss 1972; 1997; Rossi, Freeman & Wright 1979; Chen & Rossi 1983; Bickman 1987; Chen 1990; 2005; Rogers 2007; Weiss 1997). Realistisesta arviointitutkimuksesta puolestaan ensimmäiset teokset on julkaistu 1990-luvulla (Pawson & Tilley 1997; Mark ym. 1998).

Realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoria ovat kiinnostaneet suomalaisia tutkijoita 2000-luvulta alkaen eli melko pian realistisen arviointitutkimuksen kehittämisen jälkeen. Realistisesta arviointitutkimuksesta on kirjoitettu sekä Pawsonin ja Tilley'n (Paasio 2003; Lindqvist 2005a; Rajavaara 2001) että Markin, Henryn ja Julnesin (Korteniemi 2005a; Rajavaara 2001) näkemyksien pohjalta. Realismi tieteenfilosofiana sosiaalityössä on herättänyt keskustelua yleisemmällä tasolla niin Suomessa (esim. Mäntysaari 2006; 2005a; Kuusela & Niiranen 2006) kuin esimerkiksi Pohjois-Irlannissa (Houston 2001). Ohjelmateorian keskeisten kehittäjien, Chenin (2005) sekä Rossin ja kumppaneiden (2004) näke-

myksiä on nostettu esiin useissa Stakesin julkaisuissa (Borg 2008a; 2008b; Paasio 2006; 2003; Dahler-Larsen 2005).

Teorialähtöisistä arviointitutkimuksista, kuten realistisista arviointitutkimuksista ja ohjelmateoriatutkimuksista on kirjoitettu paljon, mutta sellaiset tutkimukset ovat edelleen harvinaisia (Coryn ym. 2011; Weiss 1997). Teorialähtöisiä arviointitutkimuksia on tehty eniten terveydenhuollossa (Marchal ym. 2012; Coryn ym. 2011, 210; myös Weiss 1997, 43-44). Sosiaalityössä niitä sen sijaan on tehty vähän. Corynin ja kumppaneiden (2011) tekemässä systemaattisessa katsauksessa ei tullut esille sosiaalityötä koskevia tutkimuksia. Sosiaalityön tutkimuksia koskevaan kahteen tietokantaan (Pro Quest: Social Service Abstracts ja Ebsco Host: Academic Search Elite) tekemiäni pienten hakujen perusteella realistisen arviointitutkimuksen³ ja ohjelmateorian⁴ käyttäminen sosiaalityön tutkimuksessa on vähäistä.

Suomessa realistinen arviointitutkimus ja realismi ylipäättensä on kiinnostanut sosiaalityön alalla selvästi enemmän kuin ohjelmateoria. Realistisia arviointitutkimuksia on tehty ainakin seuraavista aiheista: syrjäytymisen katkaisemiseksi kehitetty Monet-projekti (Rostila 2001a; Kazi, Blom, Morén, Perdal & Rostila 2002, 176-179), nuoret työttömät toimijoina (Wrede-Jäntti 2010), nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen kehitetty Nuotta-projekti (Karjalainen & Blomgren 2004), lähisuhdeväkivallan sovittelu (Flinck & Iivari 2004), lastensuojelun ryhmätoiminta (Heikkinen 2005), aikuissosiaalityö (Mannerström & Borg 2005) ja huumeiden käyttäjien palveluohjaus sosiaalityössä (Korteniemi 2005b; Peitola 2005). Nämä tutkimukset ovat pääasiassa Stakesissa toimineen sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmän, FinSocin julkaisemia. Realistiseen arviointitutkimukseen nojautuvia sosiaalityön väitöskirjoja ei ole tehty Suomessa. Sen sijaan muilla aloilla on julkaistu väitöskirjoja realistisia arviointitutkimuksia, kuten terveystieteissä (Haaranen 2012), hallintotieteessä (Silvennoinen-Nuora 2010) sekä tuotantotaloudessa (Pakarinen 2007). Realismi tieteenfilosofiana on ollut keskeisellä sijalla kolmessa sosiaalityön väitöskirjatutkimuksessa (Mäntysaari 1991; Taipola-Haapala 2011; Pekkarinen 2010). Mäntysaaren väitöskirjaa pidetään ensimmäisenä kriittisen realismin tutkimuksena sosiaalityössä (Morén & Blom 2007, 427). Ohjelmateoriaa tutkimuksen lähtökohtana on käytetty kahdessa sosiaalityön tutkimuksessa. Kotiranta (2008) tutkii sosiaalityön väitöskirjassa aktivoitumisen ohjelmateoriaa. Kemppainen, Kostamo-Pääkkö, Niskala, Ojaniemi

³ Haku (26.6.2013) tietokantaan *Pro Quest Social Work Abstracts* sanoilla *realistic evaluation*. Hakukenttinä olivat ab (abstrakti), ti (otsikko), su (asiasanat). Haussa ei käytetty muita rajoituksia. Haku tuotti 21 lähdeettä, joista sosiaalityötä koskee kaksi artikkelia (Sommerfeld & Hollenstein 2011, Soloman 2002). Vastaava haku toiseen tietokantaan *EbscoHost, Academic Search Elite*. Hakukenttinä olivat ti (otsikko), su (asiasanat), ab (abstrakti), kw (kirjoittajan avainsanat). Haku tuotti 188 lähdeettä, joista yksi koskee suoraan sosiaalityötä (Soni 2013).

⁴ Haku (22.7.2013) tehtiin *ProQuest, Social Service Abstracts* -tietokantaan sanoilla *program theory*. Hakukenttinä olivat abstrakti (ab), asiasanat (kw) ja otsikko (ti). Haku tuotti 66 lähdeettä, joista kaksi liittyy sosiaalityöhön. Nämä kaksi viitettä koskevat lastensuojelutyöstä tehtyjä väitöskirjoja (Johnson 2010; Hanssen 2003). Vastaava haku tehtiin tietokantaan *EbscoHost, Academic Search Elite*. Hakukenttinä olivat ti (otsikko), su (asiasanat), ab (abstrakti), kw (kirjoittajan avainsanat). Haku tuotti 94 lähdeettä, joista mitkään eivät liittyneet suoraan sosiaalityöhön.

ja Vesterinen (2010) käyttävät ohjelmateoriaa tutkimuksessaan sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Lisäksi ohjelmateoria on arviointitutkimuksellisen viitekehyksen osana esimerkiksi aluetieteen väitöskirjassa (Roininen 2012).

2.2 Realistisen arviointitutkimuksen keskeisiä periaatteita

Realistisella arviointitutkimuksella ja ohjelmateorialla on hyvin paljon yhteistä, ja monet asiat toistuvat niissä pitkälti samantyyppisinä (esim. Stame 2004, 61-63; Marchal, van Belle, van Olmen, Hoérée & Kegels 2012, 193, 206-207). Keskeinen ero on siinä, että realistinen arviointitutkimus lisää ohjelmateoriatutkimukseen realistisen tieteenfilosofian mukaisen näkemyksen kerrostuneesta maailmasta ja generatiivisesta kausaalisuudesta. Pawsonin ja Tilley'n (1997) kehittämä realistinen arviointitutkimus muodostaa oleellisen lähtökohdan, ja sen vuoksi viitekehyksen taustojen tarkastelu tapahtuu pääasiassa sen kautta. Realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoria ovat teorioita siitä, kuinka interventioita koskeva arviointitutkimus tulisi toteuttaa (Coryn, Noakes, Westine & Schröter 2011, 199; Westhorp, Prins, Kusters, Hultink, Gujilt & Brouwers 2011, 2; Alkin & Christie 2004, 13, 25-30).

Pawsonin ja Tilley'n kehittämä realistinen arviointitutkimus (CMO-malli)

Pawson ja Tilley (1997) ovat kehittäneet realistisen⁵ arviointitutkimuksen. Heidän mukaansa realistisen arviointitutkimuksen keskeiset periaatteet ovat lähtöisin ohjelmateoriatutkimuksesta ja realistisesta näkemyksestä maailmasta. Erityisen tärkeitä Pawsonille ja Tilleylle ovat Bhaskarin ja Archerin näkemykset maailman kerrostuneisuudesta ja Harrén näkemykset generatiivisesta kausaalisuudesta. (Pawson & Tilley 1997, 25-26, 32-33, 55-60; myös Kuusela 2007, 62-63.) Lisäksi taustalla vaikuttaa sosiologisessa selittämisessä keskeisinä tekijöinä olevien toimijan ja rakenteen tarkastelu, jotka sopivat myös interventioiden ja ohjelmien arviointitutkimukseen. Paikannan realistisen arviointitutkimuksen olevan ohjelmateoriatutkimuksen jatkokehittelyn muoto realistisen tieteenfilosofian näkemysten suuntaan, jossa huomioidaan maailmaan eri kerrokset (esim. Pawson & Manzano-Santaella 2012; Morén & Blom 2003). Realistisen tieteenfilosofian Pawson ja Tilley (1997) näkevät ratkaisuksi arviointitutkimuksessa, empiristisissä ja instrumentalistisissa tieteenfilosofisissa näkemyksissä oleviin

⁵ Termi *realismi* on peräisin latinan sanasta *res*, joka tarkoittaa olioita ja asioita. Nämä oliot ovat *reaalisia*, jos ne ovat todellisia. (Niiniluoto 2006, 23.) Realismin termi viittaa maailman näkeminen reaalisena. Maailman ajatellaan koostuvan Bhaskarin (1978) määritelmän mukaisesti kolmesta ulottuvuudesta, joita ovat reaalinen, aktuaalinen ja empirinen. *Reaalisessa* maailmassa ovat mekanismit, jotka voivat tuottaa tapahtumia riippumatta siitä, käsitteellistämmekö me niitä vai emme. *Aktuaalisella* alueella asiat tapahtuvat riippumatta havaitsemme ja koemme niitä tai vai emme. *Empiirinen* maailma koostu suoraan tai epäsuoraan koettavissa olevista asioista. Realistisessa arviointitutkimuksessa tarkastelussa painottuu reaalinen maailma eli alue, jossa mekanismit tapahtuvat. Vaikka mekanismit eivät useinkaan ole suoraan havainnoitavissa, niin niitä ei pidetä sen takia vähemmän todellisina. (Blom & Morén 2011, 62-63; Bhaskar 1978, 56; Houston 2010, 75.)

teorian suhdetta todellisuuteen koskeviin ongelmiin ja kiistoihin koskien teorian olemusta (myös Töttö 2006, 45-46, 50; Raatikainen 2004, 19-24, 29, 45, 74, 83-84; Mäntysaari 2006, 148-149; Guba & Lincoln 1989, 83-90; Julnes & Mark 1998). Realismissa ajatellaan, että teorioiden kuvaamat asiat ovat olemassa, vaikka ne eivät ole aina suoraan havaittavissa.

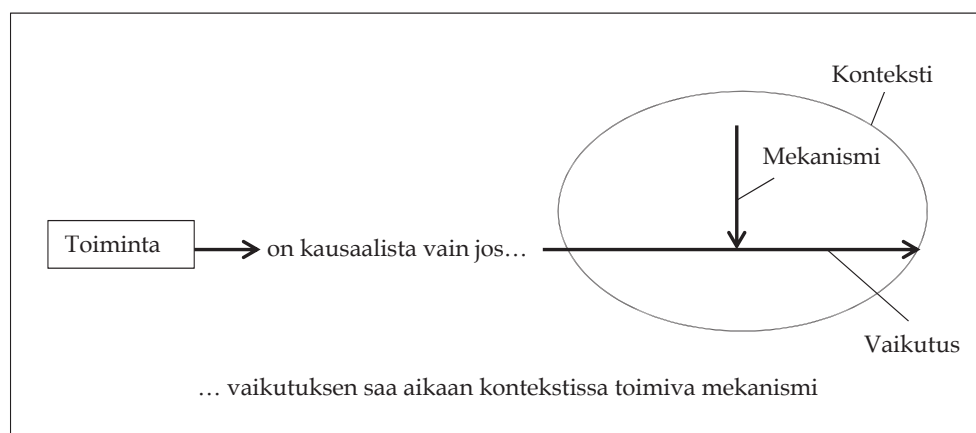
Realistisessa arviointitutkimuksessa tulisi Pawsonin ja Tilley'n (1997, 217) mukaan pyrkiä ymmärtämään, mikä toimii, kenelle ja missä olosuhteissa. Tätä pidetään realistisen arviointitutkimuksen peruslauseena. Myöhemmin Pawson ja Tilley ovat jatkaneet kysymysketjua lisäämällä siihen "missä suhteessa ja miten" (Pawson & Tilley 2009, 151) sekä "miksi toimii" (Pawson & Manzano-Santaella 2012, 178, 184). Vastaavasti ohjelmateoria sisältää teorian siitä, kuinka interventio (tai ohjelma) saa aikaan asiakasvaikutukset ja sitä koskevan arviointitutkimuksen (Rogers, Petrosino, Huebner & Hacs 2000, 5; myös Donaldson 2007, 22; Weiss 2000, 35; Chen 2005, 45-16). Ymmärrän edellä esitettyihin kysymyksiin vastaamisen tarkoittavan mekanismien toimintaa koskevien teoreettisten oletusten avaamista. Sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta tämä tarkoittaa sosiaalityöntekijän toiminnan taustalla olevien oletusten eksplikoimista.

Realistinen arviointitutkimus koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäisessä muodostetaan teoria ja toisessa osassa teoria testataan (Pawson & Manzano-Santaella 2012; Pawson & Tilley 2009, 151, 159-160; Pawson & Tilley 2005, 366). Tutkimuksessa tulisi tarkastella keskeisiä teorioita siitä, kuinka intervention oletetaan toimivan, ja ottaa selville, kuinka hyvin teorit pitävät paikkaansa (Pawson & Tilley 2009, 151-152). Interventioon voi liittyä useita teorioita, ja niistä tulisi valita tarkasteluun keskeisimmät. Ohjelmateoriaa koskevassa kirjallisuudessa tuodaan hyvin esille, kuinka interventioiden kehittäjien, johtajien ja toteuttajien käsitykset intervention taustalla olevista teorioista ovat usein implisiittisiä. Tutkijan eräänä keskeisenä tehtävänä pidetäänkin interventioiden taustalla olevien teoreettisten oletusten selvittämistä. (Chen 2005, 39-41; Donaldson 2007, 22.)

Realistisen arviointitutkimuksen viitekehyykiseksi Pawson ja Tilley (1997) esittävät realistisen arviointitutkimuksen perusmallin⁶ (CMO-malli), joka sisäl-

⁶ Ohjelmateoriatutkimuksessa teorit jaetaan kahteen erilliseen osa-alueeseen, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. Toinen teoria koskee interventiota ja toinen intervention toteuttamiselle edellytyksiä luovia olosuhteita koskevia teorioita (ns. palvelujen järjestämisteoria) (Chen 2005, 16-19; Rossi ym. 2004, 141). Interventioita koskevilla teorioilla (joita Chen kutsuu muutosmalliksi) tarkoitetaan oletuksia intervention tai hoidon läpi kulkevista kausaalista prosesseista. Hänen mallissaan interventioteoria koostuu interventiosta, mekanismeista ja vaikutuksista. (Chen 2005, 16-17, 20-23; myös Chen 2006, 76.) Interventioteoria kuvaa syy-seuraus-yhteyksiä: kuinka tietyt ohjelman toiminnot käynnistävät muutoksen ja saavat aikaan tiettyjä sosiaalisia hyötyjä (Rossi ym. 2004, 141, 432; myös Donaldson 2007, 24). Kontekstiin liittyvällä palvelujen järjestämistä koskevalla teoriolla (Chen kutsuu toimintamalliksi) tarkoitetaan intervention toteuttamisen edellytyksiä koskevia teoreettisia oletuksia (Chen 2005, 17, 29; Rossi ym. 2004, 141). Yksinkertaista ohjelmateorian voi sanoa muodostuvan intervention, mekanismit ja vaikutukset sisältävästä interventioteoriasta ja kontekstia koskevasta palvelujen järjestämisteoriasta. Ohjelmateorian perusmalli on perusperiaatteiltaan melko samankaltainen kuin realistisen arviointitutkimuksenkin malli. Mallit eroavat toisistaan siinä, että ohjelmateoriassa ei tarkastella maailman kerrostuneisuutta kuten tehdään realistisessa arviointitutkimuksessa.

tää kolme osatekijää: *konteksti+mekanismi=vaikutus* (*context+mechanism=outcome*) (KUVIO 1). CMO-mallissa kausaalisten vaikutusten ajatellaan muodostuvan vain silloin, kun mekanismit toimivat kontekstissa. Toisin sanoen intervention ajatellaan toimivan eli sillä on toivottuja vaikutuksia (*outcomes*) vain, kun interventio sisältää tarvittavat ideat ja mahdollisuudet (*mechanism*) tarkoituksenmukaisissa kulttuurisissa ja sosiaalisissa konteksteissa (*context*). (Pawson & Tilley 1997, 57-58.) Tutkimuksessa tulisi Pawsonin ja Tilley'n (1997) näkemysten pohjalta tarkastella kontekstia, mekanismeja ja vaikutuksia koskevia teoreettisia oletuksia ja niiden paikkansapitävyyttä (KUVIO 1).

KUVIO 1 Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) muodostama realistisen arviointitutkimuksen perusmalli

Kontekstilla Pawson ja Tilley (2009) tarkoittavat ympäröivää kerrostunutta sosiaalista (ja fyysistä) todellisuutta. He varoittavat kontekstin ymmärtämisestä pelkästään paikallisuudeksi. (Mt. 153-158.) Sosiaalisen todellisuuden eri kerroksien he näkevät sisältävän yksilötason kyvyt, yksilöiden väliset suhteet, sosiaalisten suhteiden systeemit, instituutioiden tuottaman balanssin, laajemmat rakenteet ja toimijat sekä biologian, teknologian ja taloudelliset olosuhteet (Pawson & Tilley 1997, xiii, 66, 216; Pawson & Tilley 2009, 153-158). Niiden nähdään mahdollistavan ja rajoittavan mekanismien toimimista ja vaikutusten saavuttamista kontekstin eri tasoilla (Pawson & Tilley 1997, 70, 216). Kerrokset sijoituvat niin mikro- kuin makrotasollekin. Realistisessa arviointitutkimuksessa kontekstin ajatellaan antavan edellytykset mekanismien syntymiselle. Realistisen arviointitutkimuksen haasteena on todellisuuden eri kerrosten kompleksisuus. Esimerkiksi Mark, Henry ja Julnes (1998, 486, 489) suhtautuvat kyseenalaistaen siihen, että tutkimuksessa olisi mahdollista huomioida monen todellisuuden eri kerrokset. Pidän myös vaikeana huomioida eri kerrosten vaikutuksia tutkimuksessa kattavasti. Esimerkiksi eri maiden välillä olevat erot lastensuojelutyön perusorientaatioissa ja organisatorisissa rakenteissa (ks. luku 3.1)

muodostavat yhden makrotason lastensuojelutyön kontekstiin vaikuttavan tekijän.

Mekanismit ovat realistisen arviointitutkimuksen avaintekijä. Pawsonin ja Tilleyin mukaan käsitykset siitä, kuinka mekanismit käynnistyvät kontekstissa ja tuottavat vaikutuksia, ovat teorioita (Pawson & Tilley 2009, 162-163; Pawson & Tilley 1997, 83-86; Astbury & Leeuw 2010, 363-364, 367-368). Heidän mekanismeja koskeva käsityksensä pohjautuu Harrén näkemykseen generatiivisesta kausaalisuudesta (Pawson & Tilley 1997). Generatiivisessa kausaalisuudessa halutaan tietää, mikä selittää kahden asian säännönmukaisen yhteyden eli mikä on mekanismi⁷ (Harré 1986, 116-118, 136). Oleellisinta tässä ovat siis selitykset. Mekanismien tarkastelemisella pyritään löytämään selityksiä sille, miksi interventio tuottaa vaikutuksia (Pawson & Manzano-Santaella 2012). Mekanismeja voi siten kutsua myös selityksiksi. Monissa realistisissa arviointitutkimuksissa (Marchal ym. 2012, 203) nojataan seuraavaan Pawsonin ja Tilleyin määritelmään mekanismeista:

Mekanismi ei ole muuttuja vaan selitys sille, kuinka säännönmukaisuuden (vaikutusten) syynä olevat käyttäytymisen ja vuorovaikutussuhteiden prosessit toimivat. Mekanismi on siis teoria – se täsmentää inhimillisten resurssien ja päättelyn mahdollisuudet. (Pawson & Tilley 1997, 56-57, 68.)

Mekanismit kietoutuvat tiiviisti kontekstin eri tasoihin ja niissä oleviin voimiin. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että Pawsonin ja Tilleyin mukaan mekanismien suhteen oleellista on näkemys siitä, että sosiaalisen todellisuuden mikro- ja makrotason kerrokset sisältävät sosiaalisia voimia, jotka mahdollistavat intervention vaikutusten generoitumisen (syntymisen). Kontekstin tasojen paljastamisella ajatellaan voitavan paljastaa taustalla vaikuttavia kausaalisia mekanismeja. (Pawson & Tilley 1997, 215-216; myös Astbury & Leeuw 2010, 363-364, 367-368.) Käyttäytymisessä, tapahtumissa ja sosiaalisissa olosuhteissa tapahtuvien muutosten nähdään vaikuttavan sosiaalisten suhteiden systeemiin (Pawson & Tilley 2009, 153-158). Interventioon liittyvät mekanismit muodostuvat todellisuuden eri kerroksissa toimivista prosesseista sekä interventioon osallistuneiden päätöksistä, valinnoista ja resursseista (Pawson & Tilley 1997, 66, 69, 75-77, 216).

Mekanismi on käsitteenä ongelmallinen⁸. Sitä määritellään eri tavoin ja käytetään erilaisissa merkityksissä (Astbury & Leeuw 2010, 363; Marchal ym. 2012). Mahoney (2001) on tunnistanut 24 erilaista mekanismin määritelmää,

⁷ Harrén (1986) mukaan toinen kausaalisuuden laji on sukkessionistinen kausaalisuus. Käsitys sukkessionistisesta kausaalisuudesta nojaa puolestaan Humeen (1739/1999) näkemykseen kausaalisuudesta. Siinä ajatellaan, että kun kaksi asiaa on peräkkäisesti ja säännönmukaisesti yhteydessä toisiinsa, on silloin kyse kausaalisesta yhteydestä. (Hume 1739/1999, 58-59, 66-67, 71; myös Pawson & Tilley 1997, 32.) Tällöin ei olla kiinnostuneita yhteyden taustalla olevista selityksistä (vrt. generatiivinen kausaalisuus).

⁸ Harré varoittaa, että mekanismin termin käyttäminen voi aiheuttaa sekaannusta. Englanninkielinen termi *mechanism* tarkoittaa yhdessä merkityksessä mekaanisuutta, kuten mekaanisia laitteita. Toisessa merkityksessä mekanismi tarkoittaa asioiden välistä yhteyttä, jonka kautta syyt ovat vaikuttavia eli generoivat (synnyttävät) vaikutuksia. (Harré 1986, 118.)

joissa mekanismi ymmärretään esimerkiksi väliin tulevana muuttujana, keskitason teorioina ja selityksinä, jotka eivät ole suoraan havaittavissa. Muuttujien tai intervention, menetelmien ja interventioden yhdistelmien pitäminen mekanismina on virheellistä. Sen sijaan pitäisi pyrkiä selittämään, kuinka tietty menetelmä toimii. (Pawson & Tilley 2009, 157; Pawson & Manzano-Santaella 2012, 187; myös Astbury & Leeuw 2010, 367; Weiss 1997, 46-49.) Myöskään mediaattori tai tilastollinen yhteys eivät ole mekanismeja. Mediaattori on väliin tuleva muuttuja, joka voi selittää tilastollisesti riippumattoman ja riippuvan muuttujan välistä yhteyttä. Mediaattori ei kuitenkaan välttämättä selitä sitä, kuinka muutos tapahtuu. Mediaattorit voivat antaa johtolankoja mekanismeja koskevien näkökulmien havaitsemiseen. (Kazdin 2007, 3; myös Astbury & Leeuw 2010, 367; Pawson & Tilley 1997, 67.) Esimerkiksi sosiaalityössä realistista arviointitutkimusta tekevän Kazin (2003; 2011) tutkimusta kritisoidaan vaikutuksia koskevien selitysten puuttumisesta ja kyseenalaistetaan, onko tutkimus ylipäänsä realistinen arviointitutkimus (Pawson & Manzano-Santaella 2012, 178-183).

Interventiota ei tarkastella Pawsonin ja Tilley'n CMO-mallissa erikseen, vaan sen tarkastelu sisältyy mekanismeihin (ks. Pawson & Manzano-Santaella 2012, 187-188). Tämä vaikeuttaa mallin hahmottamista ja soveltamista. Pawsonin ja Tilley'n (2009) mukaan interventiot eivät itsessään toimi, vaan niiden tarjoamat voimavarat mahdollistavat sen, että interventioihin osallistuvat laittavat mekanismit toimimaan. Mekanismit muodostuvat prosesseista, osallistujien tekemistä tulkinnoista ja toiminnasta. Mekanismit nähdään siten muutoksen moottoreiksi. Intervention sisältämien resurssien ajatellaan voivan kannustaa muutoksen edistämiseen, mutta muutos riippuu sosiaalisten olosuhteiden ehdoista (eli kontekstista). (Pawson & Tilley 2009, 154-156, 172-173.) Voidaan kyseenalaistaa, korostuuko konteksti mallissa jo liikaakin. Esimerkiksi hyvä asiakassuhde edistää työskentelyn onnistumista olosuhteista ja interventiosta riippumatta (esim. DeBoer & Coady 2003, 47; Cleaver & Walker 2004a, 80; Platt 2008, 301, 313; Norcross 2010; Hubble, Duncan, Miller & Wampold 2010). Kaikki mekanismit eivät siten ole kontekstista riippuvaisia.

Vaikutukset Pawson ja Tilley (1997) näkevät sosiaalisina muutoksina, ja he tuovat esiin vaikutusten moninaisuuden. Heidän mukaansa vaikutukset voivat olla erilaisia eri kohteilla ja eri tilanteissa (mt. 74, 217). Sen vuoksi heidän mukaansa tulisikin tutkia useita vaikutuksia ja mekanismeja (Pawson & Tilley 2009, 159). Lisäksi heidän mukaansa vaikutuksia tulisi tutkia verkostona eikä toisistaan erillisinä vaikutuksina (Pawson ja Manzano-Santaella 2012, 181).

Blomin ja Morénin kehittämä CAIMeR-malli

Blom ja Morén (2010) ovat kehittäneet Pawsonin ja Tilley'n kehittämästä CMO-mallista *CAIMeR-mallin* sosiaalityön tutkimuksessa sovellettavaksi. Heidän mukaansa Pawsonin ja Tilley'n näkemys realistisesta arviointitutkimuksesta ei ole riittävä sellaisenaan sovellettavaksi sosiaalityön tutkimuksessa. Blom ja Morén (2010) ovat yhdistäneet realistiseen arviointitutkimukseen psykoterapiatutkimuksesta saatavaa tietoa intervention onnistumiseen vaikuttavista teki-

jöistä. He pitävät tärkeänä sitä, että psykoterapiatutkimuksesta saadaan tietoa asiakastyössä toimivista mekanismeista. (Mt. 104-105, 114-115.)

CAIMeR-malli on muodostettu lisäämällä Pawsonin ja Tilley'n kehittämään malliin toimijat ja interventiot⁹. CAIMeR-malli koostuu näin ollen kontekstista, toimijoista, interventioista, mekanismeista sekä tuloksista, jotka sisältävät tuotokset ja vaikutukset (*contexts+actors+interventions+mechanisms=results: outputs and outcomes*). Konteksti koostuu rakenteellisista ja kulttuurisista tekijöistä, asiakkaan elämismaailmasta, intervention kontekstista ja mekanismien sosiaalisesta kontekstista. Toimijoita ovat interventioita toteuttavat henkilöt ja tahot, asiakkaat sekä muut interventioiden toteuttamiseen suoraan tai epäsuoraan vaikuttavat tahot (esimerkiksi opettaja). Interventiot koostuvat sosiaalityöntekijän muodollisista ja epämuodollisista interventioista, asiakkaiden interventioista ja muista interventioista. Mekanismit sisältävät intervention mekanismit ja psykologiset mekanismit. Tuotoksia ovat materiaallinen ja emotionaalinen tuki. Vaikutukset koostuvat välittömistä ja pitkän aikavälin pinnallisista, prosessuaalisista ja syvällisistä vaikutuksista. (Blom & Morén 2010, 107-112.) CAIMeR-mallia voi pitää jopa liian yksityiskohtaisena sovellettavaksi tutkimuksessa tai tutkimuksen tekemiseen tarvitaan ainakin tutkimusryhmä. Tämä on mallin ongelma, vaikka CAIMeR-malli sisältää monia tärkeitä asioita. Keskeisin anti on sosiaalityön sosiaalisia ja psykososiaalisia mekanismeja hyvin avaavassa tarkastelussa. Seuraavaksi tarkastellaan Blomin ja Morénin tutkimuksensa pohjalta muodostamia näkemyksiä sosiaalityössä toimivista mekanismeista.

Blomin ja Morénin (2011) mukaan sosiaalityössä on sosiaalisia ja psykososiaalisia mekanismeja. *Sosiaaliset mekanismit* tarkoittavat vuorovaikutussuhteessa tapahtuvia mekanismeja, johon sosiaalityön mekanismit usein liittyvät. Vuorovaikutusta koskevia tärkeitä tekijöitä ovat esimerkiksi luottamus, lämpö, huolenpito, empatia ja keskinäinen vahvistaminen (Blom & Morén 2011, 65). Morén ja Blom (2003) ovat havainneet tutkimuksensa pohjalta neljä sosiaalityössä toimivaa sosiaalista mekanismia. Ensimmäisessä *haastamisen mekanismissa* kietoutuvat toisiinsa muutoksen välttämättömyyden korostaminen (sosiaalityöntekijä haastaa asiakasta näkemään elämäntilanteessaan olevien muutoksen tarpeiden välttämättömyyden) ja asiakkaan vahvistaminen (muutokset hänen elämässään ovat mahdollisia). Voimavarakeskeisyyden ajatellaan auttavan asiakkaan vahvistamisessa, antavan hänelle voimavaroja tilanteen kohtaamiseen ja muutosten tekemiseen. Toiseksi *riskin ottamisen mekanismi* tarkoittaa tutun ja haitallisen elämäntavan kyseenalaistamista ja muuttamista. Asiakkaan näkökulmasta uuteen ja tuntemattomaan tutustuminen sekä elämän muuttaminen merkitsee riskin ottamista. Kolmannessa *vastaamisen mekanismissa* työskentelyn vaikutukset asiakkaille välittyvät asiakkaan valmiuksien ja vastausten kautta. Ajatuksena on, että työntekijä voi aktivoida vastaamisen mekanismia. Neljännessä *roolin rikkomisen mekanismissa* pidetään keskeisenä sosiaalityöntekijän ky-

⁹ Sosiaalityössä CMO-mallia on kehittänyt eteenpäin myös Houston. Hän lisää CMO-malliin ajan ja ihmisen toiminnan: context + time + mechanism + human agency = outcome. (Houston 2010, 76.)

kyä ylittää auktoriteetin rooli ja toimia vahvasti ammatillisena auttajana. Ammatillisena auttajana toimimisen koetaan helpottavan asiakkaan avun vastaanottamista ja muutosta. (Morén & Blom 2003, 56-59.)

Psykososiaaliset intervention mekanismit puolestaan syntyvät Blomin ja Morénin (2010) näkemyksen mukaan sosiaalisten ja psykologisten mekanismien välillä olevasta vuorovaikutuksesta. Ulkoinen sosiaalinen mekanismi (esimerkiksi vuorovaikutus) voi muuttua asiakkaalla psykologiseksi sisäiseksi toiminnaksi, kuten sisäiseksi dialogiksi. Vastaavasti sisäinen dialogi voi muuttua toiminnaksi ja sosiaalisesti vuorovaikutukseksi. Esimerkiksi keskustelu vaikuttaa asiakkaan käyttäytymiseen ja sosiaaliseen toimintaan. (Blom & Morén 2010, 110; myös Morén & Blom 2003.) Sosiaalisten mekanismien ilmeneminen psykososiaalisella tasolla merkitsee ajattelun ja toiminnan välillä tapahtuvia muutoksia. Interventiot sinänsä eivät siis ole vaikuttavia, vaan muutos tapahtuu mekanismien välityksellä (Koivisto 2005, 48).

CAIMeR-mallissa sosiaalityön vaikutukset koostuvat helpommin havaittavista, vaikeammin havaittavista ja prosessimaisista tekijöistä. Helpommin havaittavat vaikutukset on suhteellisen helppo havaita, kuten alkoholin käytön vähentäminen tai lopettaminen. Uudenlaiset ajattelutavat ovat sen sijaan vaikeammin havaittavia vaikutuksia. Vaikutusten prosessimaisuus näkyy siten, että vaikutukset voivat esiintyä hyvin varhaisessa vaiheessa tai vasta pitemmän ajan kuluessa. Lisäksi vaikutukset voivat muuttua ajan myötä siten, että myönteinen vaikutus voi loppua tai myönteinen vaikutus voi tulla vasta myöhemmin. Asiakas voi esimerkiksi lopettaa huumeiden käytön asiakkuuden myötä, mutta aloittaa huumeiden käytön myöhemmin uudelleen. Tai päinvastoin asiakas ei välttämättä lopeta huumeiden käyttöä työskentelyn aikana, mutta voi tehdä sen myöhemmin. (Blom & Morén 2010, 110-111.) Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat alkuarvioinnin vaikutukset koskien asiakkaiden tiedon lisääntymistä ovat sellaisia, joita on vaikea havaita ulkoa päin. Tiedon lisääntymistä voivat arvioida parhaiten asiakkaat itse.

Kohti tutkimuksen teoreettisia oletuksia

Miten muodostetaan realistisessa arviointitutkimuksessa keskeisellä sijalla pidettävä interventiota koskeva teoria? Teorialla tarkoitetaan tässä teoreettisia oletuksia. Pawsonin ja Tilley'n (2009) mukaan teorian muodostaminen voi perustua erilaisiin lähteisiin kuten dokumentteihin, intervention kehittäjien ja asiansaisten haastatteluihin, aikaisempiin arviointitutkimuksiin ja yhteiskuntatieteelliseen kirjallisuuteen. (Pawson & Tilley 2009, 172; 2005, 366; Pawson & Manzano-Santaella 2012, 180-181; Astbury & Leeuw 2010, 365.) Intervention toteuttajien oletuksiin perehtymistä pidetään tärkeänä; miksi interventio on heidän mielestään vaikuttava. Aikaisemman tutkimuksen pohjalta voidaan muodostaa hypoteeseja siitä, mikä selittää vaihtelun vaikutusten saavuttamisessa. Näiden kautta pystytään paremmin fokusoitumaan siihen, mihin kannattaa kiinnittää huomio analysoitaessa aineistoa. (Pawson & Manzano-Santaella 2012, 180-181.) Lisäksi teorian muodostamisessa voidaan käyttää kvantitatiivisia menetelmiä (Pawson & Manzano-Santaella 2012, 180-182; Astbury & Leeuw 2010, 365). Ti-

lastolliset analyysit tarjoavat raakamateriaalia mekanismeja koskevan teoreettisen mallin muodostamiselle (Astbury & Leeuw 2010, 365, 368). Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan tutkia ilmiön sisältämiä ulottuvuuksia (esim. faktorianalyysi), mekanismeja ilmentäviä yhteyksiä toisiinsa, testata niiden toteutumista ja tutkia niihin yhteydessä olevia kontekstitekijöitä. (Glaser 2008; Schrag 1967, 235; Dubin 1969, 35; Jaccard & Jacoby 2010, 220, 227.) Erilaisten menetelmien ja aineistojen käyttämisen lisäksi on tutkijan luova ajattelu erittäin tärkeää. Teoriasta on yleisesti ottaen kirjoitettu paljon, mutta teorian muodostamisesta on kirjoitettu suhteellisen vähän (Jaccard & Jacoby 2010, 3; Turner 2001; Carpiano & Daley 2006, 564).

Sosiaalityössä käytettävistä teorioista kirjoittavat Johnsson ja Svensson (2005) pitävät tärkeänä sitä, että sosiaalityössä muodostetaan teorioita sosiaalityön omista lähtökohdista käsin. Heidän mukaansa teorioiden tulisi pohjautua monipuolisesti tehtyihin (kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin) empiirisiin tutkimuksiin sosiaalityön interventioista. He pitävät oleellisena asiana selittävien mekanismien tutkimista. Ne pitää pystyä tarvittaessa osoittamaan vääriksi. (Mt. 430-432.)

Tässä tutkimuksessa alkuarviointi-interventiota koskevia teoreettisia oletuksia tarkastellaan alkuarviointimenetelmiä koskevien periaatteiden ja aikaisempien alkuarviointia koskevien tutkimusten pohjalta. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla tavallaan jatketaan teoreettisten oletusten tarkastelua ja samalla myös testataan teoreettisten oletusten paikkansa pitävyyttä.

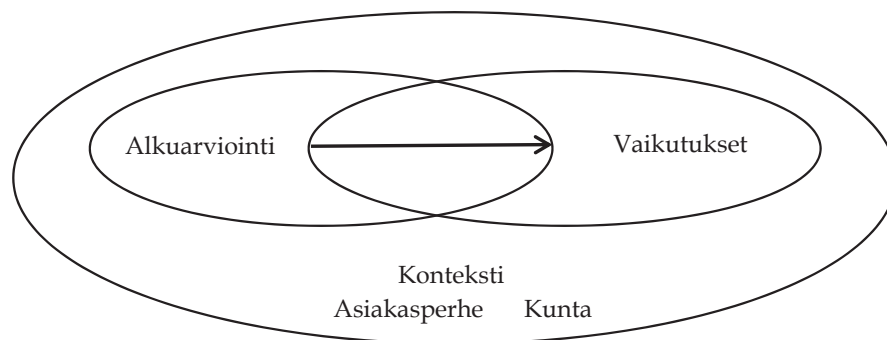
Arviointitutkimusta varten muodostettuja teorioita pidetään yleensä keskitason teorioina. Tavoitteena ei siten ole ison ja abstraktin teorian muodostaminen vaan käytäntöä lähellä oleva teoria. (Pawson & Tilley 2009, 161-163, 172.) Interventioita koskevat interventiot teoriat ovat keskitason teorioita, joissa mekanismien tarkastelu sijoittuu universaalien sosiaalisten lakien ja kuvailun välimaastoon (Pawson 2000, 288-290, 298-299; Pawson 2010, 176, 185-186; myös Astbury & Leeuw 2010, 369). Tavoitteena on teoretisoimalla muodostaa uskottavia ja puolustettavissa olevia malleja siitä, kuinka intervention oletetaan toimivan, ennen kuin sitä evaluoidaan (Chen & Rossi 1983, 285).

Yhteenvetona ja yksinkertaistaen voidaan todeta, että Pawsonin ja Tilley'n realistisessa arviointitutkimuksessa pidetään tärkeänä sosiaalisen todellisuuden eri kerrosten huomioimista tarkasteltaessa vaikutusyhteyksiä. Ne tulisi ottaa huomioon niin intervention suhteen kuin myös yksilötasolla. Heidän näkemyksensä perusteella sosiaalisen todellisuuden eri kerrosten sekä yksilöllä olevien voimavarojen ja resurssien tarkastelu vaikutusyhteyksiä muodostavina selittävinä tekijöinä tekee vaikutusyhteyksien tutkimuksesta generatiivista. Realistisessa arviointitutkimuksessa keskeisellä sijalla olevaa kontekstin eri tasojen huomioimista voinee pitää niin kovana haasteena, että sen toteuttaminen tutkimuksessa on erittäin vaikeaa. Pawsonin ja Tilley'n näkemystä realistisesta arviointitutkimusta voi pitää tärkeänä erityisesti mekanismin käsitteen avaamisen kannalta. Toisaalta heidän näkemystään voi kritisoida siitä, että intervention tarkastelu tapahtuu liaksi mekanismien sisällä. Intervention tarkastelussa apu-

na ovatkin Blomin ja Morénin (2010) CAIMeR-malli ja ohjelmateoriamallit (Chen 2005; Rossi ym. 2004).

2.3 Arviointitutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymys

Arviointitutkimuksen viitekehys perustuu edellä esitettyihin CMO- ja CAIMeR-malleihin sekä ohjelmateoriaan, ja se on näiden mallien yhdistelmä. Viitekehys koostuu kolmesta osa-alueesta, joita ovat alkuarviointi-interventio, vaikutukset ja konteksti (KUVIO 2). Intervention vaikutusten tutkimisessa lähtökohtana on intervention sisällön vaihtelun sisällyttäminen tutkimukseen. Alkuarviointi-interventiota ei siis toteuteta samanlaisena eri asiakastapauksissa. Tutkimuksessa pyritään huomioimaan intervention keskeiset osa-alueet, jotka koostuvat alkuarvioinnin toteutusta koskevista tekijöistä ja asiakkaana olevan vanhemman kokemuksista alkuarviointityöskentelystä. Tutkimuksessa tarkastellaan näissä asioissa tapahtuvan vaihtelun merkitystä vaikutusten saavuttamiselle. Vaikutuksia tutkitaan vanhempien näkökulmasta, kuinka he kokevat alkuarvioinnin vaikutusten toteutuneen. Konteksti sisältää asiakkaan perhettä ja tutkimuksen toteutuskuntia koskevia tekijöitä, ja tässä tutkitaan, onko niillä merkitystä vaikutusten saavuttamiselle.

KUVIO 2 Arviointitutkimuksellinen viitekehys muodostuu interventiosta, vaikutuksista ja kontekstista

Edellä esitetyssä kuviossa alkuarvioinnin ja vaikutusten ympyröiden päällekkäisyydellä kuvataan niiden yhteistä aluetta, jota tässä tutkimuksessa pyritään erityisesti tarkastelemaan. Nuolen suunta kuvaa sitä, että tutkimuksessa tarkastellaan alkuarvioinnin toteuttamisen eri osatekijöiden yhteyttä vaikutusten saavuttamiseen. Todellisuus ei ole näin yksisuuntainen vaan nuolia on mitä todennäköisimmin myös toiseen suuntaan. Esimerkiksi asiakkaan tapa vastata työntekijän toimintaan ja vaikutusten saavuttaminen voivat vaikuttaa siihen, miten työntekijä toteuttaa alkuarviointia. Nuoli kuvaa paitsi tutkittavia yhteyksiä, myös yhteyksien taustalla olevia mekanismeja.

Tutkimuskohteena olevat keskeisinä pidettävät tekijät on valittu sen pohjalta, mitä tekijöitä pidetään tärkeinä asioina suomalaisissa alkuarviointimenetelmissä (Luku 4) ja alkuarvioinnissa yleisemminkin (esim. lastensuojelulaki ja sen valmisteluun vaikuttaneet asiakirjat) sekä suomalaisissa ja kansainvälisissä alkuarviointia koskevissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Luku 5). Selkeää näkemystä siitä, mitkä asiat ovat oleellisia lastensuojelun alkuarvioinnissa, ei ilmeisestikään ole olemassa. Tarkastelun kohteena ovat aikaisempien tutkimusten tulosten ja alkuarviointimenetelmiä koskevien oletusten toteutumisen empiirisessä aineistossa.

Tavoitteena on tutkia lastensuojelun alkuarvioinnin eli lastensuojelun uusien asiakasperheiden perhetilanteen arvioinnin vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Kiinnostus kohdistuu siihen, mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta.

Tutkimuskysymys: Mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta?

Tutkimus kohdistuu alkuarvioinnin toteutukseen ja perheen vanhemman kokemuksiin siitä, kuinka sosiaalityöntekijä työskenteli alkuarviointia tehdessään sekä vanhemman arviointiin siitä, oliko työskentelyllä vaikutuksia (esim. vanhemman omia voimavaroja koskeviin tietoihin tai perhetilanteen paranemiseen). Alkuarvioinnin toteutusta koskevia tekijöitä ovat esimerkiksi tapaamisten määrät ja se, ketkä perheenjäsenet osallistuivat alkuarviointityöskentelyyn. Aikaisempien tutkimusten ja suomalaisia alkuarviointimenetelmiä koskevien oletusten perusteella työskentelyn onnistumista edistävät esimerkiksi lapsen yksilölliset tapaamiset, työskentelyn avoin kuvaaminen asiakkaille, asiakaslähtöinen ja voimavarakeskeinen työskentelyote eli työorientaatio. Tutkimuksessa huomioidaan myös asiakasperhettä koskevia kontekstitekijöitä. Niitä ovat perheen taustatiedot ja esimerkiksi tutkimukseen osallistuneen vanhemman arvio alkuarvioinnin alkamiseen liittyvistä tekijöistä. Tutkimukseen osallistuneeseen kuntaan liittyviä kontekstitekijöitä ovat kunnan koko ja kunnassa järjestetty alkuarviointikoulutus.

Tutkittavia vaikutuksia on useita. Tarkoituksena on saada mahdollisimman kattava kuva vaikutuksista ja niiden saavuttamiseen yhteydessä olevista tekijöistä. Tällä pyritään ehkäisemään liian yksipuolisten johtopäätösten tekeminen vaikutusten saavuttamiselle oleellisista tekijöistä. Alkuarvioinnin vaikutuksina tutkitaan tiedon lisääntymistä vanhemmalla koskien kolmea osa-aluetta: lapsen tilannetta, vanhemman omia voimavaroja ja muutoksen tarvetta. Näiden lisäksi neljäntenä vaikutuksena tutkitaan vanhemman kokemusta perhetilanteen muuttumisesta paremmaksi. Viides tutkittava vaikutus kohdistuu siihen, muodostuuko vanhemmalle ja sosiaalityöntekijälle samanlainen näkemys perheen tilanteesta. Tämä vaikutus poikkeaa muista vaikutuksista sen suhteen, että perhetilanteeseen liittyvä näkemys ei koske suoraan asiakkaan elämää kuten

muut vaikutukset. Tutkimuksesta saadaan tietoa siitä, miten sosiaalityöntekijän kannattaa suunnata työtään ja minkälaisia tekijöitä tulee huomioida työskennellessä asiakkaiden kanssa alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseksi. Lisäksi saadaan tietoa asiakkuuden kontekstitekijöistä, ovatko ne yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen.

3 LASTENSUOJELUN ALKUARVIOINTI

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelutyön yleisiä orientaatioita ja lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävää alkuarviointia kansainvälisessä kentässä. Sen jälkeen selvitetään asiakkuuden alkuvaihetta koskevia määritelmiä ja määritellään, mitä lastensuojelun alkuarvioinnilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa. Lopuksi katsotaan, miten lastensuojelutarpeen selvitys määritellään tutkimuksen toteutusaikana voimassa olleessa lastensuojelulaissa, sekä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen asiakasmääriä ja alkuarviointiin kohdistettavaa valvontaa.

3.1 Lastensuojelun orientaatioiden tarkastelua kansainvälisessä kentässä

Lastensuojelun peruslähestymistavat tai orientaatiot jaetaan kolmeen ryhmään, joita ovat perhepalveluiden orientaatio, lastensuojelun orientaatio ja lapsikeskeinen orientaatio (Gilbert, Parton & Skivenes 2011) (TAULUKKO 2). Tarkastelu pohjautuu pitkälti Gilbertin ja kumppaneiden (2011; Gilbert 1997), Hillin, Staffordin ja Listerin (2002) sekä Khoon, Hyvösen ja Nygrenin (2002a; 2002b) näkemyksiin ja tutkimuksiin lastensuojelun orientaatioista Euroopassa ja englanninkielisissä maissa.

Lasten pahoinpitelyä 1990-luvun puolivälissä eri maissa vertaillaessa tutkimuksessa havaittiin, että lastensuojelutyössä on kaksi orientaatiota, joita ovat perhepalveluiden ja lastensuojelun orientaatiot. Erilaiset orientaatiot eivät esiinny puhtaasti missään maassa, mutta maiden välillä on kuitenkin selviä painotuseroja. Lastensuojelun orientaatio oli hallitsevana angloamerikkalaisissa maissa 1990-luvun puolivälissä. Perhepalveluiden orientaatio puolestaan oli vallitsevana Pohjoismaissa ja Manner-Euroopan maissa. (Gilbert 1997.) Seurantatutkimuksessa 2010-luvulla havaittiin, että lastensuojelun ja perhepalveluiden orientaatiomuodon lisäksi on tullut kolmas lapsikeskeinen orientaatio.

TAULUKKO 2 Lastensuojelun kolme orientaatiota¹

Jäsenyksen ulottuvuudet	Perhepalveluiden tai lasten hyvinvoinnin orientaatio <i>Family oriented, child welfare</i>	Lastensuojelun orientaatio <i>Child protection</i>	Lapsikeskeinen tai lapsen kehityksen orientaatio <i>Child centered/ focused/ development</i>
Hyvinvointivaltio	Suuntana universaali ja yleinen järjestelmä	Suuntana viimesijainen ja valikoiva järjestelmä	
Lastensuojelupalvelujen paikka	Osa normaaleja ja laaja-alaisia sosiaali- ja terveyspalveluja	Erittäin muista perheitä tukevista palveluista	
Interventioiden ja palvelujen järjestämisen perusta	Vapaaehtoinen, joustava, terapeutti- ja voimavara- ja ratkaisukeskeinen, yhteistyöhön pyrkivä	Oikeudellinen, byrokraattinen, tutkiva, riskien hallintaan pyrkivä, ja vastakkain asetteleva	
Orientoituminen lapsiin ja perheisiin	Painottaa perheyhteyttä. Ammatillaiset työskentelevät usein koko perheen kanssa.	Painottaa yksittäisten lasten oikeuksia. Ammatillisilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista.	Korostaa lapsen yksilöllisyyttä ja lapsen oikeuksia.
Lastensuojelupalvelujen perusta	Toiminta tukea antavaa tai terapeutista, jolla pyritään vastaamaan tarpeisiin tai ratkaisemaan ongelmia	Tutkitaan riskit, että voidaan muodostaa suunnitelma lapsen turvallisuudesta	Lapsen tarpeet, kehitys ja hyvinvointi ovat keskeisiä. Varhainen interventio ja ennaltaehkäisevät palvelut.
Kattavuus	Resurssit ovat saatavissa useammille perheille ja aikaisemmassa vaiheessa	Resurssit keskittyvät perheisiin, joissa pahoinpitelyn riski on korkea	
Ongelmien tausta	Yhteydessä yleisiin sosiaalisiin ja vanhemmuuden ongelmiin	Johtuu yksilön patologiasta	
Lähestymistapa auttamiseen	Perheiden auttaminen	Autoritaarinen ja rankaisevasti orientoitunut kohtelu	
Työskentelyn painopiste	Ennaltaehkäisevä	Vastaa kriiseihin	Edistää lapsen hyvinvointia
Sijaishuolto	Päätös pääasiassa vapaaehtoinen	Päätös pääasiassa vastentahtoinen	
Sosiaalisuus	Tapauskohtainen sosiaalisuus	Palveluohjaus	

¹ Taulukko on muodostettu eri julkaisuissa esitettyjen taulukoiden ja tietojen pohjalta (Hill ym. 2002, 6, 7; Bromfield & Holzer 2008, 12; Khoo, Hyvönen & Nygren 2002a, 465; Khoo, Nygren & Hyvönen 2002b, 105; Gilbert 1997, 233; 2012, 532-533; Gilbert, Parton & Skivenes 2011, 252-255; Hetherington 2006, 47)

Eri maiden orientaatiot ovat lähentyneet toisiaan ja maita ei voida enää erottaa toisistaan orientaatioiden perusteella niin selvästi kuin aikaisemmin vaan kaikki maat sisältävät kaikkia orientaatiomuotoja. (Gilbert ym. 2011; Gilbert 2012.) Esimerkiksi Suomessa on siirrytty lastensuojelun orientaation ohella kohti lapsikeskeistä orientaatiota (Pösö 2011, 112, 121). Seuraavaksi esitellään lastensuojelun orientaatiot ja niiden sisältämä käsitys lastensuojelusta.

Perhepalveluiden orientaatiota kutsutaan myös lasten hyvinvoinnin orientaatioksi (TAULUKKO 2). Siihen liittyy palvelujen järjestäminen universaalisti kaikille ja lastensuojelu on osa kaikkia palveluja (esim. Hearn, Pösö, Smith, White & Korpinen 2004, 30). Suomessa tämä näkyy lastensuojelulaissa, jonka mukaan kaikkien lasten ja perheiden kanssa toimivien tulee tukea vanhempia lasten kasvatuksessa ja tarjota perheille apua sekä järjestää ehkäisevää lastensuojelua (LsL 417/2007, 2§, 5§). Lastensuojelutyössä on tarjolla useita ennaltaehkäiseviä ja perhettä tukevia tukitoimia. Avohuollon palvelut ovat vapaaehtoisia ja huostaanottopäätökset ovat suurelta osin asiakkaiden hyväksymiä (Lastensuojelu 2011, 5, 7; myös Gilbert 1997, 233). Perhepalveluorientoitunutta työskentelyä kuvataan koko perheen tilanteeseen keskittyväksi, yhteistyöhön pyrkiväksi, terapeutiseksi ja ennaltaehkäisemistä painottavaksi (esim. Bromfield & Holzer 2008, 14; Khoo ym. 2002a, 465). Lapsen pahoinpitelyn nähdään olevan yhteydessä yleisiin sosiaalisiin ja vanhemmuuden ongelmiin (esim. Gilbert 2012, 532; Khoo ym. 2002a, 465).

Lastensuojeluun keskittyvässä orientaatiossa puuttumista perheiden tilanteeseen pidetään viimesijaisena toimenpiteenä ja lastensuojelupalvelut nähdään muista palveluista erillisenä järjestelmänä (esim. Khoo ym. 2002a, 452, 465; Hill, Stafford & Lister 2002, 6). Lastensuojelutyötä toteutetaan lähinnä kontrolloiden, joten työntekijöiden ja asiakkaiden välisten vastakkainasettelut ovat tavallisia (esim. Gilbert 2012, 532; Hill ym. 2002, 6). Lisäksi huostaanottopäätökset ovat usein vastentahtoisia (esim. Gilbert 2012, 532; Petrie 2006, 97). Työskentely kohdistuu pahoinpideltyjen ja laiminlyötyjen lasten tapauksiin (Khoo ym. 2002a, 460; Hill ym. 2002, 6). Lapsen pahoinpitelyn tai laiminlyönnin nähdään johtuvan vanhempien haitallisesta toiminnasta (Gilbert 2012, 532). Lastensuojelulla tarkoitetaan tässä yhteydessä eri asiaa kuin Suomessa käytettävällä lastensuojelun termillä. Lastensuojelulla tarkoitetaan työskentelyn keskittymistä kapea-alaisesti lasten suojelemiseen väkivallalta ja laiminlyönniltä, ilman kokonaisvaltaisempaa näkemystä perheen tukemisesta. Termien kääntämiseen kielestä toiseen häivyttää helposti niiden sisällölliset erot (esim. Hearn, Pösö, Smith, White & Korpinen 2004, 29; Hill ym. 2002, 11).

Lapsikeskeisessä orientaatiossa lapsi huomioidaan yksilönä. Lapsen tarpeet, kehitys ja hyvinvoinnin näkökulma ovat keskeisellä sijalla. Työskentelyssä korostetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti oikeuksia osallistua työskentelyyn ja tulla kuulluksi. Lapsella voi olla oma lakimies, jolla pyritään varmistamaan lapsen äänen kuuleminen ja lapsen edun toteutuminen. (Gilbert ym. 2011, 252-256.) Lapsikeskeinen orientaatio lainaa elementtejä kahdesta pääorientaatiosta. Lapsikeskeiseen orientaatioon ovat vaikuttaneet YK:n lasten oikeuksien sopimus, sosiaalisen investointivaltion ideat (Giddens 1998; myös Sipilä 2011) ja lasten

näkeminen sosiaalisen investoinnin kohteina (Spratt 2009, 439) sekä yksilöllistymisen kasvava merkitys (Gilbert ym. 2011; Gilbert 2012.) Lapsikeskeisen orientaation nähdään luoneen tasapainoa lastensuojelun ja perhepalveluiden orientaatioiden välille (Gilbert ym. 2011; Gilbert 2012). Taulukossa ei ollut mahdollista eritellä kaikkia kahden muun orientaatiomuodon suhteen esiteltyjä näkökulmia, koska lapsikeskeinen orientaatio on luonteeltaan erilainen verrattuna kahteen muuhun lastensuojelun orientaatioon (Gilbert ym. 2011).

3.2 Alkuarvioinnin tarkastelua kansainvälisessä kentässä

Lastensuojelutyön asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään arviointiin liittyen voidaan erottaa kaksi eri lähestymistapaa edellä esiteltyjä lastensuojelutyön orientaatioita mukaillen. Termit ovat lähtöisin englannin kielestä, ja varsinkaan toiselle niistä (*investigation*) ei ole selkeää suomalaista vastinetta. Tässä tutkimuksessa termiä *assessment* kutsutaan *alkuarvioinniksi* ja termiä *investigation lastensuojelututkinnaksi* (TAULUKKO 3). Lastensuojelututkinnassa tutkintatermillä viitataan työskentelyn tutkivaan ja poliisimaisen työskentelyn luonteeseen. Näiden erilaisten arvioinnin lähestymistapojen suhteen on vaihtelevia käsityksiä siitä, ovatko ne toisensa korvaavia vai eivät. Joidenkin näkemysten mukaan alkuarviointi ja lastensuojelututkinta ovat vaihtoehtoisia toimintatapoja (Schene 2005, 4; myös Khoo ym. 2002a, 462). Toisen näkemyksen mukaan alkuarviointi ja lastensuojelututkinta sijoittuvat asiakkuuden eri vaiheisiin siten, että ensin tehdään lastensuojelututkinta ja vasta sen jälkeen on vuorossa alkuarviointi. Näin toimitaan tilanteissa, joissa epäillään lapsen olleen rikoksen uhrina tai todistajana (Department of Health 2000, 34; myös Holland 2000, 149). Lisäksi lastensuojelututkinta voidaan tehdä alkuarvioinnin sijaan vakavan fyysisen väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tapauksissa (Ruppel, Huang & Haulenbeek 2011, 1.) Suomessa lapsen pahoinpitelyä ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa asioissa sosiaalityö vastaa lastensuojelutarpeen arvioinnista ja poliisi rikoksen selvittämisestä (esim. Koske 2014, 5-7). Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä ei ole selvittää, onko lapsi joutunut rikoksen kohteeksi, vaan se on erotettu poliisin toiminnaksi.

Alkuarvioinnilla tarkoitetaan lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävää perhetilanteen arvioimista, jossa arviointi pyritään toteuttamaan asiakkaiden tarpeiden ja tilanteiden pohjalta (Khoo ym. 2002a, 465). Toimintatapaa kuvataan luonteeltaan psykososiaaliseksi (TAULUKKO 3). Tavoitteena on ymmärtää asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja voimavaroja kokonaisvaltaisesti. Kumppanuutta ja hyvän asiakassuhteen muodostamista pidetään tärkeänä. (Hill ym. 2002, 11.) *Assessment*-termi kuvaa nähdäkseni suhteellisen hyvin suomalaista näkemystä alkuarvioinnista, vaikkakaan alkuarviointi ei tarkoita aivan samaa asiaa suomen- ja englanninkielisissä maissa. Tämä johtuu englanninkielisten maiden lähtökohdiltaan voimakkaammasta lastensuojelun orientaatiosta. Asiakkuuden kynnys alkuarvioinnin tekemiseen on korkea angloamerikkalai-

sisä maissa¹⁰. Alkuarvioinnin asiakkaana olevien lasten tilanteet ovat usein vakavia. (esim. Khoo ym. 2002a, 465-466.) Lastensuojelutyötä koskevat määritelmät ja termien vastaavuudet edellyttäisivät lisätutkimusta.

TAULUKKO 3 Alkuarviointi (*assessment*) ja lastensuojelututkinta (*investigation*)¹

Jäsenyyksen ulottuvuudet	Alkuarviointi <i>Assessment</i>	Lastensuojelututkinta <i>Investigation</i>
Yleinen orientaatio	Perhepalveluiden orientaatio, lapsikeskeinen orientaatio	Lastensuojelun orientaatio
Arvioinnin toimintatavat, työmenetelmät	Joustavat asiakkaiden tarpeiden mukaan tehtävät arvioinnit ja toiminnot	Standardisoidut arvioinnit ja toimintamallit
Arvioinnin luonne	Psykososiaalinen arviointi. Arvioidaan, huolehditaanko lapsesta riittävän hyvin. Arvioinnin tekemiseen käytetään aikaa.	Rikostekninen arviointi (forensic). Arvioidaan, täytyvätkö lastensuojelun kriteerit. Arviointi nopeasti.
Arvioinnin painopiste	Ongelmien ja tarpeiden ymmärtämisessä	Riskien ja turvallisuuden tutkimisessa
Alkuarviointityöskentelyssä tärkeää	Suhteen rakentaminen kaikkien perheenjäsenten kanssa	Ensisijaisena huolena lapsen turvallisuuden varmistaminen

¹ Taulukko on muodostettu eri julkaisuissa esitettyjen taulukoiden pohjalta (Hill ym. 2002, 11; Bromfield & Holzer 2008, 12, 14; Myers 2006, 190-191; Khoo ym. 2002a, 458, 465-466; Gilbert 2012, 533).

Lastensuojelututkinnaksi käännetty termi *investigation*¹¹ kuvaa työskentelyn rikosteknistä ja tutkimuksellista luonnetta. Lastensuojelututkinnassa työskentelyn kohteena on sen osoittaminen, onko tapahtunut lapsen kaltoinkohtelua tai pahoinpitelyä, sekä pahoinpitelyn esiintymisen riskin arvioiminen. Työskentely kohdistuu vakavien ongelmien havaitsemiseen. (Kamerman & Kahn 1993, 5;

¹⁰ Tähän viittaa se, että Englannissa suuri osa viranomaisista ei vuonna 1994 toteutetussa tutkimuksessa pitänyt perhettä lastensuojelun tarpeessa olevana, jos vanhemmalla oli mielenterveysongelmia, lapsi oli keskeyttänyt koulunkäynnin tai perhe oli asunoton (Aldegate 2002). Lisäksi Yhdysvalloissa monet perheet jäävät ilman apua, vaikka lasten tilanne määritellään kaltoinkohteluksi tai pahoinpitelyksi. Monet asiakassuhteet lopetetaan, ellei löydy riittävästi näyttöä lapsen kaltoinkohtelusta tai sen riskistä. (Conley 2007, 1455.)

¹¹ *Investigation*-termin lisäksi muita samankaltaisessa yhteydessä käytettäviä termejä ovat *inquiry*, *enquiry*, *traditional response* ja *traditional inquiry* (esim. Merkel-Holguin 2005, 2). Lastensuojelututkinnan kanssa ainakin osittain samankaltaisessa yhteydessä voidaan puhua myös kiireellisestä ensivaiheen arvioinnista *initial assessment* ja *intake assessment* (Schene 2005, 5; Loman & Siegel 2004, 97; HM Government 2010, 150). Kiireellistä lastensuojelutarpeen arviointia koskevassa tilanteessa käytetään erilaisia termejä: Englannissa *initial assessment* (Department of Health 2000b, 31), Yhdysvalloissa *initial assessment* (DePanfilis & Salus 2003) ja Australiassa *intake assessment* (Higgins & Kaspiew 2011, 5-6). Kiireellinen lastensuojelutarpeen arviointi voi tarkoittaa lastensuojelututkintaa. Kiireellinen arviointi tehdään aivan alussa, yleensä lyhyen ajan sisällä (Department of Health 2000b, 31; DePanfilis & Salus 2003, 39).

Schene 2005, 5; Loman & Siegel 2004, 97; HM Government 2010, 150.) Esimerkiksi moniongelmaisissa tapauksissa perheillä ei käytännössä ole mahdollisuutta saada apua (Kamerman & Kahn 1993). Työskentelytapaa kuvataan asiakkaita pakottavaksi toiminnaksi, jossa ei pyritä osallistamaan asiakkaita työskentelyyn, vaan sosiaalityöntekijä toimii ennemminkin sosiaalipoliisina (esim. Center for Child and Family Policy 2006, 11; Schene 2005, 5). Lastensuojelututkinnalle on tyypillistä strukturoitujen riskiarviointimittareiden (risk assessment) käyttäminen.

Riskiarviointeja tehdään niin Yhdysvalloissa (Hughes & Rycus 2007), Australiassa (Price-Robertson & Bromfield 2011) kuin Englannissakin (Munro 1999; NESPC 2008). Riskiarvioinnilla tarkoitetaan standardoidun riskiarviointimittarin käyttämistä tehtäessä lastensuojelututkinta (esim. Hughes & Rycus 2007, 88-89; Munro 2004; Baumann, Law, Sheets, Reid & Graham 2005; Bolton 2010; Khoo ym. 2002a, 454). Riskiarvioinnissa arvioidaan pahoinpitelyn uudelleen esiintymisen riskiä ja mahdollisen haitan vakavuutta. Tämän arvioinnin nähdään antavan perustan lastensuojelutyössä tehtäville ratkaisuille. Tavoitteena on lisätä lastensuojelun päätöksenteon tarkkuutta ja vaikuttavuutta. (Esim. Hughes & Rycus 2007, 86-87.) Riskiarviointi on vahvasti prosessiin ja menettelytapoihin keskittyvä arvioinnin toteuttamisen tapa, jossa korostuu työntekijän formaali toiminta asiakkaan näkökulman ollessa toissijaisessa asemassa. Erilaisista riskiarviointivälineistä on kirjoitettu paljon (esim. Hughes & Rycus 2007; Johnson, Stone, Lou, Vu, Ling, Mizrahi & Austin 2008; D'Andrade, Austin & Benton 2008; Baird & Wagner 2000), ja niitä myös kritisoidaan (Gillingham 2006; 2011; Baird & Wagner 2000; Munro 2004; 2010; Shlonsky & Wagner 2005). Kiistojen yhteydessä puhutaan jopa riskiarviointisodista (Johnson 2006a; 2006b)¹².

Angloamerikkalaisissa maissa on kehitetty alkuarviointimenetelmiä ja käytäntöjä vastauksena lastensuojelututkinnassa ja riskiarvioinnissa havaittuihin ongelmiin (Schene 2005, 4; Conley 2007, 1456). Australiassa (Lamont, Price-Robertson & Bromfield 2010, 670), Englannissa (Munro 2011, 40-45; Hetherington, Nurse & Partnerships for Children and Families Project 2002) ja Yhdysvalloissa (Schene 2005, 4) on havaittu vaikeuksia lastensuojelutyön tavoissa toimia asiakkaiden kanssa¹³. Ongelmallisina pidetään esimerkiksi liian kapea-alaista keskittymistä lasten pahoinpitelyyn ja kaltoinkohteluun, joustamatonta tilan-

¹² Eräs kiista koskee sitä, ovatko empiirisiin tutkimuksiin *actuarial*, *statistical* vai asiantuntijoiden näkemyksiin perustuvat *consensus based*, *clinical* (Baird & Wagner 2000, 841- 844; Johnson 2006b, 705) riskiarviointimittarit parempia. Hughesin ja Rycusin (2007) mukaan monet riskiarviointimenettelyt eivät paranna kaltoinkohdeltujen tai pahoinpideltujen lasten tilanteissa tehtyjen päätösten yhteneväisyyttä tai tarkkuutta. Riskiarviointimittareita kritisoidaan siitä, että ne ovat usein peräisin muilta käytännön kentiltä kuin lastensuojelutyöstä, kuten lääketieteestä tai epidemiologiasta. Riskiarvioinneilla on todettu olevan monia puutteita niin teoriassa kuin käytännössäkin. (Mt. 85-87.) Riskiarviointimittarien on todettu voivan johtaa vääränlaisiin arviointeihin (Munro 2010, 126-127). Riskiarviointimittareiden etuna pidetään sitä, että ne yhtenäistävät pahoinpitelyn ja kaltoinkohtelun arviointia (Khoo ym. 2002a, 466). Riskiarviointi on käsitteenä sellainen, että sen käyttäminen on pyritty viime aikoina välttämään Englannissa (Calder ja Hackett 2003, 1-2).

¹³ Lisäksi kokonaisvaltaisempia alkuarviointimenetelmiä on käytössä Kanadassa (Friend, Shlonsky & Lambert 2008) ja Uudessa Seelannissa (Waldegrave & Coy 2005).

teen tutkimista ja vaikeuksia muodostaa hyvää asiakassuhdetta (esim. Bullock, Little, Millham & Mount. 1995, 53-55). Tavoitteena on ollut siirtää lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävän arvioinnin painopistettä pois lastensuojelututkinnasta kohti kokonaisvaltaisempaa alkuarviointia. Englannissa kehitettyä lapsikeskeistä alkuarviointimenetelmää (Framework for the assessment of children in need and their families) kuitenkin kritisoidaan liiallisesta lomakkeiden käyttämisestä (Munro & Lushey 2012, 7; Léveillé & Chamberland 2010, 939). Harriksen (2011, 1384, 1399) mukaan englanninkielisten maiden lastensuojelu on kriisissä, ja lastensuojelun alkuarviointityöskentelyyn tarvitaan perustavanlaatuinen muutos kohti joustavampia työvälineitä, jotka paremmin tukevat työntekijän ja perheen välistä yhteistyötä. Tämä muutos on ollut kuitenkin hidasta (Aldegate 2002; Calder 2003, 8-9; Spratt 2001; Conley 2007, 1455). Lisäksi alkuarviointiorientaation ja käytettävien työvälineiden muutos herättää kriittistä keskustelua ainakin Yhdysvalloissa (Research on Social Work Practice, 5/2013).

Suomessa on kehitetty alkuarviointimenetelmiä 2000-luvun alusta alkaen (esim. Möller 2004; Muukkonen & Tulensalo 2004). ”Toimiva lastensuojelu” -raportissa ehdotetaan strukturoitujen arviointimenetelmien käyttämistä arviointiaessa lastensuojelun tarvetta (Toimiva lastensuojelu 2013, 38, 70). Raportista ei käy tarkkaan ilmi, mitä strukturoiduilla menetelmillä tarkoitetaan: jo kehitettyjä alkuarviointimenetelmiä vai esimerkiksi riskiarviointimittareiden käyttämistä tai jotain muuta. On mahdollista, että Suomessakin tullaan käymään monenlaisia keskustelua siitä, mihin suuntaan alkuarviointityöskentelyä tulisi kehittää.

3.3 Alkuarvioinnin määrittelyä suomalaisessa kontekstissa

Suomalaisessa kontekstissa alkuarvioinnista tai sitä vastaavasta työskentelystä on käytössä lukuisia käsitteitä. Ensimmäisissä suomalaisissa sosiaalityön oppikirjoissa käytettiin asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävästä arvioinnista nimitystä sosiaalinen diagnoosi (Ahla & Tarvainen 1959; Kananoja & Pentinmäki 1977)¹⁴.

¹⁴ Alkuarvioinnin historian voi paikantaa Richmondin (1917) kirjaan *Social Diagnosis*, jossa hänen mukaansa sosiaalisen diagnoosin tavoitteena on saada mahdollisimman tarkka määrittelmä asiakkaan sosiaalisesta tilanteesta ja persoonallisuudesta. Hän painottaa työskentelyssä yhteistyön tekemistä asiakkaan ja hänen lähiyhteisönsä sekä muiden viranomaisten kanssa. Richmond korostaa ensimmäisen tapaamisen tärkeyttä ja kehottaa kuuntelemaan aidosti ja pyrkimään muodostamaan yhteinen ymmärrys tilanteesta. (Mt., 103-104, 114, 133.) Richmondin opit näkyvät ensimmäisissä suomalaisissa sosiaalityön oppikirjoissa, joita ovat Ahlan ja Tarvaisen (1959) kirja *Henkilökohtainen huolto* sekä Kananojan ja Pentinmäen (1977) kirja *Yksilökohtainen sosiaalityö*. Nämä opit eivät kuitenkaan päässeet jalkautumaan sosiaalityöhön kattavasti. Caseworkia (tapauskohtaista sosiaalityötä) koskeva opetus tuotiin terveydenhuollossa toimivien sosiaalihuoltajien koulutukseen 1940-luvulla (Vuorikoski 1999, 85-86; Härkälä 1992, 62). Tätä oppia pyrittiin tuomaan myös sosiaalihuoltajien koulutukseen useita kertoja 1940-luvulta lähtien kuitenkin onnistumatta siinä (Kananoja & Pentinmäki 1977, 36-37; Vuorikoski 1999, 107). Casework joutui monenlaisen kritiikin kohteeksi. Satkan (1997, 29) mukaan sitä kritisoitiin nojautumisesta lastenpsykiatriin ja psykologiseen oppiin ja sitä pidettiin arkielämän moninaisuutta voimakkaasti

1990-luvulla on puhuttu esimerkiksi tilanearvioinnista, arvioinnista (Kananoja & Turunen 1996, 81-85), tutkinnasta (Kivinen 1994, 82) ja tilanneselvityksestä (Karvinen 1996, 149). Tälle vuosituhannele tultaessa alkuarviointiin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota lastensuojelun sosiaalityössä. Lastensuojelutyön kehittämiseen tähtäävissä ja hallinnollisissa teksteissä on asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävästä arvioinnista käytetty termejä alkuarviointi (Oranen 2006; HE 2006, 86), lastensuojelutarpeen selvitys (Oranen 2006; HE 2006, 86; LsL 2007), selvitystyöskentely ja selvitysprosessi (Oranen 2006) sekä tilanearvio (Kärki 2007, 33-35, 60-61). Sosiaalityön tutkimuksissa ja tieteellisissä artikkeleissa on lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävästä arvioinnista käytetty esimerkiksi termejä tilanneanalyysi (Niskala 2008, 71), sosiaalinen arviointi, tilanteen kartoitus ja ongelman diagnosointi (Juhila 2000b, 155). Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa on puhuttu myös yleisemmällä tasolla asiakkuuden alkuvaiheesta (Juhila 2000a, 107), lastensuojelun asiakkaaksi tulosta, uusista asiakkaista ja alkuarvioinnista, kun viitataan alkuarviointimenetelmien käyttämiseen (Heino 2007, 18, 47). Arviointia tehdään asiakkuuden alkuvaiheen lisäksi myös monissa muissa asiakasprosessin vaiheissa. Stakesin johtamassa Sosiaalityön luokitus -projektissa on laadittu asiakaskohtaisen sosiaalityön luokitus, jossa tarkastellaan eri vaiheissa tehtäviä arviointeja (Kärki 2007). Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tarkastella asiakkuuden alkuvaiheen jälkeen tehtäviä arviointeja koskevia käsitteitä.

Lastensuojelun alkuarviointimenetelmien yhteydessä puhutaan lapsen elämäntilanteen kartoituksesta (Möller 2005), lapsikeskeisestä tilanearviosta (Muukkonen & Tulensalo 2004) ja lastensuojelutarpeen selvityksestä (Paaso 2010). Lastensuojelutarpeen selvityksestä on puhuttu varsinkin viimeisimmän lastensuojelulain (LsL 2007) voimaan tulon jälkeen. Tämä näkyy esimerkiksi viimeisimmän alkuarviointia koskevan oppaan nimessä, joka on *Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen* (Paaso 2010). Lainsäädännössä käytettävät termit ovat edelleen muutoksessa. Tutkimuksen toteutuksen jälkeen on lainsäädäntöä muutettu siten, että lapsia koskevan alkuvaiheen arvioinnista säädetään sosiaalihuoltolaissa. Siinä käytetään termiä palvelutarpeen arviointi, jonka lisäksi selvitetään lastensuojelun tarve. Lastensuojelutarpeen selvitystä ei enää mainita lastensuojelulaissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 64, 93.)

Alkuarvioinnin termiä käytetään nykyään kattavasti. Tämä tulee esille siinä, että moniin kuntiin on perustettu alkuarviointitiimejä. Ne vastaavat lasten-

rajaavana ja tulkitsevana. Hänen mukaansa casework nähtiin tekniseksi ja asiakassuhdetta vaikeuttavaksi menetelmäksi. Lisäksi caseworkin käyttämisen pelättiin siirtävän valtaa hallinnossa toimivilta miehiltä ruohonjuuritasolla sosiaalityöntekijöinä työskenteleville naisille. (Mt. 186-187, 170-174.) Toikon (2003) mukaan work "sotkeutui" sosiaalihuoltoon opettaneen Piiraisen ja sosiaaliministeriössä työskennelleen Tarvaisen väliseen valtapeliin. Piirainen kannatti laaja-alaiseen asiakkaan tilanteen tarkasteluun perustuvaa perhehuoltoa. Tarvainen puolestaan kannatti psykologista tarkastelua painottavaa caseworkia. (Mt. 286, 290; myös Vuorikoski 1999, 120.) Rostila (2001b, 8) kirjoittaa, että caseworkin asema on vähentynyt Suomessa 1970-luvulta alkaen. Satkan (1997, 30-31) mukaan sosiaalityön menetelmiä ei pidetty tieteellisinä ja niiden opettamiseen suhtauduttiin kielteisesti edelleen 1980-luvulla.

suojelun alkuarviointien tekemisestä, joita tutkimuksen toteutusaikana voimassa olleessa lastensuojelulaissa kutsuttiin lastensuojelutarpeen selvityksiksi. Alkuarvioinnin sijaan olisin voinut käyttää jotain toista käsitettä. Valitsin kuitenkin *alkuarvioinnin käsitteen*, koska siinä sana alku viittaa nimenomaan asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään arviointiin erotuksena asiakkuuden muissa vaiheissa tehtävästä arvioinnista. Toiseksi alkuarviointi käsitteenä viittaa selkeästi työskentelyn arvioivaan luonteeseen.

Lastensuojelun alkuarvioinnista esitetyissä määritelmässä otetaan kantaa arvioinnin kohteena oleviin asioihin, asiakkaisiin sekä arvioinnin tavoitteeseen ja kohteeseen. Ensinnäkin lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa alkuarvioinnilla tarkoitetaan sen tarkastelua, ”tarvitsevatko lapsi ja vanhemmat lastensuojelun tarjoamaa apua tuen ja kontrollin muodossa vai selviytyvätkö he oman verkostonsa ja muiden mahdollisten viranomaisten avulla” (Oranen 2006). Toiseksi lastensuojelulain mukaan lastensuojelutarpeen selvityksessä ”arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta”. Lisäksi asiakkaille ilmoitetaan asiakkuuden jatkumisesta alkuarvioinnin lopuksi. (LsL 417/2007, 27 §). Kolmanneksi alkuarvioinnin toteuttamiseen tarkoitettu *Lapsen elämäntilanteen kartoitus* -menetelmässä alkuarviointi tarkoittaa yhteistä arviointia lapsen ja hänen perheensä lastensuojelun tuen tarpeesta ja tarvittavista tukikeinoista (Möller 2005, 76). Toisaalla määritellään siten, että arviointi kohdistuu lapsen tilanteeseen, hänen kokemusmaailmaansa ja tarvitsemaansa tukeen. Tavoitteena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva niistä olosuhteista, joissa lapsi elää. (Möller 2004, 11, 13). Neljänneksi toisessa alkuarviointimenetelmässä, *Lapsikeskeisessä tilannearviossa*, alkuarviointi tarkoittaa kokonaisvaltaisen näkemyksen saamista ”lapsen arjesta ja elämäntilanteesta, tarpeista ja toiveista, vaikeuksista ja vahvuuksista sekä vanhempien kyvyistä vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin” (Muukkonen & Tulensalo 2004, 11).

Edellä esitetyissä alkuarvioinnin määritelmässä asiakkaiksi määrittyvät vähintäänkin lapsi ja vanhemmat. Heidän lisäksi lastensuojelulaki sisältää myös muut lapsen kasvatuksesta vastaavat henkilöt. Alkuarviointimenetelmässä lapsi asiakkaana tulee korostetusti esille. Arvioinnin kohteena olevat asiat määritellään lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa ja lastensuojelulaissa yleisemmällä tasolla (esim. tuen ja kontrollin tarve, selviytyminen, kasvuolosuhteet ja huolehtimisen mahdollisuudet) verrattuna alkuarviointimenetelmiin (esim. lapsen tilanne ja kokemusmaailma, lapsen olosuhteet, arki, elämäntilanteet, tarpeet, vahvuudet). Arvioinnin kohteena olevia asioita tarkastellaan vielä yksityiskohtaisemmin ja konkreettisemmin alkuarviointimenetelmien oppaissa. Asiakkuuden jatkumisesta päättäminen tulee selkeästi esille lastensuojelulaissa (LsL 417/2007), kun taas alkuarviointimenetelmien suhteen asiakkuuden jatkamisesta päättäminen tulee selvästi esille alkuarviointioppaissa erityisesti koskien alkuarviointityöskentelyn lopussa tehtävää yhteenvetoa (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004, 59).

Alkuarvioinnilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lastensuojelun uusien asiakasparheiden kanssa tehtävää lapsen ja hänen perheensä tilanteen kokonaisvaltaista arviointia, jonka tavoitteena on selvittää lapsen tarpeet ja vanhempien mahdollisuudet vastata niihin sekä selvittää, onko perheellä tarvetta lastensuojeluasiakkuuteen. Lapsen ja hänen perheensä kanssa tehtävä arviointi kohdistuu monipuolisesti lapsen ja perheen elämään. Asioiden tarkastelu tapahtuu perheen vahvuuksien ja muutosta tarvitsevien asioiden käsittelyn kautta. Alkuarviointi on interventio, jonka tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä lapsen ja perheen tilanteesta ja joka tarvittaessa muodostaa lähtökohdan jatkotyöskentelylle ja tarvittavista tukitoimista päättämiseksi alkuarvioinnin jälkeen. Alkuarvioinnin tavoitteena on lisätä paitsi työntekijän, myös asiakkaiden tietoa ja ymmärrystä tilanteesta. Lisäksi alkuarviointi voi itsessään toimia riittävänä interventiona lapsen ja hänen perheensä elämään. Alkuarviointi voi siis käynnistää muutoksia perheessä. Alkuarviointityöskentelyn aikana arvioidaan lastensuojelun asiakkuuden tarvetta ja tehdään asiakkuuden jatkumista koskeva päätös. Alkuarvioinnin toteuttamiseen voidaan käyttää alkuarviointimenetelmiä, joiden keskeiset periaatteet ovat tärkeässä osassa tässä tutkimuksessa. Keskeisiä periaatteita ovat lasta ja perhettä koskevan tiedon lisäämisen lisäksi työskentelyn prosessimaisuus, avoimuus, toiminnallisten menetelmien käyttäminen, hyvän asiakassuhteen muodostaminen, voimavarakeskeinen työskentely, lapsikeskeisyys ja asiakkaan osallistuminen alkuarvioinnin tekemiseen (ks. luku 4). Alkuarviointimenetelmällä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lastensuojelun alkuarvioinnin toteuttamiseen Möllerin (2004) sekä Muukkosen ja Tulensalon (2004) kehittämien alkuarviointimenetelmien yhdistelmää (myös Paaso 2010). Käytännön lastensuojelutyössä alkuarvioinnin tekemistä määrittelee osaltaan lastensuojelulaki, jossa säädetään lastensuojelutarpeen selvittämisestä (tutkimuksen toteutusaikana voimassa ollut lastensuojelulaki LsL 417/2007).

3.4 Näkökulmia alkuarvioinnin määrittelyyn

Alkuarvioinnin määrittelylle esitetään sosiaalityössä useita lähtökohtia ja jäsenyyksiä. Seuraavaksi tarkastellaan viittä erilaista näkökulmaa alkuarvioinnin määrittelyyn sekä peilataan niitä tässä tutkimuksessa käytettävään ja edellisessä luvussa esitettyyn alkuarvioinnin määritelmään. Eräs keskeinen lähtökohta alkuarvioinnin määrittelemiselle on, pidetäänkö *alkuarviointia interventiona vai ei*. Joissakin määritelmässä alkuarviointi määritellään interventioksi, jossa tähdätään asiakkaan elämässä, ajattelussa tai toiminnassa tapahtuvaan muutokseen (esim. Fraser, Richman, Galinsky & Day 2009, 5, 184; Payne 1996, 39; Dominelli 2004, 81). Edellä esitetty määritelmä on yhteneväinen tässä tutkimuksessa tehdyn alkuarvioinnin määritelmän kanssa eli alkuarviointi määritellään interventioksi. Toisissa määritelmässä alkuarviointi puolestaan nähdään asiakasprosessin alkuvaiheeksi. Tällöin alkuarviointia ei pidetä interventiona vaan sitä edeltävänä vaiheena. (Walker & Beckett 2003, 1; Compton, Galaway & Cournoyer 2005, 194-195.) Esimerkiksi Comptonin ja kumppaneiden (2005) mukaan alku-

arviointi ja interventio tulee erottaa toisistaan. Heidän mukaansa interventiota kuvaavat vasta ne toiminnat, joita toteutetaan asiakassuunnitelman tekemisen jälkeen. Interventio on heidän mukaansa tarkoitettu suunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseen. (Compton ym. 2005, 230.)

Toisen lähtökohdan asiakastyössä tehtävän arvioinnin määrittelemiseen sosiaalityössä tuo arvioinnin tarkastelu *tietyissä vaiheissa tapahtuvana tai jatkuvana*. Tietyissä asiakkuuden vaiheissa tapahtuvana voidaan arvioinnin nähdä sijoittuvan esimerkiksi työskentelyn alkuun ja loppuun. Asiakastyön ajatellaan usein koostuvan alkuarvioinnista, suunnittelusta, interventiosta ja loppuarvioinnista (esim. Howe 1997, 172; Dominelli 2004, 81-83; Hepworth ym. 2010, 33-34; Compton ym. 2005, 4, 10; Egelund & Halskov 1986, 60-61; Thompson 2000, 60-61). Lastensuojelutyössä asiakkuus voi sisältää monia vaiheita, joihin olennaisesti kuuluu tilanteen arviointi. Näitä ovat asiakkuuden alkaminen, asiakas- ja huoltosuunnitelmien tekeminen, huostaanoton tarpeen ja huostaanoton purkamisen arviointi ja asiakkuuden päättyminen. Toisaalta sosiaalityössä esitetään kritiikkiä arvioinnin sijoittamiselle vain tiettyihin asiakkuuden vaiheisiin. Sen sijaan korostetaan tarvetta jatkuvaan arviointiin (esim. Walker & Beckett 2003, 2). Käytännön sosiaalityössä yhdistyy arvioinnin tapahtuminen jatkuvasti ja tietyissä asiakkuuden vaiheissa. Arviointia ei voi eikä pidä rajata pelkästään tiettyihin asiakkuuden vaiheisiin. Lastensuojelutyössä on kuitenkin tiettyjä vaiheita, joissa on eksplisiittisesti arvioitava asiakkaan tilannetta. Tässä tutkimuksessa arviointia tarkastellaan tiettyyn asiakkuuden vaiheeseen eli alkuvaiheeseen sijoittuvana työskentelynä.

Kolmanneksi alkuarviointia määritellään sen kautta, kuinka paljon *asiakas osallistuu* työskentelyyn. Whittington (2007) on määritellyt viisi mallia asiakkaan osallistumiselle alkuarvioinnin tekemiseen. Määrittely perustuu asiakkaan ja työntekijän osallistumisen määrään alkuarvioinnin toteuttamisessa ja kriteerien määrittelemisessä. Ensimmäisessä mallissa alkuarvioinnin toteuttaa ja määrittelee kokonaan työntekijä. Toisessa mallissa alkuarviointi on osittain asiakaslähtöinen, jolloin asiakas toteuttaa alkuarvioinnin työntekijän antamien kriteerien pohjalta. Kolmannessa mallissa alkuarvioinnin toteuttaa työntekijä ja määrittelyt tekee asiakas. Neljäs malli on täysin asiakaslähtöinen, jolloin hän sekä toteuttaa että määrittelee arvioinnin kriteerit ja prosessin. Viidennessä mallissa asiakas ja työntekijä tekevät alkuarvioinnin yhdessä. (Mt. 46-52; myös Shier 2001, 107-115; Tregeagle & Mason 2008, 393.) Suomessa kehitetyissä lastensuojelun alkuarviointimenetelmissä ei tietääkseni ole pyritty Whittingtonin esittämien mallien mukaisesti siihen, että asiakas määritteli alkuarvioinnin kriteerit ja prosessin. Asiakkaan kuitenkin oletetaan osallistuvan aktiivisesti alkuarvioinnin tekemiseen, jonka prosessin ja kohteet sosiaalityöntekijä pääasiassa määrittelee. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vanhemman osallistumista alkuarvioinnin tekemiseen, mutta ei hänen osallistumistaan arvioinnin kriteerien ja prosessien määrittelemiseen.

Neljänneksi alkuarviointia määritellään *tiedon keräämisen ja analysoimisen vaiheiden kautta*. Milnerin ja O'Byrnen (2009) mukaan alkuarviointi koostuu viidestä vaiheesta: 1) valmistelu, 2) tiedon kerääminen esimerkiksi asiakkailta ja

muilta toimijoilta, 3) tiedon painottaminen, tilanteen vakavuuden arvioiminen ja ammatillisen tiedon soveltaminen pyrkien analyysiin, 4) tiedon analysoiminen, 5) analyysin hyödyntäminen päätöstä tehtäessä tai annettaessa suositus jatkotoimenpiteistä. (Milner & O'Byrne 2009, 61-63; myös Pincus & Minahan 1973, 103). He määrittelevät alkuarviointia työntekijän työskentelyn ja erityisesti tiedon käsittelyn näkökulmasta. Määrittely ei sisällä asiakkaiden näkökulmaa ja määrittely ei sen vuoksi ole sovellettavissa tässä tutkimuksessa.

Viidenneksi alkuarviointia määritellään sen *tavoitteen määrittelyn ja toteutuksen kautta*. Näihin liittyen on tehty useita määrittelyjä, jotka menevät osittain toistensa kanssa päällekkäin ja osittain sisältävät eri asioita. Eri määritelmien pohjalta todetaan kootusti, että alkuarviointi voidaan määritellä sen mukaan, korostuvatko alkuarvioinnin tekemisessä a) palvelun saamisen kriteerien täyttyminen (Whittington 2007, 19-20; Compton ym. 2005, 197; Smale & Tuson 1993, 16-23; Holland 2004, 11-16), b) asiakkaan tilanteen ymmärtäminen yhdessä asiakkaan kanssa (Whittington 2007, 19-20; Compton ym. 2005, 197; Smale & Tuson 1993, 16-23; Holland 2004, 11-16) vai c) arvioinnin prosessi ja käytettävät menetelmät (esim. lomakkeet) (Holland 2004, 11-16; Smale & Tuson 1993, 16-23). Tässä tutkimuksessa ovat mukana kaikki edellä mainitut kolme näkökulmaa. Alkuarvioinnissa arvioidaan lastensuojelun asiakkuuden alkamisen edellytyksiä, avun ja tukitoimien tarvetta sekä alkuarviointimenetelmissä on tärkeällä sijalla työskentelyn prosessi ja käytettävät toiminnalliset menetelmät. Niiden keskeisenä tavoitteena on kuitenkin lapsen ja perheen tilanteen ymmärtäminen ja asiakkaan osallistuminen ymmärryksen lisäämiseen tähtäävän työskentelyyn. Tämä mahdollistaa sen, että alkuarviointi voi toimia muutosta tuovana interventiona. Tästä näkökulmasta ajatellen palvelun saamisen kriteerien täyttymisen tai työskentelyn prosessin ja menetelmien tarkastelu ovat itsessään kapeita näkökulmia ilman asiakkaan osallistumista ja asiakkaan tilanteen muuttumiseen tähtäävää tavoitteellisuutta.

3.5 Lastensuojelutarpeen selvitys lastensuojelulaissa

Lastensuojelutarpeen selvityksestä säädettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulain¹⁵ pykälässä 27. Lastensuojelulaissa käyte-

¹⁵ Lastensuojelulaki 27 § Lastensuojelutarpeen selvitys: ”Lapsen asioista vastaavan sosiaaliryöntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Selvityksen tekemiseksi sosiaaliryöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 16 ja 17 §:ssä säädetään. Selvitys on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä. Sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. Huoltajalle ja lapselle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta. Samaten on ilmoitettava asiakkuuden päättymisestä kuitenkin ottaen huomioon, mitä asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 §:ssä sää-

tään alkuarvioinnin sijaan termiä lastensuojelutarpeen selvitys. Tässä yhteydessä tarkastellaan tutkimuksen toteutusajankohtana voimassa ollutta lastensuojelulakia. Sen jälkeen huhtikuussa 2015 on tullut lapsen tilanteen arviointia koskevia lakimuutoksia, joiden mukaan lapselle tehdään palvelutarpeen arviointi sosiaalihuoltolain mukaisesti (SHL 1301/2014) ja sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve lastensuojelulain mukaisesti (LsL 407/2007, muutossäädös 30.12.2014/1302).

Lastensuojelulain mukaan ennen lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtymistä edeltää kiireellisen lastensuojelutarpeen arvioiminen. Lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen ei ole itsestään selvää esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Lastensuojelutarpeen selvitys voidaan jättää tekemättä, jos sille selvästikään ei ole tarvetta. Sen aloittamista säädetään monin eri tavoin koskien työntekijän ammattia, aikarajoja ja ilmoittamista asiakkaille. Lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta päättää lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä seitsemän arkipäivän sisällä lastensuojeluilmoituksesta tai muusta yhteydenotosta. Toinen aikaraja koskee lastensuojelutarpeen selvityksen tekemistä kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireilletulosta. Lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta tulee lain mukaan ilmoittaa huoltajille ja lapselle¹⁶. Näin ollen lapsen ja hänen kummankin vanhemman pitäisi tietää selvityksen tekemisestä riippumatta siitä, asuvatko vanhemmat yhdessä. (LsL 417/2007, 26 §.)

Lastensuojelutarpeen selvityksen laajuudesta ja toteutuksesta ei laissa säädetä tarkemmin muuten kuin, että se tulee tehdä tarvittavan laajasti (LsL 27 §). Sosiaalityöntekijät voivat siten päättää, kuinka kattavasti he työskentelevät perheen kanssa ja mitä asioita arvioivat tässä työskentelyn vaiheessa. Lastensuojelulain pohjalta selvitystä ei tule tehdä liian kapeasti eikä myöskään liian laajasti. Suomalainen lastensuojelulaki antaa yleisen viitekehyksen lastensuojelutyölle, mutta ei tarkkoja ohjeita toiminnalle (esim. Pösö 2011, 114). Näin ollen lainsäädäntö mahdollistaa tapauskohtaisen harkinnan.

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelutarpeen selvitykseen tulee osallistua tarpeen mukaan lapsi, vanhemmat, heille läheiset ihmiset ja perheen kanssa toimivat viranomaistahot (LsL 31 §). Asiakkaiden ja erityisesti lasten osallistuminen tulee esille monissa lastensuojelulain kohdissa (esim. LsL 4 §, 5 §, 20 §, 29 §). Lastensuojelulain valmisteluasiakirjassa tuodaan selkeästi esille, että lastensuojelutarpeen selvityksen tulee sisältää suoraa työskentelyä lapsen kanssa hänen iästään riippumatta (HE 2006, 144). Tämän perusteella voidaan ajatella, että lapsen tapaamatta jättämiseen täytyy olla erityiset perusteet.

Työskentelyn lopussa tulee kertoa lapselle ja huoltajille, jatkuuko asiakkuus lastensuojelussa vai ei (LsL 27 §). Tällä pyritään varmistamaan, että asiakkaat tietävät lastensuojelutarpeen selvityksen lopputuloksesta. Laissa ei määritellä tarkemmin, kuinka ilmoittaminen tapahtuu, mutta lain perusteluissa kui-

detään. Asiakkuus päättyy, mikäli selvitys ei anna aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin.” (LsL 417/2007)

¹⁶ Poikkeuksen muodostaa tilanne, jos lapsi perustellusta syystä kieltää häntä koskevien tietojen antamisen huoltajilleen (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 11 §).

tenkin esitetään, että työskentelystä tehdään kirjallinen yhteenveto, jossa työskentelystä kerrotaan laajemminkin: käytetyt menetelmät, tehdyt havainnot sekä asiakkaiden ja muiden työskentelyyn osallistuneiden henkilöiden näkemykset lapsen tilanteesta. (HE 2006, 145.)

Lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisen lähtökohtana on selvityksen tekeminen asiakkaiden suostumuksella. Työskentely ei kuitenkaan välttämättä aina perustu asiakkaiden vapaaehtoisuuteen kuten muu lastensuojelun avo- huolto. Työntekijä voi tarvittaessa hankkia asiakasta koskevaa tietoa ilman suostumusta (LsL 27§)¹⁷. Sosiaalityöntekijä voi myös tavata lapsen ilman vanhempien suostumusta (LsL 29§). Lisäksi voidaan järjestää lääkärin tai muun viranomaisen tutkimus lapselle, vaikka vanhempi ei siihen suostu (LsL 28 §). Tähän täytyy kuitenkin olla painavat syyt¹⁸.

Lastensuojelulaissa määritellään myös lastensuojelutarpeen selvityksen kohteesta. Sen tulee kohdistua lapsen kasvuolosuhteisiin, huoltajien mahdollisuuksiin ja resursseihin vastata lapsen tarpeisiin sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen arviointiin. (LsL 27 §.) Tämän mukaan arviointi kohdistuu kokonaisvaltaisesti perheen tilanteeseen ja sisältää myös voimavarojen arvioimisen. Määritelmässä tarkastellaan lastensuojelutarpeen selvityksen kohdetta kuitenkin yleisellä tasolla. Arvioinnin kohteesta on määritelty hieman tarkemmin lastensuojelun keskeisiä periaatteita koskevassa lain kohdassa. Sen mukaan arvioitaessa lastensuojelun tarvetta tulee arvioida lapsen etua, kuinka erilaiset ratkaisut turvaavat esimerkiksi lapsen tasapainoista kehitystä, ihmissuhteita, huolenpitoa, kasvuympäristöä ja mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin¹⁹ (LsL 4 §).

3.6 Alkuarvioinnin asiakasmäärät ja alkuarviointiin kohdistuva valvonta

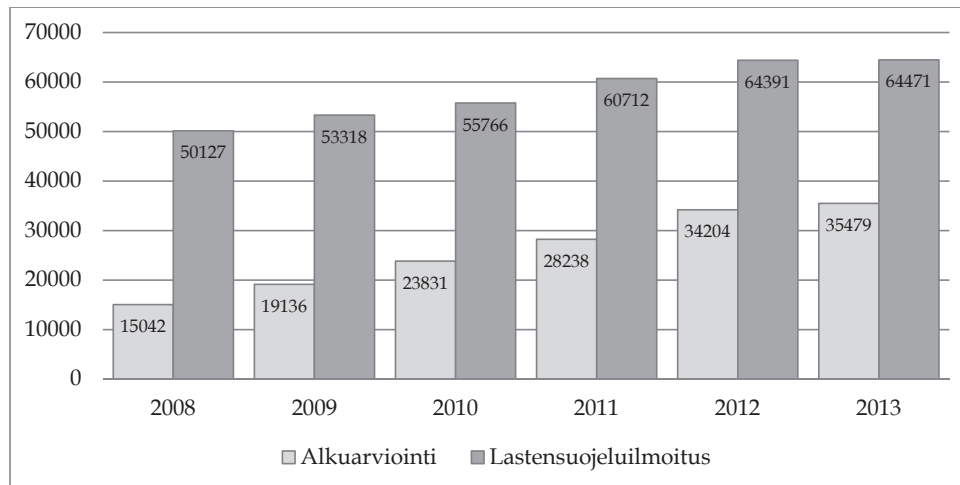
Lastensuojelutyössä tehtyjen alkuarviointien määrä on kasvanut huomattavasti viimeisten vuosien aikana (KUVIO 3). Tilastotietoa on saatavilla vuodesta 2008

¹⁷ Ensisijaisesti tiedon hankkimisen tulee perustua asiakkaan suostumukseen (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 16 §). Sosiaalityöntekijä voi saada perhettä koskevia tietoja muilta viranomaisilta ilman asiakkaan suostumusta (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 17 §).

¹⁸ Lain mukaan tutkimuksen tekemisen tulee olla välttämätöntä lastensuojelutarpeen selvittämiseksi. Tutkimuksen tekeminen edellyttää hallinto-oikeuden antamaa lupaa. Kyseisessä lain kohdassa ei puhuta selvityksestä vaan tutkimuksesta ja sillä tarkoitetaan muun viranomaisen kuin sosiaalityöntekijän tekemää tutkimusta. (LsL 28 §.)

¹⁹ *Lapsen etua* arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (LsL 4 §.)

alkaen. Alkuarviointeja tehtiin yhteensä 35 479 lapselle vuonna 2013²⁰. Näiden tietojen perusteella alkuarviointien määrä on kasvanut neljässä vuodessa kaksinkertaiseksi. Kuntien tekemissä tilastoissa on puutteita, joten alkuarviointien asiakkaina olleiden lasten määrien kasvusta ei voida aivan varmoja. Luvut voivat olla myös vielä suurempia, koska kaikista kunnista ei ole saatu tietoja (Lastensuojelu 2010, 13; Lastensuojelu 2011, 14).

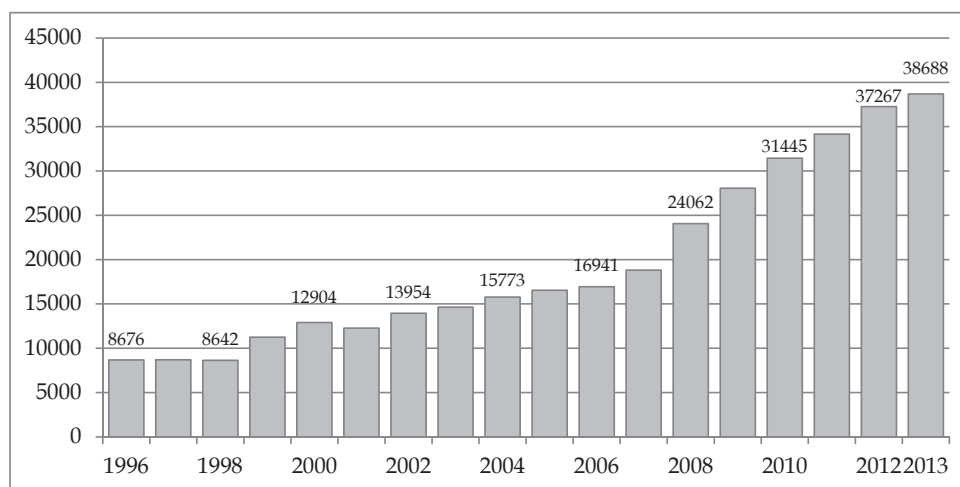
KUVIO 3 Lasten määrät koskien alkuarviointia ja lastensuojeluilmoituksia, N (Lastensuojelu 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013)

Lastensuojeluilmoitusten määrät ovat myös selvästi kasvaneet (KUVIO 3). Lastensuojeluilmoituksia on tehty kokonaisuudessaan kuviossa esiintyviä määriä enemmän, koska yhdestä lapsesta on saatettu tehdä useampi lastensuojeluilmoitus. Esimerkiksi vuonna 2013 yhdestä lapsesta tehtiin keskimäärin 1,7 lastensuojeluilmoitusta (Lastensuojelu 2013). Lastensuojeluilmoitusten kohteena olleiden lasten määrä on kasvanut viiden vuoden aikana reilulla 14 000:lla. Alkuarviointien suhteellinen osuus lastensuojeluilmoituksista näyttäisi kasvaneen viiden vuoden aikana. Kun suhteutetaan alkuarviointien määrää lastensuojeluilmoitusten määrään, vuonna 2008 alkuarviointi tehtiin 30 %:lle lastensuojeluilmoituksen kohteena olleista lapsista. Vuonna 2013 vastaava luku oli 55 %. Luvut eivät ole suoraan verrattavissa toisiinsa, koska osa lastensuojeluilmoituksista koskee jo asiakkaana olevia lapsia. Lisäksi on huomioitava, että lastensuojelun avohuollon tilastotietojen laatu vaihtelee ja tiedot ovat osin puutteellisia (Lastensuojelu 2013).

Lastensuojelun avohuollon uusien asiakkaiden määrä on kasvanut lähes saman verran kuin lastensuojeluilmoitusten määrä eli selvästi yli 14 000 lapsella vuodesta 2008 vuoteen 2013 (KUVIO 4). Avohuollossa olevien uusien asiakkaiden määrä on kymmenessä vuodessa lähes kolminkertaistunut. Vaikka tilas-

²⁰ Tilastoissa ilmoitetut luvut ovat lasten lukumääriä (Tuula Kuoppala, henkilökohtainen tiedonanto 20.11.2013).

toinnissa on puutteita, siitä huolimatta luvut ilmaisevat asiakasmäärän merkittävän kasvun (esim. Heino, Kuoppala & Säkkinen 2005; Lastensuojelu 2011, 9). Uusien asiakkaiden määrä on kasvanut selvästi aikaisempaa voimakkaammin viimeisen lastensuojelulain tultua voimaan vuoden 2008 alussa. Lastensuojelun asiakkaiden määrät ovat kautta linjan kasvaneet huomattavasti viimeisten vuosien aikana. Lastensuojelun uusien asiakkaiden osuus kaikista avohuollon asiakkaista on noussut. Vuonna 1996 kaikista avohuollon asiakkaista oli uusia 28 % ja vuonna 2013 uusia 48 % (Lastensuojelu 2013, 13).

KUVIO 4 Lastensuojelun uusien alle 18-vuotiaiden asiakkaiden määrät, N (Lastensuojelu 2013, 13)

Verrattaessa kuvioita 3 ja 4 toisiinsa huomataan, että uusia lastensuojelun asiakkaita on enemmän kuin heitä, joille on tehty alkuarviointi. Asiakkuuden alettua tulee tehdä alkuarviointi, ellei se perustellusti ole tarpeeton. Näin ollen uusien ja alkuarvioinnin asiakkaiden määrän tulisi olla suunnilleen samansuuruisia. Lukujen erojen syystä ei ole tarkkaa tietoa. Ainakin osin lukujen ero selittyy sillä, että kaikki kunnat eivät ole pystyneet tuottamaan THL:n pyytämiä tietoja (Tuula Kuoppala, henkilökohtainen tiedonanto 9.12.2013). Lisäksi kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut viimeisten vuosien aikana²¹ (Lastensuojelu 2012, 2, 6). Ne voivat osaltaan selittää alkuarviointien pienempää määrää. Muitakin selityksiä voi olla: asiakkuuksia aloitetaan ilman alkuarviointia, päätettyjä alkuarviointeja ei välttämättä kirjata tietojärjestelmiin, alkuarviointi voi syystä tai toisesta olla kesken ja kunnat voivat toteuttaa tilastointeja eri tavoin.

Kuntien välillä on todella suuria eroja siinä, kuinka iso osa lastensuojeluilmoituksista johtaa alkuarvioinnin tekemiseen ja monenko lapsen asiakkuus

²¹ Vuonna 1997 oli kiireellisesti sijoitettuna 759 lasta, 2007 luku oli 1 992 lasta ja vuonna 2012 jo 3 944 lasta. Ensimmäistä kertaa kiireellisesti sijoitettuna oli vuonna 1997 615 lasta, vuonna 2007 1 584 lasta ja vuonna 2012 2 726 lasta.

jatkuu alkuarvioinnin jälkeen. Etelä-Suomen aluehallintoviraston vuonna 2011 tekemästä selvityksestä käy ilmi, että lastensuojeluilmoituksista keskimäärin 36,3 % (vaihtelu 7-93 %) johti alkuarviointiin kunnasta riippuen (suurimmat ja keskiuuret kunnat). Alkuarvioinneista asiakkuus jatkui keskimäärin 35 %:lla (vaihtelu 8-41 %, suurimmat ja keskiuuret kunnat). (Miettinen & Stenroos 2011, 3, 31-35.) Kuudessa suurimmassa kaupungissa (Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu) kerätyn lastensuojelun palvelujen vertailujen perusteella vuonna 2012 näissä kaupungeissa oli lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaana yhteensä 13 572 lasta. Kaupunkien välillä oli eroa siinä, kuinka monen lapsen asiakkuus päättyi alkuarviointiin. Alkuarviointiin päättyneitä lasten asiakkuuksia oli keskimäärin 46 % (vaihtelu 32-52 %). Alkuarvioinnin jälkeen lastensuojeluasiakkaina jatkoi lapsista keskimäärin 35 % (vaihtelu 27-60 %). Lopuissa tapauksissa alkuarvioinnin tekeminen oli kesken. (Ahlgren-Leinovuo 2013, 15.) Selvitysten perusteella näyttää siltä, että lastensuojeluilmoituksista noin joka kolmas johtaa alkuarviointiin. Alkuarvioinneista noin kolmasosa johtaa lastensuojeluasiakkuuteen.

Asiakasmäärien kova kasvu asettaa paineita sosiaalityölle. Lisäksi sosiaalityön toteuttamista kunnissa valvotaan ja asioihin puututaan selvästi aikaisempaa enemmän. Alkuarvioinnit on osa-alue, jonka valvontaan aluehallintovirastot (esim. Miettinen & Stenroos 2011; Portnoj 2009) ja Valvira (2013) ovat kiinnittäneet erityistä huomiota. Alkuarviointeja tehdäänkin nyt aikaisempaa enemmän aikarajojen puitteissa. Valviran kuntiin tekemän kyselyn mukaan vuonna 2009 kunnista 27 %:ssa alkuarvioinnit tehtiin kolmen kuukauden määräajassa. Vuonna 2010 kunnista 62 % kertoi alkuarviointien toteutuvan kolmen kuukauden määräajassa. (Valvira 2010, 2.)

Alkuarvioinnin tekemiselle lastensuojelulaissa asetettujen aikarajojen noudattamatta jättämisellä on seurauksia. Aluehallintovirastot ovat antaneet kunnille huomautuksia (esim. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2013) ja uhanneet uhkasakoilla (esim. Itä-Suomen aluehallintovirasto 2010) alkuarvioinnin aikarajojen noudattamatta jättämisistä. Valvonnan painopistettä aiotaan laajentaa alkuarvioinnin määräaikaisten lisäksi myös muille alueille. Valvira (2013) sanoo vuosien 2013-2014 valvontaohjelmassaan kiinnittävänsä huomiota alkuarvioinnin laatuun tuoden esille lapsen henkilökohtaiset tapaamiset, lapsikeskeisen työskentelyn, lapsen tarpeista lähtemisen, avoimen vuorovaikutuksen ja luottamuksellisen asiakassuhteen merkityksen, menetelmien joustavan käytön ja kirjallisen yhteenvedon tekemisen. Valvonta ei kuitenkaan asiakirjan mukaan kohdistu kaikkiin edellä mainittuihin laadullisiin asioihin vaan siihen, onko lapselle nimetty hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, toteutuuko kolmen kuukauden käsittelyaika, minkälainen on kirjallisen yhteenvedon sisältö sekä annetaanko lapselle ja huoltajille kirjallinen ilmoitus asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä. (Valvira 2013, 33-34.) Kirjallisen yhteenvedon sisällön perusteella voitaneen tehdä päätelmiä myös työskentelyn sisällöstä ja laadusta tai ainakin yhteenvedon laadusta.

4 ALKUARVIOINTIMENETELMIEN TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA

Teoreettisilla lähtökohdilla tarkoitetaan tässä yhteydessä suomalaisten alkuarviointimenetelmien sisältämiä oletuksia alkuarvioinnin keskeisistä periaatteista ja vaikutuksista. Tutkimuksessa peilataan vanhempien kokemuksia näihin oletuksiin. Teoreettisten oletusten kuvaaminen on tärkeä osa arviointitutkimusta, jotta tutkimus kohdistuu oikeisiin asioihin. (Pawson & Tilley 2009, 172; 2005, 366; Pawson & Manzano-Santaella 2012, 180-181; Astbury & Leeuw 2010, 365.) Nämä oletukset ovat luonteeltaan hyvin käytännöllisellä tasolla ja niitä voidaan kutsua keskitason teorioiksi (esim. Thyer 2010, 471). Suomalaisia alkuarviointimenetelmiä koskevat oletukset ovat pitkälti lähtöisin sosiaalityöntekijöiden omista kokemuksista ja käytännön työn kehittämisen tuloksena tulleista kokemuksista. Lisäksi alkuarviointimenetelmän kehittämistyöhön ovat ainakin jollain tavalla osallistuneet lastensuojelututkijat. (Muukkonen & Tulensalo 2004, esipuhe; Ervast & Tulensalo 2006, 7,9.) Myös asiakkaat ovat olleet mukana menetelmien kehittämistyössä (Möller 2004, 11). Alkuarviointimenetelmien kehittämiseen on vaikuttanut lisäksi tutkimustieto esimerkiksi lapsen kohtaamattomuudesta ja lapsen tuottaman tiedon merkityksestä (Möller 2005, 19-27, 88).

Kansainvälisesti tarkasteltuna lastensuojelun alkuarviointien taustalta voidaan löytää lukuisa määrä erilaisia teoreettisia lähtökohtia²². Teoreettisia lähtökohtia esitellään toisistaan irrallisesti ja pirstaleisesti sekä luettelonomaisesti. Alkuarvioinnin teorian puutteita kritisoivat monet tutkijat (esim. Crisp,

²² Lastensuojelun alkuarvioinnin teoreettisiksi lähtökohdiksi on esitetty esimerkiksi seuraavia: lapsen kehitys- ja kiintymyssuhdeteoria, ekologinen teoria (Scannapieco & Connell-Carrick 2002, 601), kehityspsykologiset ja systeemiset lähestymistavat (Farnfield 2008), stressiä, selviytymistä ja suojaavia tekijöitä koskevat teoriat, haavoittuvuus, perhetyylit ja perheen toimintakyky, vanhemman empatia, voimavarat (Seden 2002), kaltoinkohtelua koskevat teoriat (D'Andrade, Austin & Benton 2008), lapsikeskeisyys ja kulttuuriorientaatio (Connolly 2007, 829), perhekeskeisyys, osallistuminen, kumppanuus, ratkaisukeskeisyys, muutosorientaatio ja transteoreettinen muutostalli (Sandau-Beckler 2001), monimutkaisten järjestelmien ymmärtäminen (Stevens & Hassett 2007), perhesysteemien teoria ja perheterapia (Johnson, Stone, Lou, Vu, Ling, Mizrahi & Austion 2008) ja päätöksentekoteoria (Schwalbe 2004, 561-563). Monet näistä teoreettisista lähtökohdista ovat lähtöisin psykologisista teorioista.

Anderson, Orme & Lister 2007; Mattaini & Kirk 1991; Lloyd & Taylor 1995). Lastensuojelun alkuarviointimenetelmissä pidetään kansainvälisesti tärkeinä asioina esimerkiksi hyvän asiakassuhteen merkitystä, alkuarviointityöstä avointa kertomista asiakkaille, lapsen kanssa tapahtuvaa työskentelyä, voimavarakeskeisyyttä ja arvioinnin kokonaisvaltaisuutta (Department of Health 2000, 10; Turnell 2012, 9, 25-32; DePanfilis 2006, 57-59). Nämä asiat ovat tärkeitä myös suomalaisissa alkuarviointimenetelmissä. Näyttää siltä, että lastensuojelun alkuarviointia koskevat menetelmät pohjautuvat pitkälti samankaltaisiin periaatteisiin.

Tarkastelun kohteena ovat tässä suomalaiset alkuarviointimenetelmät: *Lapsen elämäntilanteen kartoitus* (Möller 2004) ja *Lapsikeskeinen tilannearvio* (Muukkonen & Tulensalo 2004; Ervast & Tulensalo 2006). Viimeisin alkuarviointia koskeva menetelmäopas *Mitä lapselle kuuluu? Lastensuojelutarpeen selvitys* pohjautuu kumpaankin edellä mainittuun menetelmään (Paaso 2010). Alkuarviointimenetelmien teoreettisten oletusten kuvaaminen paikantuu näihin alkuarviointimenetelmiin liittyviin oppaisiin ja niihin läheisesti liittyvään kirjallisuuteen (TAULUKKO 4). Teoreettisten oletusten tarkastelussa ei keskitytä alkuarvioinnin kohteeseen (mitä arvioidaan) vaan alkuarvioinnin toteutusta (miten arvioidaan) koskevien teoreettisten oletusten tarkasteluun.

TAULUKKO 4 Alkuarviointimenetelmiä koskevat oppaat ja muu kirjallisuus

Alkuarviointimenetelmäoppaat

Muukkonen T. & Tulensalo H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja.

Möller S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa.

Paaso S. 2010. Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen.

Muu alkuarviointimenetelmiä koskeva kirjallisuus

Ervast S. & Tulensalo H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä.

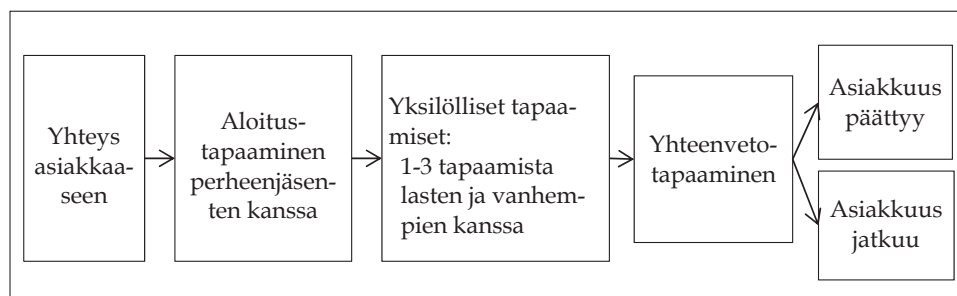
Muukkonen T. (toim.) 2008a. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa.

Möller S. 2005. Arvioista sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta.

Salpakoski R. 2009. Lastensuojelun alkuarviointi. Hankkeen loppuraportti.

Suomalaiset alkuarviointiin kehitetyt menetelmät ovat sisällöltään ja periaatteiltaan pitkälti samankaltaisia, vaikka erojakin löytyy. On mielenkiintoista, että samanaikaisesti on kehitetty kaksi alkuarviointimenetelmää, jotka koostuvat suunnilleen samanlaisista prosesseista ja sisältävän samanlaisia periaatteita, mutta menetelmäoppaat on kirjoitettu toisistaan erillisinä kokonaisuuksina. Niissä ei tuoda esille toista samanaikaisesti kehitettyä menetelmää. Menetelmien välillä voi olla jonkinlaista kilpailua. Lapsen elämäntilanteen kartoituksen

(jatkossa kartoitus) (Möller 2004) ja Lapsikeskeisen tilanearvion (jatkossa tilanearvio) (Muukkonen & Tulensalo 2004) toteutusprosessit ovat pääosin samanlaisia. Alussa perheen kanssa on yhteinen aloitustapaaminen²³, sitä seuraa lapsen ja vanhempien yksilötapaamiset, ja työskentelyprosessi päättyy yhteiseen yhteenvetotapaamiseen²⁴ (KUVIO 5). Arviointitapaamisen jälkeen työskentely jatkuu tarvittaessa tukitoimien suunnittelulla. Yksilötapaamisten aikana tehdään varsinainen lapsen ja perheen tilanteen arviointi. Alkuarviointimenetelmien kesken on eroa yksilötapaamisiin osallistuvien asiakkaiden ja työntekijöiden suhteen. Tilanearviossa yksilötapaamiset toteutetaan pääasiassa lapsen kanssa (Muukkonen & Tulensalo 2004, 15) ja kartoituksessa yksilötapaamisia on yhtä paljon lapsen ja vanhempien kanssa (Möller 2004, 51). Tilanearviossa samat työntekijät tapaavat yksilötapaamisissa lasta ja vanhempia, kun taas kartoitusmallissa lasta ja vanhempia tapaavat samanaikaisesti eri työntekijät. Tilanearviossa pidetään vanhempien tapaamisten määrää tärkeämpänä sitä, että työntekijät tapaavat kaikki perheenjäsenet. Tätä perustellaan sillä, että vanhempien kanssa on helpompi puhua lapsesta, kun sosiaalityöntekijä tuntee myös lapsen. (Ervast & Tulensalo 2006, 75-76.)

KUVIO 5 Alkuarvioinnin prosessi alkuarviointimenetelmien mukaan toteutettuna (Muukkonen & Tulensalo 2004, 12; Ervast & Tulensalo 2006, 17; Möller 2004, 23)

Arvioinnin kohteena olevista asioista puhutaan kartoituksessa ja tilanearviossa hieman eri tavoin, vaikka arvioinnin kohteet ovat pitkälti samanlaisia. Kartoituksessa arvioinnin kohteena ovat lapsen tarpeet, vanhemman valmiudet ja niiden toteutuminen lapsen elämässä (Möller 2004, 37-38). Tilanearviossa arvioinnin kohteena on puolestaan lapsen tilanne ja vanhemmuus (Muukkonen & Tulensalo 2004, 55). Kummassakin alkuarviointimenetelmässä arvioinnin kohteena ovat lapsen tilanne ja vanhempiin liittyvät asiat sekä vanhemman val-

²³ Aloitustapaamisessa tutustutaan, keskustellaan alkuarvioinnin tekemisen syistä (esimerkiksi lastensuojeluilmoituksesta) ja alkuarvioinnin toteutuksesta (esim. käytettävät työvälineet, arvioinnin kohteet ja aikataulu). (Möller 2004, 52-56; Muukkonen & Tulensalo 2004, 24-28; Ervast & Tulensalo 2006, 61.)

²⁴ Yhteenvetotapaamisessa on tavoitteena käydä läpi aikaisemmissa tapaamisissa esille tulleet asiat ja työntekijöiden tekemä kirjallinen yhteenveto. Tapaamisessa annetaan vanhemmille tietoa lapsen kanssa työskentelyssä saaduista näkökulmista, sekä arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta voimavarojen ja muutostarpeiden tarkastelun kautta. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 60, 63; Möller 2004, 40-41.) Lisäksi asiakkaille kerrotaan, jatkuuko asiakkuus vai ei.

miuksien suhde lapsen tarpeisiin vastaamiseen. Vanhempien elämäntilanteen sellaista monipuolista tarkastelua, joka ei suoraan liity lapsen tilanteeseen, ei näytä olevan keskeisesti arvioinnin kohteena. Tarkasteltavissa alkuarviointimenetelmissä arvioinnin kohteena ovat lapsen arki ja elinympäristö (perhe, päiväkotiki, koulu, vapaa-aika), lapsesta huolehtiminen ja lapsen verkostot (Muukkonen 2008b, 39; Möller 2004, 54-58; Ervast & Tulensalo 2006, 23, 35; Muukkonen & Tulensalo 2004, 15, 31-67). Lisäksi erityisesti tilanearviossa korostetaan tunteiden tarkastelua (Ervast & Tulensalo 2006, 55, Muukkonen & Tulensalo 2004, 53-54). Kartoituksessa arvioinnin kohteena olevat asiat pohjautuvat sijaisvanhempien PRIDE-valmennuksessa arvioitaviin vanhemman valmiuksiin (Möller 2004, 36-38, 54-59). Tilanearviossa arvioitavat teemat ovat muodostuneet kehittämiseen osallistuneiden työntekijöiden kokemuksista asiakastyössä ja sen reflektoinnista (Ervast & Tulensalo 2006, 44). Kummassakin alkuarviointimenetelmässä arviointi toteutetaan perheen vahvuuksia ja muutostarpeita tarkastellen. Alkuarviointityöskentelyssä käytettävät työvälineet ovat kartoitustyöskentelyssä ja tilanearviossa osin samoja (esim. nallekortit, päivän kello) ja osin erilaisia (esim. tilanearviossa erilaiset tunne- ja tyytyväisyysasteikot) (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004).

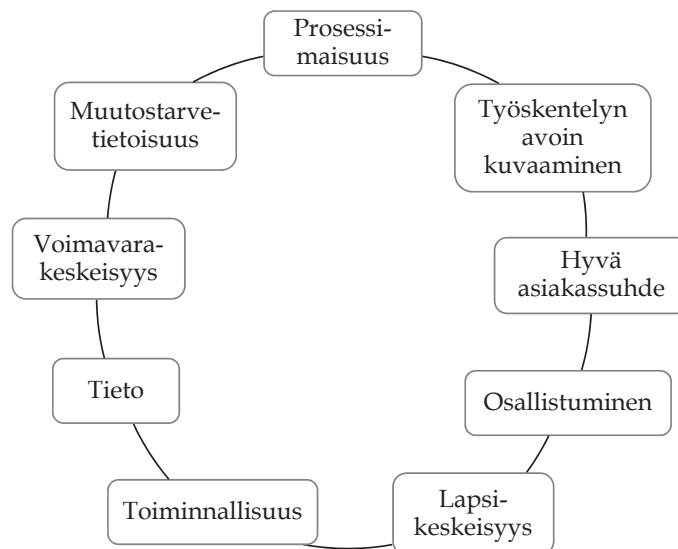
Vaikka suomalaisten alkuarviointimenetelmien välillä on eroja, ovat niiden sisältämät keskeiset periaatteet samanlaisia. Seuraavaksi tarkastellaan alkuarviointia koskevia keskeisimpiä oletuksia, joita kutsutaan tässä periaatteiksi.

4.1 Alkuarvioinnin periaatteet

Alkuarviointimenetelmät koostuvat teoreettisia oletuksia kuvaavista periaatteista, joiden nähdään olevan oleellisia alkuarvioinnin onnistumisen kannalta. Nämä oletukset koskevat työskentelyn prosessimaisuutta ja avointa kuvaamista asiakkaille, asiakassuhteen tärkeyttä ja asiakkaiden osallistumista, lapsikeskeytyttä, työskentelyn toiminnallisuutta, tietoa ja voimavarakeskeytyttä. Keskeiset periaatteet kytkeytyvät toisiinsa monin tavoin niin, että ne yhdessä muodostavat hyvät edellytykset alkuarviointityöskentelyn onnistumiselle ja vaikutusten saavuttamiselle (KUVIO 6).

Alkuarvioinnin toteutuksen kannalta keskeisen ja sitä jäsentävän periaatteen muodostaa työskentelyn *prosessimaisuus*. Alkuarvioinnin kokonaisuus kuvataan prosessina, joka esiteltiin edellä (KUVIO 5). Prosessin korostaminen on eräs tapa määritellä alkuarviointia (Holland 2004, 11-16; Smale & Tuson 1993, 16-23). Alkuarvioinnin prosessimaisuus edistää työskentelyn toteuttamista suunnitelmallisesti ja läpinäkyvästi (Muukkonen 2008b, 40; Möller 2004, 16). Prosessiin liittyy tiiviisti työskentelyn tavoitteellisuus niin, että jokaisella tapaamisella on oma tavoitteensa (esim. Ervast & Tulensalo 2006, 15). Alkuarvioinnin prosessin ollessa selkeä on sen toisen periaatteen toteuttaminen eli *työskentelyn avoin kuvaaminen* asiakkaalle helppoa. Asiakkaiden on tärkeä tietää, miten alkuarviointi toteutetaan ja mihin asioihin arviointi kohdistuu. (Möller 2004, 18, 44; Möller 2005, 66; Muukkonen & Tulensalo 2004, 22-23, 26; Ervast &

Tulensalo 2006, 51.) Työskentelyn suunnitelmallisuus ja avoin kertominen asiakkaille edistää myönteisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä (Möller 2004, 17-21, 48) sekä vähentää asiakkaiden turhia pelkoja (Möller 2005, 66).

KUVIO 6 Alkuarvioinnin periaatteet alkuarviointimenetelmien mukaan tarkasteltuna

Alkuarvioinnin kolmas periaate koskee *hyvää asiakassuhdetta*. Hyvä ja luottamuksellinen suhde asiakkaisiin on alkuarviointimenetelmien peruseriaate (Muukkonen 2008b, 53; Ervast & Tulensalo 2006, 32-33, 36; Möller 2004, 18-19; Salpakoski 2009, 25, 30). Hyvä asiakassuhde on edellytys työskentelyn onnistumiselle (Ervast & Tulensalo 2006, 36). Muut alkuarvioinnin periaatteet kuten asiakkaiden osallistuminen arviointiin, alkuarvioinnin eksplikoiminen ja lapsikeskeinen työskentely puolestaan edistävät hyvän asiakassuhteen muodostamista.

Asiakkaan osallistuminen alkuarvioinnin tekemiseen on neljäs periaate. Tavoitteena on, että lapsi ja vanhemmat osallistuvat lapsen tilanteen arvioimiseen tuottamalla siitä tietoa (Möller 2004, 26). Lapsi ja vanhemmat tutustuvat työntekijöihin, kokevat työskentelyn paremmin omakseen ja saavat mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan, kun he itse osallistuvat siihen (Möller 2004, 53; Ervast & Tulensalo 2006, 54, 56). On tärkeää, että esimerkiksi vanhemmat itse arvioivat omaa vanhemmuuttaan, vahvuuksiaan ja muutostarpeitaan työntekijän avulla (Möller 2004, 56; Paaso 2010, 31). Ilman osallistumista ja yhteistyötä ei asiakassuhdekaan pysty muodostumaan hyväksi. Vanhempien osallistumista pidetään niin merkittävänä, että siinä voidaan käyttää keinona niin sanottua haastamista. Mikäli vanhemmat vastustelevat, heitä voidaan haastaa kertomaan itse oman näkemyksensä asioista. Haastaminen voidaan toteuttaa kertomalla vanhemmil-

le, että jos he eivät osallistu, sosiaalityöntekijä kerää tietoa muilta viranomaista-hoilta ja perheen omat näkemykset jäävät pois arvioinnista. (Möller 2004, 53.) Alkuarviointimenetelmissä kuvattu vanhempien ja lasten osallisuus kuvaa Whittingtonin (2007, 46-52) määritelmän mukaan toista osallisuuden astetta, jossa asiakas toteuttaa arvioinnin työntekijän antamien kriteerien pohjalta. Arvioinnin prosessi ja kriteerit eli arvioinnin kohteet on määritelty alkuarviointimenetelmissä jo etukäteen.

Viides periaate on *lapsikeskeisyys*, jonka merkitys on korostetusti esillä alkuarviointioppaissa (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3-5; Möller 2004, 24-29; Ervast & Tulensalo 2006, 25-31). Lapsikeskeisyyden keskeisestä merkityksestä kertoo esimerkiksi se, että lapsikeskeisyys on antanut viitekehyksen tilanearviomenetelmän kehittämiseksi (Ervast & Tulensalo 2006, 26). Lapsikeskeisyydellä on ainakin kaksi ulottuvuutta, joista toinen koskee lapsen kanssa työskentelyä ja toinen lapsikeskeisyyttä työskenneltäessä vanhempien kanssa. Lapsen kanssa työskentelyn suhteen lapsikeskeisyys tarkoittaa konkreettisesti lapsen tapaamista ja keskittymistä hänen kokemuksiinsa. Lapsen tapaaminen turvaa hänen oikeutensa tulla nähdyksi ja kuulluksi. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 9; Möller 2004, 25-26.) Lapsi nähdään aktiiviseksi toimijaksi (Ervast & Tulensalo 2006, 23) ja omien kokemustensa asiantuntijaksi (Möller 2005, 67). Lapsikeskeisellä työskentelyllä ja lapsen tapaamisella voi olla myönteisiä vaikutuksia lapselle. Se voi lisätä hänen voimavarojaan ja tapaamiset voivat olla lapselle eheyttäviä ja myönteisiä kokemuksia. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 30.)

Vanhempien kanssa työskenneltäessä lapsikeskeisyys näkyy siinä, että myös heidän tapaamisissaan työskentelyn painopisteenä ovat lapsen tilanne ja kokemukset (Muukkonen & Tulensalo 2004, 9; Möller 2004, 25-26). Arviointi tehdään sen kautta, miten perheen ongelmat ja voimavarat vaikuttavat lapsen elämään, tasapainoisuuteen ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin. Lapsikeskeinen työskentely vanhempien kanssa toimii työskentelyä edistävänä mekanismina siten, että vanhempien on helpompi tarkastella perheen vaikeuksia ja ongelmia, kun se tehdään lapsen näkökulmasta. Esimerkiksi vanhemman on helpompi keskustella omasta päihteiden käytöstään, mikäli se tehdään lapsen näkökulmasta käsin (miten lapsi kokee vanhemman juomisen) verrattuna siihen, että puhuttaisiin suoraan vanhemman päihteiden käytöstä. (Möller 2004, 25.)

Toiminnallisuus on alkuarvioinnin kuudes periaate. Toiminnallisia välineitä käytetään apuna sekä asiakkaisiin tutustumisessa että lisättäessä tietoa arvioinnin kohteena olevista asioista. Vahvuuksien ja muutostarpeiden kartoittamiseen voidaan käyttää esimerkiksi elämän tärkeät asiat -kortteja ja vahvuuskortteja. Asiakkaan verkostoa voidaan kartoittaa esimerkiksi sukupuun ja nallekorttien avulla. (Möller 2004; Paaso 2010; Muukkonen & Tulensalo 2004.) Toiminnallisten välineiden käyttäminen voi helpottaa asiakkaiden puhumista omista kokemuksista ja näkemyksistä (Muukkonen & Tulensalo 2004, 32; Ervast & Tulensalo 2006, 56; myös Parker & Bradley 2007, 41-44). Välineiden on havaittu tukevan asiakkaan mahdollisuutta ja halua ilmaista kokemuksiaan, tarpeitaan ja tunteitaan myös silloin, jos puhe ei ole toimiva tapa kertoa asioista (Möller 2004, 21, 32; myös Parton & O'Byrne 2000, 141). Toiminnallisten välineiden

käyttämisen avulla voidaan konkretisoida asioita ja tapahtumia sekä siten helpottaa kokemusten ja tunteiden tunnistamista ja niistä puhumista. Lisäksi toiminnallisten välineiden käyttäminen motivoi osallistumaan työskentelyyn. (Möller 2004, 30-32; Paaso 2010, 27-28.) Toiminnallisten välineiden valinnassa ja käyttämisessä tulisi olla sensitiivinen sille, minkälaiset työskentelytavat asiakkaat kokevat hyväksi (Muukkonen & Tulensalo 2004, 33). Alkuarviointioppaissa esitellään runsaasti toiminnallisia välineitä, niiden käyttötarkoituksia ja käyttötapoja. Tämä kuvaa menetelmällisyyden korostumista alkuarviointityössä (Holland 2004, 11-16; Smale & Tuson 1993, 16-23).

Seitsemäs periaate koskee *tietoa*. Tiedon tuottamisessa on asiakastyössä ainakin kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä se muodostaa perustan arvioinnin tekemiselle ja toisaalta asiakkaat saavat tietoa perheen tilanteesta. Ensinnäkin arvioinnin tekemisen näkökulmasta asiakkailla oleva tieto muodostaa merkittävän perustan arvioinnin tekemiselle. Asiakkailla on sellaista tietoa heidän kokemuksistaan ja perheen tilanteesta, jota ei ole muuten saatavilla (Möller 2004, 67-77). Lapsen elämään ja kokemuksiin liittyvistä asioista tuotetaan tietoa erityisesti lapsen ja vanhempien yksilöllisissä tapaamisissa (Muukkonen & Tulensalo 2004, 55). Varsinkin lapsen yksilöllisten tapaamisten on havaittu edistävän kokonaisvaltaisemman näkemyksen saamista perheen tilanteesta (Muukkonen & Tulensalo 2004, 30; Möller 2004, 25-26). Toisessa ulottuvuudessa tieto merkitsee vanhemmilla olevan tiedon lisääntymistä lapsen kokemuksista, näkemyksistä ja toiveista. Vanhemmilla voi olla tiedollisia puutteita tärkeissä lasta koskevissa asioissa. Vanhemmat eivät aina tiedä, miten lapsi näkee ja kokee perheen asiat (Muukkonen & Tulensalo 2004, 75; Ervast & Tulensalo 2006, 77; Möller 2004). Sosiaalityöntekijä voi toimia tällaisessa tilanteessa tiedon välittäjänä perheenjäsenten kesken (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3-4). Vanhemmat voivat nähdä työskentelyn kautta paremmin lapsensa tarpeita ja vastata niihin paremmin. Sosiaalityöntekijät voivat välittää lapselta saatua tietoa vanhemmille. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3-4.) Tiedon tuottamisessa tulee esille tiedon tuottaminen niin asiakkaille itselleen kuin sosiaalityöntekijöille. Tieto toimii myös perhettä muuttavana interventiona eikä siten fokusoidu palvelun saamisen kriteerien täytymiseen. Palvelun saamisen kriteerejä on tarkoitus arvioida vasta alkuarvioinnin jälkeen.

Voimavarakeskeisyys ja muutostarvetietoisuus muodostavat alkuarvioinnin kahdeksannen ja yhdeksännen periaatteen. Voimavarojen ja muutostarpeiden tarkastelu muodostaa peruslähtökohdan lapsen ja perheen tilanteen arvioimiselle. Voimavarojen ja muutostarpeiden tarkastelu on tarkoitus toteuttaa siten, että vanhemmat itse osallistuvat niiden arvioimiseen työntekijän avulla (Möller 2004, 56). Asiakkaiden kanssa tulisi keskustella konkreettisella tasolla, miten voimavarat ja muutostarpeet näkyvät lapsen elämässä (Möller 2004, 40-41; Muukkonen & Tulensalo 2004, 60). Voimavarojen ja muutostarpeiden tarkasteluun keskitytään erityisesti alkuarvioinnin lopussa pidettävässä yhteenvetoneuvottelussa (Möller 2004, 39; Muukkonen & Tulensalo 2004, 60; Paaso 2010, 34-35). Tämä tarkastelu luo hyvän pohjan alkuarvioinnin jälkeen tulevalle jatko-työskentelylle (Muukkonen & Tulensalo 2004, 60-62; Möller 2004, 39, 56, 60;

Paaso 2010, 34-35). Arviointi suositellaan tehtäväksi siten, että ensin arvioidaan voimavaroja ja vasta sen jälkeen muutostarpeita. Järjestys on tämä sen vuoksi, että asiakkaan tietoisuuden lisääntyminen omista voimavaroistaan helpottaa muutostarpeiden tarkastelua. Voimavarojen tarkastelu voi näin ollen toimia mahdollistavana mekanismina sille, että muutostarpeiden tarkastelu voidaan tehdä onnistuneesti. Voimavarakeskeinen työskentely toimii näin ollen samantyyppisenä muutosta edistävänä mekanismina kuin lapsikeskeinen työskentely. Vahvuuksien ja voimavarojen tarkastelu luo perustaa muutokselle ja muodostaa pohjan tukitoimien tarjoamiselle ja niiden vastaanottamiselle. Muutostarpeet lapsen elämässä muodostavat sen osa-alueen, joka antaa perusteet asiakkuuden jatkumiselle. (Möller 2004, 39-40, 62.)

4.2 Alkuarvioinnin vaikutukset

Alkuarvioinnista ei välttämättä oleteta olevan suoria vaikutuksia asiakkaille. Näin esitetään varsinkin monissa englanninkielisissä sosiaalityön oppikirjoissa, joissa alkuarviointia tarkastellaan lähinnä työntekijän tiedon hankinnan näkökulmasta (Crisp, Anderson, Orme & Lister 2006). Kuitenkin suomalaisten alkuarviointimenetelmiä koskevien oppaiden mukaan alkuarviointi edistää muutoksen aikaansaamista alkuarviointityöskentelyn aikana ja helpottaa työskentelyä sen jälkeen. Vaikutukset voivat siis näkyä heti asiakkaan elämässä ja vaikuttaa alkuarvioinnin jälkeiseen työskentelyyn.

Asiakkaan elämässä tapahtuvaa muutosta edistää se, että alkuarviointityöskentely antaa asiakkaalle mahdollisuuden miettiä omaa tilannettaan ja etsiä ratkaisuja siihen (Salpakoski 2009, 25; myös Gray 2002, 189). Lapsen huolien ja toiveiden kertominen vanhemmille nähdään keskeiseksi muutoksen käynnistäjäksi. Lasten toiveiden on havaittu saaneen vanhempia miettimään omaa toimintaansa ja tekemään muutoksia. Asioiden lapsikeskeistä tarkastelua pidetäänkin tärkeänä muutosta edistävänä tekijänä. Eräänä konkreettisena muutoksena esitetään muutokset lapsen ja vanhempien välisissä suhteissa. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3, 62.) Vanhemman ja lapsen välinen yhteys on parantunut esimerkiksi yhteenvetotapaamisessa käydyn keskustelun pohjalta, kun vanhempi on kuullut lapsen kokemuksia ja huomannut, ettei ole ottanut lasta riittävästi huomioon (Ervast & Tulensalo 2006, 83). Alkuarviointi voi olla riittävä väliintulo ongelmalliseksi koettuun tilanteeseen (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 219).

Alkuarvioinnilla itsellään, kuten siinä esitetyillä kysymyksillä, perheen kuuntelemisella, perheen huolien ja vaikeuksien vastaanottamisella sekä tiedon antamisella voi olla myös terapeuttisia vaikutuksia perheenjäsenille. Tiedon keräämiseen voi yhdistyä myös hoidollinen tavoite, vaikka lastensuojelutyö ei ole terapiaa. (Möller 2004, 32-33; Möller 2005, 64; myös Department of Health 2000, 16.) Lisäksi asiakkaat voivat oppia alkuarviointityöskentelyn avulla erilaisia tapoja käsitellä ja keskustella vaikeista asioista. Lapsi saa esimerkiksi työn-

tekijältä tietoa siitä, miten voi jäsentää ongelmaa, ja hän voi oppia uudenlaisia ongelmien tarkastelutapoja (Möller 2004, 25).

Alkuarvioinnin onnistuneisuudella on merkitystä sen jälkeiselle työskentelylle. Möllerin (2004, 13) mukaan paitsi alkuarvioinnin jäsentyneisyys, myös sen jäsentymättömyys heijastuvat koko seuraavaan työskentelyprosessiin. Onnistuneen alkuarvioinnin nähdään lisäävän lastensuojelun avohuollon työskentelyn suunnitelmallisuutta ja vaikuttavuutta sekä edistävän esimerkiksi hyvän ja oikea-aikaisen tuen antamista (HE 2006, 143-145). Asiakkaiden tulisi siis saada heitä parhaiten hyödyttävää apua ja tukitoimia eli sellaista apua, joka auttaa heitä tarvittavien muutosten aikaan saamisessa. Alkuarviointi luo perustan suunnitelmalliselle muutostyölle (Ervast & Tulensalo 2006, 38-39; Muukkonen 2008b, 40-41).

5 TUTKIMUSKATSAUS VANHEMPIEN KOKEMUKSISTA ALKUARVIOINNISTA

Seuraavassa tutkimuskatsauksessa perehdytään aikaisempien tutkimusten pohjalta siihen, minkälaisia kokemuksia lastensuojelun asiakasperheiden vanhemmilla on alkuarvioinnista ja sen vaikutuksista. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat ne asiat, joiden vanhemmat kokevat edistävän tai haittaavan alkuarviointityöskentelyn onnistumista. Lisäksi katsotaan, tuleeko tutkimuksissa esille muita esimerkiksi asiakasperheiden taustaan tai laajemmin kuntaan tai sosiaali-toimistoihin liittyviä tekijöitä, joilla voi olla merkitystä vaikutusten saavuttamiselle.

Tutkimuskatsaus sisältää suomalaiset lastensuojelun alkuarviointia koskevat tutkimukset Janus-lehdistä ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisemista vuosikirjoista 2000-luvulta sekä lisäksi muita tutkimuksia. Lisäksi tutkimuskatsaus sisältää mahdollisimman kattavasti sellaiset englanninkieliset tutkimukset, joissa on kerätty empiirinen aineisto lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaina olleiden perheiden vanhemmilta. Englanninkielisten tutkimusten suhteen rajausta oli siis tiukempi: edellyttäen vanhemmilta kerättyä empiiristä aineistoa. Lisäksi tutkimusten haun suhteen tehtiin ajallinen rajausta siten, että haku kohdistettiin vuodesta 2000 alkaen julkaistuihin tutkimuksiin ja päättyen kesään 2012.

5.1 Katsaus suomalaisiin tutkimuksiin

Suomalaisia alkuarviointia koskevien tutkimusten katsausta varten käytiin läpi Janus-lehden artikkelit ja puheenvuorot (katsaukset) vuosilta 2000–2013 ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisemat vuosikirjat vuosilta 2002–2014. Muut katsauksen sisältämät tutkimukset on löydetty aikaisemman tietämyksen ja julkaisuissa olleiden lähdeviittausten kautta. Lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheeseen liittyen on Suomessa tehty ainakin 12 tutkimusta (TAULUKKO 5).

TAULUKKO 5 Suomessa tehdyt tutkimukset lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheesta (N=12)

Tekijä Vuosi	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot
Forssén 1991, 1993, 1997	Avohuollon asiakasvanhempia, joista 24 vanhempaa oli ollut asiakkaana alle vuoden	Sosiaalityöntekijät haastattelivat 97 vanhempaa (1990) sekä täyttivät lomakkeisiin perustiedot 140 lapsesta, 132 lapsen ensimmäisestä vanhemmasta ja 119 toisesta vanhemmasta ja arviointilomakkeen 140 perheestä. Tutkija haastatteli 8 sosiaalityöntekijää. Jatkotutkimuksessa haastateltiin 10 asiakasperhettä, 10 sosiaalityöntekijää, 27 viranomaista (1993) sekä myöhemmin 7 asiakasperhettä ja 8 sosiaalityöntekijää (1997).
Rajavaara 1992	13 lastensuojelun asiakasperhettä	Haastateltu 6 sosiaalityöntekijää kahdesti. Sosiaalityöntekijät kokosivat asiakasperheitä koskevaa tietoa ja haastattelivat 13 lastensuojelun ja 15 toimeentulotuen asiakasperhettä.
Kivinen 1994		Sosiaalityöntekijöiden yksilö- ja ryhmähaastattelut ja muut keskustelut. 71 lastensuojeluilmoitusta. Sosiaalityöntekijät täyttivät tiedonkeruulomakkeen 985 asiakkaasta, joista lastensuojeluasiakkaita 95 (toimeentulotukiasiakasta 807, vanhus- ja vammaistyön asiakasta 83).
Heino 1997		Asiakastapauksia 4 ja 3-4 sosiaalityöntekijöiden keskustelua/asiakastapaus sekä muita työntekijöiden keskusteluja. Asiakasasiakirjat ja sosiaalityöntekijöiden muistiinpanot. Yhden sosiaalityöntekijän päiväkirja.
Oranen 1997	3 asiakastapauksen asiakkaiden haastattelut	Asiakkaiden ja työntekijöiden keskustelut, 3 asiakastapausta (keskustelut ilmeisesti nauhoitettu) ja työntekijöiden haastattelut.
Juhila 2000a		6 asiakastapauksen keskustelut, joihin osallistui vanhempi (vanhemmat) ja sosiaalityöntekijä (t).
Kääriäinen 2003, 2006		20 lapsen asiakirjat
Möller 2005		Työkokousmuistiot, tutkijan keskustelumistiinpanot ja päiväkirja. Kuntakysely. Toimintatutkimuksessa 2 ideointiryhmää, joissa 21 työntekijää ja 2 asiakasvanhempaa
Ervast ym. 2006		Työntekijöiden keskustelut ja 14 esseettä
Heino 2007		Työntekijät täyttivät lastensuojelun uusista avohuollon asiakkaista (N=330) lomakkeelle tietoja asiakaslapsista ja heidän perheistään.
Laitinen ym. 2007, Laitinen & Väyrynen 2011	Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien määräästä ei tarkkaa tietoa	8 lastensuojelun asiakasprosessiin liittyvää ryhmäkeskustelua, joihin osallistui perheiden jäseniä (lukuun ottamatta yhtä keskustelua), sosiaalityöntekijöitä, muita työntekijöitä ja muita henkilöitä. Lisäksi vanhempien ja lasten haastatteluja (6 lasta) sekä asiakirja-aineisto.
Niskala 2008	13 asiakasta, joista osa lastensuojelun asiakkaita	Haastatteluja: 3 kuntaa ja yhteensä 16 työntekijää, 13 asiakasta. Lisäksi mallinnushaastatteluja, joissa oli mukana useita osanottajia.

Tutkimuksista osa keskittyy lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen (Ervast & Tulensalo 2006; Heino 1997; Juhila 2000a; Möller 2005; Oranen 1997; Rajavaara 1992) ja osassa alkuvaihetta tarkastellaan osana laajempaa prosessia. Viidessä tutkimuksessa aineistoa on kerätty lastensuojelun asiakkaina olleilta vanhemmilta. Tuloksista ei kuitenkaan pystytä tarkasti erottamaan, mitkä kokemukset koskevat alkuvaiheen asiakkuuden kokemuksia (Forssén 1991; Rajavaara 1992; Laitinen & Väyrynen 2011; Niskala 2008). Orasen (1997, 20-21) tutkimuksessa tulosten tarkastelu painottuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen keskustelun analyysiin.

Suomalaista lastensuojelutyötä koskevat tutkimukset tuovat esille monia kriittisiä huomioita, jotka ovat vaikuttaneet myös alkuarviointimenetelmien kehittämiseen. Tutkimusten pohjalta *asiakkuuden alkuvaihetta kuvaa epämääräisyys* (Heino 1997, 72; Kivinen 1994, 82, 110). Heino (1997) kutsuu tätä alkuvaiheen työskentelyä ammatilliseksi tunnustelutyöksi. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijä muodostaa intuitiivisen tulkinnan pohjautuen teoriaan, tietoon, tunteisiin ja moraalisiin. Määritys asiakkaaksi tapahtuu osittain näkymättömästi, pohjautuen intuitiiviseen ymmärrykseen lapsen olosuhteista ja sosiaalityöntekijän toiminnan kontekstista ja mahdollisuuksista. Tämä asiakkaaksi määrittymisen näkymättömyys koskee sekä asiakkaita että työntekijöitä. (Heino 1997, 108, 365, 370; myös Kivinen 1994.) Kivisen (1994, 132) mukaan sosiaalityöntekijät voivat määrittellä sosiaalitoimistossa asioivia perheitä tulossa oleviksi lastensuojelun asiakkaiksi perheiden sitä tietämättä. Forssénin (1991) tutkimuksessa asiakkaat turvautuivat lastensuojelulta saatavaan tukeen vasta pitkän harkinnan jälkeen. Kolmasosa vanhemmista koki asiakkaaksi tuleminen epämiellyttäväksi ja kaksi viidestä helpoksi (mt. 87).

Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa tulee esille, että sosiaalityöntekijät ovat perustaneet käsityksensä perheen tilanteesta *enemmän muiden viranomaisten antamiin määrittelyihin* perheen tilanteesta kuin perheen kanssa tehtävään määrittelyyn (Laitinen ym. 2007, 109; Oranen 1997, 22-23; Rajavaara 1992, 140; Kivinen 1994, 82, 120). Laitisen ja kumppaneiden (2007, 89) mukaan muiden viranomaisten merkitys näkyy myös siinä, että sosiaalityöntekijät näkevät perhetilanteen muutosta tavoittelevan työskentelyn tapahtuvan yhteistyökumppaneiden toimesta. Alkuarvioinnin toteuttamiseen kehitetyissä menetelmissä on tavoite asiakkaan osallistumisesta työskentelyyn (Möller 2004, 26), mikä siirtää alkuarvioinnin sosiaalityön ulkopuolella tehdystä arvioinnista sosiaalityön sisällä ja asiakkaiden kanssa tehtäväksi arvioinniksi. Lisäksi sosiaalityön näkökulmasta on tärkeä kysymys, onko alkuarviointi palveluohjausta vai onko sosiaalityöntekijän työ myös muutostyötä.

Tutkimuksissa tulee kattavasti esille lastensuojelun sosiaalityön painottuminen *äitien kanssa työskentelyyn* muiden perheenjäsenten, erityisesti *lasten, jäädessä vähälle huomiolle* (esim. Heino 1997, 377-378; Rajavaara 1992, 90-91; Kivinen 1994, 119; Hurtig 2003, 167-168; Forsberg 1998, 244; Kääriäinen 2006, 62-64; Reinikainen 2009, 103-104; Reinikainen 2007; Heino 2009). Lisäksi tutkimusten mukaan vanhemmat voidaan ohittaa lastensuojelutyössä, vaikka heidän kanssa työskennelläänkin (Laitinen ym. 2007, 99-100; Juhila 2000a, 111-112, 117; Hotari,

Oranen & Pösö 2007). Sosiaalityöntekijät eivät välttämättä suhtaudu lasten antamiin tietoihin vakavasti (Laitinen ym. 2007, 113-114). Hurtigin (2003, 167-169) tutkimuksessa lapset olivat läsnä asiakkaiden ja työntekijöiden tapaamisessa, mutta lapsia ei välttämättä otettu mukaan työskentelyyn. Tutkimuksissa on havaittu, että mikäli lapset on otettu aktiivisesti mukaan lastensuojelutyöhön, on lasten havaittu osallistuvan mielellään ja kertovan avoimesti kokemuksistaan (Bardy & Barkman 2001, 204-205; Oranen 2001, 80-81; Ervast & Tulensalo 2006, 68; Heino 2009). Lasten kanssa työskentely näyttää toteutuvan parhaiten lasten kahdenkeskisissä tapaamisissa (Muukkonen 2009, 142; myös Reinikainen 2007). Sosiaalityöntekijät kuitenkin enenevässä määrin kiinnittävät huomiota lapsikeskeiseen näkökulmaan ja lasten kanssa työskentelyyn (esim. Tapola-Haapala 2011, 89-91; Muukkonen 2009). Lasten kanssa työskentelyn kautta voi tulla esille sellaisia lasten näkemyksiä ja kokemuksia, jotka ovat yllätyksellisiä vanhemmille. Vanhemmat eivät aina tiedä, mitä lapset näkevät ja kokevat. (Oranen 2001, 71.) Eräänä ongelmana tuodaan esille sosiaalityön painopisteen sijoittuminen *asiakkaiden ongelmiin* voimavarojen tarkastelun jäädessä vähemmälle (Reinikainen 2009, 106). Ongelmien tarkastelu ja määrittely ovat luonnollisesti keskeinen osa lastensuojelutyötä (Korpinen 2009, 108).

Asiakkaiden kohtaamiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin liittyen muutamassa tutkimuksessa tulee esille asiakkaiden kuuntelemisen ja heidän näkemysensä ymmärtämisen merkitys. Juhilan (2000a) mukaan työntekijät eivät välttämättä kuunnelleet asiakkaiden näkemyksiä aktiivisesti vaan ohittivat ne. Hänen mukaansa asiakas otti paremmin vastaan työntekijän esittämät asiat, mikäli asiakas oli saanut olla määrittelemässä ongelmia. Perhetilannetta koskevan yhteisen käsityksen puuttumisen vanhemman ja työntekijän välillä koettiin vaikeuttavan työskentelyä. (Juhila 2000a, 111-112, 116, 120.) Esimerkiksi nuoret lastensuojelun asiakkaat korostavat sen merkitystä, että sosiaalityöntekijä paneutuu heidän elämäntilanteeseensa kokonaisvaltaisesti sekä kohtaa heidät aidosti ja avoimesti (Hotari ym. 2009, 127-128). Rostilan (1988, 228) tutkimuksessa lastensuojelun asiakkaat puolestaan kokivat, ettei heillä juuri ollut mahdollisuutta aitoon pohdintaan ja luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa. Onnistunut kohtaaminen edellyttää myös asiakkaan vahvuuksien havaitsemista (esim. Laitinen & Väyrynen 2011, 169, 173). Forssénin (1991) tutkimuksessa lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevien lasten vanhemmilla oli paremmat kokemukset sosiaalityöstä kuin sijaishuollossa olevien lasten vanhemmilla. Avohuollon asiakkaina olevien lasten vanhemmista useimmat olivat tyytyväisiä vaikutusmahdollisuuksiinsa, kokivat helpommaksi hakea apua ja olivat tyytyväisempiä sosiaalityöntekijän antamaan aikaan verrattuna sijaishuollossa olevien lasten vanhempiin. (Mt. 85-88.) Vanhemmille tehdyistä haastatteluissa tulee esille, että miltei kaikki kokivat jonkinasteista asiakassuhteen toimimattomuutta (Forssén 1993, 117, 120). Yhteistyön puuttumisen nähdään vievän pohjan pois muiden tukitoimien järjestämiseltä (Forssén 1991, 93). Lastensuojelutyötä kuvaavat pitkälti seuranta, palvelujen koordinoiminen (Forssén 1993, 117, 120) ja kontrolli (Forssén 1997, 161). Forssénin (1993) tutkimuksessa vaikeasti tavoiteltaviksi luokiteltujen perheiden vanhemmat suhtau-

tuivat sosiaalityöhön sitä vastustaen. Hänen mukaansa sosiaalityön perinteiset työtavat eivät sovi kyseisten perheiden kanssa työskentelyyn. (Mt. 136-137.) Sen sijaan kyseisten perheiden kanssa työskentelyssä voisivat toiminnalliset työmuodot olla toimivampi työskentelykeino (Forssén 1997, 179). Kaiken kaikkiaan aikaisempien tutkimusten pohjalta lastensuojelun sosiaalityöstä ei muodostu kuvaa, että sosiaalityöntekijä pyrki aktiivisesti muutostyöhön.

Sosiaalityössä on saatettu *toimia usein myös hyvin*. Esimerkiksi osa lastensuojelun asiakkuuksista on alkanut selkeästi (Heino 1997, 108). Asiakas on voinut kokea esimerkiksi omista asioistaan puhumisen helpoksi sosiaalityöntekijän kanssa ja työntekijän auttaneen asiakasta pääsemään eristäytyneisyydestään (Rostila 1988, 157, 160). Forssénin (1993, 126) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät arvioivat yli viisi vuotta asiakkaina olleista perheistä, että heistä ainakin joillain oli päihde- ja mielenterveysongelmat vähentyneet. Ervastin ja Tulensalon (2006) tutkimuksessa työntekijät kokivat alkuarvioinnin työmenetelmän eli *Lapsikeskeisen tilannearvioinnin* avoimen kuvaamisen edesauttaneen asiakkaiden pelkojen vähenemistä ja epäluulojen voittamista. Työntekijät kokivat *alkuarviointimenetelmien käyttämisen* helpottaneen yhteistyötä vanhempien kanssa. Vanhemmat olivat kertoneet työntekijöille kokeneensa työskentelyn positiivisemmaksi kuin olivat ennakkoon olettaneet. Lapsen asioihin keskittymisen koettiin helpottaneen keskustelua vanhempien kanssa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat kokivat saaneensa uutta tietoa lapsesta ja lapsen kokemuksista. Esimerkiksi vanhempi kertoi työntekijälle yllättyneensä siitä, kuinka paljon lapsi oli miettinyt asioita ja valvonut öisin. Toisessa esimerkissä yhteenvetokeskustelun aikana työntekijä havaitsi lapsen ja vanhemman välisen suhteen muuttuneen aikaisempaa paremmaksi, kun vanhempi oli kuullut lapsen kokemuksia. Työntekijät olivat huomanneet, että muutosta tarvitsevien asioiden esittäminen kysymysten muodossa helpotti muutostarpeiden työstämistä vanhempien kanssa. Alkuarviointityöskentelyn koettiin myös helpottaneen asiakkuuden lopettamista sekä lausuntojen tekemistä, sijoitusprosessia ja sijaishuoltopaikan etsimistä. (Ervast & Tulensalo 2006, 52, 77, 83, 88, 95, 98, 113, 134.)

Ervastin ja Tulensalon (2006) tutkimuksessa työntekijät kokivat systemaattisen työskentelytavan tehneen työskentelystä aikaisempaa selkeämmän ja tavoitteellisemman. Lisäksi työntekijät kokivat alkuarviointimenetelmien käyttämisen vahvistaneen heidän ammatti-identiteettiään ja antaneen valmiuksia sosiaalityön ja tunnetyön tekemiseen sekä erityisesti lasten kanssa työskentelemiseen. Työntekijät toivat esille myös kohtaamiaan haasteita. He pitivät lasten kanssa työskentelyä vaativana. Työntekijät kokivat, ettei heillä ole taitoja ja valmiuksia lasten kohtaamiseen, työvälineiden käyttämiseen ja vaikeista asioista keskustelemiseen lasten kanssa. Lisäksi jotkut vanhemmat olivat kyseenalaistaneet työskentelyä lapsen kanssa. Myös vanhempien motivointi osallistumaan työskentelyyn koettiin välillä vaikeaksi. Työntekijät kokivat työskentelyään vaikeuttaneen myös sen, jos he eivät kokeneet esimiesten tukevan heidän työtään. Työntekijöiden mukaan alkuarviointimenetelmät tukivat työtä, mutta työskentely oli silti edelleen haasteellista. (Ervast & Tulensalo 2006, 5, 60, 63, 73-74, 118-119, 121.)

5.2 Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin

Tutkimuskatsaukseen sisällytettiin mahdollisimman kattavasti sellaiset englanninkieliset tutkimukset, joissa on lastensuojelun asiakasperheiden vanhemmilta kerätty empiirinen aineisto. Tutkimuskatsaus koostuu yhteensä 28 tutkimuksesta. Ensimmäisessä taulukossa (TAULUKKO 6) ovat sellaiset tutkimukset, joissa tutkitaan pelkästään alkuarviointia. Toisessa taulukossa (TAULUKKO 7) ovat tutkimukset, joissa alkuarvioinnin lisäksi on tutkittu muuta lastensuojelun interventiota tai lastensuojelua yleisemmin.

Tutkimuskatsaus on tehty hakemalla tutkimuksia ProQuest (Social Service Abstracts) ja Ebsco (Academic Search Elite) -tietokannoista. Lisäksi tehtiin joitain hakuja toisessa Ebscon (E-journals) tietokannassa ja Googlessa. Haut on tehty vuoden 2000 ja kesän 2012 välisenä aikana julkaistuihin tutkimuksiin. Haku tehtiin ensimmäisen kerran vuonna 2009 ja sitä täydennettiin touko ja kesäkuussa 2012. Hauissa käytettiin seuraavia alkuarviointia koskevia termejä: *assessment, investigation, decision making, alternative response, differential response*. Niiden lisäksi käytettiin lapsia ja lastensuojelua kuvaavaa termiä *child**, *child welfare, child protection*. Osa tutkimuksista saatiin artikkeleissa olevien lähdeviit- tausten avulla. Katsaus sisältää sekä tieteellisiä artikkeleita että muita tutkimus- julkaisuja. Ilman muita tutkimusjulkaisuja olisi tutkimuskatsauksesta tullut suppeampi (n=16). Tämän ratkaisun vuoksi julkaisujen tasot vaihtelevat. Kuitenkin tutkimusten tulosten pohjalta muodostuu yhtenäinen kuva vanhempien kokemuksista lastensuojelun alkuarvioinnista²⁵.

Tutkimukset on tehty pääasiassa englanninkielisissä maissa. Vanhemmilta kerätyt empiiriset aineistot olivat useimmiten haastatteluja. Tutkimustulosten esittely on pitkälti kuvailevaa koskien määrällisiä (Caslor 2011, 69-70; Ruppel, Huang & Haulenbeek 2011, 123-124) ja laadullisia tutkimusaineistoja. Tutkimustulosten painottumista kuvaileviin tuloksiin yhteyksiä hakevien ja selittävi- en tulosten sijaan voi pitää puutteena. Silti tutkimuksissa on suhteellisen hyvin tietoa siitä, minkä tekijöiden vanhemmat ovat kokeneet vaikuttaneen alkuarvi- ointityöskentelyn onnistumiseen. Tässä katsauksessa on erityisesti pyritty sa- maan tietoa siitä, mikä tekijät tutkimusten mukaan ovat yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta.

²⁵ Vanhempien kokemukset tulevat vaihtelevasti esille tutkimuksissa. Monissa tutkimuk- sissa esitetään vanhempien kokemuksia laajasti ja joissain julkaisuissa vain vähän. Muutamassa julkaisussa ei esitetä vanhempien kokemuksia lainkaan, vaikka julkaisus- sa kuvataan vanhemmilta kerättyä aineistoa (esim. Dale 2004, 145; Buckley, Whealan, Murphy & Horwath 2007; Platt 2001). Tulosten tarkastelussa on myös joitain ongelmia. Joissakin tutkimuksissa tarkastellaan kahta erilaista alkuarvioinnin toteutustapaa, joita ovat alkuarviointi ja lastensuojelututkinta. Hankaluutena on, että erilaisista alkuarvi- oinneista olevat kokemukset eivät aina ole erotettavissa toisistaan (esim. Harris & Gos- nell 2012, 13; Harris 2012, 188). Lisäksi vanhempien kokemukset alkuarvioinnista ja muista lastensuojelun interventioista eivät ole aina erotettavissa toisistaan (esim. De- Boer & Coady 2003; Buckley ym. 2008, 39; Corby, Millar & Pope 2002, 9). Alkuarviointi- työ voi sisältää hieman eri asioita kansainvälisesti. Esimerkiksi Englannissa alkuarvi- ointityöskentely voi sisältää asiakassuunnitelman tekemisen, jolloin vanhempien ko- kemukset voivat koskea niitä kumpaakin (esim. Cleaver & Walker 2004b, 86-87).

TAULUKKO 6 Kansainväliset alkuarviointia koskevat tutkimukset (n=11)

Tekijä, vuosi, maa	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot	Alkuarviointi
Cleaver & Walker 2004a ² , 2004b ¹ UK	Haastattelu 50 perheelle: 41 äiti, 2 äiti & isä, 4 isä, 1 isäpuoli, 1 isoäiti, 1 tati	Haastattelu 8 lapselle, 52 sosiaalityöntekijälle. Kysely 216 käytännön työntekijälle ja 93 esimiehelle. Asiakirja-aineistot: 2248 lähetettä, 866 ensiarviointia (<i>initial</i>), 86 alkuarviointia (<i>core assessment</i>)	<i>Initial assessment, core assessment</i>
Corby, Millar & Pope 2002 ¹ , Millar & Corby 2006 ¹ UK	Haastattelu 34 perheen vanhemmalle (10 <i>initial assessment</i> ja 24 <i>core assessment</i> , ilmeisesti kumpikin vanhempi). Kysely 13 vanhemmalle koskien <i>initial assessment</i> ia	Asiakasdokumentit. Neljä fokusryhmähaastattelua yhteensä 40 työntekijälle	<i>Initial assessment, core assessment</i>
Loman & Siegel 2004 ³ , 2005 ¹ , Siegel & Loman 2006 ³ USA, Minnesota	Haastattelu tai kyselylomake 1184 perheen vanhemmalle. 1. seuranta-kyselyyn vastasi 678. 2. seurantakyselyyn vastasi 413 vanhempaa. 3. seurantakyselyyn vastasi 388 vanhempaa.	Kysely työntekijöille koskien 690 ⁴ perhettä. Työntekijöille 1. kysely n=115, 2. n=106. Monet eri toimijat (esim. koulu, terveydenhuolto) 1. kysely 362. 2 kysely 364. Kenttävierailuja 82.	<i>Traditional response (investigation) ja alternative response (assessment)</i>
Loman, Filonow & Siegel 2010 ³ USA, Ohio	Kysely 804 perheelle, puhelinhaastattelu 20 vanhemmalle	Asiakirja-aineisto 4529 perheestä. Työntekijät vastasivat kyselyyn koskien 447 perhettä. Kysely työntekijöille 2008 (n=240), 2009 (n=300). Kenttävierailuja 30. Talous.	<i>Traditional response ja alternative response</i>
Platt 2006 ¹ , 2007 ¹ , 2008 ¹ UK	Haastattelu 21 perheen vanhemmalle (16 äiti, 4 äiti ja isä, 1 isä). Haastattelu 3-6kk alkuarvioinnista ja 3kk kuluessa ensimmäisestä	Haastattelu 14 sosiaalityöntekijälle	<i>Investigation, initial assessment</i>
Platt 2001 ¹ UK	Haastattelu 10 vanhemmalle	Sosiaalityöntekijä ja muut ammattilaiset täyttivät 47 perhettä koskevan kyselylomakkeen. Haastattelu sosiaalityöntekijöille 10 tapauksesta.	<i>Initial assessment</i>
Ruppel, Huang & Haulenbeek 2011 ³ USA, New York City	Kysely 616 vanhemmalle	Kysely 191 työntekijälle. Asiakirjat 1718 perheestä.	<i>Family assessment response, investigation</i>
Siegel & Loman 2000 ³ USA, Missouri	Kysely 502 vanhemmalle, haastattelu 62 vanhemmalle	Asiakirja-aineisto. Kysely sosiaalityöntekijöille ja muille ammattilaisille	<i>Family assessment response, investigation</i>
Siegel ym 2008 ³ USA, Nevada	Kysely 13 vanhemmalle	Kysely 59 työntekijälle. Lastensuojeluasiakirjat 563 perheestä.	<i>Family assessment response, investigation</i>
Skrypek, Idzelis & Pecora 2012 ³ USA, Minnesota	Haastattelu 24 vanhemmalle (18 äiti, 6 isä)		<i>Signs of safety (assessment)</i>
State of Wisconsin 2012 ³ , USA	Kysely 154 vanhemmalle	Kysely 37 työntekijälle	<i>Investigation, alternative response</i>

¹ Artikkelit, ² Kirja, ³ Julkaisu internetissä.⁴ Koeryhmä 271 perhettä, kontrolliryhmä 206 perhettä ja ei koasetelmassa 212 perhettä.

TAULUKKO 7 Kansainväliset tutkimukset, joissa alkuarviointia tutkitaan osana lastensuojelun prosessia (n=17)

Tekijä, vuosi, maa	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot	Alkuarviointi
Buckley 2003 ² Irlanti	Haastattelu 14 vanhemmalle (11 perhettä, äiti 10, isä 4)		<i>Investigation</i>
Buckley, Whelan, Carr & Murphy 2008 ³ , Buckley ym 2011 ¹ Irlanti	Haastattelu 54 vanhemmalle (63 perhettä, 48 äiti, 15 isä)	Haastattelu 13 nuorelle	<i>Investigation, assessment</i>
Buckley ym 2007 ¹ Irlanti ⁵	Haastattelu 23 tapauksen perhettä	Haastattelu 62 työntekijälle koskien 23 tapausta. Kysely 72 työntekijälle. 20 tapauksen asiakirjat	<i>Assessment framework</i>
Caslor 2011 ³ Kanada (Manitoba)	Puhelinhaastattelu 58 vanhemmalle (strukturoidu)	Asiakirjat 102 perheestä. Fokusryhmähaastattelut, työntekijät 2 ryhmää ja esimiehet 1 ryhmä. Kysely 10 työntekijälle ja 5 esimiehelle. Puhelinhaastattelu 18 muiden palvelujen tarjoajalle.	<i>Assessment (differential response, signs of safety)</i>
Center for Child and Family Policy 2006 ³ USA, North Carolina	Haastattelu 30 vanhemmalle (21 pilotti ja 9 kontrolli). Puhelin-survey 122 perheenjäsenelle (pilotialue)	Haastattelu 103 sosiaalityöntekijälle ja esimiehelle. Näistä sosiaalityöntekijöistä: 24 pilottilueelta (45 asiakastapausta) ja 20 ei pilottilueelta (47 asiakastapausta). Tilasto- ja asiakirja-aineisto (pilotti 64, kontrolli 63)	<i>Family assessment, investigative assessment (multiple response)</i>
Dale 2004 ¹ UK	Haastattelu ja kyselylomake 25 vanhemmalle (18 perhettä, 17 nainen, 8 mies)	Haastattelu 2 nuorelle.	<i>Investigation, assessment</i>
DeBoer & Coady 2003 ³ Kanada	Haastattelu 6 vanhemmalle: 2 yksilöhaastattelua ja 1 haastattelu työntekijän kanssa (4 äitiä, 1 isä, 1 aikaisempi puoliso)	Haastattelu jokaisen vanhemman työntekijälle (6): 2 yksilöhaastattelua ja 1 haastattelu vanhemman kanssa	<i>Investigation, assessment</i>
Dumbrill 2006 ¹ Kanada	Haastattelu 18 vanhemmalle (7 äiti, 11 isä)		<i>Investigation</i>
Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011 ¹ USA	Haastattelu 19 vanhemmalle (äiti)		<i>Investigation</i>
Harris 2012 ¹ , Harris & Gosnell 2012 ² Australia	Haastattelu 156 vanhemmalle (135 äiti, 17 isä, 1 isoäiti, 1 täti, 1 sisko, 1 veli)	(Harris 2012, käytti aineistosta 40 vanhemman aliotosta, heistä 32 äitiä, 8 isää)	<i>Investigation, assessment</i>
Healy, Darligton & Freeney 2011 ¹ Australia	Haastattelu 11 vanhemmalle (10 perhettä, 11 äiti)		<i>Investigation (decision making)</i>

¹ Artikkel, ² Kirja, ³ Julkaisu internetissä
taulukko jatkuu...

... jatkuu TAULUKKO 7 Kansainväliset tutkimukset, joissa alkuarviointia tutkitaan osana lastensuojelun prosessia

Tekijä, vuosi, maa	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot	Alkuarviointi
Palmer, Maiter & Manji 2006 ¹ , Maiter ym 2006 ¹ Kanada	Haastattelu 61 vanhemmalle (57 äiti, 3 isä, 1 äiti ja isä)		<i>Investigation, assessment (decision making)</i>
Rasmusson 2006 ² Ruotsi	Haastattelu 4 vanhemmalle (2 perhettä, 2 äiti, 2 isä)	Haastattelu 3 lapselle ja sosiaalityöntekijöille	<i>Barnvårdsutredningen</i>
Spratt & Callan 2004 ¹ UK	Haastattelu 12 vanhemmalle (12 perhettä, 11 äiti, 1 isä)	17 sosiaalityöntekijää tulkitse 34 tapausvinjettiä. Asiakirjat 154 tapauksesta. Haastattelu 26 sosiaalityöntekijälle	<i>Assessment</i>
Thompson, Siegel & Loman 2008 ¹ USA, Minnesota	Kysely 250 perheelle	Sosiaalityöntekijät tekivät arvioinnin 763 perheestä, joiden asiakkuus päättynyt	<i>Assessment</i>
Tregeagle & Mason 2008 ¹ , Tregeagle 2010 ¹ Australia	Haastattelu 18 vanhemmalle (16 äiti, 2 isä)	Haastattelu 14 lapselle ja nuorelle	<i>SCARF</i> ⁴
Wiffin 2010 ³ UK	Haastattelu 11 vanhemmalle (10 äiti, 1 isä). Neljä fokusryhmähaastattelua, joissa 19 perheenjäsentä	Haastattelu 5 nuorelle. Haastatteluja asiantuntijoille. Fokusryhmähaastattelu 4 läheisneuvonpidon organisoijalle	<i>Assessment, investigation</i>

¹ Artikkelit, ² Kirja, ³ Julkaisu internetissä

⁴ SCARF=Supporting children and responding to families -alkuarviointimenetelmä on vastaava Englannin Framework for assessment children in need and their families menetelmän kanssa

⁵ Ei esitetä, keitä perheenjäseniä haastateltiin eikä heitä koskevia tuloksia

Tutkimusaineistoissa ovat äidit yliedustettuina. Vanhempien näkemyksiä koskevat tutkimustulokset tarkoittavat usein äitien kokemuksia. Poikkeuksen tekee Dumbrellin (2006, 30) tutkimus, jossa haastateltavina on enemmän miehiä kuin naisia. Taulukoissa esiteltyjen tutkimusten lisäksi kaksi vanhempaa on kirjoittanut tieteelliset artikkelit heidän kokemuksistaan lastensuojelututkinnasta Englannissa (Davies 2011; Richardson 2003). Nämä artikkelit eivät ole taulukoissa, mutta ne ovat mukana tutkimuskatsauksessa.

Tutkimuksissa arvioidaan erilaisia alkuarviointimenetelmiä. Joista *initial assessment* -arviointi tarkoittaa kiireellistä ensivaiheen arviointia. Muut menetelmät ovat joko erilaisia alkuarviointimenetelmiä (*assessment, differential response, SCARF, core assessment, Signs of safety*) tai alkuarviointitutkintaa kuvaavia menetelmiä (*investigation, traditional response*). Menetelmät on kehitetty eri maisissa. Esimerkiksi lapsen ja perheen tilanteen kokonaisvaltaiseen arviointiin pyrkivät *core assessment* -menetelmä on kehitetty Englannissa, *Signs of safety* Australiassa ja *differential response* -menetelmä on kehitetty Yhdysvalloissa. Alkuarviointin ja alkuarviointitutkinnan eroja sekä niihin liittyviä käsitteitä tarkasteltiin jo aiemmin luvussa 3.2. Taulukoissa olevista tutkimuksista on useampi samantyyppinen vertaileva tutkimus tehty Yhdysvalloissa. Eri osavaltioissa on tehty alkuarviointia (*assessment, alternative response*) ja lastensuojelututkintaa (*investi-*

gation, traditional response) vertailevia tutkimuksia. *Differential response* -menetelmä sisältää kokonaisvaltaisemman tavan tehdä alkuarviointi ja lisäksi se sisältää vahvemmin avohuollon tukitoimien järjestämisen perheelle verrattuna lastensuojelututkintaan. (Loman & Siegel 2004; 2005; Loman, Filonow & Siegel 2010; Siegel & Loman 2000; Siegel, Loman, Cline, Shannon & Sapokaite 2008.) Näistä kahdesta eri alkuarvioinnin lähestymistavasta ja niitä koskevista tutkimuksista käydään kiivasta keskustelua Yhdysvalloissa *Research on Social Work Practice* -lehdessä (nro 5 vuonna 2013). Keskustelun aloittavat Hughes, Rychus, Saunders-Adams, Hughes ja Hughes (2013), ja heidän artikkelinsa on yhdeksän vastausartikkelia²⁶.

Tutkimuskatsauksen tutkimuksissa käsitellään selvästi eniten vanhempien kokemuksia asiakassuhteesta ja asiakkaan kohtaamista sekä varsinkin hyvän asiakassuhteen merkitystä työskentelyn onnistumiselle. Myös asiakkuuden alkamiseen liittyviä kokemuksia tarkastellaan suhteellisen paljon. Alkuarvioinnin toteuttamiseen liittyvistä tekijöistä tutkimustietoa on asiakkaiden osallistumisesta, alkuarvioinnista tiedottamisesta ja lastensuojelusta yleisemminkin. Melko vähän sen sijaan on tutkittu voimavarakeskeisyyden, työvälineiden käyttämisen, tapaamisten määrän tai lasten ja isien osallistumisen merkitystä alkuarvioinnille. Alkuarvioinnin vaikutukset tulevat esille monissa tutkimuksissa.

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan tutkimustuloksia teemoittain, jotka olen muodostanut tutkimusten tulosten sisältöjen perusteella. Muodostin tutkimuksista tiedoston, johon kokosin tutkimuksittain tiedot tutkimuksen aineistoista, alkuarviointi-interventioista, tutkimuksen tavoitteista ja vanhempien kokemuksia koskevista tuloksista. Sen jälkeen muodostin tutkimuksista esitetyistä tuloksista teemat ja tein niistä synteeseitä, jotka esitetään seuraavaksi. Ensin tarkastellaan asiakkuuden alkuvaihetta ja asiakassuhdetta koskevia tutkimustuloksia. Sen jälkeen on vuorossa alkuarvioinnin toteutukseen liittyvät tekijät, joita ovat esimerkiksi alkuarvioinnista informoiminen asiakkaille, asiakkaiden osallistuminen, voimavarakeskeisyys ja työvälineiden käyttäminen. Lopuksi ovat vuorossa vaikutuksia koskevat tulokset ja mitkä tekijät ovat tutkimusten mukaan

²⁶ Hughes ja kumppanit (2013) ovat huolissaan siitä, että alkuarviointimallista (*differential response*) ei ole riittävän yhteneväistä käsitystä. He pohtivat sen vaikutuksista tutkimustulosten validiuteen ja yleistettävyyteen. *Differential response* termin sijaan samaa tarkoittavaa asiaa kuvataan myös tämän tutkimuksen tutkimuskatsauksen taulukoissa näkyvillä termeillä: *family assessment response*, *alternative response*. Hughes ja kumppanit ovat huolissaan myös siitä, takaako alkuarviointi yhtä hyvin lasten turvallisuuden kuin lastensuojelututkinta. Heidän mukaansa alkuarviointi vie huomion riskien arvioimiselta. Lisäksi he kritisoivat sitä, että alkuarvioinnin asiakaina olleet perheet saavat enemmän palveluja kuin lastensuojelututkinnan asiakaina olleet, ja perheet ovat eriarvoisessa asemassa. Heidän mukaansa riskiarviointi on ymmärretty väärin, kun sitä kuvataan joustamattomaksi ja vastakkainasetteleväksi. (Hughes ym. 2013, 493, 500-505.) Keskusteluun osallistuneet Vaughan-Eden ja Vandervort (2013, 551) kritisoivat alkuarviointia ja korostavat esimerkiksi sitä, että suuri osa lastensuojelun asiakkaiksi tulevista perheistä on toimimattomia, patologisia ja joko kyvyttöminä tai haluttomina turvaamaan lapsensa turvallisuutta ja kantamaan lapsesta vastuuta. Tämän tutkimuksen kirjallisuuskatsauksen perusteella voi kuitenkin miettiä, ovatko Hughesin ja kumppaneiden (2013) esittämät kritiikit kaikin osin paikallaan. Toisaalta eri maissa alkuarviointi tarkoittaa hieman eri asiaa ja kynnyksen alkuarvioinnin tekemiseen voi olla erilaisessa kohdassa.

yhteydessä niiden saavuttamiseen. Lisäksi katsotaan kontekstiin liittyviä tekijöitä, onko asiakkaiden taustaan liittyvillä tekijöillä vaikutusta työskentelyyn.

5.2.1 Asiakkuuden alkuvaihe, asiakassuhde ja osallistuminen

Asiakkuuden alkuvaiheessa vanhemmilla on pelkoja ja shokin kokemuksia

Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta koskevien tutkimusten perusteella asiakkuuden alkuvaihe ja aivan ensimmäinen tapaaminen ovat hyvin sensitiivisiä asiakkaiden näkökulmasta. Lisäksi ne ovat merkityksellisiä jatkotyöskentelyn kannalta. Monissa tutkimuksissa tulee esille, kuinka vanhemmat kokevat pelkoa (Harris & Gosnell 2012, 13; Siegel & Loman 2000, 25; Spratt & Callan 2004, 173; Buckley 2003; Bell 2002) ja voivat kokea asiakkuuden alkamisen jopa shokkina (Platt 2006, 276; Wiffin 2010, 211; Bell 2002; Cleaver & Walker 2004a, 77). Erityisenä pelon aiheena on se, että lapset viedään pois kotoa (Davies 2011, 204; Platt 2006, 276; Bell 2002; Harris 2012, 184; Tunstill & Aldgate 2000, 70). Lastensuojelutyön kielteinen julkisuus omalta osaltaan lisää pelkoja (esim. DeBoer & Coady 2003, 134-135; Buckley ym. 2008, 38; Wiffin 2010, 18, 47; Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011, 891-892). Asiakkaiden kokema pelko ja jännitys ovat siis normaaleja ilmiöitä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa. Pelon ja jännityksen kokeminen voi heikentää vanhempien kykyä toimia ja vaikuttaa heidän kykyynsä muistaa (esim. Buckley 2003, 173; Cleaver & Walker 2004a, 77). Lisäksi lastensuojelutyöhön kohdistuvat pelot voivat aiheuttaa varautunutta suhtautumista ja työskentelyn vastustamista (esim. DeBoer & Coady 2003, 135; Buckley ym. 2008, 38). Pelot selittävät siten osaltaan vanhempien toimintaa ja käyttäytymistä.

Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijän työskentelyn tavoilla on merkitystä. Hän voi vähentää vanhempien kokemaa pelkoa sekä helpottaa vanhempien tilannetta ja kokemusta asiakkaana olemisesta. Tähän on havaittu vaikuttavan työntekijän avoimuuden ja rehellisyyden. Lisäksi asiakkaiden kanssa tapahtuva keskustelu heillä mahdollisesti olevista peloista ja tuomitsemisen välttäminen helpottavat tilannetta. (DeBoer ja Coady 2003, 134-135.) Tiedon saaminen sosiaalityöntekijän rooleista ja toimintatavoista omalta osaltaan vähentää pelkoja. Työntekijöiden erilaisten toimintatapojen merkitys tulee esille Ruppelin, Huangin ja Haulenbeekin (2011) alkuarviointeja vertailevissa tutkimuksissa. Sen mukaan alkuarvioinnin kokeneet vanhemmat kokivat merkittävästi vähemmän pelkoa, suuttumusta ja stressaantumista ensimmäisen kotikäynnin jälkeen kuin lastensuojelututkinnan kokeneet vanhemmat. Tutkimus oli toteutettu siten, että ryhmät olivat keskenään vertailukelpoisia. (Mt. 31, 61.) Tutkimuksen vertailuasetelmassa olivat mukana asiakkaat, joille ei ollut tarvetta tehdä lastensuojelututkintaa. Asiakkaat valittiin satunnaisesti koe- ja kontrolliryhmiin. Koeryhmään valituille tehtiin alkuarviointi ja kontrolliryhmään valituille lastensuojelututkinta. Alkuarvioinnissa keskitytään enemmän asiakassuhteen muodostamiseen ja perheen tilannetta arvioidaan kokonaisvaltaisemmin verrattuna lastensuojelututkintaan (ks. kappale 3.2).

Asiakassuhde

Asiakassuhde ja sen merkitys työskentelyn onnistumiselle tulee esille kaikissa tarkastelluissa tutkimuksissa. Asiakassuhteen toimivuus muodostaa tärkeän edellytyksen työskentelyn onnistumiselle. Tutkimuksissa tulevat esille asiakassuhteen sekä myönteiset että kielteiset ominaisuudet ja niistä koituvat seuraukset. Hyvän suhteen luominen toiseen ihmiseen on avaintekijä kaikessa ihmisten välisessä toiminnassa ammattista ja alasta riippumatta (esim. Wampold 2001; Saarnio & Mäntysaari 2000).

Hyväksi koetun asiakassuhteen muodostamisessa on keskeisellä sijalla asiakkaan kohtaaminen ja vuorovaikutus. Tutkimusten mukaan vanhemmat arvostavat lukuisia asioita, jotka kaikki kuvaavat hyvän asiakassuhteen eri ulottuvuuksia. Näitä ovat esimerkiksi asiakkaan kuunteleminen (esim. Loman & Siegel 2004, 37; Millar & Corby 2006, 895; Wiffin 2010, 49), ymmärtäminen (Loman & Siegel 2004, 38) sekä aito (DeBoer & Coady 2003, 47; Maiter, Palmer & Manji 2006, 25) ja avoin kohtaaminen (esim. Millar & Corby 2006, 896; Platt 2008, 306; Palmer, Maiter & Manji 2006, 281)²⁷.

Huonona koettua asiakassuhdetta puolestaan kuvaa myönteiselle asiakassuhteelle vastakkaiset asiat. Vanhemmat kuvaavat negatiivisiksi ja asiakassuhdetta heikentäviksi tekijöiksi esimerkiksi kokemuksen siitä, ettei työntekijä kuuntele (Maiter ym. 2006, 27; Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011, 892), keskustele kuulustellen (esim. Harris 2012, 184; myös Maiter ym. 2006, 27; Dale 2004, 144, 150; Wiffin 2010, 13-14), painostaa (Harris 2012, 184; myös Palmer ym. 2006, 818), on epäluotettava (Buckley ym. 2008, 4; Maiter ym. 2006, 27) ja välinpitämätön (Buckley ym. 2008, 4; Maiter ym. 2006, 27; Dale 2004, 150)²⁸.

Tutkimusten perusteella on vaikea tietää, ovatko jotkut asiakassuhdetta koskevat tekijät tärkeämpiä kuin toiset. Hyväksi koettu asiakassuhde koostuu useiden työntekijän ja asiakkaan kohtaamista koskevien tekijöiden kokonaisuudesta, kuten asiakkaan kuuntelemisesta, ystävällisyydestä, kannustavuudesta, toiveikkaasta asennoitumisesta, joustavuudesta ja tarkoituksenmukais-

²⁷ Lisäksi vanhemmat pitävät tärkeänä monia muita asiakassuhdetta koskevia tekijöitä, joita ovat kunnioittava (esim. Harris & Gosnell 2012, 10; Cleaver & Walker 2004a, 84-85; Healy, Darlington & Feeney 2011, 286; DeBoer & Coady 2003, 47) ja tasa-arvoinen kohtaaminen (Platt 2008, 307), ystävällisyys (esim. Loman & Siegel 2004, 37; DeBoer & Coady 2003, 47; Buckley ym. 2011, 107), empaattisuus ja välittäminen (esim. Maiter ym. 2006, 25; Wiffin 2010, 49; DeBoer & Coady 2003, 47). Vanhemmat arvostavat myös luotettavuutta (esim. Tregeagle 2010, 309; DeBoer & Coady 2003, 47; Spratt & Callan 2004, 217) ja rehellisyyttä (Platt 2008, 308; Spratt & Callan 2004, 217). Vanhemmat pitävät tärkeänä työskentelyn läpinäkyvyyttä (Buckley ym. 2011, 101), kokemusta työntekijän todellisesta auttamishalusta (Rasmusson 2006, 43; Harris 2012, 183) ja kiinnostuneisuutta asiakasta kohtaan (Harris 2012, 185). He arvostavat myönteistä ilmapiiriä (Millar & Corby 2006, 895; DeBoer & Coady 2003, 136), rohkaisemista ja kannustamista (DeBoer & Coady 2003, 47; Buckley ym. 2008, 3), toivon ylläpitämistä (DeBoer & Coady 2003, 47, 135; Healy ym. 2011, 286) ja optimismia (DeBoer & Coady 2003, 47, 135).

²⁸ Lisäksi vanhemmat kokivat kielteisenä sen, jos he kokivat, ettei työntekijä kunnioita heitä (Buckley ym. 2008, 4), on ylimielinen (Dale 2004, 150), asiakasta vähättelevä (Harris 2012, 184), tuomitseva (Maiter ym. 2006, 27; Healy ym. 2011, 285), syyttävä (Buckley 2003, 166; Wiffin 2010, 13-14; Harris 2012, 184), pomoileva (Buckley ym. 2008, 4; Dale 2004, 150), tunkeileva (Buckley ym. 2008, 4) ja kriittinen (Maiter ym. 2006, 27).

ta tietojen antamisesta (esim. DeBoer & Coady 2003, 47, 49; Platt 2008, 306-312; Healy, Darlington & Feeney 2011, 286). Vastaavasti huonoksi koettu asiakassuhde muodostuu monen asian yhteissummasta.

Työntekijä voi asiakassuhdetta muovaavalla lähestymistavallaan vaikuttaa siihen, minkälaiseksi asiakas kokee olonsa ja tilanteensa. Hyvää asiakassuhdetta luova toiminta vaikuttaa mekanismin tavoin siten, että se helpottaa asiakkaana olemista ja yhteistyön tekemistä. Vanhempien kokiessa asiakassuhteen hyväksi he tunsivat vastavuoroisen toiminnan ja yhteistyön tekemisen helpommaksi (Platt 2008, 308; Millar & Corby 2006, 895; Dale 2004, 150; Harris 2012, 186; Healy ym. 2011, 286; Buckley, Carr & Whelan 2011, 107). Hyvän asiakassuhteen koetaan auttaneen epäluottamuksen voittamisessa (Millar & Corby 2006, 891) ja vihamielisyyden vähenemisessä (Platt 2006, 277). Vastaavasti kielteiseksi koettu asiakassuhde voi toimia mekanismina ja vaikeuttaa asiakkaana olemista ja hankaloittaa työskentelyn etenemistä (esim. Platt 2008, 311; Dale 2004, 150). Huonoa asiakassuhdetta muodostava lähestymistapa voi johtaa asiakkaan puolustautumiseen (Spratt & Callan 2004, 215), tilanteen huononemiseen (Wiffin 2010, 13-14) ja jopa traumatisoitumiseen (Richardson 2003, 123). Työntekijän kuulusteleva ja poliisimainen toiminta voi johtaa tilanteen kokemiseen uhkaavaksi ja kontrollin menettämiseen. Asiakas voi kieltäytyä yhteistyöstä voidakseen edes jollain tavalla kontrolloida tilannetta. (Siegel & Loman 2000, 25; myös Loman & Siegel 2004, 37.)

Työntekijän erilaisia lähestymistapoja vertailevassa tutkimuksessa tulee toistuvasti esille, että alkuarvioinnin kokeneet vanhemmat olivat tyytyväisempiä, pelkäsivät vähemmän ja olivat toiveikkaampia verrattuna lastensuojelututkimuksen kokeneisiin (Loman ym. 2010, 57-58; Loman & Siegel 2004, 34; Loman & Siegel 2005, 82; Ruppel ym. 2011, 47-49, 59-61; Wiffin 2010, 13-14). Samansuuntaiset erot tulevat esille Ranskan ja Englannin lastensuojelun lähestymistapoja vertailevassa tutkimuksessa (Baistow & Hetherington 1998).

Useissa tutkimuksissa tulee esille, että vanhemmista suuri osa kokee asiakassuhteen hyvin myönteiseksi (Buckley 2003, 163; Corby ym. 2002, 5; Loman & Siegel 2004, 31; Loman ym. 2010; Skrypek, Idzelis & Pecora 2012, 18). Kuitenkin joissain tutkimuksissa vain noin puolet vanhemmista on ollut tyytyväisiä saamaansa kohteluun (Center for Child and Family Policy 2006, 6, 40; Harris 2012). Kokemus asiakassuhteesta ei luonnollisestikaan ole pysyvä ilmiö. Vanhemmat voivat kokea asiakassuhteen paranevan tai huononevankin työskentelyn aikana (Skrypek ym. 2012, 26). Vastaavanlaisia muutoksia asiakkaat kokevat tapahtuvan luottamuksessaan lastensuojeluun (Harris & Gosnell 2012, 20).

5.2.2 Alkuarvioinnin toteutus

Informointi

Useiden tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijän on tärkeä antaa asiakkaille tietoa omasta työskentelystään, sen perusteluista ja sosiaalityöntekijän roolista laajemminkin. Työntekijän tulee kertoa asiakkaille, mitä on tekemässä, perustella, miksi tekee alkuarvioinnin, miten toteuttaa työskentelyn ja mitä siitä voi

seurata (esim. Cleaver & Walker 2004a, 84-85; Corby ym. 2002, 12; Dale 2004, 149; Spratt & Callan 2004, 217). Trotter (2002) toteaa lastensuojelutyötä koskevan tutkimuskatsauksensa pohjalta, että sosiaalityöntekijän tulee kuvata avoimesti hänen kaksoisroolinsa perheen tukijana ja kontrolloijana. Sosiaalityöntekijän on tärkeä kertoa, että hänen ensisijainen tehtävänsä on perheen auttaminen eikä lasten huostaan ottaminen. Toiseksi on tärkeä kertoa, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida sitä, pystyvätkö vanhemmat huolehtimaan lapsistaan riittävän hyvin. (Mt. 39.) Sosiaalityöntekijän kannattaa kertoa, että niissäkin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pysty huolehtimaan lapsistaan itse, tehdään huostaanottopäätökset useimmiten yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Tämä on tavanomaista suomalaisessa lastensuojelutyössä (Lastensuojelu 2012, 5, 7). Tällaisella tiedottamisella hälvennetään asiakkaiden pelkoja (esim. Millar & Corby 2006, 891-892; myös Platt 2007, 334). Lisäksi kannattaa tarkistaa, ymmärsivätkö asiakkaat työntekijän kertomat asiat (DeBoer & Coady 2003, 127). Asiakas ei välttämättä muista saamaansa tietoa, jos hän on ollut peloissaan ja shokissa (Cleaver & Walker 2004a, 77).

Avoin tiedottaminen vaikuttaa yhteistyösuhteen muodostumiseen ja työskentelyn sujumiseen sekä on tiiviisti yhteydessä myös hyvän asiakassuhteen muodostumiseen. Tiedon saaminen työntekijän toiminnasta ja lastensuojelusta helpottaa asiakkaana olemista ja lisää luottamusta työntekijää kohtaan (esim. Rasmusson 2006, 45; Millar & Corby 2006, 891-892; Wiffin 2010, 18, 47; Palmer ym. 2006, 818). Lisäksi tiedon saamisen on todettu vähentävän vanhemman vihamielisyyttä (Platt 2006, 277) ja lisäävän vanhemman kokemuksesta mahdollisuudesta vaikuttaa asioihin (Healy ym. 2011, 287). Tiedon puuttuminen voi johtaa siihen, että vanhemmat kuvittelevat sosiaalityöntekijän voivan toimia tavalla, joka ei todellisuudessa ole edes mahdollista (Wiffin 2010, 18, 47). Vanhemmille annettavan tiedon suhteen on tärkeä huomioida, että tieto annetaan konkreettisesti ja helposti ymmärrettävässä muodossa (esim. Palmer ym. 2006, 281).

Tutkimustulosten mukaan vanhempien informoinnit onnistuvat vaihtelevasti. Joidenkin tutkimusten mukaan monet vanhemmat kokivat saaneensa hyvin tietoa alkuarvioinnista, esimerkiksi alkuarvioinnin tekemisen syistä, työskentelystä, perusteluista ja siitä, mitä työntekijät odottavat vanhemmilta (Harris & Gosnell 2012, 10; myös Cleaver & Walker 2004a, 77; Spratt & Callan 2004, 215; Ruppel ym. 2011, 48). Aina informointi ei onnistu. Siitä viestii se, jos vanhemmat eivät tiedä, onko alkuarviointi päättynyt (Harris & Gosnell 2012, 11; Harris 2012, 185). Tilanne on vielä huonompi, jos vanhemmat eivät edes tiedä heidän perheensä olleen alkuarvioinnin kohteena (Millar & Corby 2006, 890; Buckley 2003, 158; Buckley ym. 2008, 39-40). Lomanin ja Siegelin (2004, 37-38) erilaisia alkuarviointimenetelmiä vertailevassa tutkimuksessa tulee esille, että alkuarviointiin osallistuneet vanhemmat kokivat lastensuojelututkinnan kohteena olleisiin vanhempiin verrattuna useammin, että työntekijä oli kertonut syyt perheen kanssa työskentelyyn.

Osallistuminen ja lapsikeskeisyys

Vanhempien osallistumisen tukeminen alkuarviointia tehtäessä nousee tutkimuksissa esiin vanhemmille tärkeänä asiana. Keskeisenä näkökulmana on, että vanhemmilla tulisi olla mahdollisuus osallistua alkuarvioinnin tekemiseen. Osallistuminen sisältää ilmeisen automaattisesti äitien osallistumisen – äidit ovat yleensä mukana työskentelyssä. Vanhempien kokemuksia lasten kanssa tapahtuvasta työskentelystä sivutaan muutamassa tutkimuksessa. Isän osallistumista alkuarviointityöskentelyyn on tarkasteltu vain yhdessä tutkimuksessa.

Osallistumisella tarkoitetaan asiakkaan mahdollisuuksia esittää omia näkemyksiä, osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa johtopäätöksiin. Osallistumisen mahdollistavat asiakkaan tapaamiset ja asiakkaan näkemysten selvittäminen. (Esim. Corby ym. 2002, 8; Tregeagle & Mason 2008, 393- 395.) Osallistumista on myös se, että voi vaikuttaa konkreettisiin asioihin, kuten tapaamisaikoihin (esim. Harris 2012, 184).

Lastensuojelun alkuarviointi kohdistuu hyvin henkilökohtaiselle ja arka-luontoiselle alueelle, josta asiakkailla itsellään on tietoa ja näkemyksiä. Asiakkaiden osallistuminen on tärkeää myös silloin, kun hänen näkemyksensä omasta tilanteestaan on erilainen kuin sosiaalityöntekijällä. Vanhemmalle on tärkeää, että työntekijä ymmärtää hänen näkökulmansa. Vanhemmat haluavat osallistua alkuarvioinnin tekemiseen (Cleaver & Walker 2004a, 84-85). Se saa vanhemmat kokemaan itsensä tärkeiksi (esim. Millar & Corby 2006, 893; Corby ym. 2002, 10) ja lisää tyytyväisyyttä alkuarviointityöskentelyä kohtaan (Cleaver & Walker 2004a, 80). Vanhempia ei kuitenkaan saisi liikaa painostaa osallistumaan, etteivät he kokisi työskentelyä liian uhkaavaksi (DeBoer & Coady 2003, 135).

Osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet lisäävät kokemusta tilanteen hallinnasta. Yhteistyössä toimimisen on havaittu lisäävän vanhempien yhteistyöhalukkuutta, ja päinvastaisen toiminnan on huomattu johtaneen vastustamiseen ja yhteistyön teeskentelemiseen (Dumbrill 2006, 27; myös Siegel & Loman 2000, 25). Vanhemmat voivat myös kontrolloida tilannetta sillä, että eivät osallistu, kerro asioita tai teeskentelevät osallistuvansa (esim. Tregeagle & Mason 2008, 391).

Vanhempien kokemukset osallistumisesta alkuarviointiin vaihtelevat kovastikin eri tutkimuksissa. Useissa tutkimuksissa suuri osa vanhemmista koki osallistuneensa alkuarviointityöskentelyyn (Cleaver & Walker 2004a, 78; Cleaver & Walker 2004b, 86-87; Skrypek ym. 2012, 21-22; Tregeagle & Mason 2008, 395). Kaikkien tutkimusten mukaan tilanne ei kuitenkaan ole näin hyvä. Corbyn ja kumppaneiden (2002, 10) tutkimuksessa vain puolet vanhemmista koki vaikuttaneensa jollain tavalla alkuarvioinnin tulokseen ja sen kuvastavan heidän näkemyksiään. Lisäksi joissain tutkimuksissa suuri osa vanhemmista koki, etteivät he ole osallistuneet tilanteen arvioimiseen (Harris & Gosnell 2012, 2; Buckley ym. 2008, 40). Alkuarvioinnin eri toteuttamistapoja vertailevissa tutkimuksissa tulee esille, että alkuarvioinnin kokeneet vanhemmat kokivat osallistuneensa päätöksentekoon selvästi paremmin kuin lastensuojelututkimuksen kokeneet. Tutkimuksissa muodostetut ryhmät olivat keskenään vertailukelpoisia.

(Loman & Siegel 2004, 31-35; Loman ym. 2010, 59-60; Siegel & Loman 2000, 25-26.)

Isien osallistumista alkuarviointityöskentelyyn tarkastellaan Irlannissa tehdyssä tutkimuksessa (Buckley ym. 2008; Buckley 2003). Tutkimuksen tulosten pohjalta näyttää siltä, että joissain tapauksissa voivat vanhemmat kokea toisen vanhemman osallistumisen työskentelyyn ristiriitaisesti ja isät voivat olla tyytymättömiä siitä, jos heitä ei oteta mukaan työskentelyyn. Lisäksi tuotiin esille tilanne, jossa äiti ei väkivallan pelon vuoksi uskaltanut puhua, kun työntekijät tapasivat vanhempia samanaikaisesti. (Buckley ym. 2008, 4, 36-37.) Tämän tiedon pohjalta työntekijän on tärkeää olla sensitiivinen perheen tilanteelle ja huomioida vanhempien omien tapaamisten tarve.

Lasten tapaamisesta alkuarviointityöskentelyssä on vähän tietoa. Tämä on yllättävää, koska lapsikeskeisyys on keskeisellä sijalla monissa alkuarviointiin kehitetyissä työmenetelmissä²⁹. Skrypekin ja kumppaneiden (2012, 24) tutkimuksessa sosiaalityöntekijä tapasi lapsen alle puolessa (39 %) asiakastapauksista joko yksin tai muun perheen kanssa samanaikaisesti. Joidenkin tutkimusten mukaan vanhemmat ovat kokeneet lasten tapaamiset myönteisesti (Skrypek ym. 2012, 24; Harris & Gosnell 2012, 12). Lomanin ja Siegelin (2000, 26) mukaan vanhemmat kiinnittävät huomiota siihen, kuinka huomaavainen ja myötätuntoinen työntekijä on lapsia kohtaan. Tutkimuksissa tulee esille, että silloin kun sosiaalityöntekijät ovat tehneet lastensuojelututkimuksen, ovat vanhempien kokemukset lasten tapaamisesta kielteisiä. Tapaamiset koettiin esimerkiksi uhkaaviksi ja pakottaviksi. (Harris 2012, 183, 185; Wiffin 2010, 14; Buckley ym. 2008, 36.) Lasten tapaaminen on ilmeisen arkaluontoinen asia vanhempien näkökulmasta, jolloin on tarpeellista kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten lasten tapaamisista sovitaan vanhempien kanssa ja miten tapaamiset toteutetaan.

Lapsikeskeisen eli lapsen tilanteeseen keskittyvän työskentelyn tarkastelu tuli esille vain kahdessa tutkimuksessa. Niissä vanhemmat eivät kokeneet lapsikeskeistä työskentelyä myönteisesti. He kokivat, että lasten tarpeisiin keskityttiin liikaa ja se johti vanhemman tarpeiden ja kokemusten ohittamiseen (Tregagle & Mason 2008, 397, 399; Corby ym. 2002, 13). Lapsikeskeistä työskentelyä koskevaa tutkimusta tarvitaan lisää. On tärkeä kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka lasten tapaamiset voidaan toteuttaa hyvin kaikkien osapuolien kannalta.

Voimavarakeskeisyys ja ongelmakeskeisyys

Asiakkaiden voimavaroihin ja ongelmiin keskittyvä työskentely tulee esille joissain alkuarviointia koskevissa tutkimuksissa, vaikkakin suhteellisen harvoin. Tämä on hieman yllättävää, koska voimavarojen tarkastelu on tavoitteena monissa eri maissa alkuarviointiin kehitetyissä menetelmissä³⁰. Tutkimuskatsauk-

²⁹ Englannissa *core assessment* (Department of Health 2000b, 13), Yhdysvalloissa *differential response* (Loman & Siegel 2004, 2), Australiassa *signs of safety* (Turnell 2012, 26-28).

³⁰ Englannissa *core assessment* (Department of Health 2000b, 13), Yhdysvalloissa *differential response* (Loman & Siegel 2004, 2), Australiassa *signs of safety* (Turnell 2012, 26-28).

sen tulosten perusteella vanhemmat kokevat myönteisen palautteen tärkeäksi ja arvioivat sen lisänsen heidän voimavarojaan. Voimavarakeskeisyys on kaksisuolteinen asia. Se sisältää menetelmällisen puolen, jossa työskentely kohdistuu voimavaroihin, ja vaikutusten puolen, jossa asiakas koskee voimavarojensa lisääntyneen.

Tutkimustulosten pohjalta työntekijän on tärkeä suhtautua asiakkaan tilanteeseen voimavaruusuntautuneesti, aidon toiveikkaasti ja optimistisesti. Työntekijän on tärkeä välittää asiakkaille tietoa siitä, että he ovat arvokkaita, heillä on voimavaroja ja kykyjä. Positiivisen palautteen antaminen on tärkeää myös silloin, kun asiakassuhde on hyvä. (DeBoer & Coady 2003, 135-136; Corby ym. 2002, 11; Skrypek ym. 2012, 23.) Voimavarojen tarkastelun auttaa vanhempia näkemään myönteisiä asioita ja arvostamaan tehtäviä päätöksiä (Skrypek ym. 2012, 23). Lisäksi voimavarakeskeisyys auttaa itseluottamuksen paranemisessa (Corby ym. 2002, 11). Voimavarojen ja myönteisten asioiden tarkastelua monesti korostetaan, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ole tarpeen katsoa myös niitä asioita, joissa tarvitaan muutosta (esim. Platt 2007, 333). Alkuarvioinnissa on tärkeä katsoa niin voimavaroja kuin muutosta tarvitsevia asioita. Niiden tarkastelussa on tärkeä huomioida asioiden käsittelyjärjestys. Vanhemmille kannattaa antaa ensin myönteistä palautetta ja vasta sen jälkeen käsitellä muutostarpeita. Tutkimuskatsauksen ulkopuolella olevassa Kahnemanin (2011, 101) kirjassa tuodaan esille, kuinka myönteisen palautteen antaminen lisää asioiden myönteistä tulkintaa.

Vanhempien kokemukset voimavarojen tarkastelusta vaihtelevat. Skrypekin ja kumppaneiden (2012, 23) tutkimuksessa isohko osa (71 %) vanhemmista koki sosiaalityöntekijän kartoittaneen perheen voimavaroja. Joissain tutkimuksissa tulee esille vanhempien kokemus, ettei työntekijä ollut avoin perheen myönteisille asioille (Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011, 893; Dale 2004, 144-145). Lisäksi työntekijöiden on voitu kokea keskittyvän pelkästään negatiivisiin asioihin (esim. Maiter ym. 2006, 28).

Työvälineiden käyttö ja tapaamisten määrät

Lastensuojelun asiakkaana olleiden vanhempien kokemuksia työvälineiden käyttämisestä ja tapaamisten määristä alkuarvioinnissa on kiinnitetty tutkimuksissa yllättävän vähän huomiota. Työvälineiden käyttäminen tarkoittaa monissa maissa erilaisten kyselylomakkeiden käyttämistä. Lisäksi käytetään esimerkiksi verkostokarttoja. Tapaamisten määriin ei käytettävissä olevien tietojen perusteella ole tarkempia kannanottoja.

Työvälineiden käyttämistä sivuavien tutkimusten suhteen ongelmana on se, ettei niissä eksplikoida tarkkaan, mitä työvälineitä niissä tarkoitetaan, vaan puhutaan instrumenteista (Millar & Corby 2006, 888, 898), kysymyksistä (Treangle & Mason 2008, 396) ja kysymisestä tietyllä tavalla (Harris 2012, 184). Todennäköisesti useimmiten tarkoitetaan kyselylomakkeiden (esim. riskiarviointimittari) käyttämisestä. Kokemuksia toiminnallisten välineiden käyttämisestä ei tullut esille. Vanhempien kokemukset mittareista ovat sekä positiivisia että negatiivisia. Työskentely (procedures, tick-box) saatettiin kokea kuuluste-

levaksi ja pelkoa herättäväksi (Millar & Corby 2006, 892; Harris 2012, 184; Palmer ym. 2006, 821) sekä työskentely ylipäättänsä kysymyksiin vastaamisena ja lomakkeiden täyttämisenä (Corby ym. 2002, 9). Lisäksi kysymykset saatiin kokea vaikeiksi ja keskustelua vaikeuttaviksi (Tregeagle & Mason 2008, 396; myös Millar & Corby 2006, 893). Myönteisinä kokemuksina tuli esille lomakkeen täyttämisen kokeminen käteväksi, rehellisen vastauksen antamista ja tunteiden tarkastelua helpottavaksi (Millar & Corby 2006, 892-893).

Tapaamisten määrien on todettu osaltaan vaikuttavan yhteistyösuhteen muodostumiseen ja muutoksen tapahtumiseen. Hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen muodostamisen nähdään vievän aikaa, eli tarvitaan useita tapaamisia (Skrypek ym. 2012, 16-17, 20; Tregeagle & Mason 2008, 395-396; Ruppel ym. 2011, 47-49). Esimerkiksi asiakassuhteen kehittyminen asiakasta osallistavaksi tapahtuu hitaasti (Tregeagle & Mason 2008, 395-396). Erilaisia alkuarviointimenetelmiä vertailevissa tutkimuksissa tulee esille, että alkuarviointiin käytettyyn aikaan olivat hieman tyytyväisempiä ne vanhemmat, joissa työntekijä pyrki kokonaisvaltaisempaan alkuarviointiin verrattuna lastensuojelututkinalliseen lähestymistapaan (Ruppel ym. 2011, 55-56; Loman & Siegel 2004, viii, 40, 56).

5.2.3 Vaikutukset ja kontekstitekijät

Vaikutuksena yhteinen näkemys perhetilanteesta

Yhteinen näkemys perhetilanteesta vanhempien ja sosiaalityöntekijän kesken on samalla sekä alkuarviointityöskentelyn vaikutus että välivaihe muiden vaikutusten saavuttamiselle. Asiakkaalle on tärkeää kokemus siitä, että sosiaalityöntekijä ottaa selville vanhemman näkemyksen tilanteesta ja ymmärtää sen riippumatta siitä, ovatko vanhemman ja työntekijän näkemykset yhteneväisiä. Toiseksi yhteisen näkemyksen saavuttaminen perheen tilanteesta luo parempia edellytyksiä jatkotyöskentelylle. Vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken saavutettua samanlaista näkemystä perhetilanteesta pidetään tuloksena onnistuneesta työskentelystä. Toisaalta tilanne on moninaisempi. Aitoa erilaisten näkemysten tarkastelua voidaan myös pitää onnistuneena lopputuloksena. Lisäksi yhteinen näkemys ei välttämättä takaa näkemyksen oikeellisuutta. Voidaan kuitenkin ajatella, että työn ollessa molemmiin puolin aidosti paneutuvaa saavutetaan todennäköisemmin mahdollisimman totuudenmukainen näkemys perheen tilanteesta. Perhetilannetta koskevan käsityksen yhteisyys voi koskea monenlaisia asioita, kuten perheen tarpeita ja olosuhteita sekä perheen tilanteesta tehtyä yhteenvetoa (Platt 2007, 329).

Vanhemmat pitävät tärkeänä sitä, että heillä ja sosiaalityöntekijällä on yhteinen näkemys perheen tilanteesta (Cleaver & Walker 2004b, 86-87). Yhteistä näkemystä ehkä vielä tärkeämpää on se, että sosiaalityöntekijä selvittää ja ymmärtää vanhempien näkemyksen (Harris & Gosnell 2012, 10; Maiter ym. 2006, 25; Tregeagle & Mason 2008, 395; Spratt & Callan 2004, 217; DeBoer & Coady 2003, 135; Cleaver & Walker 2004a, 84-87; Wiffin 2010, 18; Platt 2008, 309-310). Tulosten pohjalta sosiaalityöntekijän tulisi siis panostaa siihen, että hän selvit-

tää vanhemman näkemyksen riippumatta siitä, näkeekö työntekijä tilanteen samanlaisena vai erilaisena. Lisäksi Corbyn ja kumppaneiden (2002) mukaan vanhemmat toivovat saavansa näkemyksensä esille esimerkiksi asiakirjoissa. Esimerkiksi perhetilannetta koskevan näkemyksen saaminen kirjallisessa muodossa voi selkiyttää perheen tilannetta vanhemmille. (Mt. 5, 9.)

Yhteisen näkemyksen muodostumista edesauttaa tai sille on jopa edellytyksenä tutkimusten mukaan hyvä asiakassuhde ja asiakkaan näkemysten aito selvittäminen (esim. Platt 2007, 329-334; Cleaver & Walker 2004b, 87; Wiffin 2010, 48; DeBoer & Coady 2003, 135; Platt 2008, 307; Center for Child and Family Policy 2004, 43). Päinvastainen toiminta luonnollisesti estää yhteisen näkemyksen saavuttamista. Erityisenä ongelmallisena asiana tuodaan esille se, jos sosiaalityöntekijän koetaan tehneen vahvoja johtopäätöksiä ennakkotietojen pohjalta (Healy ym. 2011, 285; Loman & Siegel 2004, 37; DeBoer & Coady 2003, 127). Yhteisen näkemyksen saavuttamisella tai saavuttamatta jättämisellä on puolestaan seurauksia. Kokemus siitä, ettei sosiaalityöntekijä ymmärrä perheen tilannetta, johtaa negatiivisiin seurauksiin, kuten työskentelyn vastustamiseen (Wiffin 2010, 48).

Tutkimuksissa tulee esille, että yhteisen näkemyksen saavuttaminen vaihtelee. Monissa tutkimuksissa vanhemmat kokevat saaneensa kertoa oman näkemyksensä (Harris & Gosnell 2012, 10; Platt 2007, 329; Spratt & Callan 2004, 217; Loman & Siegel 2004, 37). Lisäksi monet kokivat näkemyksen olevan pitkälti samanlainen työntekijän kanssa (Platt 2007, 329; Loman ym. 2010, 59; Ruppel ym. 2011, 53). Näkemysten samanlaisuuden aste voi kuitenkin vaihdella hyvin samankaltaisesta osittain tai täysin erilaiseen näkemykseen (Platt 2007, 329). Erilaisia alkuarvioinnin toteuttamisen tapoja vertaileissa tutkimuksissa tulee esille, että alkuarvioinnin kokeneet vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän ymmärtäneen tilanteen ja kuunnelleen perheen näkemyksiä paremmin kuin lastensuojelututkimuksen kokeneet vanhemmat. Tutkimuksissa oli keskenään vertailukelpoiset asiakasryhmät. (Loman 2010, 59; Ruppel ym. 2011, 53.)

Tutkimuksissa tulee esille ongelma-alueita, joiden suhteen vanhemmat kokivat työntekijöillä olevan yhteisen näkemyksen saavuttamista vaikeuttavia tiedollisia ja taidollisia puutteita. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi perheväkivaltaa koskevan ymmärryksen puuttuminen. Lisäksi vanhemman traumatisoitumisen ja heikon toimintakyvyn ymmärtämättömyys johti liiallisen vastuun antamiseen vanhemmalle. (Buckley ym. 2008, 3.) Muita asioita, joiden suhteen vanhemmat eivät kokeneet saaneensa riittävästi ymmärrystä ovat köyhyys (Tregeagle 2010, 306; Wiffin 2010, 48), vanhempien oppimisvaikeudet (Wiffin 2010, 48) sekä elämäntilanteen monimutkaisuus ja stressaavuus (Buckley ym. 2008, 3). Tiedolliset puutteet vaikeuttavat asiakkaiden tilanteiden ymmärtämistä. Lastensuojelun asiakkaiden voi olla monia ongelmia, joista sosiaalityöntekijällä tulisi olla riittävästi tietoa ja ymmärrystä osatakseen toimia oikein.

Vaikutuksia asiakkaiden elämään

Tutkimustulosten mukaan lastensuojelun alkuarvioinnilla on asiakkaiden elämään vaikutuksia, jotka voivat olla niin myönteisiä kuin kielteisiäkin. Myön-

teisten vaikutusten saavuttaminen on monen asian samanaikaisen onnistumisen tulosta. Alkuarviointityöskentely yhdistyneenä hyvään asiakassuhteeseen parhaimmillaan edistää muutoksia ajattelussa, toiminnassa, itsetunnossa sekä omasta ja perheen tilanteesta olevissa tiedoissa. Alkuarvioinnin johdosta perhe-tilanteessa voi tapahtua isoja myönteisiä muutoksia, esimerkiksi vanhempi lopettaa päihteiden ongelmakäytön. Sosiaalityössä on kuitenkin tärkeä huomioda, että vaikutukset voivat olla myös kielteisiä ja työntekijän tulee suhtautua työskentelyynsä kriittisesti³¹. Tutkimuksissa esiin tulevien vaikutusten perusteella alkuarviointi on mitä suurimmassa määrin interventio.

Alkuarviointi voi vaikuttaa vanhemman tietoihin itsestään ja perheestään laajemmin. Alkuarviointityöskentely esimerkiksi muuttaa vanhempien näkemystä heillä olevista voimavaroista ja vaikeuksista (Corby ym. 2002, 13) sekä perheen tilanteesta (Millar & Corby 2006, 894). Lisäksi vanhemmilla voi lisäntyä lasta koskeva tieto. He ovat kokeneet esimerkiksi oppineensa jotain uutta lapsen kehityksestä (Corby ym. 2002, 11; Buckley 2003, 154, Loman & Siegel 2004, 38).

Alkuarvioinnilla on monenlaisia merkittäviä ja toistensa kanssa ketjuuntuvia vaikutuksia asiakkaiden elämään. Sen avulla vanhemman itsetunto on parantunut (Corby ym. 2002, 11; Healy ym. 2011, 287; DeBoer & Coady 2003, 12; Millar & Corby 2006, 893), minkä puolestaan on havaittu auttavan muiden muutosten aikaansaamisessa (Healy ym. 2011, 287; DeBoer & Coady 2003, 12). Tässä näkyy se, kuinka vaikutukset ovat yhteydessä toisiinsa. Ne toimivat samanaikaisesti vaikutuksina ja välivaikutuksina toisten vaikutusten saavuttamiselle. Alkuarvioinnin on havaittu vaikuttavan myös vanhempana toimimiseen, kuten vanhemmuuden taitojen parantamiseen (Center for Child and Family Policy 2006, 44) ja kasvatuskäytäntöjen muuttamiseen (Harris 2012, 187). Lisäksi sen on koettu selkiyttäneen kommunikointia perheen sisällä ja sosiaalityöntekijöiden kanssa (Corby ym. 2002, 13). Työskentely on voinut johtaa hyvinkin konkreettisiin ja isoihin muutoksiin, kuten vanhemman päihteiden käytön ja perheväkivallan lopettamiseen (Corby ym. 2002, 11; Millar & Corby 2006, 894).

Kielteisiä vaikutuksia tulee esille varsinkin lastensuojelututkintaa koskevien tutkimusten yhteydessä. Lastensuojelututkinnan koetaan aiheuttaneen vanhemmalle traumatisoitumista ja masentumista (Buckley 2003, 157-158, 173; Richardson 2003, 123) sekä stressaantumista ja perheen tilanteen huononemista (Wiffin 2010, 14). Alkuarviointia koskeva yleinen tyytyväisyys ja työskentelyn kokeminen hyödylliseksi vaihtelevat. Harriksen ja Gosnellin (2012) tutkimuksessa suhteellisen harva (reilu viidesosa) koki alkuarvioinnin auttaneen vanhempia. Sen sijaan yli puolet koki, ettei saanut apua. (Harris & Gosnell 2012, 20;

³¹ Tästä esimerkkinä lastenpsykiatriassa työntekijöiden liiallinen sitoutuminen *turvaitavaan hoitomalliin* on heikentänyt potilasturvallisuutta. Valviran mukaan turvaistava hoitomalli sisälsi ”potilaiden tutkimisessa ja hoidossa perustavanlaatuisia puutteita, jotka voivat heikentää sekä hoidon tuloksellisuutta että potilasturvallisuutta”. (Valvira 2011.) Parisuhdeväkivaltatilanteissa työskentelyn onnistumisen kannalta on havaittu, että perinteinen perhettä systeeminä tarkasteleva lähestymistapa ei toimi työskennellessä parisuhdeväkivaltatilanteessa (Keskinen 2005, 156, 175).

Harris 2012, 20.) Corbyn ja kumppaneiden (2002, 5) tutkimuksen tulosta voi pitää parempana. Siinä noin kaksi kolmasosaa oli tyytyväisiä alkuarviointiin.

Alkuarvioinnin kokemiseen hyödylliseksi vaikuttavat tutkimusten mukaan useat tekijät samanaikaisesti. Näyttää siltä, että onnistunut työskentely muodostuu monen asian yhteispeleistä. Tutkimusten mukaan myönteisten vaikutusten saavuttamista edesauttaa perheen informoiminen avoimesti ja selkeästi alkuarviointityöskentelystä, alkuarvioinnin perusteista ja lastensuojelutyön yleisistä tavoitteista. Työntekijän olisi tärkeä pyrkiä muodostamaan hyvä suhde asiakkaaseen olemalla esimerkiksi empaattinen, ystävällinen ja kunnioittava. Alkuarviointi tulisi tehdä perheen tarpeiden pohjalta ja heidän näkökulmaansa selvittäen. Työntekijän tulisi kuunnella aidosti lasten ja vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia. Asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa asioihin osaltaan edesauttavat alkuarvioinnista hyötymistä. Lisäksi on tärkeää se, että työntekijä uskoo vanhemman voivan muuttua. (Corby ym. 2002, 12; Healy ym. 2011, 287.) DeBoer ja Coady (2003) kuvaavat vanhemmuuden taitojen paranemiseen vaikuttavaa alkuarvioinnin vaikutusmekanismia. Heidän mukaansa hyvästä asiakassuhteesta seuraa moraalien lisääntymistä, emotionaalisten asioiden käsittelyä sekä itsetunnon ja itseluottamuksen kehittymistä, jotka vaikuttavat myönteisesti vanhemmuuden taitoihin. (Mt. 47)

Pitkän aikavälin vaikutukset

Lastensuojelun alkuarvioinnin onnistuneella toteuttamisella on pitkäaikaisia vaikutuksia asiakkaiden elämään sekä lastensuojelun kustannuksiin. Pitkän aikavälin vaikutuksia on tutkittu Yhdysvalloissa (Loman & Siegel 2004; 2005; Siegel & Loman 2006; Loman ym. 2010). Tutkimuksissa on seurattu uusien lastensuojeluilmoitusten, pahoinpitelyn, kaltoinkohtelun ja sijaishuoltoon sijoitusten esiintymisiä sekä lastensuojelun kustannuksia. Tutkimukset kohdistuvat kahden eri alkuarvioinnin toteuttamisen tavan, alkuarvioinnin ja lastensuojelututinnan, eroihin vanhempien kokemusten näkökulmasta. Tutkimusasetelman kuvausten perusteella tutkimuksissa on keskenään vertailukelpoiset asiakasryhmät. Tutkimuksen vertailuasetelmassa olivat mukana asiakkaat, joille ei ollut tarvetta tehdä lastensuojelututkintaa. Nämä asiakkaat valittiin satunnaisesti koe- ja kontrolliryhmiin. Koeryhmään valituille tehtiin alkuarviointi ja kontrolliryhmään valituille lastensuojelututkinta.

Pitkällä aikavälillä tehdyssä vaikutusten tarkastelussa tuli esille, että lasten tilanne oli parempi alkuarvioinnin kuin lastensuojelututinnan kokeneiden perheiden lapsilla. Tämä koskee lasten turvallisuutta, lasten kaltoinkohtelusta tehtyjä ilmoituksia, perheiden antamia tietoja päihteiden käytöstä ja perheväkivallasta. Kaltoinkohtelua koskevat ilmoitukset vähenivät alkuarvioinnin kokeneiden perheiden tapauksissa enemmän kuin lastensuojelututinnan kokeneilla riippumatta siitä, tarjottiinko perheelle muita palveluja vai ei. Lisäksi alkuarvioinnin kokeneet vanhemmat kertoivat perheen ja lasten voivan paremmin lastensuojelusta saamansa avun vuoksi verrattuna lastensuojelututinnan kokeneisiin. Myös työntekijöiden antamien tietojen mukaan lasten turvallisuus oli parempi alkuarvioinnin kokeneiden perheiden tapauksissa verrattuna lasten-

suojelututkintaan. (Loman & Siegel 2004, 144-147; Siegel & Loman 2006, 6-7; myös Loman ym. 2010, 145, 154.) Myönteiset pitkän aikavälin vaikutukset alkuarvioinnin kokeneilla perheillä eivät olleet yhteydessä alkuperäiseen ongelmaan tai perheisiin liittyviin tekijöihin (Loman & Siegel 2004, 144-147).

Alkuarviointi näyttäisi ainakin Lomanin ja Siegelin (2004) tutkimuksen pohjalta säästävän lastensuojelun kustannuksia pitkällä tähtäimellä, vaikka alkuvaiheessa kustannukset olivat korkeammat kuin lastensuojelututkinnassa. Alkuvaiheen korkeammat kustannukset johtuivat siitä, että työntekijät käyttivät enemmän aikaa alkuarvioinnin kuin lastensuojelututkinnan tekemiseen. Lisäksi alkuarvioinnin asiakkaana olleet saivat enemmän palveluja ja taloudellista tukea. Seurantatutkimuksessa kustannukset kääntyivät päinvastaiseksi eli alkuarvioinnin kokeneiden perheiden lastensuojelukustannukset olivat alhaisemmat. Tämä selittyi sillä, että asiakkuus uusiutui harvemmin, lapsia sijoitettiin kodin ulkopuolelle vähemmän ja sijoitusten kestot olivat lyhyempiä. (Loman & Siegel 2004, viii, ix-x, 151-157, 163.) Jatkotutkimuksessa havaittiin lastensuojelukustannusten erojen kasvaneen edelleen siten, että ne olivat isommat niillä perheillä, joille oli tehty lastensuojelututkinta verrattuna alkuarviointiin. (Siegel & Loman 2006, 8.)

Kontekstiin liittyviä tekijöitä

Asiakasperheen taustatekijöiden merkitystä alkuarvioinnin toteutukselle ja vaikutuksille on tutkittu suhteellisen vähän. Useammassa tutkimuksessa asiakkaan kontekstiin kuitenkin viitataan jollain tavoin, vaikka tarkastelu ei ole kovin yksityiskohtaista. Työntekijöiden kontekstia koskevien tekijöiden, kuten työntekijöiden taustatekijöiden tai organisatoristen tekijöiden, merkitystä alkuarvioinnin vaikutuksiin ei ole tarkasteltu tutkimuskatsauksen tutkimuksissa.

Asiakkaan taustan ja asiakkuuden alkamisen tavan merkityksestä vaikutusten saavuttamiseen on ristiriitaisia tuloksia. Monien tutkimusten mukaan asiakkaaseen liittyvät tekijät, kuten asiakkuuden alkamisen tapa, ongelmat tai asiakkuuden vapaaehtoisuus, eivät vaikuta työskentelyn onnistumiseen ja vanhempien kokemuksiin alkuarvioinnista (Cleaver & Walker 2004a, 80; Platt 2008, 301, 313; Buckley 2003, 154; Dumbrill 2006, 27; myös Buckley ym. 2008, 5). Platt (2007) spekuloi tutkimuksessaan sitä, että silloin kun perheen tilanteesta ei ole selkeitä huolia tai tilanne ei ole vakava, voisi vanhemmilla ja työntekijöillä olla helpommin yhteinen käsitys perheen tilanteesta. Tutkimuksen tulokset eivät kuitenkaan tukenet tätä oletusta. (Mt. 331-332.) Sosiaalityöntekijän kykyä muodostaa hyvä asiakassuhde pidetään selvästi ratkaisevimpana tekijänä vaikutusten saavuttamiselle (Dumbrill 2006, 27; Platt 2008, 301, 313). Toisin sanoen hyvän yhteistyösuhteen muodostaminen on mahdollista myös silloin, kun asiakas on asiakkaana vastentahtoisesti tai taustalla olevat ongelmat ovat vakavia ja olisi kyse esimerkiksi lapsen kohdistuneesta väkivallasta (esim. DeBoer & Coady 2003, 47, 127-130).

Tutkimuksissa tulee esille myös näkemys siitä, että perheen tilanne voi vaikuttaa alkuarviointityöskentelyyn. Corby ja kumppanit (2002) havaitsivat tutkimuksessaan, että alkuarvioinnin kohdistuessa vammaisen lapsen tilantee-

seen syntyi vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä helpommin yhteinen ymmärrys perheen tilanteesta. Perusteluna tälle tulokselle he esittävät, että näissä tapauksissa ei kyseenalaistettu vanhempien vanhemmuutta samalla tavalla kuin lapsen pahoinpitelyepäilytapauksissa. (Mt. 12.) Healyn ja kumppaneiden (2011) tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat, että perheessä oleva kaaos, kodittomuus, perheväkivalta, päihteet ja mielenterveysongelmat vaikeuttivat heidän osallistumistaan lastensuojelututkintaan. Syyksi ja selitykseksi nähtiin se, että kyseisten ongelmien koettiin vaikeuttavan vanhemman kykyä ymmärtää asioita ja sitoutua työskentelyyn. Erityisesti perheväkivaltaa kokeneet vanhemmat kokivat, että olisivat tarvinneet selvästi enemmän apua itselleen. He kokivat sosiaalityöntekijän pitävän heitä vastuullisena heidän kumppaninsa käyttäytymisestä ja tarjoavan vain vähän tukea väkivallasta pelastautumiselle. (Healy ym. 2011, 286.) Tässä tulee esille, kuinka sosiaalityössä tarvitaan vahvaa substanssiosaamista erilaisista ongelmista, kuten perheväkivallasta ja päihteistä.

5.3 Yhteenvetoa ja pohdintaa tutkimuskatsauksen pohjalta

Tutkimuksista saa hyvin tietoa siitä, mitkä tekijät ovat tärkeitä alkuarvioinnin onnistumiselle. Syvällisempää tietoa näiden tekijöiden taustalla vaikuttavista selittävästä mekanismeista ei kuitenkaan ole helposti saatavilla. Suomalaisista lastensuojelun alkuarviointia tai laajemmin lastensuojelua koskevista tutkimuksista tulee esille varsinkin huonosti toimiviksi koettuja asioita. Tällaisia ovat esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen työskentelyn epäselvyys (Kivinen 1994; Heino 1997), työskentelyn pohjautuminen enemmän muiden viranomaisten kuin perheen antamiin määrityksiin perheen tilanteesta (Laitinen ym. 2007, 109; Oranen 1997, 22-23; Rajavaara 1992, 140; Kivinen 1994, 82, 120) ja asiakkaiden ohittaminen työskentelyssä (esim. Laitinen ym. 2007, 99-100, 113-114; Juhila 2000a, 111-112, 11; Hurtig 2003, 167-169). Toisaalta kokemukset ovat myönteisempiä niissä tapauksissa, joissa ongelmat ovat lievempiä verrattuna moniongelmaisiiin perheisiin (esim. Forssén 1997, 166-167). On viitteitä siitä, että alkuarviointimenetelmien käyttäminen lisäisi vanhempien myönteisiä kokemuksia lastensuojelutyöstä (Ervast & Tulensalo 2006).

Lastensuojelutyöllä on kansainvälisesti tarkasteltuna erilaisia lähtökohtia. Silti eri maissa toimivilla asiantuntijoilla voi olla hyvinkin yksimielinen näkemys lastensuojelutyön keskeisistä periaatteista (esim. Nett & Spratt 2012; Spratt, Nett, Bromfield, Hietämäki, Kindler & Ponnert 2014). Kansainvälisissä tutkimuksissa tulevat vahvasti esille lastensuojelun asiakkailla olevat pelot (esim. Harris & Gosnell 2012, 13; Spratt & Callan 2004, 173; Bell 2002). Vanhemmat pelkäävät erityisesti lasten viemistä pois kotoa (esim. Platt 2006, 276; Harris 2012, 184). Pelot vaikeuttavat vanhempien kykyä tehdä yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa (esim. Buckley 2003, 173; Cleaver & Walker 2004a, 77). Sosiaalityöntekijän avoimen ja rehellisen toiminnan sekä peloista keskustelemisen on havaittu vähentävän vanhempien pelkoja (esim. DeBoer & Coady 2003, 134-135).

Hyvän asiakassuhteen merkitys tulee kattavasti esille tutkimuksissa. Hyvä asiakassuhde auttaa vanhempia toimimaan vastavuoroisesti ja yhteistyökykyisesti (Platt 2008, 308; Millar & Corby 2006, 895; Dale 2004, 150; Harris 2012, 186; Healy ym. 2011, 286; Buckley, Carr & Whelan 2011, 107). Tämä vastaa Morénin ja Blomin (2003) kuvaamaa asiakastyössä toimivaa vastaamisen mekanismia, jossa sosiaalityöntekijä toiminnallaan aktivoi asiakkaassa positiivista vastaamista suhteessa työntekijään. Ylipäättänsä kokemus hyvää asiakassuhdetta rakentavasta työskentelystä vaikuttaa asiakkaiden tunteisiin (esim. kokemukseen pelosta) ja ajatteluun mahdollistaen vastavuoroisen toiminnan. (Mt. 56-59.)

Vanhemmille annettava tieto lastensuojelutyöstä, sosiaalityöntekijän rooleista ja alkuarvioinnin prosessista on havaittu merkittäväksi tekijäksi asiakkaiden kokeman pelon (Millar & Corby 2006, 891-892) ja vihamielisyyden vähentämisessä (Platt 2006, 277). Tiedon saaminen lisää asiakkaan luottamusta työntekijää kohtaan (esim. Rasmusson 2006, 45; Wiffin 2010, 18, 47).

Vanhemmat pitävät omaa osallistumistaan alkuarvioinnin tekemiseen tärkeänä ja se lisää heidän tyytyväisyyttä alkuarviointityöskentelyä kohtaan (esim. Cleaver & Walker 2004a, 80, 84-85). Yhteistyön puuttuminen voi puolestaan johtaa työskentelyn vastustamiseen (Dumbrill 2006, 27; myös Siegel & Loman 2000, 25; Tregeagle & Mason 2008, 391). Työntekijän toiminta edellyttää sensitiivisyyttä, että hän osaa kannustaa asiakkaita osallistumaan, mutta ei kuitenkaan painosta liikaa. Vanhempi todennäköisesti puntaroi tilannetta mielessään, ja ehkäpä alun perin vastentahtoinen asenne voi kääntyä osallistumiseksi.

Voimavarakeskeisyys auttaa vanhempia näkemään myönteisiä asioita ja arvostamaan tehtäviä päätöksiä (Skrypek ym. 2012, 23) sekä parantaa vanhemman itseluottamusta (Corby ym. 2002, 11). Voimavarakeskeinen työskentely toimii muutosta edistävänä mekanismina siten, että vanhemman on voimavarojen tarkastelun jälkeen helpompi tarkastella muutosta tarvitsevia asioita (esim. Möller 2004, 39-40). Myönteisten asioiden tarkastelu vähentää tarvetta puolustautua. Myönteisen ensivaikutelman on havaittu lisäävän asioiden myönteistä tulkintaa myös jatkossa (Kahneman 2011, 101; myös Munro 1999, 751).

Työskentelyn sisältämien tapaamisten määrän merkitys tulee esille siinä, että hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen muodostaminen vie aikaa (esim. Skrypek ym. 2012, 16-17, 20; Ruppel ym. 2011, 47-49). Tregeaglen ja Masonin (2008, 395-396) mukaan asiakassuhteen kehittyminen asiakasta osallistavaksi tapahtuu hitaasti. Tapaamisten riittävä määrä on näin ollen yksi oleellinen tekijä vaikutusten saavuttamiselle.

Alkuarvioinnin eräs vaikutus koskee yhteistä näkemystä perhetilanteesta vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken. Tutkimusten mukaan yhteisen näkemyksen muodostamiselle ovat edellytyksinä hyvä asiakassuhde ja asiakkaan näkemysten aito selvittäminen (esim. Platt 2007, 329-334; Cleaver & Walker 2004b, 87; DeBoer & Coady 2003, 135). Vanhemmat pitävät hyvin tärkeänä sitä, että sosiaalityöntekijä ymmärtää heidän näkemyksensä (esim. Harris & Gosnell 2012, 10; Maiter ym. 2006, 25; Spratt & Callan 2004, 217). Vanhemman näkemyksen ymmärtäminen on tärkeää riippumatta siitä, havaitseeko sosiaalityöntekijä perheen tilanteen samanlaisena vai erilaisena. Toisaalta aina yhteisen nä-

kemyksen saavuttaminen ei liene mahdollista eikä välttämättä turvaa lapsen tilannetta.

Alkuarvioinnilla on myös suoria vaikutuksia asiakkaiden tilanteeseen. Alkuarviointi on lisännyt vanhempien ymmärrystä heillä olevista voimavaroista ja vaikeuksista (Corby ym. 2002, 13) sekä perheen tilanteesta (Millar & Corby 2006, 894) ja lapsen kehityksestä (esim. Corby ym. 2002, 11; Buckley 2003, 154). Lisäksi työskentely on myötävaikuttanut vanhemmuuden taitojen parantamisessa (Center for Child and Family Policy 2006, 44; Harris 2012, 187). Tutkimusten mukaan vaikutukset liittyvät toisiinsa esimerkiksi siten, että alkuarvioinnin avulla parantunut vanhemman itsetunto on auttanut muiden muutosten aikaansaamisessa (Healy ym. 2011, 287; DeBoer & Coady 2003, 12). Aikaisempien tutkimusten perusteella lastensuojelun alkuarviointityöskentelyn onnistuminen edellyttää monien asioiden toteutumista samanaikaisesti.

OSA II AINEISTOT JA METODIT

6 TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTO JA ANALYYSI

6.1 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineisto

Seuraavaksi tarkastellaan, millä keinoin vastataan tutkimuskysymykseen. Tavoitteena on vastata kysymykseen, mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta. Tutkimuksen näkökulmakulmaksi valittiin lastensuojelun asiakkaina olevien vanhempien näkemykset ja kokemukset. Tämän vuoksi tutkimusaineisto kerättiin vanhemmilta, joiden perheille oli tehty lastensuojelun alkuarviointi. Vanhemmat vastasivat omia taustatekijöitään, alkuarvioinnin toteutusta ja arvioivat kokemustensa pohjalta alkuarviointityöskentelyä ja sen vaikutuksia koskeviin kysymyksiin. Kyselylomaketutkimuksen tekemiseen päädyttiin sen vuoksi, että se mahdollisti aineiston keräämisen suuremmalta määrältä vanhempia ja alkuarviointia koskevien vaikutusyhteyksien tutkimisen. Tutkimuksen kohdejoukkoa koskevana kriteerinä oli se, että alkuarviointi sisälsi vähintään yhden tapaamisen jonkun perheenjäsenen kanssa. Lisäksi asiakkaiden tuli olla uusia lastensuojelun asiakkaita.

Tutkimuksen toteuttaminen eteni käytännössä niin, että otin yhteyden sosiaalitoimistojen johtaviin työntekijöihin ja kysyin heiltä halukkuutta osallistua tutkimuksen toteuttamiseen. Osassa paikoista johtavat työntekijät keskustelivat ensin henkilökunnan kanssa ennen kuin päättivät tutkimukseen osallistumisesta. Jokaisessa tutkimukseen osallistuneessa kaupungissa oli vähintään yksi tutkimuksen yhdyshenkilö, jonka kanssa sovin käytännön järjestelyistä. Yhdyshenkilöiksi valikoituivat useimmiten joko johtavassa asemassa oleva työntekijä tai sosiaalityöntekijä, joka oli motivoitunut toimimaan yhdyshenkilönä. Tapasin kaikki yhdyshenkilöt henkilökohtaisesti. Lisäksi kävin jokaisen kaupungin sosiaaliasemien palaverissa kertomassa tutkimuksesta. Tutkimuksen toteuttamisen kannalta yhteistyö yhdyshenkilöiden kanssa osoittautui korvaamattoman tärkeäksi.

Aineiston keruu toteutettiin neljässä vaiheessa (TAULUKKO 8). Aineiston keruu osoittautui ennakoitua vaikeammaksi, minkä vuoksi se muodostui useammasta vaiheesta. Tutkimustuloksia esiteltäessä neljässä eri vaiheessa kerättyä

aineistoa tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena, jolloin aineisto koostuu yhteensä 177 henkilön vastauksista.

TAULUKKO 8 Aineiston keruun tapa, ajankohta ja vastanneet

Aineiston keruun vaihe ja tapa	Aineiston keruun ajankohta	Kaupunkien n	Lähetetyt lomakkeet n	Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat n (%)	Vastaus %
1. Strukturoidut ja kognitiiviset haastattelut	2008	1		2 (1)	
2. Strukturoidut haastattelut	2008	4		3 (2)	
3. Strukturoidut haastattelut	2008	5	165	8 (4)	4,8
4. Kyselylomaketutkimus	2009	7	616	164 (93)	26,6
Yhteensä				177 (100)	

Kolmessa ensimmäisessä aineiston keruun vaiheessa tehtiin lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaana olleille vanhemmalle strukturoidut haastattelut kyselylomakkeeseen perustuen. Neljännessä vaiheessa toteutettiin postikysely käyttäen samaa kyselylomaketta (liite 2). Tutkimukseen osallistui perheestä yksi vanhempi. Kullekin perheelle lähetettiin yksi kyselylomake. Se osoitettiin kummallekin vanhemmalle yhteisesti, jos he asuivat yhdessä. Mikäli vanhemmat olivat eronneet, kirje lähetettiin vanhemmalle, jonka luona lapset pääasiassa asuivat.

Ensimmäisessä aineiston keruun vaiheessa tehtiin strukturoidut ja kognitiiviset koehaastattelut 2008. Strukturoidussa haastattelussa vanhemmat vastasivat kyselylomakkeessa esitettyihin kysymyksiin. Kyselylomakkeessa oleviin kysymyksiin oli pääasiassa valmiit vastausvaihtoehdot. Kognitiivisen haastattelun avulla tutkittiin kyselylomakkeen validiteettia. Vanhemmat kertoivat omin sanoin, mitä ajattelevat kyselylomakkeessa olevien väittämien tarkoittavan³². Toisessa aineiston keruun vaiheessa sosiaalityöntekijät kysyivät vanhemmilta osallistumisesta tutkimukseen, ja aineiston keruu toteutettiin tekemällä strukturoituja haastatteluja³³. Kolmannessa vaiheessa vanhemmilta kysyttiin kirjeitse

³² Tässä vaiheessa kaksi vanhempaa valikoitui tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden kysyessä vanhemmilta halukkuutta osallistua kyselylomakkeen muokkaukseen ja tutkimukseen. Toteutin haastattelut lukemalla ensin kysymykset ja väittämät sanatarkasti. Lisäksi vanhemmat käyttivät vastaamisen apuna vastauskortteja, joista he näkivät erilaiset vastausvaihtoehdot. Haastattelun kognitiivisessa osassa pyysin vanhempaa kertomaan omin sanoin, mitä hän ajattelee väittämän tarkoittavan (esim. Beatty & Wills 2007; Willis 2005, 43). Tällä pyrin varmistumaan siitä, että vanhemmat ymmärtävät väittämät siten, kuin on ollut tarkoituskin. Tämän jälkeen haastattelun strukturoidussa osassa pyysin vanhempaa kertomaan hänen vastauksensa kyseiseen kysymykseen tai väittämään. Kysymykset ja väittämät sekä avoimet kysymykset olivat sisällöltään samoja kuin varsinaisessa kyselylomakkeessa, vain muotoiluissa on pieniä eroja. Muokkasin joitain väittämiä haastateltujen vanhempien kanssa paremmin ymmärrettävään muotoon.

³³ Sosiaalityöntekijöiden oli tarkoitus kysyä kaikilta alkuarvioinnin asiakkaina olleiden perheiden vanhemmilta osallistumisesta tutkimukseen ja antaa suostumuslomake

osallistumisesta tutkimukseen³⁴. Kirjeitä lähetettiin yhteensä 165 vanhemmalle. Vanhemmista vain kahdeksan ilmoitti osallistuvansa tutkimukseen. He ilmoittivat osallistumisestaan lähettämällä yhteystietolomakkeen tutkijalle. Aineisto kerättiin tekemällä kyselylomakkeeseen perustuvat strukturoidut haastattelut.

Neljäs aineiston keruun vaihe muodosti päävaiheen. Se toteutettiin tekemällä kyselylomaketutkimus postitse. Kyselylomakkeen lähettämisestä huolehtivat tutkimukseen osallistuneissa kaupungeissa olleet yhteyshenkilöt tai toimistosihteerit³⁵. Vanhemmille lähetetyt kirjeet sisälsivät tutkimusta koskevan saatekirjeen (liite 1), kyselylomakkeen (liite 2) ja valmiiksi maksetun palautuskuoren. Kyselylomake lähetettiin yhteensä 616 vanhemmalle, joiden alkuarviointi oli päättynyt vuonna 2009 (tammi-syyskuun aikana). Aineisto kerättiin kahdessa eri vaiheessa, ettei asiakkuuden päättymisestä olisi kovin pitkä aikaa ja asiakkuus olisi tuoreessa muistissa³⁶. Tutkimusaineiston keräämiseen useammassa eri vaiheessa johtivat aineiston keruun esteet, joita kuvataan liitteessä 3.

Kyselytutkimukseen vastasi 26,6 % vanhemmista. Vastausprosentti on kovin matala. Perinteisesti tilastotieteellisessä tutkimuksessa tarkastellaan aineiston tilastollista edustavuutta. Tässä tutkimuksessa aineiston kadosta ei kuitenkaan voida tehdä tavanomaista kattavaa kadon analyysia, koska tutkimuksen koko kohdejoukkoa koskevaa tietoa ei ole saatavilla. Tähän on syynä se, etteivät kunnat kerää systemaattisesti tietoja lastensuojeluasiakkaina olleiden lasten vanhemmista. Lapsia koskevia systemaattisesti tallennettavia tietoja on saatavilla niukasti, ja kerättävät tiedot vaihtelevat kaupungeittain.

vanhemmille alkuarviointityöskentelyn päätteeksi keväällä ja syksyllä 2008. Suostumuslomakkeessa kysyttiin vanhemman suostumusta osallistua tutkimukseen ja yhteystietoja. Tällä tavoin saatiin kuitenkin vain kolme haastateltavaa.

³⁴ Sosiaalitoimistot lähettivät asiakkaille kirjeen. Kirjeessä oli tiedote, jossa esitettiin neljä erilaista mahdollisuutta ilmoittaa halukkuutensa osallistua tutkimukseen: yhteystietolomakkeen täyttäminen ja postittaminen valmiiksi maksetussa kirjekuoressa tutkijalle, sähköpostiviestin tai tekstiviestin lähettäminen tutkijalle ja neljänneksi soittaminen tutkijalle. Kirjeet lähetettiin asiakkaille, joiden alkuarviointi oli tehty ajalla 1.9.–31.12.2008 (tai ajalla 1.9.2008–31.1.2009). Tutkimuksessa oli mukana kaksi edelliseen aineiston keruuvaiheeseen osallistunutta ja kolme uutta kaupunkia. Tutkimukseen kysyttiin uusia yhteistyökumppaneita, koska aineiston keruu oli jo osoittautunut haasteelliseksi.

³⁵ Tässä aineiston keruun vaiheessa päättyneiden alkuarviointien selvittämiseen käytettiin kaupungeissa käytössä olevia tietojärjestelmiä (Efficca, Pro Consona). Kyselylomakkeet lähetettiin vanhemmille tietojärjestelmistä saatujen tietojen perusteella. Tällä pyrittiin estämään asiakkaiden valikointia. Tietojärjestelmien suhteen ongelmana on kuitenkin, että ne eivät ole aina ajan tasalla, jos työntekijät kirjaavat asiakasasioita pitkällä viiveellä. Sosiaalityöntekijät tarkistivat nimilistoista, että nimet pitävät paikkansa ja alkuarviointi sisälsi vähintään yhden tapaamisen. Tässä tutkimuksen toteutusvaiheessa olivat mukana kaikki aikaisemmissa vaiheissa mukana olleet kaupungit ja lisäksi kaksi uutta kaupunkia.

³⁶ Ensimmäisessä vaiheessa (touko-kesäkuussa 2009) kyselylomake lähetettiin 244 perheen vanhemmalle, joiden lastensuojelun alkuarviointi oli päättynyt ajalla 1.1.–30.4.2009. Kysely lähetettiin kahteen kertaan siten, että ensimmäinen kysely ja toinen eli muistutus kysely lähetettiin kahden viikon välein touko- ja kesäkuussa. Toisessa vaiheessa (loka-marraskuussa 2009) kysely lähetettiin 372 perheen vanhemmalle, joiden lasten alkuarviointi oli päättynyt ajalla 1.5.–30.9.2009. Myös tällöin kysely lähetettiin kahteen kertaan samalla tavalla kuin ensimmäisessäkin vaiheessa. Kyselyt lähetettiin loka- ja marraskuussa.

Tutkimusaineistoa analysoitaessa tilastollisia testejä voidaan käyttää kahden tarkoitukseen. Ensinnäkin tilastollista testiä voidaan käyttää sen tarkistamiseen, voidaanko tulokset yleistää koskemaan perusjoukkoa. Tämä ei kuitenkaan ole tutkimuksen tavoitteena, kuten sen selvittäminen, kuinka suuri osa vanhemmista kokee sosiaalityöntekijän omaavan asiakassuhdeorientaatiota. Toinen tilastollisen testin käyttämisen tapa on sen tarkistaminen, millä todennäköisyydellä havaitut yhteydet eivät johdu sattumasta vaan vaihtelu on systemaattista. Tässä tutkimuksessa tilastollisia testejä käytetään tässä jälkimmäisessä tarkoituksessa eli vaikutusyhteyksien tutkimisessa. Kiinnostuksen kohteena on esimerkiksi sosiaalityöntekijän orientaatiomuotojen ja alkuarvioinnin vaikutusten välisten yhteyksien systemaattisuus. Aineiston pienestä vastausprosentista huolimatta aineisto on teoreettisesti edustava. Aineisto sisältää teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten näkökulmasta olennaiset muutujat. (Ks. Jokivuori & Hietala 2007, 11-12.)

Matalan vastausprosentin johdosta voidaan pohtia, ovatko vastaajat valikoituneet ja kuinka luotettavia tulokset ovat. On mahdollista, että kyselyyn vastaamiseen ovat olleet motivoituneempia sellaiset vanhemmat, joilla on erittäin myönteisiä tai kielteisiä kokemuksia alkuarvioinnista. Vanhempien vastauksissa eivät kuitenkaan painotu sosiaalityöntekijään kielteisistä suhtautumista osoittavat vastaukset. Vastaajat ovat valikoituneita siten, että vastaajissa on paljon korkeasti koulutettuja ja työssä käyviä verrattuna lastensuojelun asiakkaisiin yleensä (Heino 2007, 34, 36). Tarkkaa vertailutietoa ei kuitenkaan ole saatavilla. Tutkimukseen osallistuneilla perheillä asiakkuus alkoi ehkä hieman useamman perheenjäsenen omasta yhteydenotosta kuin yleensä. Lisäksi asiakkuuden syyt saattoivat liittyä hieman useammin lasten vaikeuksiin kuin lastensuojeluasiakkailla yleensä. (vrt. Heino 2007, 40; Kumpulainen 2010, liite 3, 8.) Erojen arviointia kuitenkin vaikeuttavat erilaiset tilastointitavat, joiden vuoksi eroista ei ole täyttä varmuutta. Vastaavasti sosiaalityöntekijän toimintaa ja alkuarvioinnin toteuttamista koskevaa vertailtavaa tietoa on saatavilla vähän. Alkuarvioinnin ajallisen keston suhteen perheiden alkuarvioinnit eivät näytä eroavan yleisestä tasosta. Suunnilleen yhtä moni (71 %) alkuarviointi tehtiin kolmen kuukauden kuluessa kuin mitä on tullut esille erilaisissa selvityksissä (Ristimäki, Sariola, Seppälä & Varsa 2008, 11-12; Miettinen & Stenroos 2011, 27). Asiakkuuden jatkumisen suhteen ei myöskään ole eroja. Asiakkuudet jatkuivat alkuarvioinnin jälkeen yhtä usein kuin lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaina olleilla perheillä yleensä. Toisaalta eri selvitysten mukaan kuntien väliset erot ovat suuria. (Vrt. Miettinen & Stenroos 2011, 3, 31-35; Ahlgren-Leinovuori 2013, 15.)

Tutkimukseen osallistumatta jättämiseen vaikuttavat todennäköisesti lastensuojelun asiakkuuden kokeminen arkaluonteiseksi asiaksi ja tutkimuksen sijoittuminen sellaiseen asiakkuuden vaiheeseen, jossa asiakkuus oli varsin tuore. Aiheen arkaluontoisuus voi johtaa kovinkin mataliin vastausprosentteihin. Esimerkiksi neuvolassa asioineiden perheiden vanhemmista vain 12 % vastasi lapseen kohdistunutta väkivaltaiseen käyttäytymiseen johtaneita tilanteita koskevaan kyselytutkimukseen (Hentilä, Ellonen, Paavilainen, Kääriäinen & Koivula 2010, 265-266). Vastausprosentin alhaisuutta on pohdittu monissa tutki-

muksissa. Siihen on ajateltu olevan syynä esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuden herättämät voimakkaat tunteet, tilanteen sensitiivisyys, luottamuksellisuus ja henkilökohtaisuus. Vanhemmat kokevat asiakkuuden esimerkiksi häpeällisenä ja stigmatisoivana. (Buckley ym. 2011, 103-104; Tourangeau 2008, 813.)

6.2 Tutkimukseen osallistuneet kaupungit

Tutkimuksessa oli mukana yhteensä seitsemän kaupunkia. Kaupungeista kolme oli suuria, joissa oli noin 100 000 asukasta kyselytutkimuksen toteutuksen aikaan eli vuonna 2009. Loput neljä kaupunkia olivat pieniä. Niissä oli 10 000 - 35 000 asukasta. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista iso osa (82 %) asui suurissa kaupungissa (TAULUKKO 9). Lisäksi isoissa kaupungeissa asuvista vanhemmista useilla oli tilanne, että heidän kotikaupungissaan oli järjestetty alkuarviointikoulutusta. Pienissä kaupungeissa asuvista vanhemmista reilu puolet asui kaupungissa, jossa oli järjestetty alkuarviointikoulutusta.

TAULUKKO 9 Vanhemmat kaupungin koon ja alkuarviointikoulutuksen mukaan tarkasteltuna

	Kaupungin koko					
	Asukkaita 10 000-35 000		Asukkaita noin 100 000		Yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Alkuarviointikoulutus						
ei	14	42	41	28,5	55	31
kyllä	19	58	103	71,5	122	69
Yhteensä	33	100	144	100	177	100

$\chi^2=2,44$, $df=1$, $p=.118$

Tutkimuksessa selvitettiin sosiaalitoimien esimiesten kanssa keskustellen, ovatko kaupungit järjestäneet lastensuojelun alkuarviointikoulutusta. Kaupungit jaettiin kahteen ryhmään sen mukaan, oliko työntekijöille järjestetty pidempi 3-5 päivää kestänyt alkuarviointimenetelmäkoulutus (tällä tarkoitetaan esim. Pesäpuun ja Helsingin kaupungin järjestämiä koulutuksia) vai selvästi lyhyempi koulutus (esim. yksi päivä). Neljässä kaupungissa oli järjestetty pitkä alkuarviointikoulutus. Tutkimusaineistoon muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja sen perusteella, oliko työntekijöille järjestetty pidempi alkuarviointikoulutus. Alkuarviointikoulutusta koskeva muuttuja kertoo suuntaa antavan tilanteen, koska välttämättä kaikki työntekijät eivät olleet käyneet kyseistä koulutusta. Toiseksi, vaikka kaupungissa ei ollut järjestetty alkuarviointikoulutusta, oli siinä saattanut tulla alkuarviointikoulutuksen muualla käynyt työntekijä. Lisäksi työntekijät olivat voineet perehtyä alkuarviointimenetelmiin omatoimisesti, kuten tuli ilmi eräässä kaupungissa.

6.3 Tutkimuseettisiä kysymyksiä

Lastensuojelun asiakkuus on monesti arkaluonteinen asia, ja varsinkin asiakkuuden alkuvaiheessa voidaan kokea pelkoa ja jännitystä. Tämä on haasteellinen tilanne myös tutkimuksen näkökulmasta. Kyselylomakkeet ja kyselyt haastateltavaksi ilmoittautumisesta ovat voineet tulla haasteelliseen aikaan, kun lastensuojelun asiakkuus on vasta alkanut. Tutkimuskirjeen saaminen voi järkyttää sen saajaa ja palauttaa mieleen vaikeita asioita.

Tutkimus toteutettiin siten, että vanhempien henkilötiedot pysyivät tutkijalta salassa. Kaikki kirjeet lähetettiin vanhemmille suoraan kaupunkien sosiaalitoimistoista. Lisäksi vanhemmille lähetetty kirje sisälsi saatekirjeen, jossa pyrittiin kertomaan kaikki vastaajan kannalta oleelliset tiedot (liite 1). Saatekirjeessä tiedotettiin siitä, että tutkija ei saa vanhempia koskevia tietoja sosiaalitoimistolta ja tutkija ei myöskään anna perheiden tietoja sosiaalitoimistolle. Näin ollen tutkimukseen osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä ei seuraa vanhemmille hyötyä eikä haittaa. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta korostettiin saatekirjeessä ilmaisemalla osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista. Osallistumista pyrittiin motivoimaan tuomalla esille tutkimukseen osallistumisen tärkeys.

Tutkimuksen ajateltiin olevan mahdollisesti arkaluontoinen myös sosiaalityöntekijöille, koska tutkimus kohdistui heidän työnsä arvioimiseen. Tästä johdettuaan tutkimukseen osallistuneita kaupunkia ei esitellä tutkimuksessa. Tutkimuksen toteutus osoitti, että tutkimus herätti sosiaalityöntekijöissä uhan ja riittämättömyyden tunteita. Tämä tuli esille tutkimuksen toteutuksen vaikeutena. Kaupungeissa toimivat tutkimuksen yhdyshenkilöt kertoivat, että sosiaalityöntekijät eivät ehdi tekemään alkuarviointia riittävän hyvin. Riittämättömyyden kokemukset voivat osaltaan nostaa työntekijällä portinvartijana toimimisen kynnyksen.

6.4 Kyselylomake

Kyselylomake muodostettiin tutkimuskysymyksen pohjalta. Keskeiset osat alueet muodostavat alkuarviointi, sen vaikutukset ja konteksti. Tarkastelun viitekehys pohjautuu realistiseen arviointitutkimukseen ja ohjelmateoriatutkimukseen. Kyselylomake sisälsi asiakkaiden tilannetta ja asiakkuuden alkuvaihetta, alkuarvioinnin toteutusta, vanhempien kokemuksia alkuarviointityöskentelystä, alkuarvioinnin vaikutuksia koskevia kysymyksiä ja väittämiä. Lisäksi kyselylomakkeissa oli kuntaa koskeva koodi valmiina.

Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset ja väittämät perustuivat alkuarviointimenetelmiä koskevaan kirjallisuuteen ja niissä esitettyihin oletuksiin, alkuarviointia koskeviin tutkimuksiin ja luonnollisesti tutkijan ajatustyöhön. Lisäksi kyselylomakkeen kehittämiseen vaikuttivat sosiaalityöntekijöiden ja alkuarviointimenetelmiä kehittäneiden ja kouluttaneiden henkilöiden kanssa eri yhte-

yksissä käydyt keskustelut ja haastattelut. Tutkimuksen aikana haastateltiin kuutta sosiaalityöntekijää ja kolmea alkuarviointityömenetelmän kehittäjää. Haastattelut koskivat alkuarviointimenetelmien keskeisiä periaatteita, mutta niistä muodostettua tekstiaineistoa ei analysoida tässä väitöstutkimuksessa.

Alkuarvioinnin toteutuksesta kysyttiin mahdollisimman yksityiskohtaisesti tapaamisten määristä ja siitä, keitä osallistui alkuarviointityöskentelyyn sekä minkälaisia toiminnallisia menetelmiä työskentelyssä käytettiin. Sosiaalityöntekijän työskentelyä koskevia näkemyksiä ja kokemuksia kysyttiin väittämien avulla. Alkuarviointityöskentelyn kannalta oleellisiksi tekijöiksi nähtiin vanhemman näkemys hänelle alkuarvioinnista kerrotuista asioista, kokemus suhteestaan sosiaalityöntekijään, työskentelyn voimavarakeskeisyydestä, ongelmakeskeisyydestä ja lapsikeskeisyydestä. *Vaikutuksina* tutkittiin vanhempien kokemusta tiedon lisääntymisestä koskien lapsen tilannetta, voimavarojen lisääntymistä ja muutostarpeita. Lisäksi vaikutuksina tutkittiin sitä, kokivatko vanhemmat alkuarviointityöskentelyn auttaneen vai heikentäneen perheen tilannetta. Vaikutuksena tarkasteltiin myös vanhempien kokemusta siitä, oliko hänellä ja sosiaalityöntekijällä samanlainen vai erilainen näkemys perheen tilanteesta. Väittämät muodostettiin siten, että niissä mainitaan sosiaalityöntekijä. Tällä varmistettiin se, että vanhempien antamat vastaukset koskevat sosiaalityöntekijää eikä esimerkiksi jonkin muun työntekijän toimintaa. *Kontekstitekijöinä* kysyttiin vastaajien eli vanhempien taustatekijöitä, kuten ikää, sukupuolta, koulutusta, työtilannetta ja lasten määrää. Asiakkuuden alkamiseen liittyviä taustatekijöitä kysyttiin kahdella kysymyksellä: kenen yhteydenotosta asiakkuus alkoi ja olivatko asiakkuuden syynä enemmän vanhemman vai lapsen vaikeudet.

Vanhemmista osa (n=34) kommentoi kyselylomaketta ja tutkimusta avokysymyksiin antamissa vastauksissaan. Tutkimus koettiin mielenkiintoiseksi ja tarpeelliseksi, kysely hyväksi ja tutkimuksen toivottiin vaikuttavan sosiaalityöhön (n=13). Kommentteina esitetään esimerkiksi *"tutkimus on hyövä, vastasin saman tien"* (105)³⁷ ja *"tutkimus on varmasti hyövä asia, jos sillä saadaan parannettua sosiaalityötä"* (100). Jotkut vanhemmat kokivat vastaamisen vaikeaksi, kun tapaamisia oli vain yksi tai he kokivat, etteivät enää muista hyvin (n=10). He esimerkiksi kertoivat, että on *"vaikea muistaa alkutapaamisia tarkemmin"* (14) ja *"vastaukseni joihinkin kysymyksiin aivan hakuammuntaa, asiakkuutemme oli lyhyt"* (35). Lisäksi joku vanhempi koki vastaamisen vaikeaksi, koska ei kokenut, että perheellä olisi ollut ongelmia.

6.5 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analyysi etenee siten, että ensin esitetään kuvailevat tulokset ja sen jälkeen tarkastellaan alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat olivat eri perheis-

³⁷ Kyselylomakkeen numero.

tä. Kuvailevat tulokset esitetään frekvenssien, prosenttien ja keskiarvojen avulla. Ristiintaulukon ja χ^2 -testin avulla tutkittiin kahden luokitteluasteikollisen tekijän yhteyttä toisiinsa. Kahden muuttujan välisten yhteyksien tarkastelu toteutetaan t-testillä, kun selitettävä muuttuja on jatkuva ja selittävä luokitteluasteikollinen.

Faktorianalyysia käytetään muuttujien sisältämän informaation tiivistämiseen. Faktorianalyysia käytetään apuna summamuuttujien muodostamiseksi, ja se toimii näin ollen tutkimuksen analyysin välivaiheena. Faktorianalyysi toteutetaan pienten aineistojen analyysiin tarkoitettulla ULS (Unweighted Least Squares) -faktorianalyysilla.

Alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevien tekijöiden analyysi tapahtuu vaiheittain. Ensin katsotaan korrelaatioiden avulla erilaisten tekijöiden (esim. tapaamisten määrä, onko lapsi tavattu yksin, kokiko vanhempi työskentelyn voimavarakeskeiseksi) yhteyksiä viiteen tutkittuun vaikutukseen. Korrelaatioiden pohjalta valitaan hierarkkiseen regressioanalyysiin sellaiset selittävät muuttujat, joiden korrelaatio oli vaikutuksen kanssa vähintään .100. Rajaksi valittiin .100 korrelaatio, koska korrelaatioiden tilastolliseen merkitsevyyteen vaikutti kyseiseen kysymykseen tai väittämään vastanneiden määrä. Regressioanalyysia käytetään, koska sen avulla voidaan tutkia samanaikaisesti useiden selittävien muuttujien yhteyttä vaikutukseen siten, että selittävänä olevien muuttujien vaikutus on vakioitu (Jokivuori & Hietala 2007, 40).

Hierarkkinen regressioanalyysi toteutetaan tekemällä analyysit kullekin vaikutukselle erikseen vaiheittain. Muuttujaryhmän yhteyttä vaikutuksen saavuttamiseen katsotaan kiinnittämällä huomiota siihen, poistuvatko jotkin vaikutusyhteydet tai nouseeko joku yhteys esille, kun uusi muuttujaryhmä otetaan mukaan malliin. Vaihteellisuuden periaatteena on tarkastella arviointitutkimuksen viitekehyyteen eli ohjelmateoriatutkimukseen ja realistiseen arviointitutkimukseen nojaten alkuarviointi-interventioon ja kontekstiin liittyvien tekijöiden yhteyksiä vaikutuksiin. Ensimmäisessä vaiheessa malliin laitetaan muuttujia, jotka kuvaavat vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän työorientaatiosta. Toisessa vaiheessa edelliseen malliin lisätään alkuarvioinnin toteutusta koskevat muuttujat. Kolmannessa vaiheessa malliin lisätään kontekstitekijöitä koskevia muuttujia. Kolmen eri vaiheen kautta nähdään, vaikuttavatko asiakkaan kontekstiin ja alkuarvioinnin toteutuksen kontekstiin ja liittyvät tekijät siihen, kuinka alkuarviointityöskentelyn orientaatiot ovat yhteydessä vaikutuksiin. Regressioanalyysin tulosten yhteydessä esitetään myös kunkin mallissa olevan muuttujan korrelaatiokerroin (r) ja selitysaste (r^2). Näin päästään katsomaan, mitkä korrelaatioyhteydet pysyvät ja mitkä poistuvat, kun muiden tekijöiden vaikutukset vakioidaan.

Hierarkkista regressioanalyysia tehdessä katsotaan lisäksi yksittäisten muuttujien vaikutuksia muiden muuttujien selitysasteisiin. Tätä kautta päästään selvillä siitä, heikentääkö muuttujien keskinäinen voimakas korrelaatio keskeisten muuttujien selitysvoimaa mallissa. Ilman yksittäisten muuttujien vaikutusten tarkastelua voi jäädä huomaamatta tärkeän muuttujan vaikutusyhteys selitettävään muuttujaan. Yksittäisten muuttujien vaikutusten tarkastelu

tehdään siten, että kukin muuttuja on ensin pois mallista ja sitten se lisätään malliin. Näin nähdään, kuinka paljon kunkin muuttujan lisääminen malliin muuttaa standardoituja regressiokertoimia (β), selitystasetta (ΔR^2) ja onko selitystasteen muutos tilastollisesti merkitsevä. Lisäksi nähdään muuttujan poissaolon vaikutus muiden muuttujien standardoituuihin regressiokertoimiin.

Tutkimuksen lopussa katsotaan, onko kontekstitekijöillä merkitystä alkuarviointia koskevien tekijöiden ja alkuarvioinnin vaikutusten välisiin yhteyksiin. Tämä tehdään käyttämällä kaksisuuntaista varianssianalyysia. Kaksisuuntaista varianssianalyysia käytetään tilanteissa, joissa tutkitaan kahden selittävän luokitteluasteikollisen muuttujan yhteyttä johonkin jatkuvaan muuttuajaan (Jokivuori & Hietala 2007, 135). Analyysin pohjalla ovat aikaisemmin regressioanalyysissa havaitut alkuarviointityöskentelyn ja vaikutusten väliset yhteydet. Tutkittavia kontekstitekijöitä ovat asiakkuuden alkamisen syy (lapsen tai vanhemman vaikeudet) ja tapa (lastensuojeluilmoitus) sekä tutkimukseen osallistuneessa kaupungissa järjestetty alkuarviointikoulutus. Selitettävänä muuttujana on vaikutus. Yhtenä selittävänä muuttujana on regressioanalyysissa vaikutukseen tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä oleva työskentelyn orientaatiomuoto tai alkuarvioinnin toteutusta koskeva tekijä. Toisena selittävänä muuttujana on kontekstitekijä. Tavoitteena on katsoa, onko kontekstitekijöillä olosuhteena merkitystä sille, keiden kohdalla alkuarviointi toimii parhaiten. Ryhmät ovat kaksisuuntaisessa varianssianalyysissa pieniä, ja sen vuoksi tulokset tarkistettiin bootstrap-menetelmällä (Boos & Stefanski 2010).

Kyselylomake sisältää neljä avointa kysymystä. Niissä kysytään alkuarvioinnin tapaamisten käytännön toteutuksesta, minkä vanhempi koki sosiaalityöntekijän työssä auttaneen parhaiten ja minkä huonoiten. Kyselylomakkeen lopussa on vielä avoin kysymys, johon sai kirjoittaa kommentteja sosiaalityöstä ja tästä tutkimuksesta. Vanhemmista 152 (85,9 %) on kirjoittanut vähintään yhteen avoimeen kysymykseen vastauksen, jossa hän kommentoi alkuarviointityöskentelyä. Kirjoitetut vastaukset ovat lyhyitä. Niistä on muodostettu yksi tekstitiedosto, joka on analysoitu sisällönanalyysia käyttäen systemaattisesti niiden tutkimuksessa esiintyvien aihepiirien mukaisesti, joista vanhemmat ovat kirjoittaneet. Aluksi aineisto käytiin läpi merkiten värikoodein yleisellä tasolla kielteiset, myönteiset ja pelkoja koskevat kokemukset sekä tutkimusta koskevat näkemykset. Tämän jälkeen aineistoa luettiin vielä tarkemmin ja aineistossa esiintyivät seuraavat teemat, joiden perusteella aineisto koodattiin värikoodein: pelko, lastensuojeluilmoitus ja sitä seurannut työskentely, yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa, työmenetelmien käyttäminen, perheen saamat palvelut, eri perheenjäsenten osallistuminen ja tapaamiset heidän kanssaan sekä työskentelyn vaikutukset. Näiden asioiden suhteen tarkasteltiin niin myönteisiä kuin kielteisiä kokemuksia. Tekstiaineistoa koskevat tulokset esitetään kvantitatiivisten tulosten esittämisen lomassa esittäen tuloksia koskevat kuvaukset niiden sisältöjä tarkastellen. Koodausvaiheessa myös laskettiin, monenko vanhemman vastauksissa teemat esiintyivät. Tulosten tarkastelussa esitetään myös teemojen esiintymismääriä. Tekstiaineisto toimii kvantitatiivisen aineiston tuloksia syventävänä ja konkretisoivana osana.

OSA III TULOKSET JA POHDINTA

7 AINEISTON KUVAUS

7.1 Perheet

Tutkimukseen osallistui yhteensä 177 vanhempaa³⁸, joiden perheille oli tehty lastensuojelun alkuarviointi. Heistä suurin osa oli naisia eli lasten äitejä (TAULUKKO 10). Vanhempien iät vaihtelivat 21 vuodesta ja 65 vuoteen. Keski-ikä oli 40 vuotta. Puolisoiden keski-ikä oli puolestaan hieman korkeampi (43 vuotta). Reilu puolet vanhemmista oli vastaamishetkellä parisuhteessa.

TAULUKKO 10 Alkuarviointiin osallistuneiden vanhempien taustatietoja

	Vastaaja		Keski- arvo	Puoliso ¹		Keski- arvo
	n	%		n	%	
Sukupuoli						
Nainen	156	88				
Mies	21	12				
Ikä			40,1		42,7	
Alle 30 vuotta	23	13		9 10		
30–39 vuotta	53	30		21 23		
40–49 vuotta	77	44		46 49		
50 vuotta tai enemmän	23	13		17 18		
Parisuhteessa						
Kyllä	93	52,5				
Ei	84	47,5				

¹ Sisältää niiden puolisoitten tiedot, kun vastannut vanhempi on parisuhteessa.

Vanhempien työtilanne oli hyvä. Reilu puolet tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli työelämässä ja heidän puolisoistaan suuri osa oli työelämässä (TAULUKKO 11). Silti kolmasosa perheistä oli sellaisia, joissa ei ollut yhtään palkkatöissä käyvää aikuista. Perheistä oli 41 % sellaisia, että niissä oli yksi töissä käyvä aikuinen, ja kaksi työssä käyvää aikuista oli neljäsosalla perheistä. Kaikilla vanhemmilla oli käytynä peruskoulu ja reilu kolmasosa oli käynyt

³⁸ Sisältää kyselytutkimukseen ja strukturoituihin haastatteluihin osallistuneet.

myös lukion. Puolella vanhemmista oli opistoasteen, ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto. Jatkoanalyysia varten vanhemmat jaettiin koulutuksen perusteella kahteen ryhmään. Toisen ryhmän muodostivat vanhemmat, joilla on vähintään alimman korkea-asteen eli opistoasteen tutkinto (50 %) ja toisen ryhmän he, joilla oli käytynä ammattikoulu, ammatillinen kurssi tai ei ollut ammatillista koulutusta (50 %).

TAULUKKO 11 Vanhempien työtilanne, koulutus ja perheen tulot

	Vastaaja		Puoliso ¹	
	n	%	n	%
Pääasiallinen työtilanne				
Työssä (osa- tai kokoaikatyö)	94	54	68	79
Vuorotteluvapaalla, lomautettu	2	1	1	1
Työtön	21	12	6	7
Työvoimatoimiston järjestämällä kurssilla tai työharjoittelussa	8	5	1	1
Perhevapaalla	25	14	1	1
Eläkkeellä	7	4	4	5
Pitkäaikaisesti sairauslomalla	3	2	1	1
Opiskelija	15	9	4	5
Koulutus				
Peruskoulu	109	62		
Lukio	67	38		
Ammatillinen koulutus				
Ei ammatillista koulutusta	27	15		
Ammattikurssi tai ammatillinen koulutus	61	35		
Opistoaste	45	25		
Ammattikorkeakoulu, ylempi ammattikorkeakoulu	17	10		
Yliopisto	27	15		
Perheen tulot/kk				
2000 eur tai vähemmän	80	46		
2001-4000 eur	77	44		
yli 4000 eur	18	10		

¹ Sisältää puolisoitten tiedot, kun vastannut vanhempi on parisuhteessa.

Perheiden tulotasoa tutkittiin kysymällä kaikista käytössä olevista tuloista. Perheistä puolella nettotulot olivat alle 2000 euroa kuukaudessa³⁹. Kahden hengen perheessä tulot olivat keskimäärin 1001–1500 euroa, kolmen ja neljän hengen perheessä 2001–2500 euroa, viiden ja useamman hengen perheessä 2501–3000 euroa. Perheen koko oli selvästi yhteydessä tulotasoon siten, että perheen koon kasvaessa tulotaso nousi.

³⁹ SVT (2009b) mukaan pienituloisuuden raja oli vuonna 2009 noin 1900 euroa, kun perheessä oli yksi aikuinen ja kaksi lasta. Vastaavasti pienituloisuuden raja oli 2490 euroa, kun perheessä oli kaksi aikuista ja kaksi lasta.

Lasten lukumäärä vaihteli yhden ja yhdeksän välillä. Perheillä oli keskimäärin 2,89 alaikäistä ja täysi-ikäistä lasta. Kotona asuvia alle 18-vuotiaita lapsia oli keskimäärin kaksi. Vanhemmista 174:llä asui vähintään yksi alaikäinen lapsi kotona. Lisäksi heistä 27:llä asui alaikäinen lapsi sekä kotona että kodin ulkopuolella. Perheiden alle 18-vuotiaista lapsista alle kouluikäisiä oli lähes kolmannes ja samoin alakouluikäisiä oli lähes kolmannes (TAULUKKO 12). Yläkouluikäisiä ja sitä vanhempia lapsia oli reilu kolmannes. Perheistä lähes 18 %:lla asui täysi-ikäinen lapsi kotona ja kolmasosalla asui täysi-ikäinen kodin ulkopuolella. Perheissä saattoi olla näin ollen hyvin eri-ikäisiä lapsia ja lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla täysi-ikäisiä sisarusia.

TAULUKKO 12 Perheiden kotona ja kodin ulkopuolella asuvat alle 18-vuotiaat lapset ikäryhmittäin (%)

Lasten ikä	Kotona asuvat n=338	Muulla asuvat n=40	Yhteensä n=378
0-6	32	12,5	30
7-12	31	40	32
13-17	37	47,5	38

Verrattaessa tutkimukseen osallistuneita vanhempia lastensuojeluasiakkaisiin yleensä havaitaan, että vanhemmat olivat keskimääräistä korkeammin koulutettuja ja heistä useampi oli työelämässä kuin lastensuojeluasiakasperheiden vanhemmat yleensä. Vanhemmista neljäsosalla oli vähintään alempi korkeakoulututkinto, kun taas Heinon (2007, 36) aineistossa lasten äideistä 7 %:lla ja lasten isistä 4 %:lla oli vähintään alempi korkeakoulututkinto. Vastaavasti Forssénin (1991, 62; 1993, 75) tutkimuksessa oli tyypillistä, että vanhemmilla oli matala koulutustaso. Tähän tutkimukseen osallistuneiden vanhempien koulutustaso on vastaava kuin suomalaisten lapsiperheiden vanhemmilla keskimäärin (ks. Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011, 30). Vanhemmat olivat selvästi useammin työelämässä verrattuna Heinon (2007, 34) lastensuojeluasiakkaita koskevaan tutkimukseen, jossa lasten äideistä 34 % ja isistä 38 % oli työssä. Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien työllisyysaste alhaisempi, mutta heidän puolisoidensa työllisyystilanne oli lähellä lapsiperheiden vanhempien yleistä työllisyysastetta, joka oli 83 % vuonna 2009 (SVT 2009a). Vanhempien ikä tai parisuhdetilanne olivat samanlaiset kuin Heinon (2007, 31) tutkimuksessa.

7.2 Asiakkuuden alkaminen

Yhtä vanhempaa lukuun ottamatta kaikki tiesivät, miten heidän perheensä asiakkuus oli saanut alkunsa. Asiakkuus alkoi vajaan kolmasosassa tapauksista siten, että joku perheenjäsen otti yhteyden sosiaalityöntekijään (TAULUKKO 13). Viidesosa vanhemmista ilmoitti, että joku muu oli ottanut yhteyden sosiaa-

lityöntekijään perheenjäsenen luvalla. Muu henkilö voi olla esimerkiksi viranomainen tai omainen. Lastensuojeluilmoituksen kautta asiakkuus oli alkanut puolella tapauksista. Äidit ilmoittivat isiä useammin asiakkuuden alkaneen jonkun toisen yhteydenotolla lastensuojeluun perheen luvalla⁴⁰. Äidit ilmeisesti hakevat isiä aktiivisemmin apua kodin ulkopuolelta.

TAULUKKO 13 Vastaajien näkemys lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta

	n	%
Perheen jäsen otti yhteyden sosiaalityöntekijään¹		
Vastaaja	46	26
Puoliso	3	2
Lapsi tai nuori	3	2
Joku muu otti asiakkaan luvalla yhteyden sosiaalityöntekijään (esim. omainen, viranomainen)	36	20
Lastensuojeluilmoitus (esim. naapuri, viranomainen) ²	88	50
Yhteensä	176	100

¹ Sisältää 12 tapausta, joissa oli valittu perheen jäsenen lisäksi myös toinen vastausvaihtoehto (joku muu asiakkaan luvalla tai lastensuojeluilmoitus). Nämä koodattiin kohtaan perheen jäsen.

² Sisältää 9 tapausta, joissa vastaaja oli kirjoittanut hakeneensa apua viranomaiselta, joka oli ottanut yhteyden sosiaalityöntekijään (esim. perheneuvola, turvakoti, hätäkeskus, sairaala, katkaisuhuolto, psykologi). Ei ole varmuutta, tapahtuiko yhteydenotto sosiaalityöntekijään asiakkaan luvalla vai ei. Lisäksi sisältää 14 tapausta, joissa vastaaja oli kirjoittanut asiakkuuden alkaneen esim. koulun, päiväkodin, poliisin tai poliisin sosiaalityöntekijän kautta. Ei tiedetä, oliko asiakas itse hakenut apua vai ei. Vastaukset tulkittiin lastensuojeluilmoituksiksi.

Jatkoanalyysia varten asiakkuuden alkamista koskevasta muuttujasta muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja. Ensimmäisen ryhmän muodostivat ne, joilla asiakkuus oli alkanut perheenjäsenen omasta yhteydenotosta tai jonkun muun yhteydenotosta heidän luvallaan (50 %). Voidaan ajatella, että asiakkuus on alkanut näissä tilanteissa suhteellisen vapaaehtoisesti, vaikkakaan se ei ole aivan varmaa kaikissa tapauksissa. Aineisto on kuitenkin sen verran pieni, että ryhmät yhdistettiin. Toisen ryhmän muodostavat vanhemmat, joiden perheen asiakkuuden alkamista edelsi lastensuojeluilmoitus.

Asiakkuuden alkamisen taustalla olevaksi tekijäksi ilmoitti 88 % (n=154) vanhemmista joko lapsen tai vanhemman vaikeudet (TAULUKKO 14). Loput 10,5 % (n=19) kertoivat, ettei perheellä ollut vaikeuksia ja he pitivät asiakkuutta sen vuoksi turhana. Lisäksi kolme vanhempaa (1,5 %) kertoi jonkin muun syyn, joka ei suoranaisesti liittynyt kehenkään perheenjäseneseen (taloudellinen tilanne, kotiavun tarve) tai asiakkuuden syytä ei pystytty paikantamaan (avioero).

⁴⁰ Isä (n=20): perheenjäsen 35 %, asiakkaan luvalla 5 % ja lastensuojeluilmoitus 60 %.
Äiti (n=176): perheenjäsen 29 %, asiakkaan luvalla 22 % ja lastensuojeluilmoitus 49 %.

TAULUKKO 14 Vanhempien näkemys lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syystä

Asiakkuuden alkaminen liittyi	n	%
Lapsen vaikeuksiin	59	38
Enemmän lapsen kuin vanhemman vaikeuksiin	16	10
Yhtä paljon lapsen ja vanhemman vaikeuksiin	27	18
Enemmän vanhemman kuin lapsen vaikeuksiin	17	11
Vanhemman vaikeuksiin	35	23
Yhteensä	154	100

Asiakkuuden alkaminen liittyi vanhempien mukaan vähän useammin lapsen kuin vanhemman vaikeuksiin (TAULUKKO 14). Lisäksi lähes viidesosassa tapauksista vanhemmat kokivat asiakkuuden alkamisen liittyneen yhtä paljon lapsen ja vanhemman vaikeuksiin. Myöhempää analyysia varten muodostettiin kolmiluokkainen muuttuja sen mukaan, liittyvätkö ongelmat vanhemman mielestä lapsen, vanhemman vai molempien ongelmiin. Muut vastausvaihtoehdot määriteltiin puuttuviksi vastauksiksi (esimerkiksi muu, perheellä ei vaikeuksia).

TAULUKKO 15 Lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syy ja tapa, ristiintaulukko (%)

Asiakkuuden alkamisen tapa	Asiakkuuden alkamisen syy			Yhteensä (N=152)
	Lapsen vaikeudet ¹ (n=73)	Lapsen ja vanhemman yhtä paljon vaikeudet (n=27)	Vanhem- man vai- keudet ² (n=52)	
Perheenjäsen/asiakkaan luvalla (n=85)	56	74	46	56
Lastensuojeluilmoitus (n=67)	44	26	54	44
Yhteensä (N=152)	100	100	100	100

$\chi^2_{5,62(2)}=.060$ (tarkka $p=.019$). ¹ 'Lapsen vaikeuksiin' ja 'enemmän lapsen kuin vanhemman vaikeuksiin'.
² 'Vanhemman vaikeuksiin' ja 'enemmän vanhemman kuin lapsen vaikeuksiin'.

Asiakkuuden alkamisen tapa ja se, kenen perheenjäsenen vaikeuksiin asiakkuus liittyi, näyttävät olevan hieman yhteydessä toisiinsa (TAULUKKO 15). Mikäli kyse oli vanhempien vaikeuksista, alkoi asiakkuus useammin lastensuojeluilmoituksesta verrattuna lapsen vaikeuksiin. Vaikeuksien liittyessä yhtä paljon lapseen ja vanhempaan hakivat perheet useimmiten itse apua.

Verrattaessa tutkimukseen osallistuneita perheitä lastensuojeluasiakkaisiin yleisemmin havaitaan, että perheet ehkä eroavat hieman lastensuojelun asiakasperheistä koskien asiakkuuden alkamisen tapaa. Mahdollisen eron arviointia vaikeuttavat erot tilastoinnissa ja tilastointia koskevat puutteelliset tiedot (Kumpulainen 2010, liite 3, liite 8; Heino 2007, 40). On kuitenkin mahdollista, että tähän tutkimukseen on osallistunut enemmän vanhempia, joilla lastensuo-

jeluasiakkuus on alkanut perheenjäsenen yhteydenotosta⁴¹. Vaikuttaa siltä, että asiakkuuteen liittyvät syyt liittyivät tässä tutkimuksessa hieman useammin lapsen vaikeuksiin verrattuna muihin tutkimuksiin ja selvityksiin⁴² (Heino 2007, 58-59; Kumpulainen 2010, liite 3). Asiakkuuden taustalla oleviin syihin liittyvät erot voivat kuvata aineiston vinoutumista tältä osin. Toisaalta ero voi liittyä siihen, että tässä tutkimuksessa arvioijina olivat vanhemmat ja vertailtavissa tutkimuksissa sosiaalityöntekijät tekivät arvioinnin.

Kyselylomakkeessa oleviin avoimiin kysymyksiin annetuissa vastauksissa melko monessa (n=17) tuli esille lastensuojeluilmoitus. Vastauksista ilmenee lastensuojeluilmoituksen iso merkitys vanhemmille. Lastensuojeluilmoitus herätti vanhemmissa monenlaisia tunteita kuten pelkoa, shokkia ja loukkaantumista. Jotkut vastaajista kokivat, että työskentely oli hyvää pelkoa herättäneen lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Kolmessa vastauksessa vanhemmat toivoivat sellaista muutosta lakiin, etteivät nimettömät ilmoitukset olisi mahdollisia. Ilmoitus saatettiin kokea esimerkiksi kiusanteoksi perhettä kohtaan.

Mikään ei ole loukannut minua koskaan niin syvästi kuin perheeseemme/ minuun kohdistunut lastensuojeluilmoitus. (13)

Keskustelu, sekä selvitys miksi joku ulkopuolinen henkilö oli tehnyt perheestämme ilmoituksen. (...) Ulkopuolisen henkilön tekemän ilmoituksen tuoma 'säikähdytys ja shokki' haihtui hyvin pian ammattitaitoisen henkilön kanssa työskennellessä, lapselta ja vanhemmilta. (31)

Selvittäessä täysin aiheetonta lastensuojeluilmoitusta. Työntekijät olivat ihan ammattitaitoisia ja kuuntelivat asiakasta. (22)

Lastensuojeluilmoitus on vakava asia ja vaikka se meidän tapauksessamme oli lapsen liioittelevan käytöksen seurausta oli hyvä, kun sos.työntekijä kaiken aikaa jaksoi vakuutella, että tässä ollaan auttamassa eikä lapsia aiota ottaa huostaan yms. Epävarmuus olisi hajottanut kaikki tilanteen korjausmahdollisuudet. (22)

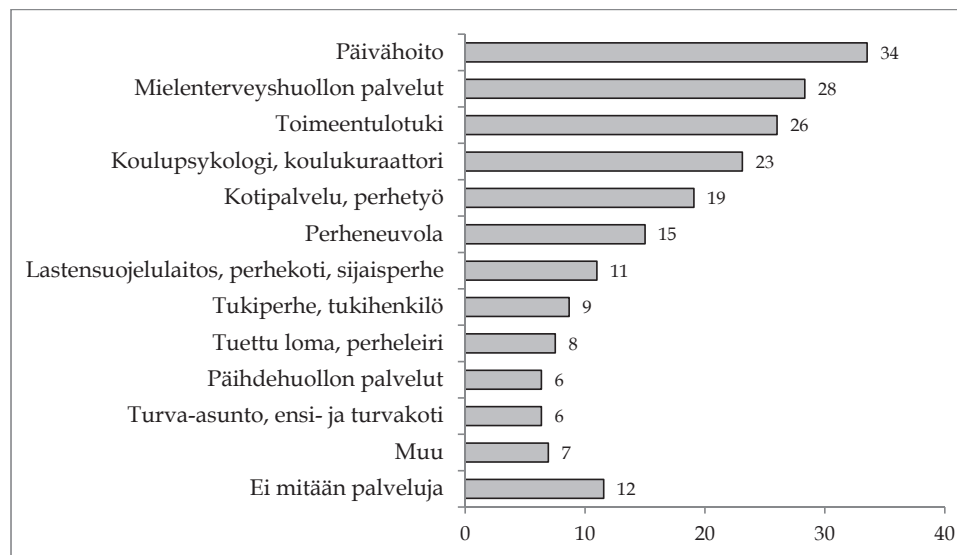
⁴¹ Kuusiokunnissa tehdyn selvityksen mukaan perheenjäsenet tekivät lastensuojeluilmoituksia 15 % tapauksista (Kumpulainen 2010, liite 8). Tilaston luotettavuudesta ei ole varmuutta. Heinin (2007, 40) tutkimuksessa asiakkuus saattoi alkaa useamman tahon yhteydenotosta. Lastensuojeluasiakkuudet alkoivat eniten lastensuojeluilmoitusten (72 %), muiden yhteydenottojen (58 %) ja vähiten asiakkaiden omien yhteydenottojen kautta (38 %) (Heino 2007, 40).

⁴² Heinin (2007) tutkimuksessa asiakkuudelle ilmoitettiin useita eri syitä. Verrattaessa vanhempiin ja lapsiin liittyviä tekijöitä toisiinsa havaitaan sosiaalityöntekijöiden ilmeisesti arvioineen asiakkuutta aiheuttaneiden tekijöiden liittyneen useammin vanhempiin kuin lapsiin. Keskeisimpinä *vanhempia* koskevinä tekijöinä sosiaalityöntekijät pitivät vanhemman jaksamattomuutta (37 % perheistä), perheristiriitoja (29 %), riittämätöntä vanhemmuutta (28 %), vanhemman avuttomuutta ja osaamattomuutta (22 %), mielenterveysongelmia (20 %) ja päihteiden väärinkäyttöä (20 %). *Lapseen* liittyvistä tekijöistä keskeisimpiä olivat lapsen ristiriidat vanhemman kanssa (22 %), vaikeudet koulunkäynnissä (20 %), lapsen psyykinen terveys on huono (14 %), sairastaminen, fyysinen sairaus tai vammaisuus (10 %) ja kehityksen viivästyminen (10 %). (Heino 2007, 58-59.) Kuusikkokunnissa eli kuuden suurimman suomalaisen kaupungin lastensuojeluilmoituksissa mainittiin asiakkuuden syyksi 36 % tapauksista lapsen käyttäytyminen. Muita syitä olivat lapsen hoidon ja huolenpidon tarve (13 %) ja kehitystä vaarantavat olosuhteet (51 %). (Kumpulainen 2010, liite 3.)

Työskentely saatiin kokea myönteiseksi, vaikka vanhemmat tunsivat voimasta pelkoa. Toisaalta työskentelyä kohtaan oli myös kielteisiä kokemuksia: vanhempi koki joutuneensa *"aikamoiseen rumbaan"* (51) aiheettoman lastensuojeluilmoituksen vuoksi. Lisäksi vanhemmilla oli kokemusta työntekijän työkeestä suhtautumisesta heihin ja siitä, ettei heitä uskottu. Vastauksista tulee esille se, että lastensuojeluilmoitus on perheelle hyvin arkaluontoinen asia. Eräässä vastauksessa sanotaan kuvaavasti: *"sostyössä liikutaan hyvin herkillä vesillä kaikin puolin"* (37).

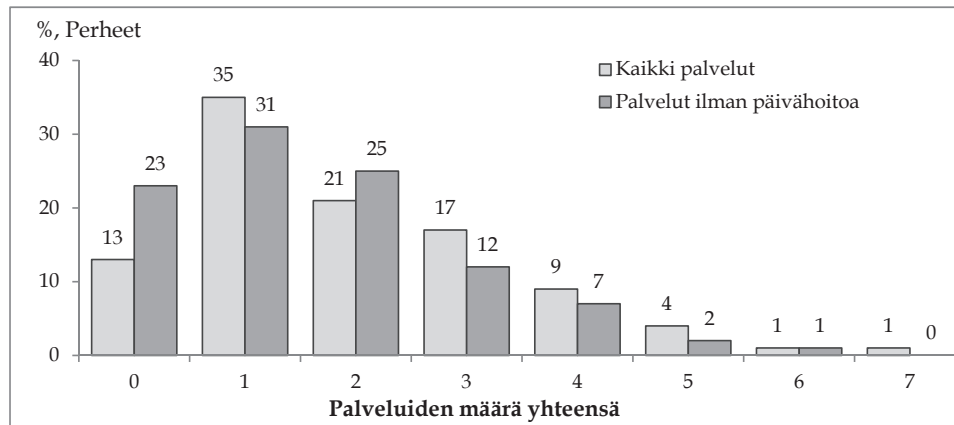
7.3 Perheen käyttämät sosiaali- ja terveystalvet

Vanhemmat kertoivat käyttämistään sosiaali- ja terveystalvetuista kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Kysytyjen talvetujen lisäksi perheet olivat lastensuojelun sosiaalityön asiakkaina. Perheet käyttivät päivähoidon lisäksi eniten mielenterveysongelmiin, taloudelliseen ja koulunkäynnin tukemiseen liittyviä talvetuja (KUVIO 7). Edellisten lisäksi jotkin vanhemmat ilmoittivat perheensä käyttäneen jotain muuta talvetua. Näitä olivat perheryhmä, nuorten erityistalvetu, keskosseuranta sairaalassa, terveystalvetuskeskuslääkäri, diabeteshoito, nuorisotyöntekijä, tuettu asuminen, omaishoito ja iltapäivähoito. Toimeentulotukea sai tähän tutkimukseen osallistuneista selvästi harvempi (26 %) verrattuna Heinon (2007, 38) tutkimukseen, jossa 45 % lasten perheistä sai toimeentulotukea.

KUVIO 7 Perheiden käyttämät sosiaali- ja terveystalvetut viimeisen vuoden aikana, % (N=173)

Perheistä 87 % oli käyttänyt ainakin yhtä kysyttyä palvelua (KUVIO 8). Keskimäärin perheet käyttivät kahta sosiaali- ja terveystalvelua. Yhtä palvelua (päivähoito ei mukana) käytti hieman alle kolmasosa perheistä ja kahta tai useampaa palvelua käytti lähes puolet perheistä.

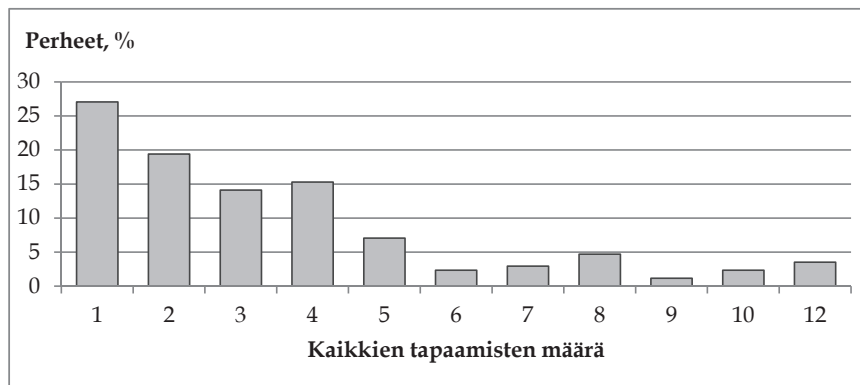
KUVIO 8 Sosiaali- ja terveystalveluja käyttäneet perheet vuoden aikana, % (N=173)

Avokysymyksiin annetuissa vastauksissa vanhemmat kertoivat palveluihin liittyen tärkeäksi asiaksi, että heille oli kerrottu avun saamisen mahdollisuuksista (n=15). Lisäksi vanhemmat (n=21) kertoivat saaneensa tilannetta helpottanutta apua eri tahoilta: tukihenkilö, tukiperhe, perhetyö, lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon ja ohjaaminen kerhotoimintaan. Avokysymyksiin antamissaan vastauksissa vanhemmat toivat esille toiveensa saada enemmän konkreettista apua kuin mitä olivat saaneet. Avun saamisen puutetta vanhemmat kuvasivat näin: "mitään käytännön apua lukuisista käynneistä huolimatta en ole saanut uupumiseeni" (25). Joku vanhempi koki, että palveluja voi saada vain, jos on kriisitilanne: "Heillä ei ollut 'palvelua' perheelle, joka ei ole kriisiperhe. Perheelle, joka tarvitsee konkreettista apua ja tukea vanhempien väsymyksen vuoksi." (23)

8 ALKUARVIOINNIN TOTEUTUS

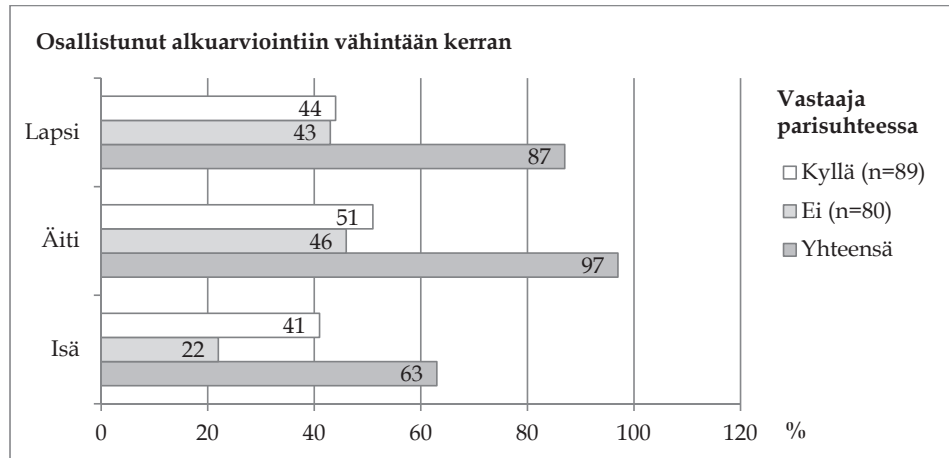
8.1 Asiakkaiden tapaamiset ja alkuarvioinnin kesto

Tutkimukseen pääsi mukaan, jos alkuarviointi oli tehty. Reilu neljäsosa vanhemmista ilmoitti alkuarvioinnin koostuneen vain yhdestä tapaamisesta (KUVIO 9). Vanhemmista kolmasosa kertoi tapaamisista olleen kaksi tai kolme. Yli kolme tapaamista oli vain noin kahdella viidesosalla tapauksista. Harvassa tapauksessa alkuarvioinnit sisälsivät yli kolmea tapaamista, kuten alkuarviointimenetelmien malleissa esitetään. Tapaamisten määrän keskiarvo oli 3,7. Vanhempien ilmoituksen perusteella aineistossa oli yhteensä 601 tapaamista alkuarviointityöskentelyn aikana.

KUVIO 9 Lastensuojelun tilanearvion muodostavien tapaamisten määrä, % (N=170)

Alkuarviointiin osallistui lähes kaikissa tapauksissa äiti (KUVIO 10). Lisäksi lapsi tavattiin suuressa osassa alkuarvioinneista yksin tai yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa. Isät osallistuivat alkuarviointitapaamisiin vähiten, vaikkakin olivat mukana selvästi yli puolessa tapauksissa. Isät siis jäivät selvästi muita perheenjäseniä useammin alkuarviointityöskentelyn ulkopuolelle.

KUVIO 10 Perheenjäsenen tapaaminen sen mukaan, onko vanhempi parisuhteessa (% , N=169)⁴³

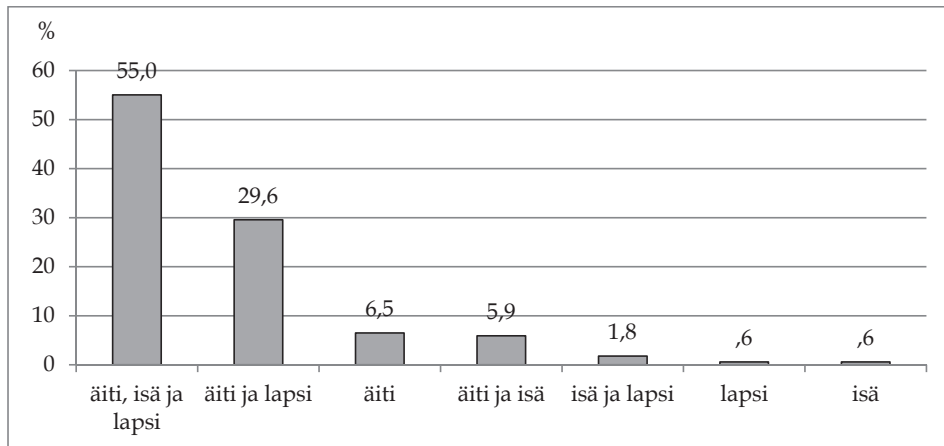
Vanhemman parisuhde oli yhteydessä siihen, keitä perheenjäseniä tavattiin alkuarvioinnin aikana. Isät osallistuivat alkuarviointiin selvästi useammin silloin, kun he olivat parisuhteessa verrattuna tilanteeseen, että he eivät olleet parisuhteessa ($p < .001$, ristiintaulukko). Äitejä ja lapsia sen sijaan tavattiin suunnilleen yhtä monessa tapauksessa riippumatta siitä, asuiko vanhempi parisuhteessa vai ei.

Kyselylomakkeen avovastauksissa oli yksittäisiä mainintoja koskien isien osallistumista alkuarviointiin. Kaksi äitiä koki, että isät oli jätetty työskentelystä sivuun ja vastuu perheen tilanteesta oli "sysätty" äideille. Lisäksi kaksi muuta äitiä koki, etteivät työntekijät osanneet työskennellä perheen kanssa isän ollessa väkivaltainen. Isiä oli vastaajissa niin vähän, että heidän kokemuksensa äitien osallistumisesta työskentelyyn eivät tulleet esille.

On erittäin pelottavaa kuinka helposti henkisen väkivallan tekijä kykenee manipuloimaan ositt: omalle totuudelleen ja se vanhempi, joka on aidosti huolissaan lapsen todellisista oikeista ja kohtaamasta kaltoinkohtelusta ohitetaan, "tuomitaan" ja hysytellään hiljaiseksi. (31)

Jatkoanalyysia varten isän osallistumisesta alkuarviointityöskentelyyn muodostettiin uusi muuttuja. Toisessa ryhmässä ovat vanhemmat, jotka vastasivat isän osallistuneen ($n=108$, 64 %) ja toisessa ne, joiden mukaan isä ei osallistunut ($n=61$, 36 %) alkuarviointityöskentelyyn. Tämä muuttuja sisältää kaikki tapaukset riippumatta siitä, tavattiinko isää yksin vai muiden perheenjäsenten kanssa.

⁴³ Lapsi $\chi^2=1.222$, $df=1$, tarkka $p=.361$. Äiti $\chi^2=.111$, $df=1$, tarkka $p=1.00$. Isä $\chi^2=17.73$, $df=1$, tarkka $p < .001$. Käytetty tarkkaa p -arvoa kaikissa ristiintaulukoissa, koska äitien kohdalla osassa kentistä on havaintoja vähemmän kuin viisi.

KUVIO 11 Alkuarviointiin osallistuneet perheenjäsenet perheittäin tarkasteltuna (N=169)

Edellisen kuvion avulla katsotaan vielä yksityiskohtaisemmin, ketkä kaikki perheenjäsenet osallistuivat perheiden alkuarviointityöskentelyyn (KUVIO 11). Vanhempien mukaan reilu puolet alkuarvioinneista oli sellaisia, että työskentelyn aikana tavattiin äiti, isä ja vähintään yksi lapsi. Alle kolmasosassa tapauksista työskentelyyn osallistui pelkästään äiti ja lapsi. Muunlaiset kokoonpanot olivat selvästi harvinaisempia.

Kyselylomakkeen avovastauksissa esitettiin tapaamisten suhteen kritiikkiä eniten siitä, että asiakkaat eivät saaneet tapaamisaikoja eivätkä työntekijät vastanneet yhteydenottopyyntöihin ja olivat kiireisiä (n=24). Eräässä tapauksessa asiakkaalla oli tieto heistä tehdystä lastensuojeluilmoituksesta, ja asiakkaat ottivat itse yhteyden, koska sosiaalityöntekijä ei ottanut yhteyttä perheeseen.

Uutta aikaa en edes saanut lukuisista yrityksistä huolimatta. (22)

Aikataulun jatkuva venytys. Lupausten pitämättömyys. Yhteyden saannissa vaikeus, päivystysaikana ei vastata puhelimeen, soittopyyntöön ei vastata, sähköpostiin ei vastata. Minusta oli tehty ilmoitus joulukuussa. Sain tietää asiasta tammikuussa soittaessani itse sosiaalitoimistoon. (23)

Kaikkein ikävimäksi koen lastensuojelussa työskentelevien ihmisten tavan jatkuvasti puhua omista kiireistään. (31)

Yhteistyö sosiaalitoimen kanssa alkoi vasta, kun olin itse soittellut sosiaaliasemalle 1 kk lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja ihmettelin, onko ilmoitus ylipäänsä tehty ja tullut perille. (31)

Vanhempien avovastausten perusteella sosiaalityössä on tarvetta kiinnittää huomiota asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijät todennäköisesti pitävät ongelmallisena, jos asiakkaat eivät pidä kiinni sovituista asioista tai heihin ei saa yhteyttä. Tämä on vastaavasti ongelmallista sosiaalityöntekijän toiminnassa eikä toimi luottamusta herättävänä asiana.

8.2 Yksilötapaamiset

Perheenjäsenten yksilölliset tapaamiset ovat työmuoto, joka on tullut selkeästi esille alkuarvioinnin menetelmäkirjoissa. Erityisesti niissä kiinnitetään huomiota lasten omiin tapaamisiin, joskin myös vanhempien yksilöllisiä tapaamisia pidetään tärkeinä. Lisäksi lastensuojelulaissa korostetaan lapsen kanssa tehtävää työskentelyä. Tämän vuoksi tässä tarkastellaan erityisesti lasten omia tapaamisia työntekijöiden kanssa. Yksilötapaamisissa työntekijänä voi olla sosiaalityöntekijän lisäksi joku muu työntekijä, kuten perhetyöntekijä tai nuorisokodin ohjaaja.

Vanhemmista lähes puolet (47 %) ilmoitti, että kenelläkään perheenjäsenellä ei ollut yksilötapaamisia. Lähes yhtä monella perheellä (44 %) oli alkuarvioinnin aikana sekä yksilötapaamisia että useamman perheenjäsenen yhteisiä tapaamisia. Vain muutaman perheen (9 %) alkuarviointi koostui pelkästään yhden perheenjäsenen tapaamisista. Joissakin tapauksissa (7 %, n= 13) alkuarviointityöskentelyyn osallistui myös tukihenkilö⁴⁴, isovanhempi, avopuoliso tai sukulainen.

TAULUKKO 16 Yksilölliset tapaamiset (N=169)

Yksilötapaaminen	Tapaamiset n	Tapaamisten lkm keskiarvo	Perheet n	Perheet %
Äiti	95	1,5	65	38
Isä	30	1,6	19	11
Lapsi	90	2,0	45	27

Yksilötapaamisia oli eniten äitien ja toiseksi eniten lasten kanssa (TAULUKKO 16). Isien omat tapaamiset olivat selvästi harvinaisimpia. Perheistä 27 %:lla oli vähintään yksi lapsen oma tapaaminen työntekijän kanssa. Selvästi tavallisempaa oli, että sosiaalityöntekijä tapasi lapsen yhdessä vanhempien kanssa (60 %, n=102). Vain yhdessä tapauksessa työntekijät tapasivat pelkästään lapsen yksin ja eivät tavanneet lainkaan vanhempaa. Lasten yksilötapaamisten määrät vaihtelivat yhdestä kuuteen keskiarvon ollessa kaksi tapaamista. Alkuarviointimenetelmissä esitetty ihanteellinen tapaamisten määrä toteutuu harvassa tapauksessa. Vain 13 lapsella (8 %) oli vähintään kolme yksilöllistä tapaamista alkuarviointityöskentelyn aikana. Suurimmassa osassa perheistä, joissa lapsi tavattiin yksin, tavattiin lapsi myös yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa (n=40). Jatkoanalyysia varten lasten yksilötapaamisista muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja. Yhden ryhmän muodostavat perheet, joissa lapsi tavattiin yksin (27 %, n=45) ja toisessa ryhmässä lasta ei tavattu yksin (73 %, n=124).

Kyselyn avovastauksissa yhdeksän vanhempaa arvioi lasten tapaamista. Näistä kokemuksista viisi oli luonteeltaan myönteisiä ja neljä kielteisiä. Vanhemmat olivat tyytyväisiä siihen, että lapsi oli mukana työskentelyssä. Kieltei-

⁴⁴ Tukihenkilön (n=4) suhteen ei tiedetä, oliko siinä kyse tukihenkilötoiminnan tukihenkilöstä vai oliko perheen tukena esimerkiksi sukulainen tai ystävä.

senä kokemuksena tuotiin esille se, että lapsen täytyi puhua asioista liian monta kertaa, työntekijän koettiin olevan yliaktiivinen nuoren suuntaan tai ”läsytävän” nuorelle. Lisäksi yksi vanhempi kertoi työntekijän olleen lapselle töykeä.

8.3 Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen

Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen alkuarvioinnissa on melko harvinaista. Vanhemmista 23 %:n (n=41) kertoi, että alkuarvioinnissa oli käytetty jokin toiminnallista työvälinettä. Tavallisimmin käytettyjä työvälineitä olivat kortit, verkostokartta ja ajankäyttöympyrä (TAULUKKO 17). Lisäksi muutamissa tapauksissa käytettiin elämänviivaa ja pelejä. Tutkimustulosten perusteella ei tiedetä, kenen perheenjäsenen kanssa näitä välineitä käytettiin.

TAULUKKO 17 Alkuarvioinnissa käytetyt työvälineet vanhempien mukaan (N=41)

Työväline	Perheet, joiden kanssa käytettiin työvälineitä	
	n	%
Kortit	30	73
Verkostokartta tai elämänpuu	15	37
Ajankäyttöympyrä	13	32
Elämänviiva	5	12
Peli	5	12
Muu ¹	4	10

¹ miellekartta, päihdejana, lomake, verkostokeskustelu

Kyselylomakkeessa oleviin avoimiin kysymyksiin annetuissa vastauksissa eräs vanhempi kertoi hyötynensä verkostokartan ja toinen vanhempi roolikartan käytöstä: *Oman elämän roolikartta on pistänyt miettimään (1)*. Nallekorttien käytämisestä puolestaan eräs vanhempi koki lapsensa hyötynen niistä ja toinen puolestaan koki nallekorttien käyttämisen huonoksi, koska hänen mukaansa lapset osaavat puhua muutenkin. Työvälineiden käyttämisestä on vanhempien näkökulmasta hyötyä, mutta ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa.

8.4 Alkuarvioinnin kesto ja yhteenvedon saaminen

Lastensuojelulain mukaan alkuarvioinnit tulisi tehdä kolmen kuukauden sisällä. Alkuarvioinneista 71 % (n=98) tehtiin vanhempien mukaan kolmen kuukauden sisällä. Vanhemmista vajaa kolmasosa (29 %, n=40) kertoi alkuarvioinnin tekemisen kestäneen yli kolme kuukautta. Ajan laskeminen alkoi mahdollisesti siitä hetkestä, kun asiakasperhe otti ensimmäisen kerran yhteyden sosiaalityöntekijään tai sosiaalityöntekijä asiakasperheeseen. Pisimmillään alkuarviointi kesti erään vastauksen mukaan 28 kuukautta, mutta tässä lienee kysymys vää-

rinyimmäryksestä. Keskimääräinen alkuarviointin kesto aika oli hieman alle kolme kuukautta.

Kirjallisen yhteenvedon alkuarviointityöskentelystä kertoi saaneensa 26 % (n=45), suullisen 25 % (n=44), kirjallisen ja suullisen kummankin 34 % (n=59) ja ilman palautetta oli jäänyt 16 % (n=28) vanhemmista. Muutama vanhempi (n=3) kommentoi erikseen, että he olivat joutuneet pyytämään asiakirjoja. Jatkoanalyysia varten yhteenvedon saamisesta muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja, josta toisen ryhmän muodostaa he, jotka saivat yhteenvedon kirjallisesti ja/tai suullisesti (n=148) ja toisen ryhmän he, jotka eivät saaneet yhteenvedoa lainkaan (n=28).

Lastensuojelulaissa edellytetään, että perheelle kerrotaan työskentelyn lopuksi, jatkuuko asiakkuus vai ei. Vanhemmista suuri osa eli 83 % (n=147) vastasi sosiaalityöntekijän kertoneen heille alkuarviointin lopuksi, jatkuuko perheen asiakkuus. Vanhemmista 9 % (n=16) vastasi, ettei hänelle kerrottu, ja 8 % (n=14) ei osannut vastata. Tämän perusteella ei kuitenkaan tiedetä, kerrottiinko vanhemmille vai eivätkö he muista sitä. Kumpikin vaihtoehto on mahdollinen.

8.5 Alkuarviointin tekemiseen osallistuneet työntekijät

Alkuarviointin toteuttamisesta on vastuussa sosiaalityöntekijä, mutta työskentelyyn voi osallistua myös muita lastensuojelun työntekijöitä. Vanhempien mukaan sosiaalityöntekijä oli mukana lähes kaikissa tapauksissa. Vain kolmen perheen alkuarviointi toteutettiin kokonaan ilman sosiaalityöntekijän osallistumista. Näistä tapauksista alkuarviointin teki yhden perheen tapauksessa psykologi ja kahden perheen kanssa perhetyöntekijä(t).

Vanhempien mukaan alkuarvioinneista kolme viidesosaa toteutettiin siten, että alkuarviointityöskentelyyn osallistui pelkästään sosiaalityöntekijä (TAULUKKO 18). Alkuarvioinneista kaksi viidesosaa oli sellaisia, että sosiaalityöntekijän lisäksi alkuarviointityöskentelyyn osallistui myös jonkun muun ammattiryhmän edustaja. Jatkoanalyysia varten näistä kahdesta ryhmästä muodostettiin muuttuja sen mukaan, onko alkuarviointi tehty moniammatillisesti (40 %) vai ei (60 %). Mikäli alkuarviointin oli tehnyt pelkästään muun ammattiryhmän edustaja, ei kyseinen tapaus tullut mukaan moniammatillisuutta koskevaan uuteen muuttujaan.

TAULUKKO 18 Alkuarviointityöskentelyyn osallistuneet työntekijät

Perheen tavanneet työntekijät	%	n
Sosiaalityöntekijä	59	90
Sosiaalityöntekijä ja muu ammattiryhmä (moniammatillinen) ¹	39	59
Muu ammattiryhmä ²	2	3
Yhteensä	100	152

¹ Perheet, jotka olivat tavanneet sekä sosiaalityöntekijän että muun ammattiryhmän edustajan (muun ammattiryhmän edustaja joko moniammatillisessa tapaamisessa tai erillinen tapaaminen)

² Perheet, joilla oli tapaamisia pelkästään muun ammattiryhmän edustajan kanssa

Alkuarvioinnin toteuttamiseen osallistui vanhempien mukaan sosiaalityöntekijöiden lisäksi tavallisimmin perhetyöntekijä, psykologi sekä lastenkodissa tai nuorisokodissa työskentelevä ohjaaja. Lisäksi alkuarviointeihin osallistui yksittäisissä tapauksissa koulukuraattori, kriisikeskuksen työntekijä, nuoriso-ohjaaja, nuorisokodin johtaja, poliisi, lääkäri, terveydenhoitaja, sairaanhoitaja, opettaja, lastentarhanopettaja, turvakodin ohjaaja tai sosiaalityöntekijä.

Moniammatilliseen työskentelyyn otettiin kantaa kolmessa avokysymykseen annetussa vastauksessa. Eräs vanhempi koki, että perheen tilanteessa oli niin monta tahoa mukana, ettei tiennyt, kuka hoiti ja mitä. Lisäksi hän totesi, etteivät viranomaisetkaan tuntuneet sitä tietävän. Toinen vanhempi koki tullessa pompotelluksi viranomaiselta toiselle. Kolmas puolestaan koki, että lapsen piti puhua samat asiat liian moneen kertaan eri henkilöille. Moniammatillinen työskentely ei ainakaan vanhempien näkökulmasta aina vaikuta onnistuneelta, jos työntekijöiden roolit eivät ole selviä ja perheenjäsenet joutuvat kertomaan vaikeista asioista monille eri tahoille.

Kyselylomakkeessa kysyttiin myös sosiaalityöntekijöiden pysyvyyttä, kun he arvioivat perheen tilannetta. Vanhemmista 77 % kertoi samojen sosiaalityöntekijöiden toteuttaneen arvioinnin. Yleensä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta pidetään vakavana ongelmana. Tässä tutkimuksessa ainakin alkuarviointityöskentelyn aikana valtaosalla asiakkaista työntekijät pysyivät samoina. Tosin tämä saattaa johtua siitä, että alkuarviointi kestää vähän aikaa ja tapaamisia on vähän.

9 VANHEMPIEN KOKEMUKSET SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖSKENTELYSTÄ

9.1 Faktorianalyysi alkuarviointityöskentelyn orientaatioita ja alkuarvioinnin vaikutuksia koskeville muuttujille

Ennen kuin tarkastellaan vanhempien kokemuksia koskevia tuloksia, tehdään faktorianalyysi alkuarviointityöskentelyn orientaatioita ja alkuarvioinnin vaikutuksia koskeville muuttujille tutkimusaineiston tiivistämiseksi (kysymys 24)⁴⁵. Samalla näistä erilaisia sosiaalityöntekijän työorientaatioita ja alkuarvioinnin vaikutuksia koskevista muuttujista muodostetaan summamuuttujia. Faktorianalyysin tulosten tarkastelun jälkeen katsotaan, minkälaisia kokemuksia vanhemmilla oli sosiaalityöntekijän työskentelyä kuvaavista työorientaatioista. Osa faktorianalyysin tulostan pohjalta muodostetuista summamuuttujista koskee alkuarvioinnin vaikutuksia. Niitä koskevat tulokset kuvataan luvussa 10.

Faktorianalyysi tehtiin pakottamalla siten, että muodostuu viisi faktoria. Muutoin faktoreita olisi tullut kuusi, mutta kuudennelle faktorille ei mikään muuttuja latautunut kunnolla. Faktorit selittävät yhdessä lähes 63 % muuttujien vaihtelusta. Summamuuttujien ja niiden taustalla olevien väittämien vastausjakaumat löytyvät liitteestä (liite 4).

Summamuuttujien sisältämät muuttujat valittiin muuttujien faktorilatausten ja kommunaliteettien perusteella sekä sisällöllisin perustein. Summamuuttujia muodostettaessa on jätetty kahdeksan muuttujaa pois. Kolmen pois jätetyn muuttujan kommunaliteetin arvot olivat pienet: väittämien *Sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, kauanko perheemme tilanteen selvitys kestää* (väittäjä 24.2), *Sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheemme vaikeuksista ja ongelmista*

⁴⁵ Ennen faktorianalyysin tekemistä koodattiin *en osaa sanoa* (eos) -vastaukset vastauskaalan neutraaliin keskikohtaan eli numeroksi kolme. Tätä ennen faktorianalyyseja vertailtiin toisiinsa siten, että eos oli koodattu numeroksi kolme ja eos koodattiin puuttuvaksi arvoksi. Nämä eri ratkaisut eivät tuoneet faktorianalyysin tuloksiin merkittävää eroa. Eos -vastauksia on melko vähän. Koodaamalla ne kolmoseksi mahdollisimman harva havainto jäi pois analyysistä.

(24.7), *Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni kanssa* (24.9). Neljä muuttujaa eivät sopineet sisällöllisesti latautumaansa faktoriin: *Sosiaalityöntekijä selvitti hyvin, onko minulla ongelmia* (24.10) -muuttuja ei suoraan kuvaa voimavaraorientaatiota vaan pikemminkin myönteisellä tavalla tehtyä ongelmien kartoittamista. Muuttuja *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin omat vahvuuteni* (24.18) kuvaa voimavaratietoisuuden lisääntymistä eikä voimavaroja tarkastelevaa työskentelyä. Sinänsä on luontevaa, että muuttajat korreloivat keskenään. Voimavarojen kartoittamista koskeva työskentely mitä ilmeisimmin lisää voimavaroja koskevaa tietoisuutta. Muuttajat: *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseni kokee vanhempiin liittyvät asiat* (24.20) ja *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, mitkä asiat perheessämme ovat hyviä lapselleni* (24.26) kuvaavat pikemmin lasta koskevan tietoisuuden lisääntymistä kuin muutostarvetietoisuutta. Kyseiset muuttajat eivät kuitenkaan latautuneet lapsitietoisuutta kuvaavalle faktorille. Yksi pois jätetty muuttuja kuvasi ilmiötä yleisellä tasolla muiden muuttujien kuvatessa omakohtaista kokemusta: *Sosiaalityöntekijän ei pidä puhua lasten kanssa perheen vaikeista asioista* (24.12). Summamuuttajat muodostettiin keskiarvomenetelmällä⁴⁶. Ennen summamuuttujien muodostamista katsottiin summamuuttujan muodostavien muuttujien reliabiliteettikertoimet. Crombachin alfa on alimmillaan 0.780 ja korkeimmillaan 0.895 (TAULUKKO 19).

Muutostarvetietoisuutta kuvaava faktori on voimakkain. Kyseiselle faktorille latautuneet väittämät koskevat muutoksen ja tuen tarpeen tiedostamista, motivaatiota ja kykyä tehdä muutos, muutosta perhettä koskevassa käsityksessä eli perhettä koskevassa tiedossa ja ymmärtämisessä, luottamusta myönteiseen muutokseen ja tuen saamista läheisiltä (muutoksen toteuttamiseksi). Yksi muuttuja *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, ketkä meille tärkeät ihmiset voisivat tukea perhettämme*, ei sisällöltään aivan suoraan kuvaa muutostarvetietoisuutta. Tämä muuttuja kuitenkin otetaan mukaan summamuuttujaan, koska se kuvaa sitä, ketkä läheiset ihmiset voivat tukea perhettä muutoksessa. Muutostarvetietoisuudessa on kyse vanhemman kokemuksesta siitä, onko nimenomaan sosiaalityöntekijä edistänyt muutostarvetta koskevan tietoisuuden ja ymmärryksen lisääntymisessä. Muutostarvetietoisuuden lisääntyminen pohjautuu siihen, että alkuarviointimenetelmissä työskentelyssä tarkastellaan muutostarpeita.

⁴⁶ Ennen summamuuttujan muodostamista negatiivisesti latautuneiden muuttujien vastausjakaumat käännettiin päinvastaisiksi. Poikkeuksena oli asiakassuhdeorientaatio-faktori, jolle positiivisesti latautuneiden muuttujien vastausjakaumat käännettiin päinvastaiseksi ennen summamuuttujan muodostamista.

TAULUKKO 19 Alkuarviointia koskevien väittämien faktorirakenne

	Faktorit					h ²
	1	2	3	4	5	
Faktori 1. Muutostarvetietoisuus						
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, missä asioissa pitäisi tehdä muutoksia perheessämme (väittämän nro lomakkeessa:27)	.898			-.133		.750
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, tarvitsemeko apua tai tukea (28)	.792					.643
Sosiaalityöntekijä selvästi lisäsi motivaatiotani pyrkiä muutokseen (33)	.777					.616
Sosiaalityöntekijä vaikutti siihen, että pystyn aikaisempaa selvästi paremmin muuttamaan asioita, jotka ovat haitaksi lapselleni (32)	.770					.664
Sosiaalityöntekijä ei vaikuttanut mitenkään minun käsitukseeni perheemme tilanteesta (19)	-.511	.156		-.119		.398
Sosiaalityöntekijä lisäsi luottamustani siihen, että asiat muuttuvat paremmaksi (30)	.489	-.372		.155		.611
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, ketkä meille tärkeät ihmiset voisivat tukea perhetämme (29)	.475				-.282	.538
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, mitkä asiat perheessämme ovat hyviä lapselleni (tai jollekin lapsistani) (26)	.700				-.219	.713
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) kokee vanhempiin liittyvät asiat (20)	.554			.185	-.211	.585
2. Faktori Asiakassuhdeorientaatio						
Sosiaalityöntekijä teki johtopäätökset perheemme tilanteesta täysin omavaltaisesti (6)		.755	-.105			.598
Sosiaalityöntekijän toiminta vaikutti kielteisesti niin, että en halua hänen järjestämää apua tai tukea (31)	-.107	.735				.604
Sosiaalityöntekijä oli aidosti kiinnostunut minun käsituksestäni lapseni (tai lasteni) tilanteesta (8)		-.668		.165		.617
Sosiaalityöntekijä ei pystynyt ymmärtämään perheemme tilannetta (15)		.650	-.195			.604
Sosiaalityöntekijä kannusti hyvin minua osallistumaan työskentelyyn (5)		-.534	.265		-.144	.607
Sosiaalityöntekijä ei auttanut mitenkään selvittämään lapseni (tai yhdenkään lapseni) tilannetta (24)	-.266	.523	-.113			.495
Jos olisin sosiaalityöntekijä, työskentelisin asiakkaiden kanssa aivan samalla tavalla (16)	.131	-.349		.446		.627
Sosiaalityöntekijän ei pidä puhua lasten kanssa perheen vaikeista asioista (12)	-.135	.484			-.222	.305
Sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheemme vaikeuksista ja ongelmista (7)		.464	.205	-.118		.255

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla...

	Faktorit					h ²
	1	2	3	4	5	
3. Faktori. Alkuarviointiorientaatio						
Aluksi sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, että hän selvittää perheemme tilannetta ja mahdollista avun tarvetta (1)			.816		.109	.698
Sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, miksi hän selvittää perheemme tilannetta (3)			.764	.142		.646
Alussa sosiaalityöntekijä kertoi hyvin, minkälaisia asioita hän selvittää perheemme tilanteesta (4)			.653	.187		.636
Sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, kauanko perheemme tilanteen selvitys kestää (2)		-.193	.416		-.132	.247
4. Faktori. Voimavaraorientaatio						
Sosiaalityöntekijä selvitti riittävän hyvin, onko meillä läheisiä, jotka voisivat auttaa tai tukea perhettämme (14)			.130	.690		.537
Kävimme sosiaalityöntekijän kanssa hyvää keskustelua vahvuuksistani (13)		-.171	.106	.510	-.115	.536
Sosiaalityöntekijän auttoi minua ymmärtämään oman tilanteeni selvästi aikaisempaa paremmin (17)	.310			.490	-.242	.595
Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt olla kiinnostuneempi perheemme voimavaroista (11)	.124	.316	-.159	-.488		.585
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin omat vahvuuteni (18)	.287			.473	-.305	.616
Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni (tai lasteni) kanssa (9)	.108			-.437		.224
Sosiaalityöntekijä selvitti hyvin, onko minulla ongelmia (10)		-.129	.262	.423		.461
5. Faktori. Lapsitietoisuus						
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, keitä ihmisiä lapseni (tai joku lapsistani) pitää tärkeinä (22)					-.775	.710
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) viettää vapaa-aikaa (21)				.134	-.687	.574
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa, jos hänestä ei huolehdita riittävästi (23)	.302	-.134			-.582	.665
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa esimerkiksi uhkaaminen, lyöminen tai haukkuminen (25)	.468	.110			-.439	.612
Ominaisarvo	11.87	4.20	1.97	1.46	1.20	
Selitysosuus (yht. 62.73%)	35.98	12.72	5.98	4.44	3.62	
KMO						.902
Barlett, p						<.001
Summamuuttujan α	.895	.889	.827	.780	.851	

ULS (Unweighted Least Squares, Oblimin, 15 iterations. h² = kommunaliteetti).

Vastausskaala 1='täysin eri mieltä', ..., 5='täysin samaa mieltä'.

Asiakassuhdeorientaatio-faktorille latautuneet muuttajat kuvaavat vanhemman kokemusta hänen näkemyksensä huomioimisesta, kannustamisesta osallistumaan, kokemusta ymmärretyksi tulemisesta, työntekijän aidosta kiinnostuksesta ja kokemusta autetuksi tulemisesta lapsen tilanteen selvittämiseksi sekä ylipääntensä myönteistä kokemusta tapaamisesta. Asiakassuhdeorientaatiota kuvaavassa summamuuttujassa on mukana myös aika pienen latauksen saanut muuttaja *Jos olisin sosiaalityöntekijä, työskentelisin asiakkaiden kanssa aivan samalla tavalla*. Kyseinen muuttaja otettiin mukaan asiakassuhdeorientaatiota kuvaavaan summamuuttujaan, koska se sisällöllisesti kuvaa asiakassuhdeorientaatiota. Orientaatiolla viitataan tässä yhteydessä asiakkaan kokemukseen työntekijän orientoitumisesta suhteessa asiakkaaseen. Asiakassuhdeorientaatio tarkoittaa tässä summamuuttujassa myönteistä asiakassuhdetta. Hyvä asiakassuhde sisältää tässä työntekijän aidon kiinnostuksen asiakkaan tilanteesta: työntekijä ei asenoidu tuomitsevasti vaan on sensitiivinen asiakkaan kokemuksille ja toiveille sekä osoittaa empatiaa asiakkaan näkökulmia kohtaan. Sosiaalityön kirjallisuudessa asiakassuhde muodostaa sosiaalityön ”sydämen”. Asiakassuhdeorientaation faktorille latautuneista muuttujista rakennettiin summamuuttuja siten, että se kuvaa myönteistä asiakassuhteen muodostumista. Tällöin suurempi arvo kuvaa vahvempaa kokemusta työskentelyn asiakassuhdeorientoituneisuudesta.

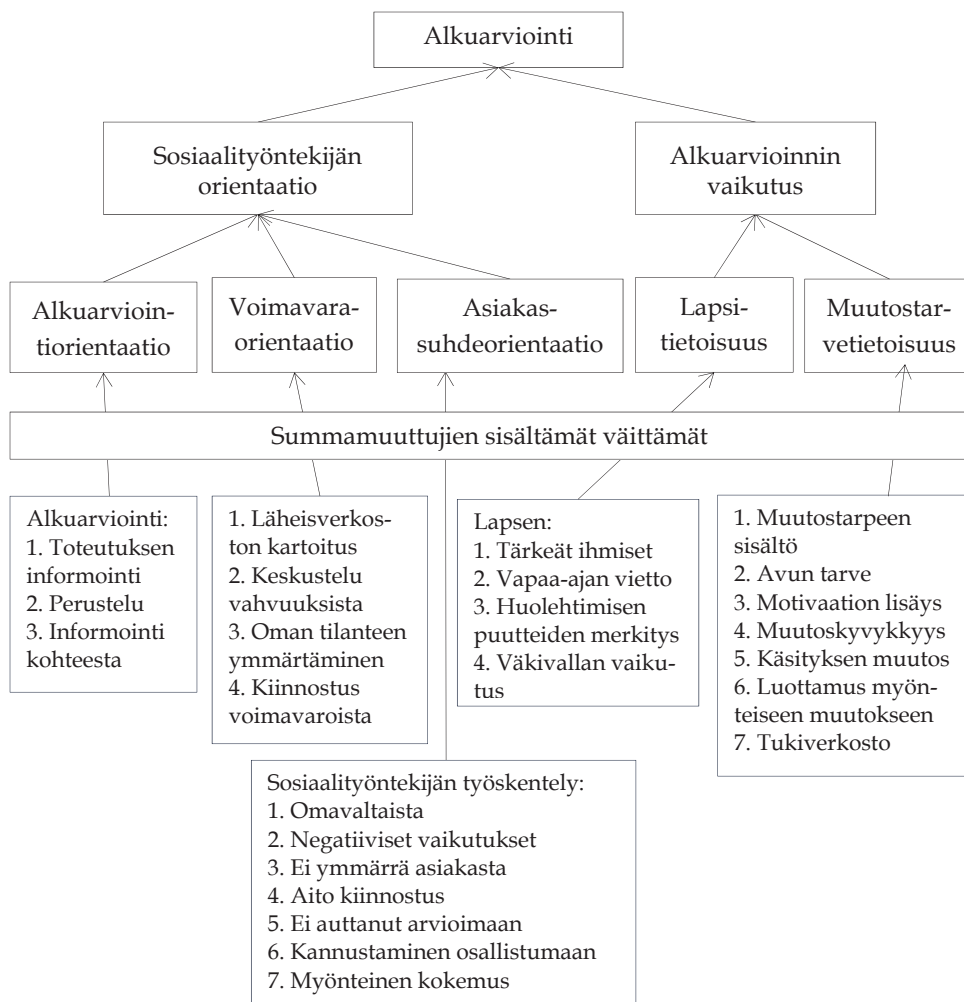
Alkuarviointiorientaation faktorille latautuneet muuttajat kuvaavat alkuarvioinnin tekemisen syiden perustelua asiakkaalle, sosiaalityöntekijän toiminnan tavoitteesta kertomista ja työskentelyn kohteen eksplikoimista eli sen avaamista, miksi ja minkälaisia asioita arvioidaan. Alkuarviointimenetelmiä koskevassa kirjallisuudessa työskentelyn eksplikointi eli työskentelyn kuvaaminen asiakkaalle nähdään erittäin tärkeäksi asiaksi. Alkuarviointiorientaatiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä alkuarvioinnin eksplikoimiseen ja perustelemiseen orientoitunutta työskentelyotetta.

Voimavaraorientaatiota kuvaavalle faktorille latautuneet muuttajat koskevat läheisiltä saatavaa tukea, keskustelua sosiaalityöntekijän kanssa vahvuuksista vanhemman kanssa, vanhemman ymmärryksen lisääntymistä voimavaroista ja sosiaalityöntekijän kiinnostuneisuutta perheen voimavaroista. Voimavaraorientaatiolla tarkoitetaan työskentelyä, jossa paneudutaan asiakkaan voimavaroihin ja vahvuuksiin. Työskentely suuntautuu asiakkaan ja hänen perheensä voimavaroihin, jolloin myös perheelle läheiset henkilöt nähdään voimavaraksi.

Lapsitietoisuutta kuvaavalle faktorille latautuneet väittämät kuvaavat vanhemman tiedon lisääntymistä lapselle tärkeistä ihmisistä, lapsen vapaa-ajan vietosta sekä huolenpidon puutteen, uhkaamisen ja lyömisen vaikutuksista lapseen. Lapsitietoisuudella tarkoitetaan vanhemman kokemusta tietoisuuden lisääntymisestä lasta koskevista asioista siten, että sosiaalityöntekijä on edistänyt tietoisuuden lisääntymistä. Alkuarviointimenetelmiä koskevassa kirjallisuudessa pidetään tärkeänä sitä, että vanhemman tietoisuus lapsen kokemuksista, näkemyksistä ja toiveista lisääntyy. Tietoisuuden lisäämisen kohteena on lapsi, hänen tilanteensa ja kokemuksensa. Tässä yhteydessä voitaisiin puhua myös lapsikeskeisestä tietoisuudesta tarkoittaen sitä, että aikuisten kanssa tehtävässä

työssä on lapsen kokemusten ja näkemysten ymmärtäminen keskeistä. Faktoreiden nimeämisessä pyrittiin kuitenkin pelkistämiseen, ja sen vuoksi faktorit kuvattiin yhden termin avulla.

Yhteistä edellä esitetyille summamuuttujille on, että ne koskevat vanhemman arviota sosiaalityöntekijän toiminnasta alkuarviointityöskentelyssä. Summamuuttujien sisältämät väittämät antavat viitteitä kyseisen ilmiön taustalla olevista mekanismeista. Summamuuttujat ja niiden taustalla olevat muuttujat on koottu seuraavaan kuvioon (KUVIO 12). Ryhmittelin summamuuttujat kuvioon siten, että alkuarviointiorientaatiota, voimavaraorientaatiota ja asiakas-suhdeorientaatiota kuvaavat summamuuttujat muodostavat sosiaalityöntekijän orientaatioita kuvaavan ryhmän. Lapsitietoisuutta ja muutostarvetietoisuutta kuvaavat muuttujat muodostavat alkuarvioinnin vaikutuksia koskevan ryhmän.

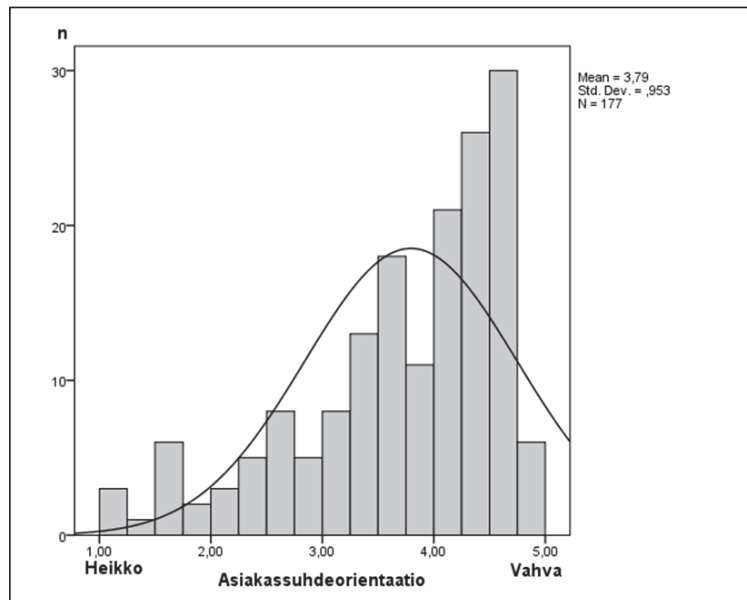

KUVIO 12 Faktorianalyysin avulla muodostetut summamuuttujat kootusti

Sosiaalityöntekijän orientaatioita ja alkuarvioinnin vaikutuksia kuvaavat summamuuttujat menevät osittain päällekkäin. Kuten faktorianalyysin tuloksistaakin on nähtävissä, faktorit eivät ole täysin toisistaan irrallisia asioita, vaan sama muuttuja on voinut latautua useammalle faktorille. Orientaatiolla tarkoitetaan työntekijän suuntautumista hänen työskennellessään asiakkaan kanssa. Sosiaalityön orientaatio kuvaa teoreettista näkemystä koskien työskentelyn ja käytännön toiminnan lähestymistapaa (esim. Trevithick 2005, 36-37; Saleeby 1996, 296). Orientaatiota koskevia summamuuttujia ovat asiakassuhdeorientaatio, alkuarviointiorientaatio ja voimavaraorientaatio. Alkuarvioinnin vaikutuksia kuvaavat lapsitietoisuus ja muutostarvetietoisuus puolestaan koskevat alkuarvioinnin tuloksena tapahtuvaa, asiakkaan kokemaa oman tietoisuuden eli ymmärryksen ja tiedon lisääntymistä.

9.2 Asiakassuhdeorientaatio

Asiakassuhdetta tutkittiin tässä sen suhteen, kuinka asiakassuhdeorientoituneeksi vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän työskentelyn. Asiakassuhdeorientoituminen koostuu useisiin väittämiin annetuista vastauksista, joista edellä muodostettiin summamuuttuja. Asiakassuhdeorientaatio tarkoittaa vanhemman arviota siitä, kokiko hän sosiaalityöntekijän huomioineen hänen näkemyksensä, ymmärtäneen perheen tilanteen ja olleen aidosti kiinnostunut vanhemman käsityksestä lasten tilanteesta sekä kokiko vanhempi sosiaalityöntekijän työskentelyn osallistumisen kannustavaksi ja auttavaksi (KUVIO 13).

KUVIO 13 Asiakassuhdeorientaatio, summamuuttuja (N=177)

Vanhemmat olivat keskimäärin sitä mieltä, että he kokivat sosiaalityöntekijän työskennelleen asiakassuhdeorientoituneesti (keskiarvo 3,79). Kuviossa oleva normaalijakauman käyrä osoittaa, että jakauman olevan silmämääräisesti hieman vinossa vasemmalle. Vastaajista 80 % (n=142) koki työskentelyn ainakin hieman asiakassuhdeorientoituneeksi (vastauksen keskiarvo yli 3). Oheisesta kuvioista on kuitenkin nähtävissä, että vanhempien kokemuksissa oli suuria eroja. Vastauksissa kuitenkin painottuu vanhempien kokemus vahvasta asiakassuhdeorientaatiosta.

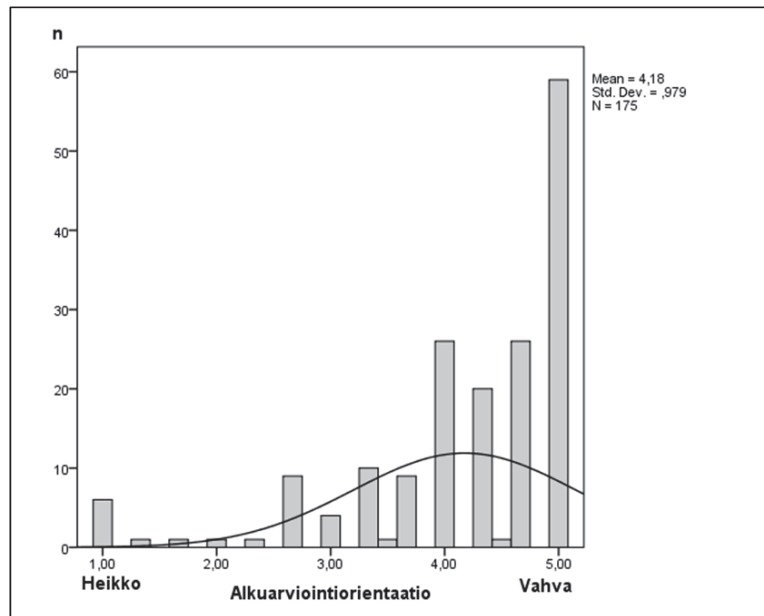
Avokysymyksiin annetuissa asiakassuhdetta koskevista vastauksista vanhemmat kirjoittivat heitä auttaneen eniten se, että sosiaalityöntekijät keskustelivat vanhempien kanssa ja kuuntelivat heitä. Tämä tuli esille 52 vanhemman vastauksissa, esimerkiksi: *"kaikkien osapuolien kuuleminen"* (112), *"kuuntelu ja keskustelu"* (134). Keskusteluun liitettiin joissain vastauksissa myös muita siihen liittyviä tekijöitä, kuten avoimuus: *"keskustelu, avoimuus ja puolueettomuus"* (160), *"avoin keskustelu kanssani perheeni tilanteesta"* (100). Lisäksi vanhemmat toivat esille parhaiten auttaneena asiana sen, että he kokivat tullessaan ymmärretyksi ja kokivat työntekijän uskoneen heitä (n=5): *"Sosiaalityöntekijä on uskonut, ymmärtänyt ja tarjonnut apua"* (11). Kaksi vanhempaa korosti työntekijän luotamusta herättävää toimintaa. Monesti vastauksissa yhdistyivät erilaiset ominaisuudet: *"työntekijä herätti luottamusta ihmisläheisellä ja empaattisella tyyllillään, otti minut vakavasti ja yksilönä"* (19).

Keskustelua kohtaa esitettiin myös kritiikkiä ja vanhempien kohtaamattomuutta (n=24). Joku vanhempi koki, että *"ainoastaan kuunneltiin"* (25) ja asioista ei puhuttu suoraan: *"ei sanota suoraan asioista"* (107). Lisäksi muutamalla vanhemmalla oli kokemusta siitä, ettei heitä uskottu: *"tuli tunne ettei meitä uskottu... pidettiin jotenkin vähä-älyisinä"* (30), eikä otettu vakavasti: *"asioitani ei otettu vakavasti"* (41), *"tuntui, että yrittävät puhua ongelmani pois"* (63). Lisäksi jotkut toivoivat enemmän keskustelua. Yksittäisissä vastauksissa sosiaalityöntekijän toivottiin kyselevän enemmän ja paneutuvan asiakkaan näkemykseen: *"olisi hänen pitänyt kysellä minulta enemmän asioita eikä tehdä omia johtopäätöksiä"* (17). Toinen vanhempi puolestaan koki, että aina esitetään samanlaisia kysymyksiä: *"aina, joka tapaamisessa samat kysymykset"* (77). Vanhemmat toivovat huomion kiinnittämistä keskusteluun ja sen jatkuvuuteen.

9.3 Alkuarviointiorientaatio

Alkuarviointia koskevan työskentelyn suhteen tutkittiin, kertoivatko sosiaalityöntekijät vanhemmille avoimesti ja selkeästi alkuarvioinnin tekemisestä. Alkuarviointiorientaatiota koskeva summamuuttuja kuvaa seuraavia asioita: kertoiko sosiaalityöntekijä selkeästi tekevänsä alkuarviointia ja kertoiko hän miksi tekee alkuarvioinnin ja minkälaisia asioita hän kartoittaa perheen tilanteesta (KUVIO 14). Vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän työskentelyn hyvin alkuarviointiorientoituneeksi (keskiarvo 4,18). Vanhemmista merkittävä osa (86 %, n=152) koki sosiaalityöntekijän ainakin hieman alkuarviointiorientoituneeksi

(vastauksen keskiarvo yli 3). Kokemuksissa oli paljon vaihtelua alkuarviointiorientaatiota koskevien kokemusten suhteen. Jotkut vanhemmat kokivat sen hyvin heikoksi.

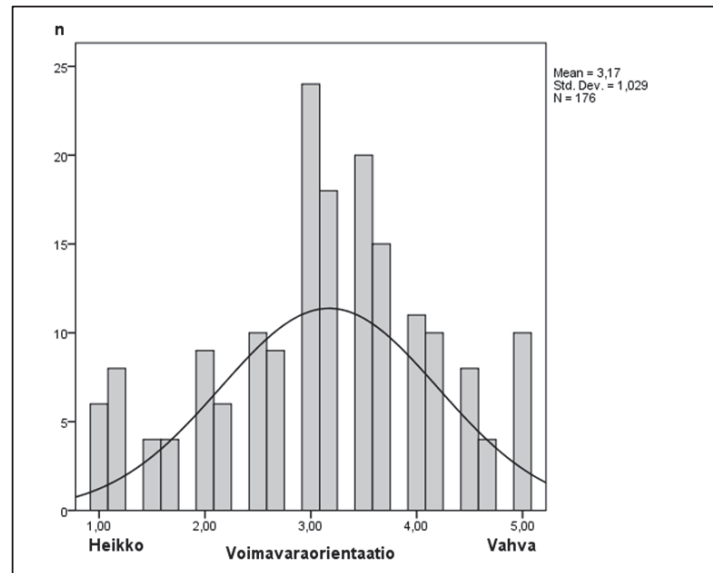
KUVIO 14 Alkuarviointiorientaatio, summamuuttuja (N=175)

Alkuarvioinnin kestoa koskevan tiedon antaminen vanhemmille on myös osa alkuarviointia koskevasta työskentelystä tiedottamista. Alkuarvioinnin kestoa koskeva muuttuja ei latautunut alkuarviointiorientaatiota kuvaavalle faktorille, ja tämän vuoksi sitä koskeva tulos katsotaan erikseen. Vanhemmilta kysyttiin, kokiko hän sosiaalityöntekijän kertoneen selkeästi, kauanko työskentely kestää (kysymys 24.2, liite 4). Vanhemmista 36 % koki, että sosiaalityöntekijä oli kertonut heille, kauanko alkuarviointityöskentely kestää. Alkuarvioinnin keston informointi (2,89) toteutui heikommin kuin edellä tarkasteltu muu alkuarviointityöskentelystä kertominen.

9.4 Voimavaraorientaatio ja ongelmaorientaatio

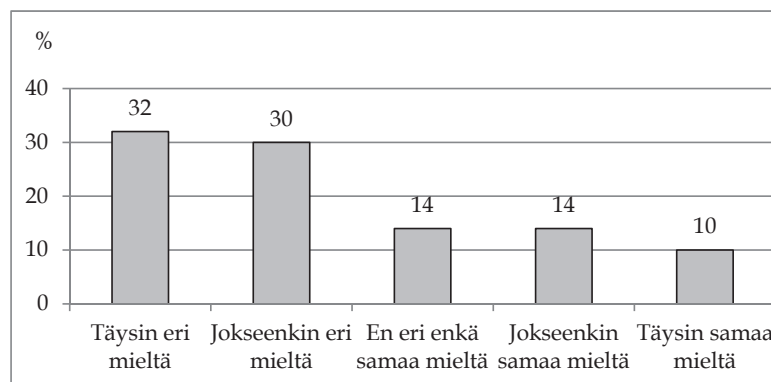
Voimavaraorientaatiota kuvaavalla summamuuttujalla tarkoitetaan vanhemman kokemusta siitä, kokiko hän sosiaalityöntekijän selvittävän läheisiltään saatavan tuen mahdollisuuksia, sosiaalityöntekijän keskustelleen hänen vahvuuksistaan ja olleen kiinnostunut perheellä olevista voimavaroista. Vanhempien kokemukset sosiaalityöntekijän työskentelyn voimavaraorientoituneisuudesta jakautuivat melko tasaisesti (KUVIO 15). Osa vanhemmista koki sosiaalityöntekijän työskennelleen erittäin voimavaraorientoituneesti, osa oli siitä täy-

sin toista mieltä (keskiarvo 3,17). Hieman yli puolet vanhemmista (54,5 %, n=96) koki työskentelyn voimavaraorientoituneeksi (vastauksen arvo yli 3).

KUVIO 15 Voimavaraorientaatio, summamuuttuja (N=176)

Sosiaalityöntekijän työskentelyn keskittymistä asiakkaan ongelmiin tutkittiin yhden väittämän avulla: "sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheemme vaikeuksista ja ongelmista" (KUVIO 16). Vanhemmista yli puolet ei kokenut sosiaalityöntekijän olleen kiinnostunut pelkästään perheen vaikeuksista ja ongelmista (keskiarvo 2,40). Kuitenkin noin neljäsosa vanhemmista koki toisin. Siten aika suuri osa vanhemmista koki sosiaalityöntekijän keskittyneen perheen ongelmien tarkasteluun. Jatkoanalyysissa tästä väittämästä käytetään nimitystä *ongelmaorientaatio*.

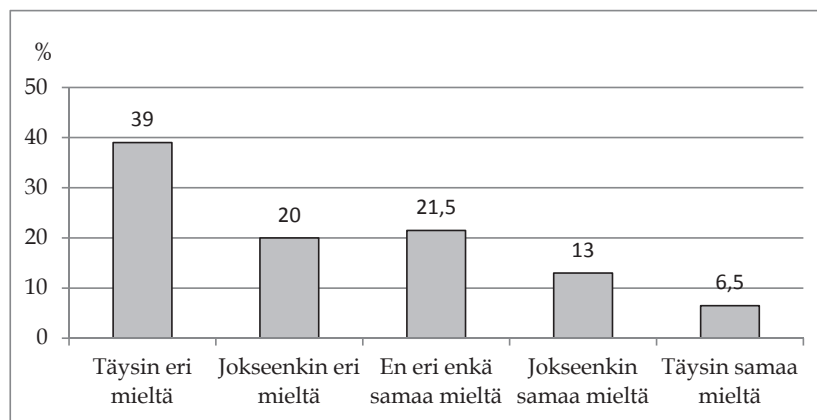

KUVIO 16 Sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheen vaikeuksista ja ongelmista, % (n=177)

Vanhemmilta kysyttiin myös ongelmiin liittyvästä työskentelystä hieman toisella tavalla koskien sosiaalityöntekijän työskentelyn laatua: *Sosiaalityöntekijä selvitti hyvin, onko minulla ongelmia* (kysymys 24.10, liite 2). Vanhemmista 52 % koki sosiaalityöntekijän selvittäneen hyvin hänellä olevia ongelmia (keskiarvo 3,43)⁴⁷. Kuitenkin 22 % vanhemmista koki tilanteen päinvastaiseksi. Tämä väittämä ei ole mukana jatkoanalyysissä, koska väittämä on sisällöltään monimutkainen, kun samanaikaisesti kysytään sosiaalityön laadusta ja ongelmien selvittämisestä.

9.5 Lapsiorientaation toive

Vanhempien suhtautuminen heidän lastensa kanssa tehtävään työskentelyyn on vaihtelevaa. Suhtautumisesta lasten kanssa työskentelyyn kysyttiin yhden väittämän avulla: *sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni (tai lasteni) kanssa* (väittämä 24.9, liite 2). Vanhemmista viidesosa toivoi sosiaalityöntekijän keskustelevan lasten kanssa enemmän (KUVIO 17). Tämä on tärkeä viesti sosiaalityöntekijöille. Useammat vanhemmat eivät kuitenkaan nähneet sitä tarpeellisenä heidän tilanteessaan (keskiarvo 2,28). Jatkoanalyysissä tästä väittämästä käytetään nimitystä *lapsiorientaation toive*.

KUVIO 17 Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni (tai lasteni) kanssa, % (N=177)

Lisäksi vanhemmilta kysyttiin heidän yleistä suhtautumistaan lasten kanssa tapahtuvaan työskentelyyn: *sosiaalityöntekijän ei pidä puhua lasten kanssa perheen vaikeista asioista* (väittämä 24.12, liite 2). Vanhemmista 67 % piti tärkeänä sitä, että sosiaalityöntekijä puhuu lasten kanssa perheen vaikeista asioista (keskiarvo 2,09). Päinvastaista mieltä oli vain 11 % vanhemmista. Vanhemmat yleensä ottaen suhtautuivat lapsen kanssa työskentelyyn myönteisesti, vaikka he eivät

⁴⁷ Vastaukskaala 1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä.

pitäneet tarpeellisena sitä, että sosiaalityöntekijä olisi keskustellut enemmän heidän oman lapsen kanssa. Vanhemman yleistä suhtautumista lapsen kanssa työskentelyyn mittaava muuttuja ei ole mukana jatkoanalyysissä muuttujan yleisluontoisuudesta johtuen.

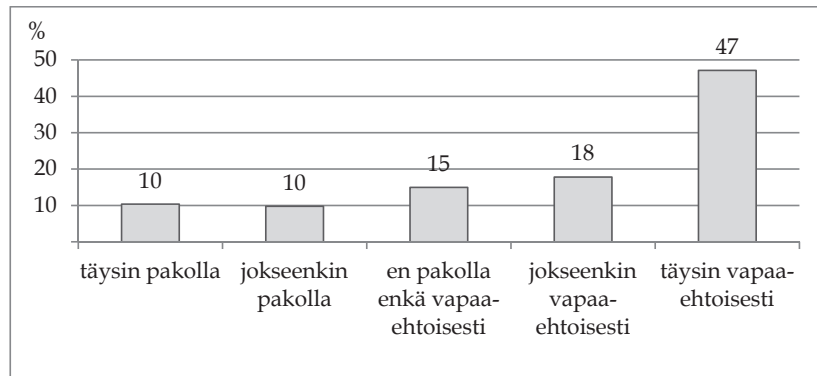
Vanhempien näkemykseen siitä, olisiko heidän tapauksessaan pitänyt keskustella enemmän heidän lapsensa tai lastensa kanssa, voivat vaikuttaa monet tekijät. Mikäli sosiaalityöntekijä oli jo tavannut lapsia, tarve lasten kanssa keskustelemiseen ei ehkä ollut niin suuri, tai päinvastoin kokemuksen pohjalta vanhempi osasi toivoa keskustelua enemmänkin. Lapsen tapaaminen ei kuitenkaan ollut yhteydessä siihen, toivoiko vanhempi lasten tapaamisista enemmän ($p=.622$, t-testi). Vanhempien toive lapsiorientaatiosta oli samansuuruista riippumatta siitä, oliko sosiaalityöntekijä tavannut lapsen kahden kesken vai ei⁴⁸. Sen sijaan vanhemmat suhtautuivat myönteisemmin siihen, että sosiaalityöntekijä yleisesti keskustelee lapsen kanssa perheen vaikeista asioista silloin, kun sosiaalityöntekijä oli tavannut lapsen kahden kesken verrattuna tilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä ei ollut tavannut lasta kahden kesken ($p=.008$, t-testi)⁴⁹. Lasten tapaaminen kahden kesken lisäsi vanhempien myönteistä suhtautumista sosiaalityöntekijän kahdenkeskisiin keskusteluihin lapsen kanssa. Vanhempien kokemukset lapsen kanssa tehtävästä yksilötyöstä ovat myönteisiä.

9.6 Asiakkuus vapaaehtoista vai pakollista

Lastensuojelun asiakkuuden vapaaehtoisuus on suhteellista. Asiakkuus voi olla niin sanotusti vapaaehtoista, mutta asiakkaat voivat kokea siihen liittyvän myös painostusta. Onkin tärkeä tietää, miten vanhemmat itse kokevat tilanteen. Vanhemmista 65 % koki olleensa asiakkaana vapaaehtoisesti (KUVIO 18). Viidesosa vanhemmista koki olevansa asiakkaana pakolla. Vastaukset koskevat alkuarvioinnin jälkeistä tilannetta, koska kysymyksessä pyydettiin arvioimaan vapaaehtoisuuden astetta kyselyyn vastaamisen hetkellä. Mikäli perhe ei ollut enää asiakkaana, vanhempaa pyydettiin arvioimaan tilannetta asiakkaana olon ajalta.

⁴⁸ Vanhempien toive lapsiorientaatiosta: *sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapsen kanssa* oli yhtä suurta riippumatta siitä, oliko sosiaalityöntekijä tavannut lapsen kahden kesken (keskiarvo 2,34, $n=44$) vai ei (2,23, $n=122$). Vastauskaala 1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä.

⁴⁹ Suhtautuminen sosiaalityöntekijän keskusteluun lapsen kanssa perheen vaikeista asioista: *sosiaalityöntekijä ei pidä puhua lasten kanssa perheen vaikeista asioista* silloin, kun sosiaalityöntekijä oli tavannut lapsen kahden kesken (keskiarvo 1,76, $n=45$) verrattuna tilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä ei ollut tavannut lasta (2,20, $n=122$). Vastauskaala 1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä.

KUVIO 18 Vanhemman kokemus asiakkuuden vapaaehtoisuudesta vastaamishetkellä, % (N=174)

Vanhemmat, jotka eivät olleet kyselyyn vastaamisen hetkellä asiakkaina, kokivat asiakkuutensa vapaaehtoisuuden asteen hieman alhaisemmaksi (keskiarvo 3,68, n=103) verrattuna heihin, jotka ilmoituksensa mukaan olivat edelleen asiakkaana (4,10, n=61, $p=.059$, t-testi). Jätin muuttujan pois jatkoanalyysistä, sillä vastauksista ei voinut päätellä, mitä asiakkuuden ajankohtaa ne koskivat.

10 ALKUARVIOINNIN VAIKUTUKSET

Alkuarvioinnin vaikutukset muodostavat arviointitutkimuksellisen viitekehyyksen kolmannen osa-alueen. Tässä luvussa tarkastellaan vaikutuksia koskevia kuvailevia tuloksia. Alkuarvioinnin vaikutuksia on tutkittu suhteellisen vähän. Paljon enemmän sen sijaan on kiinnitetty huomiota asiakkaiden kokemuksiin sosiaalityöntekijän työskentelystä. Eräänä syynä tähän voi olla se, että monissa sosiaalityön prosessia tarkastelevissa oppikirjoissa alkuarviointia ei määritellä interventioksi, vaan interventiota edeltäväksi vaiheeksi (esim. Walker & Beckett 2003, 1; Compton ym. 2005, 194-195). Tällöin alkuarvioinnilla ei ajatella olevan vaikutuksia asiakkaille, vaan vaikutusten ajatellaan syntyvän vasta alkuarvioinnin jälkeisen työskentelyn aikana.

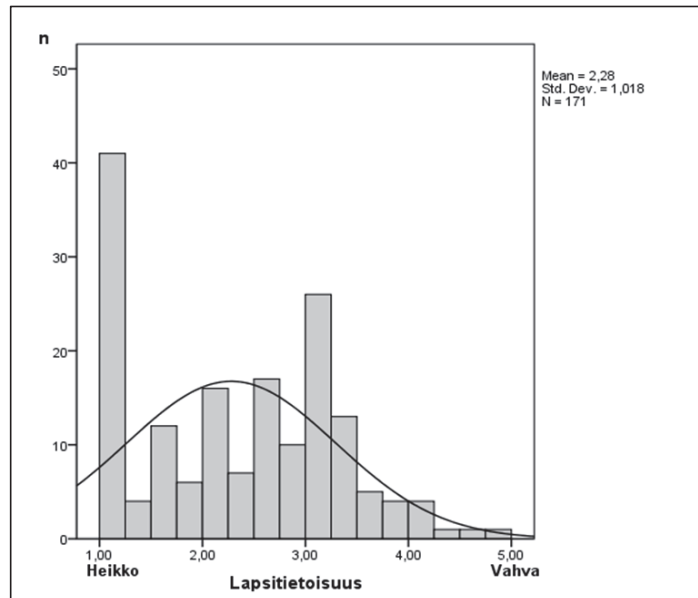
Tässä tutkimuksessa alkuarviointi ymmärretään interventioksi. Oletuksena on, että alkuarviointityöskentely voi muuttaa asiakkaalla olevia tietoja, ajattelua ja ymmärrystä perheen tilanteesta sekä vaikuttaa perheen elämään laajemminkin. Alkuarvioinnin välittöminä vaikutuksina tutkittiin vanhempien tietoisuuden lisääntymistä heillä olevista voimavaroista, muutostarpeista ja lapsen kokemuksista. Alkuarviointi itsessään voi vaikuttaa välittömästi perhelannetta parantavasti. Lisäksi tutkittiin yhteisen näkemyksen saavuttamista perhetilanteesta vanhemman ja työntekijän välillä.

Vanhemmat kertoivat työskentelyn vaikutuksista avoimiin kysymyksiin kirjoittamisissaan vastauksissa, vaikka niistä ei kysytyäkään. Keskeisenä vaikutuksena tuli esille tilanteen selkiytyminen ja tilanteen näkeminen uudessa valossa (n=13). Vanhemmat kokivat esimerkiksi ymmärtävänsä lapsen näkökulman paremmin. Perheen tilanteen paranemista kuvattiin yksittäisissä vastauksissa yleisellä tasolla: *"elämä on paremmalla mallilla"* (146), *"asiakkuus oli juuri sitä, mitä perheemme tarvoitsi"* (149). Kielteisinä kokemuksina vanhemmat toivat useissa vastauksissa (n=15) esille sen, etteivät he olleet saaneet apua. Lisäksi kielteisenä vaikutuksena perheen tilanteeseen todettiin: *"aiheutti perheessä jännitteitä ja stressiä"* (51). Alkuarvioinnin koettiin luoneen kielteistä käsitystä ja epäluottamusta sosiaalityötä kohtaan: *"en voi enää luottaa sosiaalityöhön"* (69), *"meitä kalvaa epäily ja epätoivo, ihmiskuva muuttuu"* (159). Alkuarvioinnilla kuten kaikella lastensuojelutyöllä voi olla myönteisiä ja sosiaalityöhön luottamusta lisääviä seu-

rauksia. On kuitenkin tärkeä aina huomioida se, että vanhemmat voivat kokea työskentelyn myös vahingoittavan perhettä ja vähentävän luottamusta sosiaalityötä kohtaan.

10.1 Lapsitietoisuuden lisääntyminen

Lapsitietoisuuden lisääntymistä mitattiin monella väittämällä, joista muodostettiin summamuuttuja (ks. luku 9.1). Lapsitietoisuudella tarkoitetaan tässä vanhemman kokemusta siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä häntä lisäämään lasta koskevaa tietoa lapsen tärkeänä pitämistä ihmisistä, vapaa-ajanvietosta, lapsen kohdistuvan huolenpidon merkityksestä ja väkivallan vaikutuksista lapseen (KUVIO 19).

KUVIO 19 Lapsitietoisuus, summamuuttuja (N=172)

Vanhempien kokemukset siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä lisäämään lapsitietoisuutta, vaihtelivat kovasti (keskiarvo 2,28). Vain viidennes katsoi lapsitietoisuutensa lisääntyneen (n=32, keskiarvo yli 3). Tätä voi pitää merkittävänä tuloksena siitä näkökulmasta, että vanhemmat kokevat alkuarviointityöskentelyn lisänneen omaa lasta koskevaa tietoa. Toisaalta tulos osoittaa, että niin tapahtuu suhteellisen harvoin.

Vanhemmilla lasta koskevien tietojen lisääntymisestä kertovat myös kaksi muuttujaa⁵⁰, jotka eivät faktorianalyyssissa latautuneet lapsitietoisuudeksi nimeytylle faktorille. Lapsen kokemuksista vanhempiin liittyvistä asioista koki tietonsa lisääntyneen 28 % vanhemmista⁵¹ (37 % eri mieltä, keskiarvo 3,22). Lapselle hyviä asioita koskevan tiedon koki lisääntyneen lähes kolmasosa (31 %) vanhemmista⁵² (eri mieltä 39 %, keskiarvo 2,72). Vanhemmat kokivat tietonsa lisääntyneen lasta koskevista asioista vielä enemmän näiden kahden väittämän suhteen verrattuna yleiseen lapsitietoisuutta koskevaan summamuuttujaan.

Lapsen näkökulmasta tapahtuva ymmärtämisen lisääntyminen tuli esille myös viidessä avoimeen kysymykseen annetussa vastauksessa. Vanhemmat kokivat tarkastelleensa lapsen tilannetta monesta näkökulmasta, saivat vahvistusta näkemyksille lapsen parhaasta, näkivät lapsen tilanteen selkiytyneen ja ymmärtäneensä tilanteen vakavuuden. *"Herätti pohtimaan enemmän lasten asemaa meidän perheessä. Perheen tilanteen vaikutusta lasten tulevaisuuteen. Tajusin tilanteen vakavuuden lasten kannalta. Ehkä herätti koko perheen miettimään ja toimimaan toisin."* (22) Lisäksi muutamassa vastauksessa tuotiin tarkemmin erittelemättä esille se, että he olivat kokeneet ymmärtäneensä lapsen näkökulman paremmin ja perheen tilanteen selkiytyneen työskentelyn johdosta.

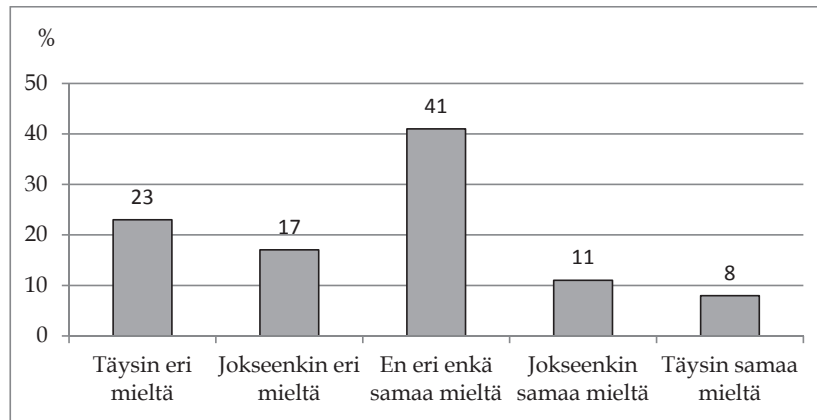
10.2 Voimavaratietoisuuden ja muutostarvetietoisuuden lisääntyminen

Lasta koskevan tiedon lisääntymisen lisäksi toinen vaikutuksia koskeva osa-alue koskee voimavaroja. Vanhemmilta kysyttiin heidän kokemustaan siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä vanhempia tiedostamaan voimavarojaan. Vanhemmista 19 % koki sosiaalityöntekijän auttaneen heitä tiedostamaan vahvuuksiaan eli voimavarojaan paremmin (KUVIO 20). Kuitenkin selvästi suurempi osa vanhemmista ei kokenut voimavarojaan koskevan tietoisuutensa lisääntyneen tai ei ottanut tähän kantaa. Vastaajista siis vain osa koki voimavarojaan koskevan tietoisuutensa lisääntyneen (keskiarvo 2,64). Jatkoanalyyssissa voimavaroja koskevaa tiedon lisääntymistä kuvaavaa muuttujaa kutsutaan *voimavaratietoisuudeksi*.

⁵⁰ Samaa mieltä oleminen sisältää vastaukset *täysin samaa mieltä* ja *jokseenkin samaa mieltä*. Vastaavasti eri mieltä oleminen sisältää vastaukset *täysin eri mieltä* ja *jokseenkin eri mieltä*.

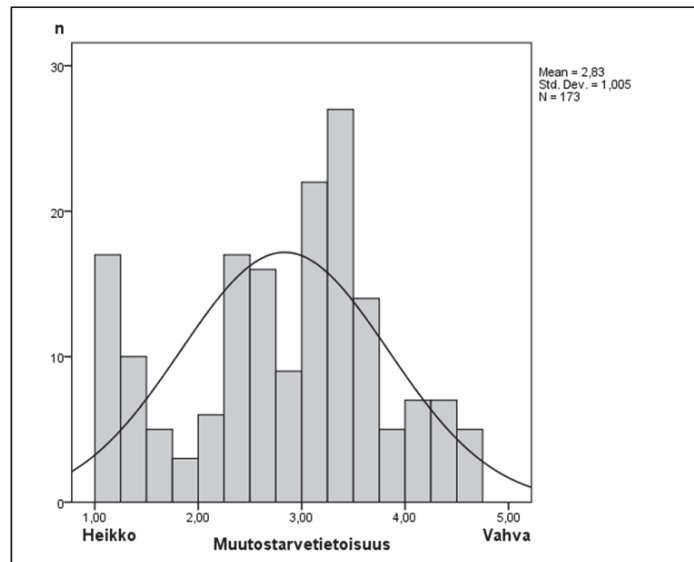
⁵¹ Kysymys 24.20: *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) kokee vanhempiin liittyvät asiat.*

⁵² Kysymys 24.26: *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, mitkä asiat perheessämme ovat hyviä lapselleni (tai jollekin lapsistani).*

KUVIO 20 Sosiaalityöntekijän avulla vanhempi tietää paljon paremmin omat vahvuudet, % (N=177)

Kolmantena vaikutuksia koskevana osa-alueena tutkittiin muutostarpeiden tiedostamista. Kokemusta muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä mitattiin usealla väittämällä, joista muodostettiin summamuuttuja (ks. luku 9.1). Muutostarvetietoisuus kuvaa vanhemman kokemusta siitä, kokiko hän sosiaalityöntekijän auttaneen häntä tiedostamaan, missä asioissa tarvitaan muutoksia, tarvitseeko perhe tukea ja kuka voisi tukea. Lisäksi muutostarvetietoisuus pitää sisällään sen, että vanhempi koki sosiaalityöntekijän lisänneen motivaatiota, kykyä ja luottamusta muutokseen sekä sosiaalityöntekijän vaikuttaneen vanhemman käsitykseen perheen tilanteesta.

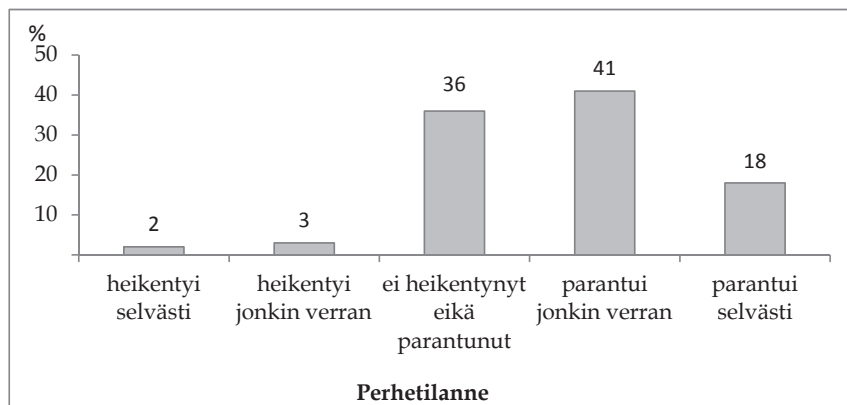

KUVIO 21 Muutostarvetietoisuus, summamuuttuja (N=173)

Vanhempien kokemukset muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä sosiaalityöntekijän avulla vaihtelevat kovasti (KUVIO 21). Osa vanhemmista ei kokenut muutostarvetietoisuutensa lisääntyneen lainkaan ja osa koki sen lisääntyneen erittäin voimakkaasti. Monilla vanhemmilla kokemus muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä tapahtui ainakin jollain tutkitulla osa-alueella (keskiarvo 2,83). Vähän alle puolet (44 %) vanhemmista koki muutostarvetietoisuuden lisääntyneen ainakin hieman (keskiarvo yli 3). Vanhemmat kokivat muutostarvetietoisuutensa lisääntyneen enemmän verrattuna lapsitietoisuuden ja voimavaratietoisuuden lisääntymiseen.

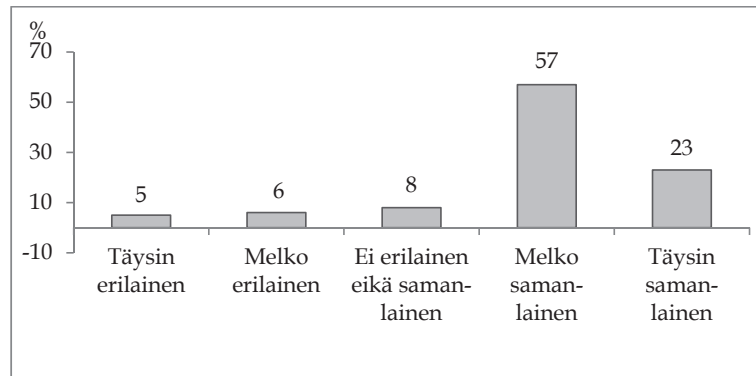
10.3 Vaikutukset perheentilanteeseen ja perhetilannetta koskeva näkemys

Neljäs vaikutuksia koskeva osa-alue koskee perheen tilanteen muuttumista. Vanhemmilta kysyttiin, vaikuttiko alkuarviointi perheentilanteeseen heikentävästi vai parantavasti. Vanhemmista yli puolet koki perhetilanteen parantuneen alkuarviointityöskentelyn myötä (KUVIO 22). Lisäksi reilu kolmasosa vanhemmista koki tilanteen pysyneen ennallaan. Vanhemmista kuitenkin harva kertoi työskentelyllä olleen kielteisiä vaikutuksia perhetilanteeseen (keskiarvo 3,71). Tuloksen perusteella alkuarviointityöskentely vaikutti perhetilanteeseen myönteisesti. Tulos kertoo myös sen, että työskentelyn vaikutukset voidaan kokea myös kielteisinä.

KUVIO 22 Alkuarvioinnin vaikutus perhetilanteeseen, % (N=170)

Viides alkuarvioinnin vaikutuksena tutkittu osa-alue koskee alkuarvioinnin tuloksena muodostunutta kuvaa perhetilanteesta (KUVIO 23). Suurin osa vanhemmista koki heillä ja sosiaalityöntekijöillä olevan vähintäänkin melko samanlainen käsitys perhetilanteesta (keskiarvo 3,87).

KUVIO 23 Perhetilanteesta olevan käsityksen samankaltaisuus vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken, % (N=174)

Yhteisen näkemyksen saavuttamisen suuri osuus kertoo todennäköisesti alkuarviointityön onnistumisesta. Toisaalta yli puolet vanhemmista koki perhetilannetta koskevan näkemyksen olevan vain melko samanlainen. Vanhempien vastaukset kuvaavat yksinomaan heidän näkemystään, eikä ole tietoa, miten sosiaalityöntekijä näkisi saman tilanteen.

10.4 Asiakkuuden jatkuminen

Vaikutusten tarkastelun yhteydessä katsotaan myös sitä, kuinka moni vanhempi kertoi perheensä olevan kyselyyn vastaamisen hetkellä asiakkaana lastensuojelutyössä. Vanhemmista 59 % mukaan perhe ei ole enää asiakkaana ja 35 % kertoi olevansa asiakkaana. Vastausten perusteella selvästi alle puolet alkuarvioinneista johti asiakkuuteen. Lisäksi 6 % vanhemmista ei tiennyt, onko heidän perheensä lastensuojelun asiakkaana vai ei. Lastensuojelutyön asiakkuus ei ole riittävän selvää kaikissa tapauksissa. Asiakkaiden jännittäminen voi vaikuttaa asioiden muistamiseen ja sen vuoksi kertomisen selkeyteen on tärkeä kiinnittää huomiota ja antaa tärkeät tiedot myös kirjallisesti. Lastensuojelulaki myös edellyttää asiakkuuden jatkumisen kertomista alkuarvioinnin päätteeksi niin vanhemmille kuin lapsille. Nykyään asiakkaiden määrittely lastensuojelun asiakkaiksi heidän itsensä siitä tietämättä ei pitäisi olla enää niin helposti mahdollista kuin on ollut aikaisemmin (Kivinen 1994, 132).

Asiakkuuden jatkumisesta alkuarvioinnin jälkeen ei sinänsä voi päätellä alkuarvioinnin onnistumista tai epäonnistumista. Asiakkuuden jatkuminen kertoo onnistuneesta alkuarvioinnista, jos asiakkuus jatkuu perheillä, joilla siihen on tarve. Vastaavasti asiakkuus ei jatku heillä, joilla siihen ei ole tarvetta. Epäonnistuminen voi myös tapahtua kahdella tavalla. Alkuarviointi on epäonnistunut, jos asiakkuus ei jatku, vaikka siihen on tarve tai asiakkuus jatkuu, vaikka siihen ei ole tarvetta.

11 ALKUARVIOINNIN, KONTEKSTITEKIJÖIDEN JA ALKUARVIOINNIN VAIKUTUSTEN VÄLISET YHTEYDET

Seuraavaksi analysoidaan alkuarvioinnin vaikutuksiin yhteydessä olevia tekijöitä. Tavoitteena on vastata realistisen arviointitutkimuksen peruskysymykseen eli siihen, mikä alkuarviointi-interventiossa toimii, kenelle ja missä kontekstissa. Tarkastelun kohteena on, mitkä alkuarviointiin ja sosiaalityöntekijän orientaatioon liittyvät tekijät ovat oleellisimpia myönteisten vaikutusten toteutumisen kannalta. Lisäksi voidaan verrata sitä, ovatko keskeiset tekijät samoja kaikkien vaikutusten saavuttamisessa vai onko niissä eroja. Katsotaan myös, vaikuttavatko alkuarvioinnin lisäksi muut asiakkaaseen ja kaupunkiin eli kontekstiin liittyvät tekijät vaikutusten saavuttamiseen.

Aineiston analyysi etenee siten, että ensin katsotaan lastensuojelun alkuarvioinnin selittävien tekijöiden ja vaikutusten väliset korrelaatiot. Sen jälkeen analyysia jatketaan tekemällä hierarkkisia regressioanalyyseja. Näihin analyysihin valitaan sellaiset muuttujat, joilla on vähintään 0.1 korrelaatio alkuarvioinnin vaikutusta kuvaavan muuttujan kanssa. Hierarkkiset regressioanalyysit tehdään viidelle alkuarvioinnin vaikutukselle, joita ovat lapsitietoisuuden, voimavaratietoisuuden ja muutostarvetietoisuuden lisääntyminen, perhetilanteen muuttuminen paremmaksi sekä perhetilannetta koskevan näkemyksen samanlaisuus vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken.

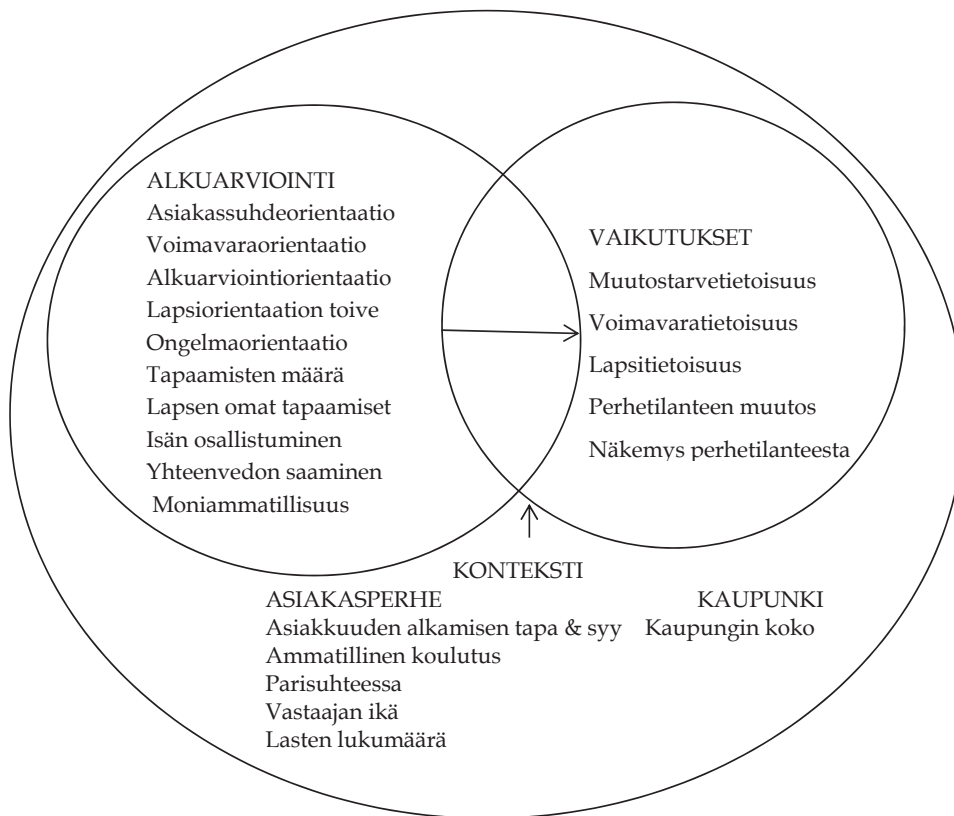
Alkuarvioinnin vaikutuksia selittävät tekijät muodostavat kaksi muuttujarypystä (TAULUKKO 20). Ensimmäisessä muuttujaryppäessä korreloivat alkuarvioinnin toteuttamista kuvaavat muuttujat keskenään (esim. tapaamisten lukumäärä, lapsen omat tapaamiset, työvälineiden käyttäminen ja yhteenvedon antaminen). Toisessa muuttujaryppäessä korreloivat sosiaalityöntekijän työorientaatiota kuvaavat muuttujat keskenään (esim. asiakassuhdeorientaatio, alkuarviointiorientaatio, voimavaraorientaatio, ongelmaorientaatio ja lapsiorientaation toive). Lisäksi alkuarvioinnin vaikutuksia koskevat muuttujat korreloivat selkeästi keskenään.

TAULUKKO 20 Alkuarvioinnin vaikutusten ja niitä selittävien tekijöiden väliset korrelaatiot

SELITTÄVÄT TEKIJÄT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
1 Lupaamisten lkm	1																							
2 Lapsi tavattu yksin ¹	,417***	1																						
3 Isä osallistunut ¹	,082	,070	1																					
4 työvälit ¹	,470***	,392***	,019	1																				
5 Yhteenveto annettu ¹	,058	,200**	,206**	,065	1																			
6 Moniammatillinen ¹	,322***	,040	-1,61*	-0,56	-0,96	1																		
7 Asiakassuhdeorientaatio ²	-0,93	,111	,107	-0,09	,242*	-0,69	1																	
8 Alkuarviointioorientaatio ²	-1,06	-0,07	,156*	,029	,145°	-2,19*	,431***	1																
9 Voimavaraorientaatio ²	-0,41	,077	,094	,140°	,258**	-1,39°	,652***	,516***	1															
10 Ongelmaorientaatio ²	-0,23	-0,97	-0,15	-0,09	-0,91	-0,31	-3,81***	-0,05	-2,59**	1														
11 Lapsioientaation toive ³	,207**	,039	-0,58	,084	-1,06	,130	-3,17***	-2,15**	-3,52***	,188*	1													
12 Kunnan koko: pieni-iso	-0,69	-0,41	-1,27°	-1,83*	-0,56	,086	-1,04	,047	-0,68	,101	,151*	1												
13 Alkuarviointikoulutus ¹	-2,58**	-1,18	,017	-0,09	-1,30°	-0,30	,004	,005	,096	-0,37	-1,83*	-0,91	1											
14 Asiakkuuden alkamisen tapa: asiakas-ilmoitus	-1,25	,019	,250**	-0,44	,197**	-0,97	-0,92	,080	,002	,024	,003	-1,02	,078	1										
15 Alkamisen syy: lapsi-vanhempi	-0,56	-1,86*	-0,58	,043	-0,86	-0,88	-1,18	,098	,095	,184*	-1,08	,058	,125	,082	1									
16 Ammatillinen koulutus ¹	-1,32°	-0,46	,139°	-0,67	-0,46	-0,24	,006	-0,26	-0,41	-0,95	,007	,133°	,119	,125°	-0,63	1								
17 Parisuhde ¹	-1,18	-0,19	,336***	-0,72	,133°	-1,67*	,025	,008	-0,13	,039	-0,46	-1,64*	,069	,137°	-1,03	,028	1							
18 Vastaajan ikä	-0,50	,118	,082	-1,35°	,026	,073	,182*	-1,22	,014	-1,70*	,100	-0,32	-0,43	-0,43	-3,02***	,212**	,072	1						
19 Lasten lkm	-0,50	,016	-1,56*	,082	-0,91	-1,00	-1,32°	-0,41	-0,62	,172*	,043	,046	-1,08	-2,06*	-1,30	,165*	,089	-1,11	1					
SELITTÄVÄT ALKUARVIOINNIN VAIKUTUKSET																								
20 Muutosarvetoisuus ²	,072	,104	,077	,086	,317***	-0,53	,470***	,316***	,504***	-0,95	-0,74	,033	,013	,048	,091	-0,44	-0,70	-0,18	-1,11	1				
21 Lapsitietoisuus ²	,009	,178*	,062	,054	,165*	-1,11	,375***	,274***	,435***	-0,42	,032	,075	,003	,014	,067	-0,77	,101	,039	-1,31	,689***	1			
22 Voimavaratietoisuus ²	-0,91	,129°	,073	-0,03	,270***	-0,81	,503***	,252***	,632***	-1,80*	-1,32°	-0,35	-0,20	,007	,006	-0,05	-0,38	,109	,001	,575***	,565***	1		
23 Perhetilanteen muutokset ⁴	,150°	,047	,012	,093	,224**	,073	,547***	,421***	-1,31°	-1,74*	-0,78	-0,42	-2,25**	-0,55	-1,17	-0,42	,027	-0,76	,561***	,372***	,372***	1		
24 Näkemys perhetilanteesta ⁵	-0,40	,115	,268***	,032	,232*	-1,09	,723***	,311***	,447***	-3,59***	-2,74**	-1,21	-0,16	,001	-1,87*	,109	,025	,095	-1,160	,352***	,206**	,361***	,484***	

Pearson *** p < 0,001, ** p < 0,05, * p < 0,10. Yläindeksit: 1 ei=1, kyllä=2; 2 1=heikko, ..., 5=vahva; 3 1=täysin eri mieltä, ..., 5= täysin samaa mieltä; 4 1=heikentyi selvästi, ..., 5=parantui selvästi; 5 1=täysin erilainen, ..., 5= täysin samanlainen

Mitkä selittävästä tekijöistä korrelaatioiden perusteella edistävät alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista? Keskeisimmiksi alkuarvioinnin vaikutuksiin yhteydessä oleviksi tekijöiksi nousevat vanhemman kokemus sosiaalityöntekijän työorientaatiosta (TAULUKKO 20). Vanhemman kokiessa sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientoituneeksi, alkuarviointi-orientoituneeksi ja voimavaraorientoituneeksi, koki hän silloin todennäköisimmin alkuarvioinnin lisänsä alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista. Asiakassuhdeorientaatio ja voimavaraorientaatio korreloivat voimakkaimmin kaikkien alkuarvioinnin vaikutuksia kuvaavien muuttujien kanssa. Alkuarvioinnin toteutukseen liittyvät tekijät olivat yhteydessä erilaisten alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen. Alkuarviointia koskevan yhteenvedon saaminen oli selkeimmin yhteydessä kaikkien vaikutusten saavuttamiseen. Vanhemman kontekstia kuvaavista muuttujista osa ovat yhteydessä vaikutuksiin. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi asiakkuuden alkaminen asiakkaan yhteydenotosta, asiakkuuden alkamisen liittyminen vanhemman vaikeuksiin ja lasten lukumäärä.

KUVIO 24 Korrelaatioiden pohjalta jatkoanalyysiin tulevat muuttujat

Korrelaatiokertoimien pohjalta valitut hierarkkisiin regressioanalyysiin mukaan tulevat muuttujat on sijoitettu realistisen arviointitutkimuksen ja ohjelmateorian pohjalta muodostettuun arviointitutkimukselliseen viitekehykseen

(KUVIO 24). Hierarkkiset regressioanalyysit tehdään erikseen kullekin alkuarvioinnin vaikutusmuuttujalle.

11.1 Lapsitietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät

Lapsitietoisuuden lisääntymisellä tarkoitetaan vanhemman kokemusta siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä häntä lisäämään lasta koskevaa tietoa, esimerkiksi tietoa lapsen tärkeänä pitämistä ihmisistä, vapaa-ajanvietosta ja lapseen kohdistuvan huolenpidon merkityksestä lapselle. Lapsitietoisuuden lisääntymistä mitattiin usealla muuttujalla, joista muodostettiin summamuuttuja (luku 9.1). Vanhemmat eivät keskimäärin kokeneet lapsitietoisuuden lisääntymistä erityisen vahvaksi (keskiarvo 2,44). Hierarkkisessa regressioanalyysissä muodostettujen mallien selitysasteet vaihtelevat 20,5–23,1 %:n välillä.

TAULUKKO 21 Vanhemman lapsitietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)

	r	r ²	Mallit 1		Malli 2		Malli 3	
			β	ΔR ²	β	ΔR ²	β	ΔR ²
Askel 1 sosiaalityöntekijän orientaatio								
Asiakassuhdeorientaatio ¹	.38	.14	.150	.013	.135	.009	.129	.009
Alkuarviointiorientaatio ¹	.27	.08	.048	.002	.070	.003	.073	.003
Voimavaraorientaatio ¹	.44	.19	.312**	.049**	.270*	.034*	.273*	.035*
R²				.205				
Askel 2 alkuarvioinnin toteutus								
Lapsi tavattu yksin ²	.18	.03			.111	.011	.124	.014
Yhteenveto annettu ²	.17	.03			.009	.000	-.014	.000
Moniammatillinen	-.11	.01			-.052	.003	-.033	.001
R²						.208		
Askel 3 konteksti								
Lasten määrä ³	-.13	.02					-.095	.008
Parisuhteessa ⁴	.10	.01					.144 ^o	.019 ^o
R²								.231

r= korrelaatiokerroin, r²= muuttujan selitysaste, β= standardoitu beta-kerroin, ΔR²=selitysasten muutos kun yksittäinen muuttuja lisätään malliin, *** p < 0.001, ** p ≤ 0.01, *p ≤ 0.05, ^op ≤ 0.10, R²= mallin selitysaste
¹ skaalaa: 1=heikko, 5=vahva. ² vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä. ³ Alle 18 -vuotiaat kotona ja kodin ulkopuolella asuvat lapset yhteensä. ⁴ vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä.

Vanhemmat kokivat lapsitietoisuuden lisääntyneen parhaiten silloin, kun he kokivat sosiaalityöntekijän työskennelleen heidän kanssaan voimavaraorientoituneesti (TAULUKKO 21). Lisäksi lasta koskevan tiedon lisääntymistä edesauttaa hyvän asiakassuhteen muodostaminen. Tämä tulee esille siten, että voimavaraorientaatio -muuttujan ollessa pois mallista asiakassuhdeorientaatio on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lapsitietoisuuden lisääntymiseen⁵³. Lapsen

⁵³ Malli 3: *Asiakassuhdeorientaatio* on yhteydessä lapsitietoisuuden lisääntymiseen. Tämä yhteys ei kuitenkaan näy mallissa johtuen asiakassuhdeorientaation ja voimavaraorientaation välisestä voimakkaasta korrelaatiosta. Asiakassuhdeorientaation yhteys

tapaaminen yksin, yhteenvedon antaminen ja moniammatillinen työskentely eivät sen sijaan osoittautuneet merkittäviksi tekijöiksi lasta koskevan tiedon lisääntymiselle vanhemmalla. Tulokset osoittavat, että vanhemman lapsitietoisuuden lisäämiseksi sosiaalityöntekijän on tärkeä tarkastella perheen voimavaroja ja muodostaa vanhemman kanssa hyvä asiakassuhde.

11.2 Voimavaratietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät

Voimavaratietoisuutta mitattiin väittämällä: *Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin omat vahvuuteni* (kysymys 24.18). Vanhemmat eivät keskimäärin kokeneet vahvuuksiaan koskevan tiedon lisääntyneen kovinkaan voimakkaasti (keskiarvo 2,64). Hierarkkisessa regressioanalyysissä muodostettujen mallien selitysasteet vaihtelevat 43,1–43,8 %:n välillä.

TAULUKKO 22 Vanhemman voimavaratietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)

	r	r ²	Mallit 1		Malli 2		Malli 3	
			β	ΔR ²	β	ΔR ²	β	ΔR ²
Askel 1 sosiaalityöntekijän orientaatio								
Asiakassuhdeorientaatio ¹	.50	.25	.192*	.019*	.172*	.015*	.157°	.011°
Alkuarviointiorientaatio ¹	.25	.06	-.124°	.010	-.096	.006	-.086	.005
Voimavaraorientaatio ¹	.63	.40	.616***	.186***	.592***	.165***	.595***	.167***
Ongelmaorientaatio ¹	-.18	.03	.029	.001	.054	.002	.059	.003
Lapsiorientaation toive ¹	-.13	.02	.120°	.012°	.156*	.021*	.147*	.018*
R²				.431				
Askel 2 alkuarvioinnin toteutus								
Lapsi tavattu yksin ²	.13	.02			.038	.001	.035	.001
Yhteenveto ²	.27	.07			.121°	.013°	.122°	.013°
R²						.436		
Askel 3 konteksti								
Vastaajan ikä	.11	.01					.050	.002
R²								.438

r= korrelaatiokerroin, r²= muuttujan selitysaste, β= standardoitu beta-kerroin, ΔR²=selitysasten muutos kun yksittäinen muuttuja lisätään malliin, *** p < 0.001, ** p ≤ 0.01, *p ≤ 0.05, °p ≤ 0.10, R²=mallin selitysaste
¹ skaalaa: 1=heikko, 5=vahva ² vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä.

Vanhemmat kokivat voimavaratietoisuutensa lisääntyneen eniten silloin, kun he kokivat sosiaalityöntekijän työskennelleen voimavaraorientoituneesti (TAULUKKO 22). Voimavaraorientaation beta-kerroin on korkea. Tämä voi johtaa sen pohtimiseen, mittaavatko voimavaraorientaatio ja voimavaratietoisuus samaa asiaa. Voimavaroja tarkasteleva työskentely ja tiedon lisääntyminen

lapsitietoisuuden lisääntymiselle tulee esille, kun mallista otetaan pois voimavaraorientaatiota koskeva muuttuja. Voimavaraorientaatiota koskevan muuttujan ollessa pois mallista on asiakassuhde yhteydessä lapsitietoisuuden lisääntymiseen (β=.274, p=.003). Yhteys ei näy silloin, kun voimavaraorientaatiota kuvaava muuttuja on mallissa (β=.129, p=.226).

voimavaroista ovat kuitenkin eri asioita, vaikka ovat toisaalta hyvin kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Voimavaraorientaatio kuvaa voimavaroja tarkastelevaa työskentelyä asiakkaan näkökulmasta. Voimavaratietoisuus puolestaan kuvaa asiakkaan lisääntyntä tietämystä voimavaroistaan, mikä todennäköisesti on seurausta voimavaraorientoituneesta työskentelestä. Lisäksi vanhempi koki voimavarojaan koskevan tietoisuutensa lisääntyneen paremmin silloin, kun hän toivoi sosiaalityöntekijän työskentelevän lapsen kanssa enemmän kuin oli työskennellyt. Tätä voisi tulkita niin, että kyseiset vanhemmat ovat avoimia lapsen tapaamisen suhteen ja toivovat lapsen kanssa työskentelyä. Lisäksi tulos voi kertoa siitä, että vanhempi piti lapsen kanssa tapahtunutta työskentelyä riittämättömänä. Lapsen yksilöllisillä tapaamisilla sen sijaan ei ole vaikutusyhteyttä. Näiden lisäksi beta-kertoimien muutoksista⁵⁴ nähdään, että hyvä asiakassuhde ja yhteenvedon saaminen olivat myös yhteydessä siihen, että vanhempi koki voimavaratietoisuutensa lisääntyneen. Tämä tulos tuli esille, kun voimavaratietoisuus oli pois mallista.

Vanhemman voimavaroja koskevan tietoisuuden lisäämiseksi on sosiaalityöntekijän tärkeä tarkastella perheen voimavaroja ja muodostaa myönteinen asiakassuhde. Voimavaroja koskevan tietoisuuden lisääntymiseen liittyy myös vanhemman toive lapsen tapaamisista. Sosiaalityöntekijöiden olisi tärkeä tavata lapsia enemmän. Lapsen tapaamista koskevan toiveen voi ajatella kuvaavan asiakkaan halukkuutta asian tarkasteluun monista näkökulmista. Lisäksi sosiaalityöntekijän antama perhetilannetta koskeva näkemys yhteenvedon muodossa auttaa voimavarojen tiedostamisessa. Alkuarviointimenetelmissä yhteenvedo sisältää voimavarojen tarkastelun, joka mahdollisesti selittää yhteenvedon saamisen merkitystä.

11.3 Muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät

Muutostarvetietoisuutta mitattiin useiden väittämien avulla, joista muodostettiin summamuuttuja (luku 9.1). Muutostarvetietoisuudella tarkoitetaan vanhemman kokemusta siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä häntä tiedostamaan, missä asioissa tarvitaan muutoksia, tarvitseeko hän tukea ja kuka voisi tukea. Vanhemmat eivät keskimäärin kokeneet muutostarvetietoisuutensa lisääntyneen (keskiarvo 2,83). Hierarkkisessa regressioanalyysissä muodostettujen mallien selitysasteet vaihtelevat 30–31,7 %:n välillä.

⁵⁴ Malli 3: *Asiakassuhdeorientaatio* on yhteydessä voimavaratietoisuuden lisääntymiseen ($\beta = .427$, $p < .001$) silloin, kun voimavaraorientaatio on pois mallista. Asiakassuhdeorientaation ja voimavaraorientaation välisestä korrelaatiosta johtuen asiakassuhdeorientaation yhteys voimavaratietoisuuteen ei ole tilastollisesti merkitsevä ($\beta = .157$, $p = .077$), jos voimavaraorientaatio on mukana mallissa. Vastaavasti *yhteenvedon saaminen* on yhteydessä voimavaratietoisuuden lisääntymiseen ($\beta = .162$, $p = .026$), jos voimavaraorientaatio ei ole mukana mallissa. Tämä yhteys ei tule esille ($\beta = .122$, $p = .057$), jos voimavaraorientaatio on mukana mallissa. Tässäkin on taustalla yhteenvedon saamista ja voimavaraorientaatiota kuvaavien muuttujien välinen korrelaatio.

TAULUKKO 23 Vanhemman muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)

	r	r ²	Mallit 1		Malli 2		Malli 3	
			β	ΔR ²	β	ΔR ²	β	ΔR ²
Askel 1 sosiaalityöntekijän orientaatio								
Asiakassuhdeorientaatio ¹	.47	.22	.274**	.042**	.263**	.038**	.260**	.036**
Alkuarviointiorientaatio ¹	.32	.10	.041	.001	.047	.002	.056	.002
Voimavaraorientaatio ¹	.50	.25	.304**	.047**	.248**	.030**	.242*	.028*
R²				.300				
Askel 2 alkuarvioinnin toteutus								
Lapsi tavattu yksin ²	.10	.01			.005	.000	.007	.000
Yhteenvedo annettu ²	.32	.10			.163*	.024*	.161*	.023*
R²						.316		
Askel 3 konteksti								
Lasten määrä	-.11	.01					-.019	.000
R²								.317

r= korrelaatiokerroin, r²= muuttujan selitysaste, β= standardoitu beta-kerroin, ΔR²=selitysasten muutos kun yksittäinen muuttuja lisätään malliin, *** p < 0.001, ** p ≤ 0.01, *p ≤ 0.05, °p ≤ 0.10, R²= mallin selitysaste¹ skaalaa: 1=heikko, 5=vahva. ² vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä.

Tuloksista nähdään, että vanhemmat arvioivat muutostarvetietoisuuden lisääntyneen parhaiten, jos kokivat sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientoituneeksi ja voimavaraorientoituneeksi sekä saivat yhteenvedon alkuarvioinnin lopuksi. Asiakassuhdeorientaation, voimavaraorientaation ja yhteenvedon antamisen yhteydet muutostarvetietoisuuteen pysyvät kaikissa malleissa. Lisäksi yksittäisten muuttujien lisääminen malleihin ei vaikuta muiden muuttujien yhteyksiin muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen.

Tulosten perusteella todetaan, että sosiaalityöntekijän on tärkeä panostaa hyvään asiakassuhteeseen, asiakkaan voimavarojen tarkasteluun ja antaa yhteenvedo alkuarviointityöskentelystä. Tämä lisää vanhemman kokemusta muutostarpeita koskevan tietoisuutensa lisääntymisestä.

11.4 Perhetilanteen muuttumiseen vaikuttavat tekijät

Perhetilanteen muuttumisesta sosiaalityöntekijän tekemän alkuarviointityöskentelyn seurauksena kysyttiin vanhemmalta yhdellä kysymyksellä: *Vaikuttiko sosiaalityöntekijän selvitystyö perheesi tilanteen heikentymiseen tai paranemiseen?* (kysymys 25) Vanhemmat kokivat keskimäärin perhetilanteensa parantuneen alkuarviointityöskentelyn seurauksena (keskiarvo 3,71). Hierarkkisessa regressioanalyysissä muodostettujen mallien selitysasteet vaihtelivat 29,9–37,3 %:n välillä.

TAULUKKO 24 Perhetilanteen muutokseen paremmaksi vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)

	r	r ²	Mallit 1		Malli 2		Malli 3	
			β	ΔR ²	β	ΔR ²	β	ΔR ²
Askel 1 sosiaalityöntekijän orientaatio								
Asiakassuhdeorientaatio ¹	.55	.30	.491***	.119***	.506***	.126***	.471***	.106***
Alkuarviointiorientaatio ¹	.28	.08	.016	.000	.026	.000	.030	.001
Voimavaraorientaatio ¹	.42	.18	.128	.008	.102	.005	.114	.006
Ongelmaorientaatio ¹	-.13	.02	.099	.008	.108	.009	.097	.007
Lapsiorientaation toive ¹	-.17	.03	.036	.001	-.003	.000	.004	.000
R ²				.299				
Askel 2 alkuarvioinnin toteutus								
Tapaamisten määrä	.15	.02			.217**	.044**	.177*	.028*
Yhteenvedo ²	.22	.05			.033	.001	.075	.005
R ²						.347		
Ryhmä 3 konteksti								
Asiakkuuden alkamisen tapa ³	-.23	.05					-.147*	.019*
Ammatillinen koulutus ⁴	-.12	.01					-.081	.006
R ²								.373

r= korrelaatiokerroin, r²= muuttujan selitysaste, β= standardoitu beta-kerroin, ΔR²=selitysasten muutos kun yksittäinen muuttuja lisätään malliin, *** p < 0.001, ** p ≤ 0.01, *p ≤ 0.05, °p ≤ 0.10, R²=mallin selitysaste
¹ skaalaa: 1=heikko, 5=vahva. ² vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä. ³ vastausvaihtoehdot: 1=asiakas tai muu luvalla, 2=lastensuojeluilmoitus. ⁴ vastausvaihtoehdot: 1= ei ammatillista koulutusta tai ammattikoulu, 2=opistoaste tai ylempi tutkinto.

Työskentely auttoi vanhempia parhaiten silloin, kun he kokivat sosiaalityöntekijän työskentelyn asiakassuhdeorientoituneeksi, tapaamisia oli alkuarvioinnin aikana useita ja asiakkuus oli alkanut asiakkaiden omasta aloitteesta. Muutoksen aikaansaamista edisti kokemus hyvästä asiakassuhteesta ja siitä, että tapaamisia on riittävästi. Asiakkuuden alkaessa asiakkaiden oman aloitteen kautta, kokivat vanhemmat tilanteen parantuneen enemmän. Mikäli sosiaalityöntekijän työskentely koettiin voimavaraorientoituneeksi, lisäsi se kokemusta perhetilanteen muuttumisesta paremmaksi. Asiakassuhdeorientaation ja voimavaraorientaation keskinäinen korrelaatio aiheutti sen, että voimavaraorientaation merkitys ei näy mallissa⁵⁵.

Tulosten perusteella todetaan, että perhetilanteen muutos paremmaksi edellyttää hyvää asiakassuhdetta luovaa ja voimavarojen tarkasteluun panostavaa työskentelyä sosiaalityöntekijältä sekä useita tapaamisia. Lisäksi perhetilanteen muuttumista paremmaksi jo alkuarviointivaiheessa näyttää edistävän se, että asiakkuus on alkanut asiakkaiden omasta aloitteesta.

⁵⁵ Malli 3: Voimavaraorientaatio on yhteydessä perhetilanteen muuttumiseen paremmaksi (β=.318, p=.001), jos mallissa ei ole mukana asiakassuhdeorientaatiota kuvaava muuttuja. Voimavaraorientaation ja asiakassuhdeorientaation välinen korrelaatio on syynä yhteyden näkymättömyyteen mallissa.

11.5 Yhteinen näkemys perhetilanteesta

Vanhemman ja sosiaalityöntekijän yhteisen näkemyksen saavuttaminen perhetilanteesta on eräs alkuarviointityöskentelyssä tavoiteltava asia. Perhetilannetta koskevan näkemyksen yhteneväisyydestä kysyttiin yhdellä kysymyksellä: *Onko sinulla ja sosiaalityöntekijällä samanlainen vai erilainen käsitys perheesi tilanteesta?* (kysymys 28). Vanhemmat keskimäärin kokivat näkemyksen olevan melko samanlainen (keskiarvo 3,87). Hierarkkisessa regressioanalyysissä muodostettujen mallien selitysasteet vaihtelevat 52,9–62,7 %:n välillä (TAULUKKO 25). Mallissa olevat tekijät selittävät näin ollen yhteisen näkemyksen saavuttamista perhetilanteesta erittäin hyvin. Näin korkeaa selitysastetta voi pitää myös ongelmallisena. On syytä tarkistaa, johtuuko korkea selitysaste siitä, että selittävät muuttujat kuvaavat samaa asiaa kuin selitettävä vaikutus -muuttuja. Selittävät muuttujat kuvaavat kuitenkin eri asioita kuin selitettävänä oleva perhetilannetta koskeva näkemys. Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijän orientaatiomuodot ovat hyvin oleellisia tekijöitä yhteisen näkemyksen saavuttamiselle, siksi ne selittävät muuttujan vaihtelusta niin paljon.

TAULUKKO 25 Perhetilanteesta yhteisen näkemyksen saavuttamiseen vaikuttavat tekijät (hierarkkinen regressioanalyysi)

	r	r ²	Mallit 1		Malli 2		Malli 3	
			β	ΔR ²	β	ΔR ²	β	ΔR ²
Askel 1 sosiaalityöntekijän orientaatio								
Asiakassuhdeorientaatio ¹	.72	.52	.685***	.235***	.632***	.182***	.638***	.178***
Alkuarviointiorientaatio ¹	.31	.10	.038	.001	.007	.000	.048	.001
Voimavaraorientaatio ¹	.45	.20	-.047	.001	-.068	.002	-.066	.002
Ongelmaorientaatio ¹	-.36	.13	-.103°	.009°	-.141*	.015*	-.032	.001
Lapsiorientaation toive ¹	-.27	.08	-.003	.001	-.107°	.009°	-.091	.006
R ²				.529				
Askel 2 alkuarvioinnin toteutus								
Lapsi tavattu yksin ²	.12	.01			-.003	.000	.020	.000
Isä osallistunut ²	.27	.07			.223***	.046***	.212**	.037**
Yhteenveto ²	.23	.05			.021	.000	.004	.000
Moniammatillisuus ²	.11	.01			-.012	.000	-.032	.001
R ²						.597		
Askel 3 konteksti								
Asiakkuuden syy ³	-.19	.04					-.088	.006
Ammatillinen koulutus ⁴	.11	.01					.119°	.012°
Lasten määrä	-.16	.03					-.101	.008
Kaupungin koko ⁵	-.12	.02					-.023	.000
R ²								.627

r= korrelaatiokerroin, r²= muuttujan selitysaste, β= standardoitu beta-kerroin, ΔR²=selitysasten muutos kun yksittäinen muuttuja lisätään malliin, *** p < 0.001, ** p ≤ 0.01, *p ≤ 0.05, °p ≤ 0.10, R²=mallin selitysaste
¹ skaalaa: 1=heikko, 5=vahva. ² vastausvaihtoehdot: 1=ei, 2=kyllä. ³ vastausvaihtoehdot: 1=lapsen vaikeudet... 5=vanhemman vaikeudet. ⁴ ammatillinen koulutus: 1=matala, 2=korkea. ⁵ vastausvaihtoehdot: 1=pieni (asukkaita 10.000-35.000), 2= iso (asukkaita 90.000-100.000).

Vanhempi koki hänen ja sosiaalityöntekijän näkemyksen perhetilanteesta yhteiseksi, kun vanhempi koki sosiaalityöntekijän työskentelevän hyvää asiakassuhdetta muodostaen ja isä osallistui alkuarviointityöskentelyyn. Kokemukseen yhteisen näkemyksen saavuttamisesta vaikutti myös perheen voimavaroja tarkasteleva työskentely⁵⁶. Perheen ongelmiin keskittyvä työskentely heikensi yhteisen näkemyksen saavuttamista toisessa mallissa. Ongelmiin keskittyvä työskentely vaikeuttaa yhteisen näkemyksen saavuttamista, vaikkakaan ongelmaorientaatiota koskeva muuttuja ei osoittaudu merkitykselliseksi enää kolmannessa mallissa, kun analyysiin lisättiin kontekstia koskevat muuttujat. Asiakkuuden taustatekijät osoittautuivat myös merkityksellisiksi. Asiakkuuden syyn ollessa pikemmin lapsen kuin vanhemman ongelmissa oli näkemys yhteisempi vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä. Lisäksi yhteinen näkemys saavutettiin helpommin silloin, kun perheessä oli vähemmän lapsia ja vanhemmalla oli korkeampi ammatillinen koulutus. Näiden tekijöiden merkitys tulee esille vasta sitten, kun tarkastellaan yksittäisten muuttujien vaikutusta malliin. Tämä johdetaan siitä, että asiakassuhdeorientaation beta-kerroin on äärimmäisen korkea, jolloin se vaikuttaa muiden analyysissä olevien muuttujien kertoimiin. Asiakassuhdeorientaatio ja perhetilannetta koskeva näkemys eivät kuitenkaan kuvaa sisällöllisesti samaa ilmiötä, joten korkea beta-kerroin ei johdu siitä, että muuttujat mittaisivat samaa asiaa. Asiakassuhdeorientaatio ja isän tapaaminen korreloivat sen verran voimakkaasti muiden muuttujien kanssa, etteivät ne tulleet esille regressiomallissa vaan tarkasteltaessa yksittäisten muuttujien vaikutusta malliin.

Tulosten perusteella sosiaalityöntekijän kannattaa panostaa työskentelyssään hyvään asiakassuhteeseen ja asiakkaiden voimavarojen tarkasteluun sekä välttää ongelmien tarkasteluun keskittynyttä työskentelyä edistääkseen yhteisen näkemyksen muodostumista vanhemman kanssa. Lisäksi isän osallistuminen alkuarviointiin on tärkeää sille, että vanhempi kokee hänellä ja sosiaalityöntekijällä olevan samanlaisen näkemyksen perheen tilanteesta. Asiakkaiden taustatekijät ovat myös merkityksellisiä yhteisen näkemyksen saavuttamiselle. Vanhemman korkea ammatillinen koulutus ja pieni perheko-ko näyttävät helpottavan yhteisen näkemyksen saavuttamista. Asiakkuuden alkamisen syiden kohdistuessa lapsen vaikeuksiin oli yhteisen näkemyksen saavuttaminen helpompaa. Tähän voi liittyä jo peruslähtötilanteen merkitys. Vanhemmat ovat voineet hakeutua asiakkaiksi lasta koskevien huoliensa vuoksi, ja sen vuoksi yhteisen näkemyksen muodostuminen sosiaalityöntekijän kanssa voi olla helpompaa.

⁵⁶ Malli 3: Voimavaraorientaatio on yhteydessä yhteiseen näkemykseen perhetilanteesta ($\beta=.270$, $p=.006$), jos asiakassuhdeorientaatio ei ole mukana mallissa. Asiakkuuden alkaminen lapsen tai vanhemman vaikeuksista on yhteydessä yhteiseen näkemykseen perhetilanteesta ($\beta=-.204$, $p=.012$), jos asiakassuhdeorientaatio ei ole mukana mallissa. Lasten määrän on yhteys yhteiseen näkemykseen perhetilanteesta ($\beta=-.191$, $p=.020$), jos asiakassuhdeorientaatio ei ole mukana mallissa. Lisäksi lasten määrä on yhteydessä yhteiseen näkemykseen perhetilanteesta ($\beta=-.150$, $p=.033$), jos isän osallistuminen ei ole mukana mallissa. Ammatillinen koulutus on yhteydessä yhteiseen näkemykseen perhetilanteesta ($\beta=.170$, $p=.011$), jos isän osallistuminen alkuarviointityöskentelyyn ei ole mukana mallissa.

11.6 Yhteenveto

Alkuarviointimenetelmissä alkuarvioinnin toteuttamisen onnistumiseksi erityisesti hyvän asiakassuhteen muodostaminen (asiakassuhdeorientaatio) ja asiakkaan voimavarojen tarkastelu (voimavaraorientaatio) osoittautuivat tärkeimmiksi tekijöiksi kaikkien tutkittujen vaikutusten saavuttamiselle. Aito kiinnostus asiakkaasta ja hänen näkemyksistään sekä asiakkaan kannustaminen osallistumaan työskentelyyn ovat tärkeitä asiakassuhteen muodostamisen elementtejä. Realistisen arviointitutkimuksen näkökulmasta katsottuna tietyt intervention toteuttamiseen liittyvät sosiaalityöntekijän orientaatiomuodot ja lähestymistavat vaikuttavat siten, että saavutetaan paremmin toivottuja vaikutuksia. Asiakkaan ongelmiin keskittyvä työskentely puolestaan toimi päinvastoin eli se heikensi samanlaisen näkemyksen muodostumista perhetilanteesta vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken. Vanhemman toive siitä, että sosiaalityöntekijä keskustelisi enemmän lapsen kanssa lisäsi vanhemman voimavaratietoisuutta. Vanhemman kokemus voimavaroja tarkastelevasta työskentelystä oli edellytyksenä myönteiselle lapsen kanssa työskentelyä koskevalle asenteelle voimavaratietoisuuden lisääntymistä koskevassa mallissa. Samalla tuli esille, että vanhemmat pitivät lapsen kanssa tapahtunutta työskentelyä riittämättömänä.

Alkuarvioinnin toteutukseen liittyvistä tekijöistä isien osallistuminen alkuarviointiin, useammat tapaamiset ja yhteenvedon saaminen työskentelyn loppuun osoittautuivat tärkeiksi yhden tai kahden vaikutuksen saavuttamiselle. Isien osallistuminen osoittautui merkittäväksi erityisesti sille, että perhetilannetta koskeva käsitys muodostui silloin paremmin yhteiseksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä. Yhteenvedon saaminen osoittautui tärkeäksi voimavaroja ja muutostarpeita koskevan tietoisuuden lisääntymiselle. Työvälineiden käyttäminen ja lapsen yksilölliset tapaamiset eivät sen sijaan osoittautuneet merkittäviksi tekijöiksi tutkittujen vaikutusten suhteen.

Kontekstitekijöistä asiakkuuden alkaminen asiakkaan omasta yhteydenotosta (tai jonkun muun yhteydenotosta asiakkaan luvalla), vanhemman ammattillinen koulutustaso ja lasten määrä osoittautuivat merkityksellisiksi. Sen sijaan esimerkiksi vanhemman ikä, parisuhteessa asuminen tai kaupungin koko eivät osoittautuneet merkityksellisiksi asioiksi, vaikka olivat mukana ainakin jossain tutkituista malleista. Perheen vaikeuksien liittyessä lapsen saavuttivat vanhempi ja sosiaalityöntekijä helpommin yhteisen näkemyksen perheen tilanteesta. Lisäksi yhteisen näkemyksen saavuttamista edisti lasten vähäisempi määrä ja vanhemman korkeampi koulutus. Tutkimukseen osallistui paljon korkean koulutuksen omaavia vanhempia verrattuna lastensuojelun asiakkaisiin yleensä. Tämä mahdollisesti edisti vanhempien korkeamman koulutuksen merkityksen näkymistä tuloksissa koskien yhteisen näkemyksen saavuttamista perhetilanteesta. Muihin tutkittuihin vaikutuksiin vanhempien koulutus ei ollut yhteydessä.

Kokonaisuudessaan tulosten mukaan alkuarviointityöskentely onnistuu sitä paremmin, mitä useampi osa-alue toteutuu (esim. myönteinen asiakassuh-

de, voimavaroja tarkasteleva työskentely, isän osallistuminen, yhteenvedon saaminen työskentelyn loppuun). Ei voida yksiselitteisesti sanoa, että vain tietyt interventioon tai kontekstiin liittyvät tekijät edistävät toivottavien vaikutusten saavuttamista. Hyvä asiakassuhde ja voimavaroja tarkasteleva työskentely ovat aina tärkeitä toimintatapoja. Sen lisäksi oli kuitenkin eroja siinä, että tietyt työntekijän orientaatiomuodot ja alkuarvioinnin toteuttamisen tavat edistivät tiettyjen vaikutusten saavuttamista. Tulokset osoittavat sen, että myönteisten vaikutusten saavuttamiseen tarvitaan monen eri asian toteutuminen samanaikaisesti. Kyselyn vastausprosentti oli matala ja kyselyyn vastasivat erityisesti koulutetut ja hyvin toimeentulevat vanhemmat, joten tulokset kuvaavat parhaiten heidän kokemuksiaan alkuarviointityöskentelystä.

12 KONTEKSTITEKIJÖIDEN MERKITYS VAIKUTUSYHTEYKSILLE

Seuraavaksi tutkitaan kolmen kontekstitekijän merkitystä edellä havaittuihin vaikutusyhteyksiin. Näiden vaikutusyhteyksien analyysissa mukana olevat sosiaalityön työorientaatiot ja alkuarvioinnin vaikutukset kuvaavat vanhempien kokemuksia niistä. Tarkasteltavista kontekstitekijöistä kaksi koskee perheen asiakkuuden taustatekijöitä, joita ovat asiakkuuden alkamisen tapa (esim. lastensuojeluilmoitus) ja kenen vaikeuksiin vanhempi näki asiakkuuden alkamisen liittyvän (lapsen vai vanhemman). Lisäksi tutkitaan, onko tutkimukseen osallistuneissa kaupungeissa järjestetyllä alkuarviointikoulutuksella kontekstuaalista merkitystä. Realistisen arviointitutkimuksen termein ollaan siis kiinnostuneita siitä, toteutuuko alkuarviointi-interventio paremmin tietyissä olosuhteissa.

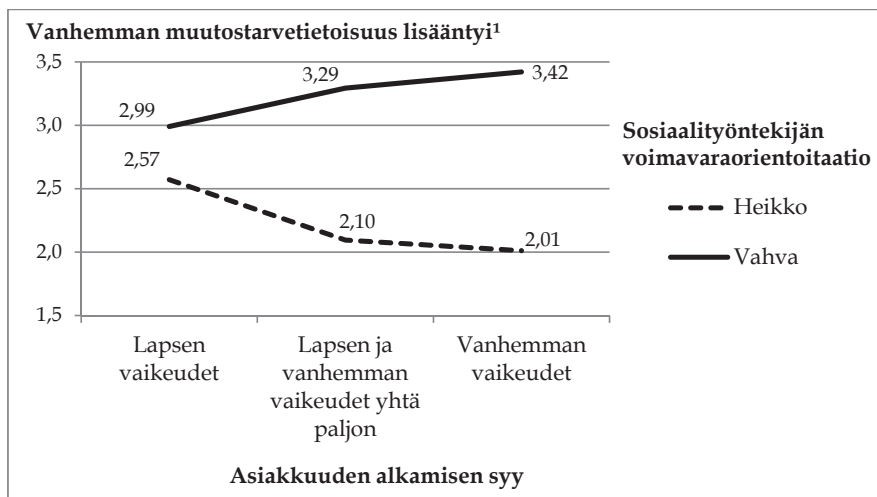
Ennen analyysin aloittamista sosiaalityöntekijän työskentelyn orientaatiomuotoja koskevien muuttujien (asiakassuhde-, voimavara-, alkuarviointi- ja ongelmaorientaatio, lapsiorientaation toive) vastauskaalat jaettiin kahteen ryhmään. Ne muodostettiin jakamalla vastauskaala kahteen osaan sen keskipisteen kohdalta (skaala 1-5, keskipiste 3). Keskipistejaon on todettu kuvaavan parhaiten todellista tilannetta ja ilmiötä verrattuna keskiarvojakoon tai mediaanijakoon, jotka pohjautuvat aineistoon. Keskiarvojako ja mediaanijako tuottaisivat melko lailla samankokoiset ryhmät, mutta ne eivät kuvaisi sisällöltään esimerkiksi vahvaa ja heikkoa asiakassuhdeorientaatiota. (Jokivuori & Hietala 2007, 186-193; Jokivuori 2002, 83-85.) Vastauskaalassa numero yksi koostuu 'eri mieltä' olemisesta (arvot välillä 1-2,99). Toisen ryhmän muodostaa 'samaa mieltä' kuvaavat vastaukset (arvot ovat välillä 3-5). Vertailtavien ryhmien koot ovat suhteellisen pieniä, joten tulos tarkistettiin bootstrap-menetelmällä. Kaksisuuntaisia varianssianalyysia koskevat F-testien tiedot ja tilastolliset merkitsevyyden on esitetty liitteessä (liite 5).

Tuloksista esitetään vain ne, joissa kontekstia ja alkuarviointia koskevat muuttujat selittävät yhdessä (yhdysvaikutus) vaikutusmuuttujan vaihtelua tilastollisesti merkitsevästi. Tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia on kahden vaikutusmuuttujan suhteen, joita ovat vanhemman muutostarvetietoisuu-

den lisääntyminen sekä yhteinen näkemys perhetilanteesta vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä. Sen sijaan muiden vaikutusmuuttujien (lapsitietoisuuden ja voimavaratietoisuuden lisääntyminen, perhetilanteen muuttuminen paremmaksi) suhteen ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta.

12.1 Muutostarvetietoisuus ja asiakkuuden kontekstitekijät

Muutostarvetietoisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, kokiko vanhempi sosiaalityöntekijän auttaneen häntä muutoksen tarpeen tiedostamisessa (keskiarvo 2,83). Hierarkkisen regressioanalyysin tulosten pohjalta tiedetään, että sosiaalityöntekijän voimavaraorientoitunut työskentely vaikutti vanhemman muutostarvetietoisuuteen. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla katsotaan, onko asiakkuuden alkamisen syyllä (eli liittyikö se enemmän lapsen vai vanhemman vaikeuksiin) vaikutusta voimavaraorientoituneen työskentelyn ja muutostarvetietoisuuden väliseen yhteyteen (KUVIO 25)⁵⁷.

¹ 1=täysin eri mieltä,..., 5=täysin samaa mieltä

KUVIO 25 Vanhemman kokemus, auttoiko sosiaalityöntekijä lisäämään muutostarvetietoisuutta sosiaalityöntekijän voimavaraorientoitaation ja asiakkuuden alkamisen syy mukaan, N=148 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

Oheisessa kuviossa selitettävänä jatkuvana muuttujana on muutostarvetietoisuuden lisääntyminen (y-akseli). Sitä selitetään kahdella muuttujalla. Näistä selittävästä muuttujista toinen on x-akselilla oleva asiakkuuden alkamisen syytä koskeva muuttuja, ja se sisältää kolme kategoriaa. Toinen selittävä muuttuja

⁵⁷ Vastaajien määrät. *Lapsen vaikeudet*: voimavaraorientoitaatio heikko (n=24), vahva (n=47). *Lapsen ja vanhemman vaikeudet yhtä paljon*: voimavaraorientoitaatio heikko (n=9), vahva (n=18). *Vanhemman vaikeudet*: voimavaraorientoitaatio heikko (n=13), vahva (n=37).

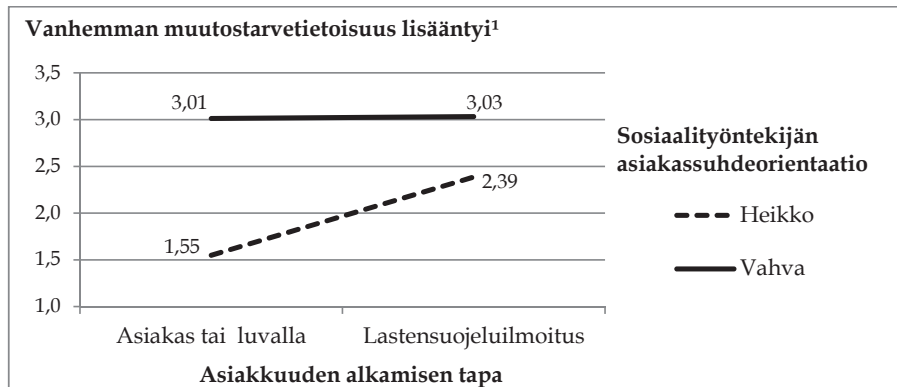
sosiaalityöntekijän voimavaraorientaatio kuvataan viivoilla. Kuviossa näkyvät luvut esittävät muutostarvetietoisuuden keskiarvoja koskien asiakkuuden alkamisen syyn kategorioita ja sosiaalityöntekijän voimavaraorientaatiota. Mitä isompi keskiarvo on, sitä enemmän vanhemman muutostarvetietoisuus lisääntyi.

Edellä olevassa kuviossa sosiaalityöntekijän voimavaraorientoitunut työskentely on yhteydessä muutostarvetietoisuuden lisäämiseen ($p < .001$). Asiakkuuden alkamisen syyllä ei sen sijaan ole omaa vaikutusta vanhemman kokemukseen muutostarvetietoisuutensa lisääntymisestä ($p = .890$). Sosiaalityöntekijän työskentelyn voimavaraorientoituneisuudella ja asiakkuuden alkamisen syyllä on yhdysvaikutus kokemukseen muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä ($p = .014$).

Tuloksen mukaan vanhemman muutostarvetietoisuus lisääntyi erityisesti silloin, kun asiakkuuden syynä olivat vanhemmilla olevat vaikeudet ja siihen yhdistyi sosiaalityöntekijän vahvasti voimavaraorientoitunut työskentely (3,42). Mikäli asiakkuuden syyt olivat vanhempien vaikeuksissa ja sosiaalityöntekijän työskentely oli heikosti voimavaraorientoitunutta, oli tulos selvästi heikompi (2,01). Malli selittää 20 % muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä. Lapsen vaikeuksien ollessa kyseessä ei muutostarvetietoisuuden lisääntymisessä ollut isoja eroja sen suhteen, oliko sosiaalityöntekijän voimavaraorientaatio vahvaa vai heikkoa. Tuloksen mukaan asiakkuuden taustalla olevien vaikeuksien liittyminen vanhempiin tuo työskentelyyn erityisen haasteen. Silloin sosiaalityöntekijän orientaatiolla on selvä merkitys muutostarvetietoisuuden lisääntymiselle.

Toiseksi katsotaan, miten vanhemmat arvioivat asiakkuuden alkamisen tavan (esim. lastensuojeluilmoitus) ja sosiaalityöntekijän *asiakassuhdeorientoituneisuuden* vaikuttaneen muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen sosiaalityöntekijän avulla (KUVIO 26)⁵⁸. Kaksisuuntaisessa varianssianalyysissä muodostetussa mallissa tulee esille, että sosiaalityöntekijän työskentelyn ollessa asiakassuhdeorientoitunutta lisääntyi vanhemman muutostarvetietoisuus sosiaalityöntekijän avulla ($p < .001$). Lisäksi asiakkuuden alettua lastensuojeluilmoituksesta lisääntyi vanhempien muutostarvetietoisuus ($p = .020$). Asiakassuhdeorientaatiolla ja asiakkuuden alkamisen tavalla on myös yhdysvaikutus muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen sosiaalityöntekijän avulla ($p = .026$).

⁵⁸ Vanhempien määrät. *Asiakas tai muu luvalla*: asiakassuhdeorientaatio heikko ($n=13$), vahva ($n=72$). *Lastensuojeluilmoitus*: asiakassuhdeorientaatio heikko ($n=20$), vahva ($n=67$).

¹ 1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä

KUVIO 26 Muutostarvetietoisuuden lisääntymistä koskevat keskiarvot asiakkuuden alkamisen tavan ja asiakassuhdeorientaation mukaan, N=171 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

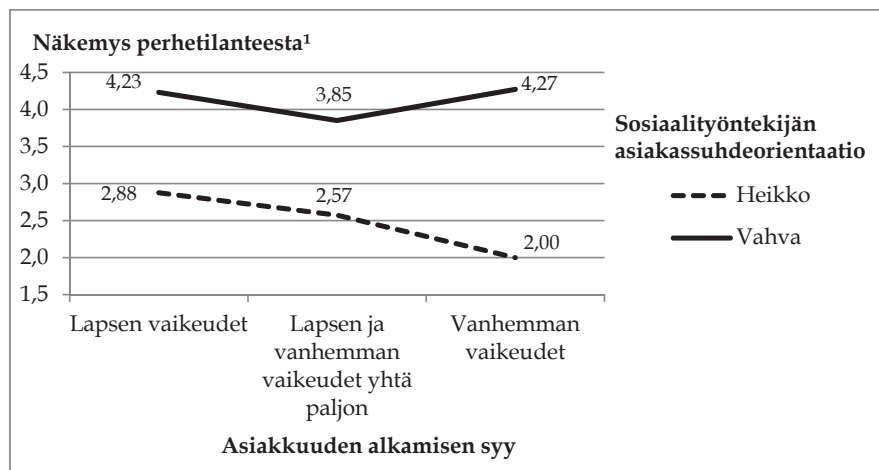
Kuviosta on nähtävissä, että muutostarvetietoisuus pysyi samalla tasolla silloin, kun sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatio oli vahvaa. Tähän ei siis vaikuttanut se, millä tavoin asiakkuus oli alkanut. Sen sijaan asiakassuhdeorientaation ollessa heikkoa oli asiakkuuden alkamisen tavalla merkitystä. Asiakassuhdeorientaation ollessa heikkoa muutostarvetietoisuus lisääntyi vähiten (keskiarvo 1,55), jos asiakkuus oli alkanut asiakkaan omasta yhteydenotosta (tai jonkun muun ottaessa yhteyttä heidän luvallaan). Tähän verrattuna oli muutostarvetietoisuus selvästi korkeampi (keskiarvo 2,39), jos asiakkuus oli alkanut lastensuojeluilmoituksen kautta. Vahva asiakassuhdeorientaatio siis kummassakin tilanteessa tuotti paremman tuloksen kuin asiakassuhdeorientaation ollessa heikko. Tässä jälkimmäisessä tilanteessa oli kuitenkin merkitystä sillä, kuinka asiakkuus oli alkanut. Asiakkuuden alettua asiakkaan aloitteesta (tai luvalla) oli muutostarvetietoisuus kaikkein huonointa. Tätä voivat selittää asiakkaan toiveet avusta: pettymys ehkä oli suurempi, kun työntekijä ei kohdannut asiakasta myönteisesti, häntä kuunnellen ja hänestä kiinnostuneesti. Malli selittää vanhemman kokeman muutostarvetietoisuuden lisääntymisestä 16 %.

Tulokset osoittavat, että perheen ongelmien liittyessä vanhemman vaikeuksiin on vanhempi herkempi sille, kuinka perheen tilanne kohdataan. Perheen voimavarojen tarkasteluun on syytä aina kiinnittää huomiota ja erityisen tärkeää se on silloin, kun asiakkuuden taustalla ovat vanhemman vaikeudet. Tämä mahdollisesti kertoo siitä, että vanhemman on helpompi nähdä muutoksen tarve silloin, kun työskentelyssä huomioidaan vanhemman voimavarat. Asiakkaan hakiessa apua itse tai jonkun muun hakiessa apua asiakkaan luvalla on tärkeää kiinnittää huomiota asiakkaan kohtaamiseen ja hänen kanssaan työskentelyyn. Asiakkaan omatoimisuus avun hakemisessa ei siten automaattisesti tuota parempaa tulosta ainakaan muutostarvetietoisuuden lisääntymisen suhteen. Tuloksen pohjalta voi pohtia, olivatko asiakkaalla apua hakiessaan odotukset korkeammalla ja pettymys suurempi, kun sosiaalityöntekijä ei toiminut vahvasti asiakassuhdeorientoituneesti. Toinen mahdollinen selitys on, että lastensuojeluilmoituksen ollessa

kyseessä on tilanne vakavampi ja muutoksen tarvetta enemmän. Lastensuojeluilmoitus voi myös pakottaa vanhempia miettimään perheen tilannetta eri tavalla.

12.2 Näkemys perhetilanteesta ja asiakkuutta koskevat tekijät

Vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistä näkemystä perhetilanteesta (keskiarvo 3,87) katsotaan ensin sen suhteen, kuinka siihen ovat yhteydessä asiakkuuden alkamisen syy ja sosiaalityöntekijän työskentelyn kokeminen asiakassuhdeorientoituneeksi (KUVIO 27)⁵⁹. Sosiaalityöntekijän työskentelyn ollessa vahvasti asiakassuhdeorientoitunutta oli vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä yhteinen näkemys perhetilanteesta ($p < .001$). Asiakkuuden syynä olevat vaikeudet eivät sen sijaan olleet suoraan yhteydessä siihen, kuinka yhteinen näkemys perhetilanteesta muodostui ($p = .052$).

¹ Näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

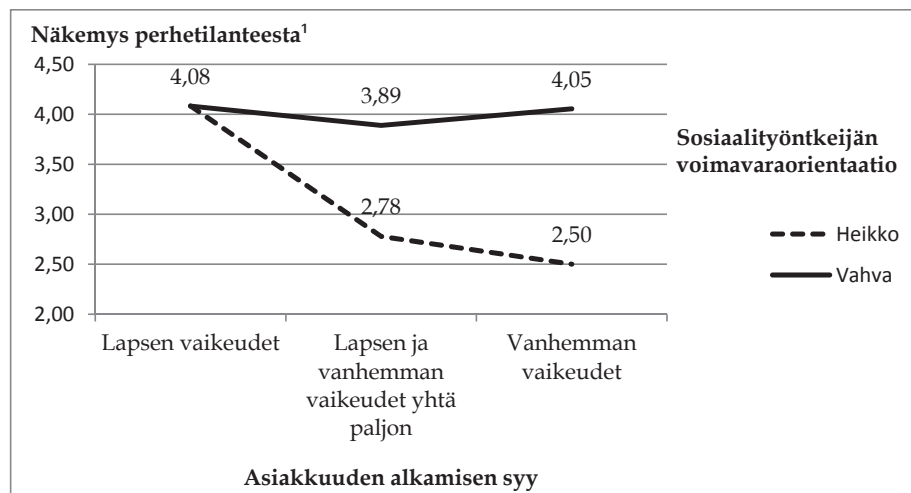
KUVIO 27 Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja asiakassuhdeorientaation mukaan, N=150 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

Asiakkuuden alkamisen syyllä ja sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatiolla on yhdysvaikutus perhetilanteesta muodostuvan käsityksen samanlaisuuteen vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken ($p = .009$). Kuviosta on nähtävissä, että näkemys perhetilanteesta oli erilaisin silloin, kun asiakkuuden syynä olivat vanhemman vaikeudet eikä sosiaalityöntekijän työtä koettu asiakassuhdeorientoituneeksi (keskiarvo 2,00). Perhetilannetta koskeva näkemys oli samanlainen, kun asiakkuuden syynä olivat vanhemman vaikeudet, jos sosiaalityö oli vah-

⁵⁹ Vanhempien määrät eri ryhmissä. *Lapsen vaikeudet*: asiakassuhdeorientaatio heikko (n=8), vahva (n=65). *Lapsen ja vanhemman yhtä paljon*: asiakassuhdeorientaatio heikko (n=7), vahva (n=20). *Vanhemman vaikeudet*: asiakassuhdeorientaatio heikko (n=13), vahva (n=37).

vasti asiakassuhdeorientoitunutta (keskiarvo 4,27). Malli selittää vanhemman kokemusta perhetilannetta koskevan näkemyksen yhteneväisyydestä hänen ja sosiaalityöntekijän välillä 51 %.

Vastaavasti vanhemmilla on yhteinen näkemys perhetilanteesta myös silloin, kun tarkastellaan asiakassuhdeorientaation sijaan *voimavaraorientaatiota*, *alkuarviointiorientaatiota* ja *ongelmaorientaatiota*. Perheen vaikeuksien liittyessä vanhempiin olivat vaikutukset heikompia, jos sosiaalityöntekijä ei ollut vahvasti voimavaraorientoitunut tai alkuarviointiorientoitunut tai oli kovin ongelmaorientoitunut.

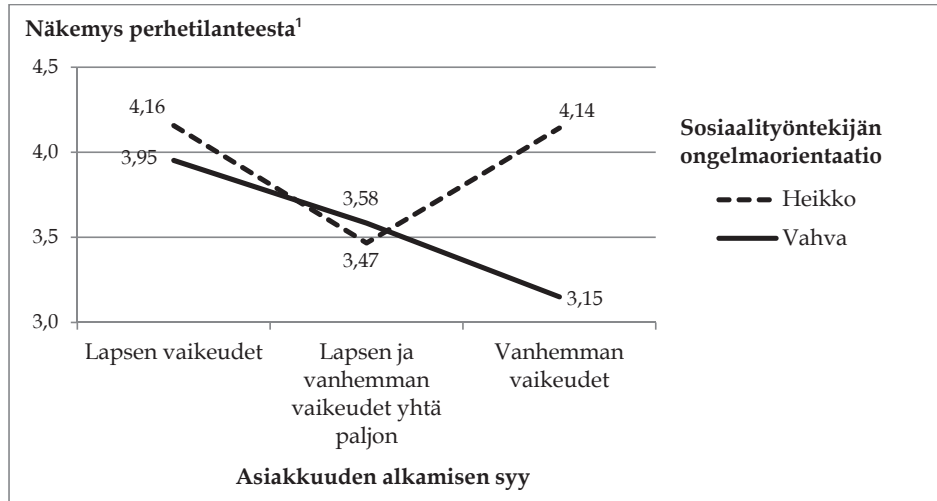
¹ Näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

KUVIO 28 Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja voimavaraorientaation mukaan, N=149 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

Toiseksi perhetilannetta koskeva näkemys oli yhteisempi vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä, kun asiakkuuden taustalla olivat lapsen vaikeudet ($p < .001$) ja sosiaalityöntekijä koettiin *voimavaraorientoituneeksi* ($p < .001$) (KUVIO 28)⁶⁰. Lisäksi näillä tekijöillä on yhdysvaikutus perhetilannetta koskevaan näkemykseen ($p < .001$). Lapsen vaikeuksien ollessa kyseessä oli näkemys perhetilanteesta samanlainen riippumatta siitä, oliko sosiaalityöntekijän voimavaraorientoituneisuus vahvaa vai heikkoa. Vanhemman vaikeuksien ollessa kyseessä on tilanne toinen. Näissä tapauksissa perhetilannetta koskevan näkemys oli samanlainen, jos työskentely oli vahvasti voimavaraorientoitunutta (keskiarvo 4,05). Yhteinen näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken saavutettiin huonosti tilanteissa, joissa voimavaraorientaatio oli heikkoa ja asiakkuuden taustalla olivat vanhemman vaikeudet (keskiarvo 2,50). Perheen vaikeuksien liittyessä

⁶⁰ Vastaajien määrät eri ryhmissä. Lapsen vaikeudet: voimavaraorientoituneisuus heikkoa (n=24), vahvaa (n=49). Lapsen ja vanhemman vaikeudet: voimavaraorientoituneisuus heikkoa (n=9), vahvaa (n=18). Vanhemman vaikeudet: voimavaraorientoituneisuus heikkoa (n=12), vahvaa (n=37).

vanhempiin näyttää voimavaraorientoitunut työskentely olevan erittäin merkityksellistä. Malli selittää perhetilannetta koskevan näkemyksen yhteneväisyydestä 22 %.

¹ Näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

KUVIO 29 Vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkemys perhetilanteesta asiakkuuden alkamisen syyn ja ongelmaorientaation mukaan, N=147 (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

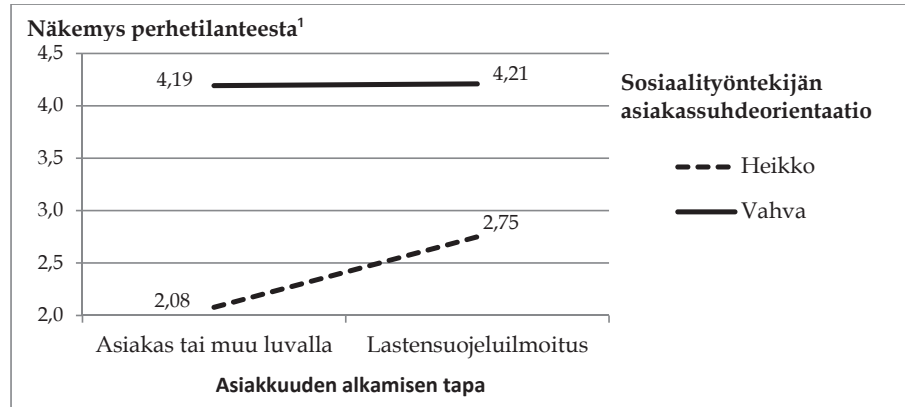
Kolmanneksi tarkastellaan *ongelmaorientaatiota*, jonka suhteen tulos on samankaltainen kuin edellä esitetyt tulokset. Ongelmaorientaatiolla ($p=.037$) ja asiakkuuden alkamisen syillä ($p=.020$) on omavaikutus ja yhdysvaikutus ($p=.027$) siihen, että vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä on yhteinen näkemys perhetilanteesta⁶¹. Perhetilanteesta olevat näkemykset erosivat toisistaan silloin, kun kyse oli vanhemman ongelmaista ja työskentely oli ongelmaorientoitunutta (KUVIO 29). Vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden perhetilannetta koskevat näkemykset eivät juuri eronneet toisistaan tapauksissa, joissa asiakkuuden taustalla olivat lapsen vaikeudet (tai lapsen ja vanhemman vaikeudet) riippumatta sosiaalityöntekijän ongelmaorientaation voimakkuudesta niissä tapauksissa. Malli selittää perhetilannetta koskevan näkemyksen yhteneväisyydestä 11 %.

Lopuksi katsotaan, kuinka perhetilannetta koskevaan näkemykseen ovat yhteydessä asiakkuuden alkamisen tapa ja vanhemman kokemus *asiakassuhdeorientoituneesta* työskentelystä (KUVIO 30)⁶². Perhetilannetta koskeva näkemys oli yhteisempi vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä silloin, kun asiakkuus alkoi lastensuojeluilmoituksesta verrattuna asiakkaan aloitteesta alkaneeseen asiak-

⁶¹ Vastaajien määrät eri ryhmissä. *Lapsen vaikeudet*: ongelmaorientaatio heikko (n=51), vahva (n=21). *Lapsen ja vanhemman vaikeudet*: ongelmaorientaatio heikko (n=15), vahva (n=12). *Vanhemman vaikeudet*: ongelmaorientaatio heikko (n=28), vahva (n=20).

⁶² Vastaajien määrät eri ryhmissä. *Asiakas tai muu luvalla*: asiakassuhdeorientoatio heikko (n=13), vahva (n=73). *Lastensuojeluilmoitus*: asiakassuhdeorientoatio heikko (n=20), vahva (n=67).

kuuteen ($p=.019$). Lisäksi näkemys oli yhteisempi, jos vanhempi koki sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaation vahvaksi ($p<.001$).

¹ Näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

KUVIO 30 Asiakassuhteen ja asiakuuden alkamisen tavan yhteydet näkemukseen perhetilanteesta (N=173) (kaksisuuntainen varianssianalyysi)

Asiakassuhdeorientaatiolla ja asiakuuden alkamisen tavalla on myös yhdysvaikutus perhetilannetta koskevan näkemysten suhteen ($p=.026$). Kuviosta nähdään, että perhetilannetta koskeva näkemys oli samanlainen aina silloin, kun sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientoituneisuus oli voimakasta. Sen sijaan niissä tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatio koettiin heikoksi, oli merkitystä sillä, kuinka asiakuus oli alkanut. Asiakuuden alettua perheenjäsenen aloitteesta (tai hänen luvallaan jonkun toisen yhteydenotosta) vanhemmat kokivat näkemysten perhetilanteesta erilaiseksi (keskiarvo 2,08). Mikäli asiakuus alkoi lastensuojeluilmoituksesta, koki vanhempi näkemysten perhetilanteesta vähän yhteisemmäksi verrattuna asiakkaan aloitteesta alkaneseen asiakuuteen, vaikka ei kokenutkaan työskentelyä asiakassuhdeorientoituneeksi (keskiarvo 2,75).

Tuloksen pohjalta nähdään asiakassuhdeorientaation merkityksellisyys yhteisen näkemysten saavuttamiselle. Sen sijaan tulos on hieman yllättävä siltä osin, että asiakassuhdeorientaation ollessa heikkoa ja asiakuuden alkaessa lastensuojeluilmoituksesta koetaan perhetilannetta koskeva näkemys vähän paremmaksi verrattuna asiakuuden alkamiseen asiakkaiden aloitteesta. Eräs selitys voi olla se, että asiakkaan hakiessa apua on hänellä jo näkemys tilanteesta ja hänen odotuksensa avun saamisesta ovat ehkä korkeammalla. Tällöin vanhempi voi olla pettyneempi, jos ei koe työskentelyä miellyttävänä, ja se vaikuttaa kokemukseen perhetilannetta koskevan näkemysten yhteisyydestä. Lisäksi vanhempi voi olla pettyneempi ja kokea tilannetta koskevan käsityksen erilaisena, jos ei saa haluamaansa apua. Malli selittää vanhemman kokemusta perhetilannetta koskevan näkemysten yhteneväisyydestä hänen ja sosiaalityöntekijän välillä 46 %.

Tulosten pohjalta tulee esille, että hyvän asiakassuhteen muodostamiseen panostaminen, alkuarviointia eksplikoiva, asiakkaan voimavaroja tarkasteleva ja ongelmiin keskittymistä välttävää työskentelyä tuottaa yhteisemmän näkemyksen perhetilanteesta riippumatta siitä, kenen perheenjäsenen vaikeudet ovat asiakkuuden taustalla. Asiakkuuden taustalla oleva syy tulee eri tavalla merkitykselliseksi silloin, kun työskentelyä ei koeta edellä lueteltujen orientaatioiden mukaiseksi eli ei koeta asiakassuhdeorientoituneeksi, alkuarviointiorientoituneeksi ja voimavaraorientoituneeksi tai se koetaan ongelmiin keskittyväksi. Erityisesti näissä tilanteissa näyttää olevan vaikeampi saavuttaa yhteinen näkemys perheen tilanteesta, jos asiakkuuden taustalla olevan syyn koetaan liittyvän vanhemman vaikeuksiin. Tulosten pohjalta näyttää siltä, että asiakkuuden syiden koskiessa vanhempien ongelmia korostuu entisestään tarve työskennellä hyvän asiakassuhteen muodostamiseen ja voimavarojen tarkasteluun.

Sosiaalityöntekijän työorientaation lisäksi asiakkuuden alkaminen vanhempien aloitteesta ei itsestään selvästi näytä johtavan yhteisempään näkemykseen perhetilanteesta. Tulos näyttää olevan jopa negatiivisempi, jos vanhempi kokee sosiaalityöntekijän sellaiseksi, joka ei muodosta hyvää asiakassuhdetta vanhemman kanssa. Hyvän asiakassuhteen muodostamiseen on tämän perusteella erittäin tärkeä panostaa kaikkien kanssa, myös silloin, kun asiakkaat hakevat itse apua.

12.3 Yhteenvedo

Kontekstitekijöiden merkitystä koskevat tulokset ovat yllättäviä. Asiakkuuden alkamiseen liittyvillä tekijöillä on merkitystä. Ne vaikuttavat vaikutusten saavuttamiseen. Kontekstitekijöiden merkitys tulee esille erityisesti silloin, kun asiakkuuden taustalla olevat syyt liittyivät vanhempaan. Vaikutukset olivat huonompia, kun vanhempiin liittyvät syyt yhdistyivät heikkoon sosiaalityöhön. Tällaisia heikon asiakastyön ominaisuuksia olivat heikoksi koettu asiakassuhde ja voimavaroja tarkastelevan työskentelyn puuttuminen. Vaikutukset liittyivät muutostarvetietoisuuden lisääntymiseen ja perhetilannetta koskevan näkemyksen samankaltaisuuteen vanhemman ja sosiaalityöntekijän kesken. Vaikutukset olivat selvästi parempia, kun asiakassuhdeorientaatio ja voimavaraorientaatio koettiin vahvoiksi, vaikka asiakkuuden syynä olivat vanhemman vaikeudet. Tutkimukseen osallistuneissa kaupungeissa työntekijöille järjestetty alkuarviointikoulutus ei osoittautunut näissä analyyseissä merkittäväksi tekijäksi. Sen sijaan näyttää olevan merkityksellisempää, kuinka asiakkaiden kanssa työskennellään. Asiakkuuden taustalla olevien syiden liittyessä lasten vaikeuksiin ei sosiaalityön orientaatiomuodoilla ollut vastaavaa merkitystä. Sen sijaan vaikutukset olivat suunnilleen yhtä hyvät riippumatta työntekijän orientaatiosta. Tuloksen perusteella asiakkuuden taustalla olevien ongelmien liittyminen vanhempiin tekee työskentelystä erityisen sensitiivisen.

Toisena asiakkuuden alkamiseen liittyvänä kontekstitekijänä on asiakkuuden alkaminen asiakasperheen aloitteesta (tai jonkun muun ottaessa yhteyttä heidän luvallaan). Asiakkuuden alkaminen asiakkaiden aloitteesta ja sen yhdistyminen heikkoon asiakassuhdeorientaatioon tuotti heikompia vaikutuksia.

Vaikutukset näkyivät vähäisempänä muutostarvetietoisuutena ja perhetilannetta koskevan näkemyksen erilaisuutena vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä. Asiakkuuden alkaminen asiakkaan aloitteesta tai luvalla ei siten itsestään selvästi muodosta parempaa lähtökohtaa työskentelylle.

Asiakkaiden taustaan liittyvät tekijät eivät näytä vaikuttavan työskentelyn onnistumiseen silloin, kun työskentelyssä muodostetaan hyvä asiakassuhde, tarkastellaan voimavaroja ja työskentelystä kerrotaan asiakkaalle. Kuitenkin asiakkaan taustalla on merkitystä, kun työskentelyssä asiakassuhdeorientaatio, voimavaraorientaatio ja alkuarviointiorientaatio ovat heikkoja. Heikot työskentelyorientaatiot yhdistyneenä asiakkuuden taustalla oleviin vanhempien ongelmiin tai perheen omaan avun hakemiseen näyttävät tuottavan heikompia tuloksia.

13 TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

13.1 Keskeiset tulokset

Tutkimus kohdentuu vanhempien kokemuksiin lastensuojelun alkuarvioinnista. Tutkin realistisen arviointitutkimuksen viitekehysten mukaisesti selvittäen alkuarvioinnin toteutukseen, sosiaalityöntekijän työorientaatioihin, asiakkaisiin ja kuntaan liittyvien tekijöiden yhteyttä alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen. Realistisen arviointitutkimuksen lisäksi tutkimusta pohjustaa suomalaisen alkuarviointimenetelmien teoreettisten oletusten tarkastelu ja aikaisemmat lastensuojelun alkuarviointia koskevat tutkimukset. Tutkimuskysymyksenä on: mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen? Tulokset pohjautuvat vanhempien kokemuksiin sosiaalityöntekijän työskentelystä ja alkuarvioinnin vaikutuksista sekä alkuarvioinnin toteutusta, perheitä ja kuntaa koskeviin tietoihin.

Tutkimukseen osallistui yhteensä 177 lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaana ollutta vanhempaa. Heistä suurin osa oli äitejä. Vanhemmista puolella oli korkea koulutus ja hyvä työllisyystilanne. Vastaajien taustatiedot kertovat osaltaan aineiston vinoutumisesta sekä myös siitä, että lastensuojelu ei kosketa pelkästään köyhiä ja syrjäytyneitä perheitä. Lastensuojelun asiakkuus alkoi puolella perheiden omasta aloitteesta ja toisella puolella lastensuojeluilmoituksesta. Perheen jäsenistä äidit ottivat isiä aktiivisemmin yhteyttä avun saamiseksi. Vanhemmat kuvasivat avovastauksissa erityisesti lastensuojeluilmoituksen herättämiä kokemuksia. Lastensuojeluilmoitus oli herättänyt pelkoa, aiheuttanut shokin ja syvää loukkaantumista. Vanhempien kokemusten perusteella lastensuojelun alkuarviointia ei yleensä tehdä turhaan, vaan siihen oli heidän arvionsa mukaan syy. Heidän mukaansa alkuarviointiin johtaneet ongelmat liittyivät hieman useammin lapsen kuin vanhempien vaikeuksiin.

Alkuarvioinnit toteutettiin siten, että reilulla neljäsosalla perheistä alkuarviointi sisälsi vain yhden tapaamisen. Melko moni alkuarviointi toteutettiin siis lyhyellä työskentelyllä. Noin puolella perheistä tapaamisia oli enemmän kuin kaksi, eli niissä alkuarviointi todennäköisesti mahdollisti prosessimaisen työ-

kentelyn. Alkuarviointi sisälsi enimmäkseen useita tapaamisia, ja siihen osallistuivat niin lapset kuin vanhemmatkin. Työntekijät tapasivat lapsia yksilöllisesti kuitenkin vain noin neljäsosassa tapauksista. Asiakkuus jatkui alkuarvioinnin jälkeen noin kolmasosalla perheistä.

Vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän yleensä ottaen työskennelleen heidän kanssaan hyvää suhdetta luoden ja vanhempia osallistaen. Vanhemmat arvostivat avointa ja heidän näkemyksiään kuuntelevaa keskustelua. Lisäksi vanhemmat useimmiten kokivat sosiaalityöntekijän kertoneen heille hyvin alkuarvioinnin toteutuksesta ja perusteluista. Vanhempien voimavaroja koskevan työskentelyn suhteen vanhempien näkemykset vaihtelivat tasaisesti siten, että osa koki työskentelyn sisältäneen perheen voimavarojen tarkastelun ja toisilla taas ei ollut sellaista kokemusta. Osa vanhemmista koki sosiaalityöntekijän työskentelyn perheen ongelmiin keskittyväksi. Lasten kanssa työskentelyyn vanhemmat suhtautuivat yleisesti ottaen myönteisesti, mutta suurin osa vanhemmista ei kuitenkaan kokenut enempää työskentelyn tarvetta heidän oman lapsensa kanssa.

Alkuarvioinnilla oli monenlaisia vaikutuksia perheille. Alkuarviointi lisäsi vanhempien tietoja sekä vaikutti perheen tilanteeseen sitä parantaen mutta myös joskus perheen tilannetta heikentäen. Useimmiten vanhemmat kokivat, että heillä ja sosiaalityöntekijällä oli yhteinen näkemys perheen tilanteesta. Monet vanhemmat kokivat alkuarvioinnin muuttaneen perheen tilanteen paremmaksi, ja vain harva vanhempi koki alkuarvioinnin heikentäneen perhetilannetta. Eniten vanhemmat kokivat saaneensa lisää tietoa perheen muutostarpeista. Vanhempien omia voimavaroja ja lasta koskevien tietojen koettiin lisääntyneen selvästi harvemmin, vaikka aika moni vanhemmista koki niidenkin lisääntyneen. Tulokset osoittavat, että vanhemmat eivät syystä tai toisesta aina tienneet ja tunnistanee perheen tilannetta, mutta siihen voitiin vaikuttaa alkuarvioinnin avulla.

Keskeisimmin kaikkien alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista edisti vanhemman kokemus siitä, että hänen suhteensa sosiaalityöntekijään oli hyvä ja osallistumaan kannustava sekä sosiaalityöntekijän työskentely sisälsi perheen voimavarojen tarkastelun. Ongelmiin keskittyvä työskentelyn puolestaan heikensi sen mahdollisuuksia, että vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä olisi samanlainen näkemys perheen tilanteesta. Vanhemmat, jotka toivoivat sosiaalityöntekijältä enemmän lapsensa kanssa työskentelyä, kokivat voimavaroja koskevan tietonsa lisääntyneen paremmin.

Tulosten pohjalta isän osallistuminen työskentelyyn, useammat tapaamiset ja yhteenvedon antaminen alkuarvioinnin lopuksi edistivät alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista. Isän osallistuminen työskentelyyn lisäsi vanhemman ja sosiaalityöntekijän yhteistä näkemystä perhetilanteesta. Alkuarvioinnin kuluessa useammat tapaamiset osoittautuivat oleelliseksi tekijäksi sille, että perhetilanne paranee jo alkuarviointityöskentelyn aikana. Yhteenvedon saaminen alkuarviointityöskentelystä edisti muutoksen tarpeita ja vanhemman omia voimavaroja koskevan tietoisuuden lisääntymistä.

Asiakkuuden taustalla olevat kontekstitekijät koskien asiakkuuden alkamista lastensuojeluilmoituksesta tai asiakkaan aloitteesta osoittautuivat tärkeiksi tekijöiksi vaikutusten saavuttamiselle. Asiakkuuden alkaminen perheen omasta aloitteesta edisti perheen tilanteen muuttumista paremmaksi. Lisäksi asiakkuuden alkaminen perheen omasta aloitteesta antoi haasteellisen lähtökohdan työskentelyn vaikutusten saavuttamiselle. Tämä koski kahta alkuarvioinnin vaikutusta, joita ovat vanhemman kokemus muutoksen tarvetta koskevan tietonsa lisääntymisestä sekä vanhemman kokemus vanhemman ja sosiaalityöntekijän perhetilannetta koskevan näkemyksen samanlaisuudesta. Vaikutusten saavuttamista heikensi huonon asiakassuhteen ja voimavarojen tarkastelun puuttumisen lisäksi vielä enemmän se, jos asiakkaat olivat hakeneet apua omaaloitteisesti. Sen sijaan, jos vanhempi koki suhteensa sosiaalityöntekijän kanssa hyväksi ja työntekijän tarkastelleen myös voimavaroja, olivat vaikutukset samalla tasolla riippumatta siitä, miten asiakkuus alkoi. Toiseksi suuri merkitys alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiselle oli sillä, liittyivätkö asiakkuuden taustalla olevat syyt lapsen vai vanhemman vaikeuksiin. Erityisesti vanhemman vaikeudet muodostivat vaativan lähtökohdan alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiselle niissä tapauksissa, joissa asiakassuhde ei ollut hyvä, sosiaalityöntekijä ei tarkastellut asiakkaan voimavaroja tai kuvannut alkuarvioinnin toteutusta vanhemmille.

Kontekstitekijöistä vanhempien ammatillinen koulutustaso ja perheessä asuvien alaikäisten lasten määrä olivat yhteydessä alkuarvioinnin vaikutuksen saavuttamiseen. Vanhemmat saavuttivat paremmin yhteisen näkemyksen perhetilanteesta sosiaalityöntekijän kanssa silloin, kun vanhemmilla oli korkea ammatillinen koulutus ja vähemmän lapsia verrattuna matalamman koulutuksen ja enemmän lapsia omaaviin vanhempiin. Tutkimukseen osallistui paljon korkean koulutuksen omaavia vanhempia verrattuna lastensuojelun asiakkaisiin yleensä. Tämä mahdollisesti edisti vanhempien korkeamman koulutuksen merkityksen näkymistä tuloksissa koskien yhteisen näkemyksen saavuttamista perhetilanteesta. Muihin tutkittuihin vaikutuksiin vanhempien koulutus ei ollut yhteydessä. Muut analyysissa olevat tekijät, kuten vanhemman parisuhde ja vanhemman ikä, eivät sen sijaan olleet yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen. Lisäksi tutkimukseen osallistuneen kunnan koko tai kunnassa järjestetty alkuarviointikoulutus eivät osoittautuneet alkuarvioinnin vaikutuksiin yhteydessä oleviksi kontekstitekijöiksi.

Realistisen arviointitutkimuksen mukaan arviointi kohdistuu siihen, mikä toimii, kenelle ja missä olosuhteissa (Pawson & Tilley 1997, 217). Kysymykseen siitä, mikä toimii, voidaan vastata seuraavasti: alkuarviointi toimi parhaiten silloin, kun se toteutettiin hyvää asiakassuhdetta luoden, asiakkaan voimavaroja tarkastellen, isän osallistuessa alkuarviointiin, alkuarvioinnin sisältäessä useita tapaamisia ja kun työskentelyssä annettiin asiakkaille yhteenveto. Alkuarviointi toimi paremmin kaikille, jos toimittiin edellä kerrottuja periaatteita toteuttaen. Kysymykseen kenelle toimii voidaan vastata: vanhempien näkökulmasta katsottuna alkuarviointi toimi helpommin silloin, kun asiakkuuden taustalla olivat lasten ongelmat ja asiakkuus oli alkanut lastensuojeluilmoituksesta. Näis-

säkin tilanteissa lastensuojelun alkuarviointi toimii, jos työskentely toteutettiin hyvää asiakassuhdetta muodostaen ja asiakkaiden voimavaroja tarkastellen. Kysymykseen missä olosuhteissa toimii voidaan vastata: kuntaan liittyvät olosuhteet kuten kunnan koko tai alkuarviointiin annettu koulutus eivät osoittautuneet tämän tutkimuksen mukaan merkittäviksi vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä oleviksi tekijöiksi.

Tulosten ja tehdyn kirjallisuuskatsauksen pohjalta saadaan myös viitteitä yhteyksien taustalla olevista mekanismeista (esim. Pawson ja Manzano-Santaella 2012, 180-182; Astbury & Leeuw 2010, 365; Pawson & Tilley 2009, 172). Asiakasta kohtaan osoitettu aito kiinnostus, hänen näkökulmiensa ymmärtämään pyrkivä lähestymistapa, asiakkaan osallistuminen, alkuarvioinnin avoin kuvaaminen ja asiakkaan voimavaroja tarkasteleva työskentely mahdollistavat asiakkaalle myönteisen kokemuksen ja sitä kautta edistävät vaikutusten saavuttamista. Avoin työskentelyn kuvaaminen lisää asiakkaan luottamusta sosiaalityöntekijän työskentelyä kohtaan. Myönteinen ja arvostava suhtautuminen asiakkaaseen, vaikka asiakas olisi asiakkaana vastentahtoisestikin, helpottaa yhteistyön tekemistä. Vanhemman ja sosiaalityöntekijän välinen työskentely vaikuttaa näin asiakkaan ajatuskulkuihin, tapoihin kokea ja reagoida asiakastyösuhteessa (esim. Morén & Blom 2003). Asiakkaiden ongelmiin yksipuolisesti keskittyvä työskentely sen sijaan pikemminkin lukkiuttaa tilannetta. Voimavaroja tarkasteleva työskentely laskee rimaa myös ongelmien tarkastelulle vähentäen asiakkaan tarvetta puolustautua. Asiakkaan omasta aloitteesta alkanut asiakkuus todennäköisesti lisää perheen odotuksia avun saamisen suhteen. Tämä puolestaan lisää sosiaalityöntekijän työskentelyä koskevan pettymyksen riskiä, jos työskentely ei ole asiakkaan kokemuksen mukaan heitä kuulevaa ja osallistavaa. Lisäksi asiakkuuden taustalla olevat vanhempien ongelmat muodostavat erityisen haasteen sosiaalityölle. Ongelmien liittyminen vanhempiin lisää vanhempien herkkyyttä sille, miten heidän kanssaan työskennellään, ja huonot kokemukset johtavat herkemmin huonompaan lopputulokseen vanhempien oman arvioinnin perusteella. Sosiaalityöntekijä voi työskentelynsä kautta edesauttaa työskentelyn onnistumista.

13.2 Tulosten arviointi

Tutkimuksen aineistosta pääosa kerättiin kyselytutkimuksella ja osa strukturoiduin haastatteluin, joissa käytettiin kyselylomaketta. Kyselytutkimukseen osallistuneiden vanhempien vastausprosentti on huomattavan pieni (26,6 %), mikä vähentää tulosten edustavuutta. Tulosten yleistettävyyttä vaikeuttaa se, että tutkimuksen perusjoukosta ei ollut saatavilla tietoja, koska lastensuojeluasiakkaina olevien lasten vanhempia koskevia tietoja ei tallennettu tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien käyttämiin tietojärjestelmiin. Vastausprosentin pienuudesta huolimatta tuloksilla on kuitenkin teoreettista edustavuutta. Niiden kautta pystytään mallintamaan yhteyksiä ja saadaan viitteitä mekanismeista. Tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu nimenomaan vaikutusyhteyksiin,

kiinnostukseen siitä, mikä alkuarvioinnissa toimii (Töttö 2004, 107). Vastausprosentti on asia, johon on vaikea vaikuttaa. Tutkimukseen osallistuminen on ja sen pitääkin olla täysin vapaaehtoista. Alhaista vastausprosenttia selittää osaltaan tutkimusaiheen arkaluontoisuus.

Verrattaessa tutkimukseen osallistuneita vanhempia lastensuojeluasiakkaisiin yleisemmin havaitaan, että tutkimusjoukko on vinoutunut. Tutkimukseen osallistui selvästi enemmän korkean koulutuksen saaneita ja työssä käyviä vanhempia kuin lastensuojeluasiakkaisissa on keskimäärin (vrt. Heino 2007). Koulutetut olivat motivoituneempia osallistumaan tutkimukseen (Taskinen 2011). Asiakkuuden alkamiseen liittyvien taustatekijöiden suhteen perheet mahdollisesti poikkesivat lastensuojeluasiakkaista yleensä. Erojen arviointia kuitenkin vaikeuttavat erilaiset tilastointitavat, joiden vuoksi eroista ei ole täyttä varmuutta. Näyttäisi siltä, että asiakkuus alkoi ehkä hieman useamman perheenjäsenen omasta yhteydenotosta kuin yleensä. Lisäksi asiakkuuden syyt saattoivat liittyä hieman useammin lasten vaikeuksiin kuin lastensuojeluasiakkailla yleensä. (vrt. Heino 2007, 40; Kumpulainen 2010, liite 3, 8.) Asiakkuuden jatkumisen suhteen ei ole eroja. Asiakkuudet jatkuivat alkuarvioinnin jälkeen yhtä usein kuin lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaina olleilla perheillä yleensä. Toisaalta eri selvitysten mukaan kuntien väliset erot ovat suuria. (vrt. Miettinen & Stenroos 2011, 3, 31-35; Ahlgren-Leinovuo 2013, 15.)

Perheen taustatekijöistä ainakin jotkin näyttivät olevan merkityksellisiä tulosten kanssa. Vanhempien korkeampi koulutus ja lasten vähäisempi määrä olivat yhteydessä perhetilanteesta saatavan näkemyksen samanlaisuuteen. Esimerkiksi Englannissa on havaittu, että lastensuojelun asiakkaina olleiden perheiden tilanne koeheni paremmin, jos heillä ei ollut taloudellisia vaikeuksia (Statham & Holtermann 2004, 153). Verrattaessa tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin havaitaan, että tulokset olivat yhteneväisiä sen suhteen, että hyvä asiakassuhde ja asiakkaiden voimavaroja tarkasteleva työskentely edistävät merkittävästi myönteisten vaikutusten saavuttamista. Nämä tekijät ovat tärkeitä riippumatta siitä, minkälaisista taustoista asiakkaat ovat.

Kyselylomakkeeseen annetuissa vastauksissa tuli esille analyysin kannalta ongelmallisena asiana se, että viisi vanhempaa ei tiennyt alkuarvioinnin päättymisestä. Tämä huomioitiin siten, että näissä tapauksissa tuloksista poistettiin alkuarvioinnin käyntimääriä koskevat tiedot. Vanhemmat saivat kyselylomakkeen kohtuullisen pian alkuarvioinnin päättymisen jälkeen. Tällä on merkitystä siinä mielessä, että kokemukset olisivat tuoreita ja paremmin muistissa. Kyselylomaketutkimuksen toteuttamisen suhteen saattoi kuitenkin olla eroja sen suhteen, kuinka pian alkuarvioinnin päättymisen jälkeen vanhemmat saivat kyselylomakkeen. Ei ole tietoa siitä, kuinka monessa tapauksessa sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet alkuarvioinnin päättymisajankohdan tietojärjestelmään oikein tai viiveellä. Tutkimukseen osallistuneiden kuntien työntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa tuli esille, että kirjauksia ei aina tehdä ajantasaisesti. Tämä on kuitenkin seikka, johon tutkija ei pysty vaikuttamaan. Kysymykset ja väittämät olivat kuitenkin kaikille samat.

Tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien kontekstista huomioitiin kaupungin koko ja kaupungissa työntekijöille järjestetty alkuarviointikoulutus. Näiden kahden tekijän huomioiminen antaa kapean näkökulman sosiaalityön toteuttajien kontekstiin. Kontekstitekijöiden tarkastelu voisi pitää sisällään esimerkiksi asiakasmääriin, organisaatioon, työyhteisöön, esimieheen ja sosiaalityöntekijään liittyviä tekijöitä (esim. Mänttari-van der Kuip 2013). Niitä ei kuitenkaan ollut mahdollista huomioida tämän tutkimuksen puitteissa. Kokonaisvaltaiselle tutkimuksen toteuttamiselle antaa haasteita se, että sosiaalityössä ei ole totuttu arviointitutkimusten toteutukseen. Se osaltaan vaikeuttaa arviointitutkimuksen toteuttamista (Korteniemi, Kotiranta & Kivipelto 2012, 97; Kempainen ym. 2010, 42, 44-45).

13.3 Johtopäätökset

Lastensuojelun asiakasperheeksi määrittäminen on ollut epäselvää niin asiakkailla kuin sosiaalityöntekijöillekin (esim. Heino 1997). Asiakkaaksi tulo on voinut tapahtua ilman yhteydenottoa asiakkaaseen (Kivinen 1994, 97-101). Asiakkuuden alkuvaiheen selkiyttämiseksi on ollut selkeä tarve, johon sosiaalityöntekijät ovat vastanneet kehittämällä alkuarviointimenetelmiä (Möller 2004; Muukkonen & Tulensalo 2004). Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihe on nykyään selkeämpi vanhemmille, ja näiltä osin lastensuojelutyön tilanne näyttää parantuneen. Tätä ovat todennäköisesti edistäneet osaltaan kehitetyt alkuarviointimenetelmät (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004) sekä lastensuojelulaissa annettu säädös siitä, että kaikille perheenjäsenille tulee kertoa alkuarvioinnin alkamisesta ja asiakkuuden jatkumisesta alkuarvioinnin jälkeen (LsL 417/2007, 26§, 27§).

Sosiaalityössä on erittäin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että työntekijät pyrkivät kaikissa tilanteissa hyvän ja avoimen suhteen muodostamiseen asiakkaiden kanssa. Lisäksi työskentelyn on tärkeä sisältää asiakkaiden voimavarojen tarkastelua. Nämä auttavat vaikutusten saavuttamista riippumatta siitä, miten asiakkuus on alkanut tai kuinka vapaaehtoisesti perhe on asiakkaana (esim. DeBoer & Coady 2003, 134-135). Asiakkaiden vastentahtoisuus tulee aina olemaan osa lastensuojelutyötä. On kuitenkin hyvä havaita se, että vastentahtoisuus ei itsessään ratkaise työskentelyn onnistumista, vaan työntekijä voi vaikuttaa tilanteeseen. Työntekijän tulee muistaa, että asiakkuuden alkuvaihe on asiakkailla monesti hyvin pelottavaa ja heidän toimintakykyään rajoittavaa (esim. Buckley 2003, 173; Cleaver & Walker 2004a, 77). Hyvä asiakassuhde ja voimavarojen tarkastelu vähentävät lastensuojeluasiakkailla olevia pelkoja ja helpottavat vaikeiden asioiden käsittelyä (esim. Platt 2008, 308; Millar & Corby 2006, 895; Dale 2004, 150). Pelkästään ongelmien tarkasteluun painottava työskentely voi lukkiuttaa tilannetta vanhemman näkökulmasta ja estää perhetilanteen arviointia. Kielteinen kokemus voi lisätä haluttomuutta ja pelkoa alkuarvioinnin tekemistä kohtaan.

Lastensuojelutyössä on tärkeä huomioida se, että vanhempien näkökulmasta hyvä asiakassuhde ja voimavarojen tarkastelu ovat erittäin tärkeitä myös silloin, kun perhe itse hakee apua ja asiakkuuden taustalla olevat ongelmat liittyvät vanhempiin. Erityisesti näissä tilanteissa myönteisten vaikutusten saavuttaminen on vaikeaa, jos vanhempi ei koe suhdettaan sosiaalityöntekijään hyväksi eikä työskentely sisällä voimavarojen tarkastelua. Tätä selittää mahdollisesti se, että vanhempien odotukset ovat mahdollisesti korkeammat, kun he hakevat apua perheen tilanteeseen. Toinen selitys voi olla, että ongelmat eivät ole niin vakavia perheen hakiessa apua itse verrattuna lastensuojeluilmoituksesta alkaneeseen asiakkuuteen. Asiakkuuden taustalla olevat vanhempaan liittyvät vaikeudet tekevät työskentelystä haasteellista mahdollisesti sen vuoksi, että lapsen liittyviä vaikeuksia on helpompi kohdata kuin vanhempiin liittyviä vaikeuksia. Lisäksi lapsen vaikeuksien ollessa kyseessä ei vanhemmalla ehkä ole niin isoa muutokset tarvetta, kuin jos vaikeudet koskevat vanhempaa. Lapsen näkökulmasta tehtävä tutkimus voisi kuitenkin tuottaa erilaisia tuloksia.

Suomessa kehitetyissä alkuarviointimenetelmissä pyritään monin eri keinoin edistämään hyvän asiakassuhteen muodostamista ja kokonaisvaltaisen alkuarvioinnin tekemistä. Näitä asioita ovat esimerkiksi alkuarvioinnin prosessin ja syiden kuvaaminen asiakkaalle, lapsen yksilöllisten tapaamiset, voimavaroja tarkasteleva työskentely yhdistettynä muutostarpeiden tarkasteluun (Möller 2004; Muukkonen & Tulensalo 2004). Sosiaalityössä on aina korostettu hyvän asiakassuhteen merkitystä, mutta alkuarviointimenetelmät kuvaavat sosiaalityön asiakastyötä yksityiskohtaisesti ja antavat konkreettisia keinoja sen toteuttamiseen. Tarvitaan edelleen hyvää asiakastyötä edistävää koulutusta ja kehittämistyötä. Esimerkiksi Toimiva lastensuojelu (2013, 33, 41) -selvityksessä todetaan sosiaalityössä oleva tarve vuorovaikutustaitojen kehittämiseksi.

Sosiaalityössä on tarpeen tarkastella enemmän niitä teoreettisia lähtökoh-
tia, jotka liittyvät myönteisten muutosten edistämiseen perheessä. Blom ja Morén (2011; Morén & Blom 2003) tuovat esille tarpeen perehtyä psykologian alan tutkimuksiin ja teorioihin sekä esittelevät empiirisen aineiston pohjalta tutkimustuloksia sosiaalityön asiakastyössä toimivista mekanismeista. Myös Johnsson ja Svensson (2005) keskustelevat teorioiden kehittämisen tarpeesta sosiaalityössä. Morénin ja Blomin (2003) näkemyksistä tulee esille, kuinka sosiaalisen ja psykososiaaliset mekanismit toimivat asiakastyössä samanaikaisesti. Mekanismit toimivat siten, että niiden kautta asiakkaita autetaan käymään sisäistä dialogia, joka puolestaan voi näkyä muutoksina toiminnassa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Interventiot eivät siis itsessään vaikuta vaan niiden käynnistämät mekanismit saavat aikaan muutoksia. Tämän tutkimuksen pohjalta on saatu tietoa siitä, mitkä asiat edistävät ja mahdollistavat lastensuojelussa tehtävää lapsen ja perheen tilanteen arviointia.

Kiinnostus standardisoitujen riskiarviointimittarien käyttämiseen lastensuojelun alkuarvioinnissa voi lisääntyä myös Suomessa. Riskiarviointimittarien käyttämistä voidaan perustella esimerkiksi sillä, että arvioinnin tulisi olla tarkkaa, nopeasti toteutettua ja vaikuttavaa (esim. Hughes & Rycus 2007, 87). Toimiva lastensuojelu -raportissa tuodaan esille tarve asiakkaiden yhdenmukaisel-

le kohtelulle ja strukturoitujen arviointimenetelmien käyttämiselle (Toimiva lastensuojelu 2013, 36, 69). Raportista ei käy tarkemmin ilmi, mitä strukturoiduilla arviointimenetelmillä tarkoitetaan. Tarkoitetaanko niillä sellaisia alkuarviointimenetelmiä, joita on kehitetty Suomessa, vai riskiarviointimittareiden käyttämistä vai jotain muuta? Riskiarviointimittareiden suhteen on syytä olla kriittinen ja varovainen, koska mittarit kohdistuvat vain lasten kaltoinkohtelun ja pahoinpitelyn vakavuuden sekä tulevaisuuden riskien arvioimiseen. Riskiarviointimittarien käyttäminen suuntaa työskentelyn yksipuolisesti ongelmien tarkasteluun. Tämä on huolestuttava lähtökohta, kun ajatellaan asiakkaan voimavarojen tarkastelun ja hyvän asiakassuhteen merkitystä koko työskentelylle ja vaikutusten saavuttamiselle. Lasten ja perheiden tilanteita tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti ja monipuolisesti (esim. O'Hare 2009, 87). Riskiarviointimenetelmien käyttämisen ongelmista on olemassa paljon tutkimustietoa (esim. Harris 2011; Schene 2005, 4; Conley 2007, 1456; Lamont, Price-Robertson & Bromfield 2010, 670; Munro 2011, 40-45). Riskiarviointimittarien käyttäminen voi tulla pitimmällä tähtäimellä jopa kalliimmaksi. Lomanin ja Siegelin (2004) tutkimuksen mukaan kokonaisvaltainen alkuarviointi ja muut tukitoimet aiheuttivat alkuvaiheessa suuremmat kustannukset kuin lastensuojelututkinta ja sen jälkeinen työskentely. Alkuarvioinnin asiakkaisiin liittyvät kustannukset olivat kuitenkin alhaisemmat pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna. (Mt. 144-147.) Harkittaessa uusien työmenetelmien ja työvälineiden käyttämistä tulee niihin perehtyä riittävän laajasti, ettei tehdä asiakkaiden kannalta haitallista kehittämistyötä. Alkuarviointiin kehitettyjen työmenetelmien käyttämisen suhteen tulee esille eräs sosiaalityön keskeinen dilemma siitä, kuinka paljon työskentelyn tulee perustua asiakkaiden yksilöllisille tarpeille ja kuinka paljon on tarpeen käyttää yhdenmukaisia menetelmiä (Mäntysaari 1991, 167-168). Nämä voidaan asettaa toisilleen vastakkaisiksi lähtökohdiksi ikään kuin niiden välillä olisi tehtävä valinta. Toinen parempi mahdollisuus on nähdä yksilölliset tarpeet ja systemaattiset tilannekohtaisen joustavuuden mahdollistavat alkuarviointimenetelmät toisiaan täydentäviksi lähtökohdiksi. Sosiaalityössä tarvitaan myös työmenetelmiä työn toteuttamiseksi asiakkaiden parhaaksi.

Alkuarviointiin liittyen eräs keskeinen asia on se, että alkuarvioinnin avulla on mahdollista parantaa perheen tilannetta. Alkuarvioinnin on tärkeä ymmärtää olevan muutokseen pyrkivä interventio (esim. Fraser, Richman, Galinsky & Day. 2009, 5, 184; Payne 1996, 39; Dominelli 2004, 81), joka voi itsessään olla riittävä interventio perheen tilanteeseen. Tämä edellyttää sitä, että alkuarviointi sisältää riittävän määrän asiakastapaamisia. Alkuarvioinnin näkeminen sosiaalityön interventiona on oleellista. Sosiaalityöntekijöiden on tärkeä nähdä itsensä muutostyötä tekeviksi työntekijöiksi eikä ajatella muutostyön kuuluvan pelkästään muiden alojen toimijoille (esim. Laitinen ym. 2007, 89; Ervast & Tullensalo 2006, 83). Alkuarvioinnin näkeminen palveluohjaukseksi tai palvelutarpeen arvioinniksi on toisenlainen ja huolestuttava suunta. Palveluohjauksella ei ilmeisestikään tarkoiteta muutosta tavoittelevaa interventiota vaan asiakaslähteisistä palvelutarpeiden kartoittamista ja palvelujen kokoamista asiakkaan tueksi (esim. Hänninen 2007, 35). Tutkimuksen toteutuksen jälkeen on tullut voi-

maan sosiaalihuoltolain uudistus ja muutoksia lastensuojelulakiin. Lastensuojelutarpeen selvitys on muutettu sosiaalihuoltolain mukaan tehtäväksi palvelutarpeen arvioimiseksi ja lastensuojelulain mukaan tehtäväksi lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi. Lapselle tulee siis tehdä palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen selvitys (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 93). Hallitukselle tehdyn esityksen pohjalta ei saa tarkempaa kuvaa siitä, mitä palvelutarpeen arvioimisella tarkoitetaan tässä yhteydessä. (HE 2014, 195, 226-228.) Lakimuutoksia koskevassa soveltamisoppaan mukaan lastensuojelun tarpeen selvittämisellä tarkoitetaan samaa asiaa kuin aiemmin lastensuojelutarpeen selvitystä koskevalla lainsäädännöllä. Toivottavasti lakimuutokset eivät tarkoita alkuarvioinnin laadun heikkenemistä ja muuttumista byrokraattiseksi palvelutarpeen kriteerien täyttymisen arvioimiseksi.

Alkuarviointeja toteutetaan hyvin erilaisin tavoin. Tämä nostaa esiin kysymyksen, toteutuuko asiakkaiden oikeus yhdenmukaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun (Toimiva lastensuojelu 2013, 36, 69). Kuntien välillä on huomattavia eroja esimerkiksi siinä, kuinka monessa tapauksessa tehdään alkuarviointi ja kuinka iso osa lastensuojeluilmoituksista johtaa alkuarviointiin (Miettinen & Stenroos 2011, 3, 31-35). Alkuarvioinnin toteuttamisissa voi olla vakavia puutteita, jotka voivat osaltaan johtaa kohtalokkaihin seurauksiin, kuten 8-vuotiaan tytön kuolemaan johtaneessa tapauksessa (Oikeusministeriö 2013, 5-6). Alkuarvioinnin toteuttamisen erilaisuutta selittävät lasten ja perheiden erilaiset ongelmat ja tarpeet, ja sen vuoksi alkuarvioinnitkin ovat erilaisia. Lastensuojelulaki mahdollistaa yksilöllisen arvioinnin. Lastensuojelulain mukaan alkuarviointi tulee tehdä olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Tämä määrittely on hyvin väljä ja antaa työntekijälle paljon liikkumatilaa. Voidaan kuitenkin kysyä, tehdäänkö alkuarvioinnit aina riittävän kattavasti lapsen ja perheen tarpeiden mukaisesti siten, että arvioinnin kohde on riittävä ja perheenjäsenet osallistuvat työskentelyyn riittävän kattavasti. Lapset ja isät jäävät selvästi äitejä helpommin alkuarviointityöskentelyn ulkopuolelle. Lasten sivuun jäämiseen on kiinnitetty huomiota jo melko kauan (esim. Hurtig 2003, 167-168; Forsberg 1998, 244; Kääriäinen 2006, 62-64). Sen lisäksi on tärkeä kiinnittää huomiota myös isien osallistumiseen. Merkitseekö äitien kanssa työskentely sitä, että eri perheenjäseniin ei suhtauduta tasa-arvoisesti? Sosiaalityössä on syytä tarkastella myös tätä kysymystä kriittisesti. Alkuarviointityössä tulisi tavata eri perheenjäseniä kokonaisvaltaisemman kuvan saamiseksi.

Lapsia tavataan yksilöllisesti suhteellisen harvassa tapauksessa. Lapsikeskeisyyttä monin tavoin korostavana aikana tämä on hämmästyttävä tulos, vaikka aikaisemmin lasten yksilölliset tapaamiset olivat ehkä vielä harvinaisempia. Lapsen kahdenkeskisiä tapaamisia pidetään alkuarviointimenetelmien kulmakivenä (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). Huomioitavaa on myös se, että monet vanhemmat pitivät sosiaalityöntekijän tapaamisia lasten kanssa liian vähäisinä. Lapsikeskeisyys ja uusin lastensuojelulaki olivat aineiston keruun aikaan vuonna 2009 suhteellisen uusia asioita, joten se on voinut olla yhtenä syynä lasten vähäiseen tapaamiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden taidot ja valmiudet tavata lapsia vaihtelevat (Ervast & Tulensalo 2006, 121).

Eräänä keskeisenä syynä lasten vähäisiin tapaamisiin voi olla se, että sosiaalityöntekijöillä ei ole ajallisia resursseja tavata lapsia (Sinko & Muuronen 2013, 15; HE 2013, 4-5). Keskeisen kysymyksen muodostaa, voidaanko alkuarviointi tehdä lasta tapaamatta. Tämä on vakava asia, ja siihen on kiinnitetty huomiota muun muassa siten, että lastensuojelulain mukaan vuoden 2014 alusta lähtien sosiaalityöntekijän tulee tavata lapsi henkilökohtaisesti riittävän usein (HE 2013).

Alkuarvioinnin tekemistä ohjaavat myös monet muut kuin asiakkaiden tarpeisiin liittyvät asiat. Lastensuojelulain mukaan alkuarviointi tulisi tehdä kolmen kuukauden sisällä, mutta kunnilla saattaa olla isoja vaikeuksia alkuarvioinnin toteuttamisessa aikarajan puitteissa. Tämä näkyy siinä, että aluehallintovirasto on antanut varoituksen uhkasakosta usealle kunnalle, kun niissä ei ole noudatettu lastensuojelulaissa säädettyä alkuarvioinnin aikarajaa (esim. Itä-Suomen aluehallintovirasto 2010). Ehkä alkuarvioinnin tekemiseen säädetty kolmen kuukauden aikaraja onkin tarpeettoman tiukka ajatellen alkuarviointityöskentelyn interventioluonnetta. Näin tiukka aikaraja on havaittu ongelmalliseksi myös esimerkiksi Englannissa (Munro 2011, 45). Uhkasakot kertovat kuitenkin myös siitä, että kaikissa kunnissa ei ole riittäviä resursseja lastensuojelun alkuarviointityöhön. Uhkasakon välttämiseen pyrkivä toiminta voi johtaa alkuarviointien tekemiseen kiireisesti. Tällöin lapsen ja perheen tarpeet eivät ole keskeinen työtä ohjaava tekijä. Lastensuojelutyön asiakasprosessin eri vaiheista alkuarviointi on tiukimmin valvottua ja sakon uhka on vaikuttanut työntekijöiden määrien lisäämiseen alkuarvioinnissa. Tiukalla määräajalla on ollut myönteisiä vaikutuksia työntekijäresurssien lisääntymiseen. Voidaan kysyä, minkälainen resurssitilanne on muissa lastensuojelun asiakkuuden prosessien vaiheissa.

Lastensuojelun alkuarvioinnin asiakkaiden määrät ovat kasvaneet huomattavasti viimeisten viiden vuoden aikana (Lastensuojelu 2012, 16). Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, mistä asiakasmäärän nousu johtuu. Onko kyse siitä, että aikaisemmin ongelmiin ei puututtu riittävästi, tuleeko asiakkaita lastensuojelun alkuarviointiin nyt liian helposti vai onko kyse näiden edellä mainittujen asioiden yhdistelmästä vai jostain muuta? Asiakkaiden ja sosiaalityön järjestämisen näkökulmasta on tärkeää, että alkuarviointi tehdään riittävän kattavasti sitä tarvitseville. Lisäksi alkuarvioinnin jälkeen asiakkuuden tulee jatkua niissä tapauksissa, joissa siihen on tarvetta.

Lastensuojelun alkuarviointityössä on ollut monia merkittäviä edistysaskeleita koskien niin lastensuojelulakia (LsL 2007) kuin alkuarviointiin kehitettyjä menetelmiä (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). Toisaalta edelleen tarvitaan kehitystyötä ja aihetta koskevaa tutkimusta. Interventioiden kehittämisessä ja tutkimuksessa kannattaa aikaisempaa enemmän ja systemaattisemmin hyödyntää realistisen arviointitutkimuksen ja ohjelmateoriatutkimuksen periaatteita monialaisesta tietopohjasta (tutkimukset, kehitetyt työmenetelmät, asiantuntijoiden ja asiakkaiden tieto) (myös Karttunen & Hietämäki 2014). Lisäksi realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoriatutkimus antavat hyvän viitekehysten arviointitutkimuksen tekemiselle.

Joskus sosiaalityön asiakastyön vaikutusten arvioimista koskevaan tutkimukseen on suhtauduttu kyseenalaistaen ja kriittisesti (esim. Forsberg & Juhila 1999; Haverinen 2012, 67-69; Gray, Plath & Webb 2009, 98-102). Myös sosiaalityöntekijät voivat suhtautua oman työnsä vaikutusten tutkimiseen epäillen ja ehkä pelätenkin. Toisaalta olen havainnut sosiaalityöntekijöiden olevan yhä kiinnostuneempia siitä, mikä työssä vaikuttaa ja edistää asiakkaiden auttamista. Pohjolan (2012b) mukaan vaikuttavuutta koskeva ajattelu on toisinaan haluttu kokonaan hylätä sosiaalityössä. Hänen mukaansa sosiaalityön toimijat ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että sosiaalityön tulee olla vaikuttavaa. Siitä on erilaisia näkemyksiä, mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan. Erityisesti hallinnollisista lähtökohdista lähtevä ja taloudellisiin tunnuslukuihin nojaava vaikuttavuuden tarkastelu on nähty vieraaksi. Tässä tutkimuksessa lähtökohta on kuitenkin toisaalla, yksilötason muutoksia koskevissa vaikutuksissa. (Pohjola 2012b, 9-11; myös Lindqvist 2005b; Pohjola 2012a, 22-25; Rajavaara 2007, 14-17; Kettunen 2013.) Sosiaalityön tutkimuksen keskeisen yhdysvaltalaisen keskeisen klassikon, Eileen Gambrellin (2011, 26) mukaan on eettistä tehdä sellaista tutkimusta, joka auttaa edistämään asiakkaiden auttamistyötä. Tämä on ollut tärkeänä lähtökohdana myös tässä tutkimuksessa.

Arviointitutkimuksen tekemisessä on haasteensa. Riittävän kattavien tulosten saamiseksi kannattaa tutkia usean vaikutuksen saavuttamista. Muuten voi olla vaarana liian kapea-alaisten johtopäätösten tekeminen. Sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa on tarpeen kiinnittää entistä enemmän huomiota riittävien tietojen opettamiseen arviointitutkimuksista ja perehtyä tutkimustietoon sosiaalityön vaikutusten saavuttamiseen yhteydessä olevista ja niitä selittävästä tekijöistä. On oleellista saada tietoa siitä, miten eri näkökulmista toimien autetaan asiakkaita hyödyntävien vaikutusten saavuttamista. Kokonaisuuden onnistuminen edellyttää toimia politiikan ja lainsäädännön tasolla sekä taitoa työskennellä asiakkaiden kanssa erilaisissa tilanteissa.

Realistinen arviointitutkimus ja ohjelmateoriatutkimus antavat viitekehysten sekä arviointitutkimuksen tekemiselle että työmenetelmien kehittämiseksi sosiaalityössä. Realistinen arviointitutkimus antaa relevantin pohjan sosiaalityössä tehtävälle arviointitutkimukselle, koska realistisessa arviointitutkimuksessa huomioidaan niin interventioon kuin kontekstiin liittyvien tekijöiden yhteydet vaikutusten saavuttamiselle sekä tavoitteena on myös vaikutusyhteyksiä selittävien tekijöiden tutkiminen. Selitysten ymmärtäminen auttaa parhaimmillaan kehittämään sosiaalityötä asiakkaita entistä paremmin auttavaan suuntaan.

SUMMARY

Background

The changes in the Finnish Child Welfare Act (LsL 417/2007) define assessment as a separate working stage in the beginning of clientship. The new comprehensive assessment measures have been developed by local authorities and a child welfare organisation in Finland and they have significantly affected the Child Welfare Act. These measures emphasise holistic and child-centred working and include functional methods and a clear working process (e.g. certain meetings with parents and children together and individually). There is no empirical research about the outcomes of the assessment in child welfare in Finland.

The realistic evaluation and program theory research give an evaluation research framework to the study. The key question of the realistic evaluation is what works for whom and in what circumstances (Pawson & Tilley 1997). The theoretical assumptions behind assessment in child welfare in this research are based on the principles concerning the assessment methods and earlier studies concerning assessment.

The assessment methods in Finland include nine principles: assessment is as a process, assessment needs to explicate to the client, a good relationship with the client is important, the client participates in the assessment, the assessment is child centred, the functional tools are used in the assessment, the information of the children and parents is appreciated, assessment is based on the strengths and aims to increase the awareness of the strengths and the need for change. (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004; 2005; Ervast & Tulensalo 2006; Muukkonen 2008b.)

The study includes the research review for the empirical research concerning the parents' experiences of the assessment in child protection. The research review includes 28 empirical studies. The results are quite similar in regard to the assumptions behind the assessment methods. The studies indicate that at the beginning of the assessment the parents are afraid that the social worker will take the child away. It is possible to tackle these kind of attitudes if the social worker strives to build up a good relationship with the client by carefully listening, being open and attempting to understand the clients' point of view. Furthermore, is important that the social worker gives information about the assessment to the client openly, for example by explaining why she is assessing the family situation, what kind of process the assessment is and the roles of the social worker in regard to the client. The clients' opportunity to participate in the performance of the assessment, the child centred working, the focusing on the strengths and further meetings also proved to be important matters in the assessment in child protection. The assessment can have both positive and negative outcomes on the clients' life. Positive outcomes are for example if a parent learns new things from their children, learns new skills as a parent, change their parenting skills for the better, increase their self-esteem or if they stop using intoxicants. However, there are also possible negative effects

for example if due to the assessment the family feels traumatised and their situation becomes worse.

Objective, data and analysis

The research question is: *What factors concerning the assessment process and context contribute to the outcomes of the assessment from the perspective of the parents?*

The data was collected by sending questionnaires to the parents who had received a child welfare assessment (the researcher did also some structural interviews based on the questionnaire). The responses were received from 177 parents (response rate 26,6%). The analysis methods used were as follows: factor analysis, correlations, hierarchical regression analysis, two-way analysis of variance and the bootstrap method. The response rate was very low, and as such this reduces the representativeness of the results.

Results

The data was attained from 177 parents in child welfare. Their average age was 40 years. Most of the respondents were women (n=156, 88%). A little more than half of the parents had a partner. Over half of the parents and the majority of their spouses were in employment. The parents were well educated. Half of them had a college, polytechnic or university degree. Of the parents 35% had gone on a course or had a vocational education, and 15% did not have any vocational education. The parents had from one to nine children. On average they had slightly less than three children and some of the children were over 18 years old.

The families became clients in the assessment process in different ways. Quite a number of them asked for help on themselves (30%), or a professional contacted the social worker with the permission of the client (20%), and half of the families came via the child welfare notification process. The parents' experiences concerning which family member's difficulties were the reason for the assessment varied a lot. The parents responded that the assessment was made because their child had difficulties (38%), their child had more difficulties than the parent (10%), the child and the parent both had difficulties (18%), the parent had more difficulties than the child (11%) or because the parent had difficulties (23%).

The families who participated in the research are more educated and many more of the parents are in employment than is generally the case of families in child welfare. Furthermore, many more families than is generally the case in child welfare have sought help on themselves. It is therefore important to note that the parents who participated in this research are obviously not comparable in general to the parents in child welfare.

The assessment was carried out over one to twelve meetings. Over a fourth of the cases had only one meeting, and one third of the cases had two or three meetings. The average was 3,7 meetings per one assessment in child welfare. The mother participated in the assessments in most of the cases. The child participated in 87% and fathers in 63% of the cases. The social worker met the child individually in only 27% of the cases. This is a bit surprising because

individual meetings with children are an essential idea in the assessment measures and in the Child Welfare Act. The use of functional tools in the assessment was fairly rare. Only 23% of the parents (n=41) told that in the assessment a functional tool had been used (for example the most important things in my life -cards, network map, time circle). According to the child welfare law, the assessments should be made within 3 months, and 71% of the parents said that the assessment had been finished during this time.

Next we look at how the parents experienced the social worker orientations. The parents experienced that the social worker worked with a good relationship orientation (mean 3,79, 1= totally disagree,..., 5=totally agree), assessment orientation (mean 4,18) and strength orientation (mean 3,17). However, many parents disagreed that social worker worked by focusing on the family's problems (mean 2,40), and some parents wanted the social worker to work more with their children (mean 2,28, child orientation).

The results show that the assessment in child welfare affects the client's experiences of the result of the assessment and their life. The majority of the parents (80%) experienced that they have at least a fairly similar view of the family situation as that of the social worker. Furthermore, 59% of the parents experienced that their family situation is at least a bit better because of the assessment. Only 5% of the parents experienced that their family situation is worse because of the assessment, and the others experienced that the family situation did not change. The parents experience less often that the assessment had increased their awareness of their child's situation, the parent's strengths or the need for changes. Under half of the parents (44%) agreed that their awareness about the need for changes had increased at least a bit. A fifth of the parents experienced that their awareness of the family situation and their awareness concerning their strengths increased at least a bit. Some parents described in their responses in the open questions how their understanding of their child's situation had changed: "(the assessment) caused me to think about the children's position more in our family and what kind of affects the family situation has on the children's future. I understood how serious the family situation is from the view point of the children. It possibly (assessment) made the whole family stop to think and to act in a different way".

Finally, we look at the important things from the outcomes of the assessment. These results are based on the correlation and hierarchical regression analyses. The variables for the regression analyses were chosen on the basis of the correlations. Parents' experience of a good relationship with the social worker and strength based working were positively associated with all five outcomes (increased awareness of the child's situation and parent's strengths, need for changes, family situation is better, the parent and the social worker understand the family situation similarly). The other variables (father participated in the assessment, number of meetings, parents received the summary of the assessment) promoted the achievement of one or more outcomes. If the father participated in the assessment, it increased the probability that the family and the social worker had a similar view of the

family situation. Further meetings were important in regard to the family situation becoming better. When the parents received the summary of the assessment they experienced that their awareness of their strengths and the need for changes increased. Furthermore, if parents wished that the social worker would work more with their children, it had a positive connection with the parents' awareness of their strengths. The study shows that it is important that the social worker explains the assessment process, focuses on a good relationship with the client and reviews the client's strengths, gives a summary of the assessment and works with the whole family.

We can see that the family's context is also important and connected to the outcomes. The parent's higher vocational education and the smaller number of children promoted the achievement of at least one of the outcomes. In cases where the clients (or somebody with the parent's consent) contacted the social worker, then the parents experienced that the family situation changed for the better compare to cases where the assessment was preceded by the child welfare notification. Furthermore, if the family problems were more related to the children than to the parent, then the family more easily achieved a similar kind of view of the family situation as that of the social worker. The results were similar when we studied (with two way variance analysis) how child welfare notification and the parent's problems are connected to the outcomes that were found earlier when the data were analysed by the hierarchical regression analysis method. The outcomes (parents' awareness of the need for change and the parents' similar view point of the family situation as that of the social worker) were more difficult to achieve if the family's problems were related to the parents and the social worker did not use strength based orientation or good relationship orientation with the parent. This means that it is a much more sensitive situation for parents if the problems are related to them. Similarly, if the parents (or someone with their consent) sought help from the social worker it was more difficult to achieve the positive outcomes if the social worker did not use the good relationship orientation compared to the situation if the clientship began via the child welfare notification. This refers possibly to the fact that searching for the help from social work is not an easy situation for the parents, and the expectations may be high. In this kind of situation the parent can be very disappointed if she does not have experience of a good relationship with the social worker.

Conclusions

The results are promising because so many parents have experienced that they have got help from the assessment, and only a few parents have experienced that the assessment has been harmful to them. The study also revealed that when a researcher performs evaluation research it is very important to research many outcomes. It helps the researcher to obtain a more comprehensive picture of the situation. The interventions can have many outcomes, and different kinds of issues can be connected to the different outcomes.

A realistic evaluation question is what works for whom in what circumstances. We can say that the good relationship and strength oriented

social work works in all situations and for all people in general. They are extremely important working orientations in the sensitive and difficult family situations. It is important that the parent has a good relationship with the social worker, especially if the family problems are related to the parent or if the parent seeks help from the child protection social worker. Furthermore, many other matters also are important: whether the father participated in the assessment, whether there are many meetings and whether the parents received a summary of the assessment. If we compare the results with the child welfare studies in Finland we can conclude that the assessment is nowadays a clearer stage of the clientship that was the case earlier (e.g. Heino 1997; Kivinen 1994). Social workers meet the children individually more often than earlier. But still children's individual meetings with the social worker are surprisingly rare. The importance of the children's meetings are emphasised in many places in the Child Welfare Act. The parents are often afraid of the child welfare social work and may resist the assessment. But we can see, based on this and many other studies, that the parent's reluctance does not determine the success of the work itself. A good relationship and researching the family's resources reduce the family's fears and makes dealing with difficult matters easier (e.g. Platt 2008, 308; Millar & Corby 2006, 895; Dale 2004, 150). We cannot say that the good relationship and strength based working works in all cases, but we can say that it is essential for most cases.

Even before these changes, the assessments are carried out in very different ways. This brings to the fore the question of whether or not the client's right to uniform and equal treatment came true. There are considerable differences between the municipalities; for example, the number of the child welfare notifications that lead to the child welfare assessment (Miettinen & Stenroos 2011, 3, 31-35). After the research was completed, new legislation related to the assessment in child welfare came into force, and there is not a clear understanding in what way it may affect the assessment. The Valvira (National Supervisory Authority for Welfare and Health) and Regional State Administrative Agencies control the child welfare assessments in the municipalities. But the control is more focused on the time limits than on the quality of the assessment. Municipalities can get a penalty fee if the assessments are not made within the three month time limit. The risk is that the social workers have to do the assessment within the time limit and hence pay less attention to the quality of the assessment.

There is more interest in the use of standardised risk assessment measures in Finland. However, it is important to remember that these kinds of measures can lead the child welfare social work assessment to become more of an investigatory assessment that does not focus enough on the strengths. Assessing the strengths and the resources available in regards to the problems provides possibilities to gain a more comprehensive picture of the family situation. Problems focused assessment leads easily to contradictions and makes working more difficult (e.g. Harris 2011; Schene 2005, 4; Conley 2007, 1456; Lamont, Price-Robertson & Bromfield 2010, 670; Munro 2011, 40-4).

KIRJALLISUUS

- Ahla, M. & Tarvainen, L. 1959. Henkilökohtainen huolto. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Ahlgren-Leinovuori, H. 2013. Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2012. Saatavilla osoitteessa:
http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Lastensuojelu_raportti_25112013.pdf. Viitattu 7.12.2013.
- Aldegate, J. 2002. Evolution not Revolution: Family Support Services and the Children Act 1989. Teoksessa H. Ward & W. Rose (toim.) Approaches to needs assessment in children's services. London: Jessica Kingsley, 147-165.
- Alkin, M. C. & Christie, C. A. 2004. An Evaluation Theory Tree. Teoksessa M. C. Alkin (toim.) Evaluation Roots. Tracing Theorists' Views and Influences. Thousand Oaks: Sage, 12-65.
- Argyris, C. 1970. Intervention theory and method: A behavioral science view. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
- Arviointi sosiaalipalveluissa (2001) Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. FinSoc Työpapereita 3/2001. Helsinki: Stakes.
- Astbury, B. & Leeuw, F. L. 2010. Unpacking Black Boxes: Mechanisms and Theory Building in Evaluation. *American Journal of Evaluation* 31 (3), 363-381.
- Baird, C. & Wagner, D. 2000. The Relative Validity of Actuarial- and Consensus-Based Risk Assessment Systems. *Children and Youth Services Review* 22 (11-12), 839-871.
- Baistow, K. & Hetherington, R. 1998. Parents' Experiences of Child Welfare Interventions: An Anglo-French Comparison. *Children & Society* 12 (2), 113-124.
- Bardy, M. & Barkman, J. 2001. Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (3), 199-210.
- Baumann, D. J., Law, J. R., Sheets, J., Reid, G. & Graham, J. C. 2005. Evaluating the Effectiveness of Actuarial Risk Assessment Models. *Children and Youth Services Review* 27 (5), 465-490.
- Beatty, P. C. & Willis, G. B. 2007. Research Synthesis: The Practice of Cognitive Interviewing. *Public Opinion Quarterly* 71 (2), 287-311.
- Bell, M. 2002. Promoting Children's Rights through the Use of Relationship. *Child & Family Social Work* 7 (1), 1-11.
- Bhaskar, R. 1978. A Realist Theory of Science. Hassocks: Harvester Press.
- Bickman, L. 1987. The Functions of Program Theory. *New Directions for Program Evaluation* 1987 (33), 5-18.
- Blom, B. & Morén, S. 2011. Analysis of Generative Mechanisms. *Journal of Critical Realism* 10 (1), 60-79.
- Blom, B. & Morén, S. 2010. Explaining Social Work Practice - The CAIMEr Theory. *Journal of Social Work* 10 (1), 98-119.

- Bolton, A. 2010. Clinical opinions of structured risk assessments for forensic child protection: The development of a clinically relevant device. *Children and Youth Services Review* 32 (10), 1300-1310.
- Boos D. & Stfanski L. 2010. Efron's booststrap. *Significance* 7 (4) 186-188.
- Borg, P. 2008a. Chenin tieteellinen luokittelu ohjelman arviointiin. Teoksessa P. Borg, S. Högnabba, M. Kilponen, et al. (toim.) *Arviointi työtavaksi - kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämistä Helsingin sosiaalivirastossa. Oppaita ja työkirjoja*. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 16-21.
- Borg, P. 2008b. Ohjelmateoria. Teoksessa P. Borg, S. Högnabba, M. Kilponen, et al. (toim.) *Arviointi työtavaksi - kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämistä Helsingin sosiaalivirastossa. Oppaita ja työkirjoja*. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 22-27.
- Bromfield, L. & Holzer, P. 2008. A national approach for child protection Project report. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Buckley, H. 2003. *Child Protection Work: Beyond the Rhetoric*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Buckley, H., Carr, N. & Whelan, S. 2011. 'Like walking on eggshells': service user views and expectations of the child protection system. *Child and Family Social Work* 16 (1), 101-110.
- Buckley, H., Whelan, S., Carr, N. & Murphy, C. 2008. Service users' perceptions of the Irish child protection system. Dublin: Office of the Minister for Children and Youth Affairs. Saatavilla osoitteessa: http://www.dcy.gov.ie/documents/Publications/CF_service_users.pdf. Viitattu 20.12.2012.
- Buckley, H., Whelan, S., Murphy, C. & Horwath, J. 2007. Using an assessment framework: outcomes from a pilot study. *Journal of Children's Services* 2 (1), 37-47.
- Bullock, R., Little, M., Millham, S. & Mount, K. 1995. *Child Protection: Messages From Research*. London: HMSO.
- Calder, M. C. 2003. The Assessment Framework: A Critique and Reformulation. Teoksessa M. C. Calder & S. Hackett (toim.) *Assessment in child care: Using and developing frameworks for practice*. Lyme Regis: Russel House, 3-60.
- Calder, M. C. & Hackett, S. 2003. Inotroduction. Teoksessa M. C. Calder & S. Hackett (toim.) *Assessment in child care: Using and developing frameworks for practice*. Lyme Regis: Russel House, 1-2.
- Carpiano, R. M. & Daley, D. M. 2006. A guide and glossary on postpositivist theory building for population health. *Journal of epidemiology and community health* 60 (7), 564-570.
- Caslor, M. D. 2011. The Metis DR/FE Project Evaluation. Manitoba: Building Capacity Consulting Services. Saatavilla osoitteessa: http://www.metisauthority.com/wcm-docs/publications/Final_Metis_DRFE_Report__submitted_June_20_11_.pdf. Viitattu 21.11.2013.

- Center for Child and Family Policy 2006. Multiple Response System (MRS) Evaluation Report to the North Carolina Division of Social Services (NCDSS). North Carolina: Center for Child and Family Policy, Duke University. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.ncdhhs.gov/dss/mrs/docs/MRS%20Evaluation%20Report%202004.pdf>. Viitattu 19.12.2012.
- Chen, H. T. 2006. A Theory-Driven Evaluation Perspective on Mixed Methods Research. *Research in The Schools* 13 (1), 75-83.
- Chen, H. T. 2005. Practical program evaluation. Assessing and Improving Planning, Implementation, and Effectiveness. Thousand Oaks: Sage.
- Chen, H. T. 1990. Theory-driven evaluations. Newbury Park: Sage.
- Chen, H. T. & Rossi, P. H. 1983. Evaluating with Sense: The Theory-Driven Approach. *Evaluation review* 7 (3), 283-302.
- Cleaver, H. & Walker, S. 2004a. Assessing Children's Needs and Circumstances. London: Jessica Kingsley.
- Cleaver, H. & Walker, S. 2004b. From Policy to Practice. *Child and Family Social Work* 9 (1), 81-90.
- Compton, B. R., Galaway, B. & Cournoyer, B. 2005. Social work processes. (7. painos) Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Conley, A. 2007. Differential response: A critical examination of a secondary prevention model. *Children and Youth Services Review* 29 (11), 1454-1468.
- Connolly, M. 2007. Practice Frameworks: Conceptual Maps to Guide Interventions in Child Welfare. *British Journal of Social Work* 37 (5), 825-837.
- Corby, B., Millar, M. & Pope, A. 2002. Assessing Children in Need Assessments - A Parental Perspective. *Practice* 14 (4), 5-15.
- Coryn, C. L. S., Noakes, L. A., Westine, C. D. & Schröter, D. C. 2011. A Systematic Review of Theory-Driven Evaluation Practice From 1990 to 2009. *American Journal of Evaluation* 32 (2), 199-226.
- Crisp, B. R.; Anderson, M. R., Orme, J. & Lister, P. G. 2007. Assessment Frameworks: A Critical Reflection. *British Journal of Social Work* 37 (6), 1059-1077.
- Crisp, B. R., Anderson, M. R., Orme, J. & Lister, P. G. 2006. What Can We Learn about Social Work Assessment from the Textbooks? *Journal of Social Work* 6 (3) 337-359.
- Crisp, B. R., Anderson, M. R., Orme, J. & Lister, P. G. 2005. Learning and teaching in social work education: Textbooks and frameworks on assessment. London: Social Care Institute for Excellence. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.scie.org.uk/publications/knowledgereviews/kr09.pdf>. Viitattu 4.2.2013.
- Crisp, B. R., Anderson, M. R., Orme, J. & Lister, P. G. 2004. Learning and Teaching Assessment: Reviewing the Evidence. *Social Work Education* 23 (2), 199-215.

- Crisp, B. R., Anderson, M. R., Orme, J. & Lister, P. G. 2003. Learning and teaching in social work education: Assessment. London: Social Care Institute for Excellence. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.scie.org.uk/publications/knowledgereviews/kr01.pdf>.
 Viitattu 22.11.2012.
- Dahler-Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. FinSoc Arviointiraportteja 3/2005. Helsinki: Stakes.
- Dale, P. 2004. 'Like a Fish in a Bowl': Parents' Perceptions of Child Protection Services. *Child Abuse Review* 13 (2), 137-157.
- D'Andrade, A., Austin, M. J. & Benton, A. 2008. Risk and Safety Assessment in Child Welfare: Instrument Comparisons. *Journal of Evidence-Based Social Work* 5 (1-2), 31-56.
- Davidson, E. J. 2000. Ascertaining causality in theory-based evaluation. *New Directions for Evaluation* 2000 (87), 17-26.
- Davies, P. 2011. The impact of a child protection investigation: a personal reflective account. *Child & Family Social Work* 16 (2), 201-209.
- DeBoer, C. & Coady, N. 2003. Good helping relationships in child welfare: Co-authored stories of success. Waterloo (Canada): Social Work, Wilfrid Laurier University. Saatavilla osoitteessa:
https://www.wlu.ca/documents/7214/Good_Helping_Relationships.pdf.
 Viitattu 21.11.2013.
- DePanfilis, D. 2006. Child Neglect: A Guide for Prevention, Assessment and Intervention. U.S. Department of Health and Human Services. Office on Child Abuse and Neglect, Children's Bureau. Saatavilla osoitteessa:
<https://www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/neglect/neglect.pdf>.
 Viitattu 18.2.2014.
- DePanfilis, D. & Salus, M. K. 2003. Child Protective Services: A Guide for Caseworkers. Washington: U.S. Department of Health and Human Services, Office on Child Abuse and Neglect. Saatavilla osoitteessa:
<https://www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/cps/cps.pdf>. Viitattu 30.12.2013.
- Department of Health 2000. Framework for the assessment of children in need and their families. Saatavilla osoitteessa:
http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_4003256. Viitattu 12.6.2009.
- Dominelli, L. 2004. *Social Work: Theory and Practice for a Changing Profession*. Cambridge, Malden: Polity.
- Donaldson, S. I. 2007. *Program Theory-Driven Evaluation Science. Strategies and Applications*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dubin, R. 1969. *Theory building*. New York: Free Press.
- Dumbrill, G. C. 2006. Parental Experience of Child Protection Intervention: A Qualitative Study. *Child abuse & neglect* 30 (1), 27-37.
- Egelund, T. & Halskov, T. 1986. *Socialt arbete i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

- Ervast, S. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa: Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris -instituutti. Saatavilla osoitteessa:
http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf. Viitattu 6.12.2013.
- Farnfield, S. 2008. A Theoretical Model for the Comprehensive Assessment of Parenting. *British Journal of Social Work* 38 (6) 1076–1099.
- Fleury-Steiner, R. E. & Thompson Brady, L. 2011. The Importance of Resources and Information in the Lives of Battered Mothers. *Violence Against Women* 17 (7), 882-903.
- Flinck, A. & Iivari, J. 2004. Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. *FinSoc Arviointiraportteja* 5/2004. Helsinki: Stakes.
- Forsberg, H. & Juhila, K. 1999. Sosiaalityön ammattikäytännöt ja tutkimustieto. *Janus* 7 (4), 367-372.
- Forsberg, H. 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Forsman, S. 2010. Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla osoitteessa:
http://www.tsr.fi/c/document_library/get_file?folderId=13109&name=DLFE-2062.pdf. Viitattu 10.1.2015.
- Forssén, K. 1997. Lastensuojelun asiakastyö: tukea, kontrollia ja viranomaisyhteistyötä. Teoksessa R. Viialainen & M. Maaniittu (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi”: Sosiaalityö 1990-luvulla. Stakes raportteja 213. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki: Stakes, 161-181.
- Forssén, K. 1993. Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia, sarja A:2. Turku: Turun yliopisto.
- Forssén, K. 1991. Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:31. Turku: Turun yliopisto.
- Fraser, M. W., Richman, J. M., Galinsky, M. J. & Day, S. H. 2009. *Intervention Research. Developing Social Programs*. Oxford: Oxford University Press.
- Friend, C., Shlonsky, A. & Lambert, L. 2008. From evolving discourses to new practice approaches in domestic violence and child protective services. *Children and Youth Services Review* 30 (6), 689–698.
- Funnell, S. C. & Rogers, P. J. 2011. *Purposeful Program Theory: Effective Use of Theories of Change and Logic Models*. (1. painos) San Francisco: Jossey-Bass.
- Gambrill, E. 2011. Evidence-based practice and the ethics of discretion. *Journal of Social Work* 11 (26), 26-48.
- Giddens, A. 1998. *The third way: The renewal of social democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, N. 2012. A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children & Youth Services Review* 34 (3), 532-536.

- Gilbert, N. 1997. *Combatting Child Abuse: International Perspectives and Trends*. New York: Oxford University Press.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. 2011. Changing Patterns of Response and Emerging Orientations. Teoksessa N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes (toim.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press, 243-258.
- Gillingham, P. 2011. Decision-making tools and the development of expertise in child protection practitioners: are we 'just breeding workers who are good at ticking boxes'. *Child and Family Social Work* 16 (4), 412-421.
- Gillingham, P. 2006. Risk Assessment in Child Protection: Problem Rather than Solution? *Australian Social Work* 59 (1), 86-98.
- Glaser, B. G. 2008. *Doing Quantitative Grounded Theory*. Mill Valley: Sociology Press.
- Gray, J. 2002. National Policy on the Assessment of Children in Need and their Families. Teoksessa H. Ward & W. Rose (toim.) *Approaches to needs assessment in children's services*. London: Jessica Kingsley, 169-194.
- Gray, M., Plath, D. & Webb, S. A. 2009. *Evidence-based Social Work: A Critical Stance*. New York: Routledge.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. 1989. *Fourth generation evaluation*. Newbury Park: Sage.
- Haaranen, A. 2012. Realistinen arviointi lapsiperheiden vanhempainryhmistä. Muutokset perheen terveydessä ja vaikuttavuutta edistävät toiminnat. *Dissertations in Health Sciences* 140. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Hanssen, D. V. 2003. *Looking Inside the Black Box of Intensive Family Preservation Services*. Dissertation Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences. New York: City University of New York.
- Harré, R. 1986. *The Philosophies of Science*. (2. painos) Oxford: Oxford University Press.
- Harris, N. 2012. Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. *Child & Family Social Work* 17 (2), 180-191.
- Harris, N. 2011. Does Responsive Regulation Offer an Alternative? Questioning the Role of Formalistic Assessment in Child Protection Investigations. *British Journal of Social Work* 41 (7), 1383-1403.
- Harris, N. & Gosnell, L. 2012. *From the Perspective of Parents: Interviews Following a Child Protection Investigation. Preliminary Findings*. Canberra: Australian National University.
- Haverinen, R. 2012. Vaikuttavuus ja näyttö tavoitteena sekä sosiaalityön asiakastyön tutkimuksen kohteena. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 65-85.
- HE 2014. Luonnos: Hallituksen esitys sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla osoitteessa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9763020&name=DLFE-30014.pdf. Viitattu 20.9.2014.

- HE 2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 29 §:n muuttamisesta. HE 130/2013. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130130.pdf>.
Viitattu 2.1.2014.
- HE 2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 252/2006. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252>. Viitattu 21.4.2009.
- Healy, K., Dalington, Y. & Feeney, J. A. 2011. Parents' Participation in Child Protection Practice: Toward Respect and Inclusion. *Families in Society* 92 (3), 282-288.
- Hearn, J., Pösö, T., Smith, C., White, S. & Korpinen, J. 2004. What is child protection? Historical and methodological issues in comparative research on lastensuojelu/child protection. *International Journal of Social Welfare* 13 (1), 28-41.
- Heikkilä, L. 2008. BARO-käsikirja - Työväline nuorten arviointiin. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2008:5. Helsinki: Helsingin kaupunki. Saatavilla osoitteessa:
http://www.socca.fi/files/606/Baro_kasikirja_nettiin.pdf.
Viitattu 9.2.2014.
- Heikkinen, A. 2005. Lastensuojelun ryhmätoiminnan arvioinnin alkumetrejä. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. *FinSoc Työpapereita* 3/2005. Helsinki: Stakes, 51-58.
- Heino, T. 2009. Family Group Conference from a Child Perspective. Nordic Research Report. National Institute for Health and Welfare, Report 13/2009. Helsinki: National Institute for Health and Welfare. Saatavilla osoitteessa:
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79916/da905b95-70f6-4db8-9d82-91b74fe55ed0.pdf>. Viitattu 18.12.2014.
- Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Heino, T. 2006. Läheisneuvonpito - tutkittu juttu. Teoksessa J-P., Vuorio, E., Saurama & S., Hänninen (toim.) Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 18. Helsinki: SOCCA, Heikki Waris, 37-51. Saatavilla osoitteessa:
http://www.socca.fi/files/92/Kokemuksia_laheisneuvonpidosta.pdf.
Viitattu 18.12.2014.
- Heino, T. 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. *Stakes. Tutkimuksia* 77. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heino, T., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2005. Lastensuojelun avohuollon tilaston haasteet. *Työpapereita* 5/2005. Helsinki: Stakes. Saatavilla

- osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75316/Tp5-2005.pdf>. Viitattu 18.12.2014.
- Hentilä, S., Ellonen, N., Paavilainen, E., Kääriäinen, J. & Koivula, T. 2010. Pieniin lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana. *Janus* 18 (3), 260-276.
- Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Dewberry Rooney, G., Strom-Gottfried, K. & Larsen, J. A. 2010. *Direct Social Work Practice: Theory and Skills*. (8. painos) Belmont: Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Hetherington, R. 2006. Learning from Difference: Comparing Child Welfare Systems. Teoksessa N. Freymond & G. Cameron (toim.) *Towards Positive Systems of Child and Family Welfare: International Comparisons of Child Protection, Family Service, and Community Caring Systems*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 27-50.
- Hetherington, R. & Nurse, T. 2002. Promoting change from child protection to child and family welfare: the problems of the English system. Saatavilla osoitteessa: http://www.wlu.ca/docsnpubs_detail.php?grp_id=1288&doc_id=7202. Viitattu 15.1.2013.
- Hietämäki, J. 2005. Erityissosiaalityöntekijän palvelu maaseudun lastensuojelutyön tukena. Arviointitutkimus. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Higgins, D. & Kaspiew, R. 2011. Child protection and family law... Joining the dots. National Child Protection Clearinghouse. Australian Institute of Family Studies. Australia: Melbourne. Saatavilla osoitteessa: <http://www.aifs.gov.au/nch/pubs/issues/issues34/issues34.pdf>. Viitattu 30.12.2013.
- Hill, M., Stafford, A. & Lister, P.G. 2002. *International Perspectives on Child Protection*. Seminar report. Glasgow: Centre for the Child & Society, University of Glasgow. Saatavilla osoitteessa: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/1181/0009926.pdf>. Viitattu 15.1.2013.
- HM Government. 2010. *Working Together to Safeguard Children: A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children*. England: HM Government. Saatavilla osoitteessa: <http://media.education.gov.uk/assets/files/pdf/w/working%20together.pdf>. Viitattu 1.10.2013.
- Holland, S. 2004. *Child and family assessment in social work practice*. London: Sage.
- Holland, S. 2000. The Assessment Relationship: Interactions Between Social Workers and Parents in Child Protection Assessments. *British Journal of Social Work* 30 (2), 149-163.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 149-164.

- Houston, S. 2010. Prising Open the Black Box: Critical Realism, Action Research and Social Work. *Qualitative Social Work* 9 (1), 73-91.
- Houston, S. 2001. Beyond Social Constructionism: Critical Realism and Social Work. *The British Journal of Social Work* 31 (6), 845-861.
- Howe, D. 1997. Relating Theory to Practice. Teoksessa M. Davies (toim.) *The Blackwell Companion to Social Work*. Oxford: Blackwell, 170-184.
- Hubble, M. A., Duncan, B. L., Miller, S. D. & Wampold, B. E. 2010. Introduction. Teoksessa B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold & M. A. Hubble (toim.) *The Heart and Soul of Change: Delivering What Works in Therapy*. (2nd. painos) Washington (D.C.): American Psychological Association, 23-46.
- Hughes, R. C., Rycus, J. S., Saunders-Adams, S. M., Hughes, L. K. & Hughes, K. N. 2013. Issues in Differential Reponse. *Research on Social Work Practice* 23 (5), 493-520.
- Hughes, R. C. & Rycus, J. S. 2007. Issues in Risk Assessment in Child Protective Services. *Journal of Public Child Welfare* 1 (1), 85-116.
- Hume, D. 1739/1999. *A TRREATISE of Human Nature: BEING An ATTEMPT to introduce the experimental Method of Reasoning INTO MORAL SUBJECTS*. Kitchener, Ontario, Canada: Batoche Books.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Stakesin raportteja 20/2007. Helsinki: Stakes. Saatavilla osoitteessa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75697/R20-2007-VERKKO.pdf>. Viitattu 3.1.2014.
- Härkälä, S. 1992. CASEWORK-TRADITIO - amerikkalainen sosiaalityön menetelmä Suomessa. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Itä-Suomen aluehallintovirasto. 2010. Kuopion kaupungille määräys lakisäateisten käsittelyaikojen noudattamisesta. Saatavilla osoitteessa: <http://www.edilex.fi/uutiset/23027>. Viitattu 20.11.2013.
- Jaccard, J. & Jacoby, J. 2010. *Theory Construction and Model-Building Skills : A Practical Guide for Social Scientists*. New York: Guilford Press.
- Johnson, E. C. 2010. California foster care: Recruitment, training, and retention of foster care homes. California: University of La Verne.
- Johnson, M. A., Stone, S., Lou, C., Vu, C. M., Ling, J., Mizrahi, P. & Austin, M. J. 2008. Family Assessment in Child Welfare Services: Instrument Comparisons. *Journal of Evidence-Based Social Work* 5 (1-2), 57-90.
- Johnson, W. 2006a. Post-Battle Skirmish in the Risk Assessment Wars: Rebuttal to the Response of Bauman and Colleagues to Criticism of Their Paper, "Evaluating the Effectiveness of Actuarial Risk Assessment Models". *Children and Youth Services Review* 28 (9), 1124-1132.
- Johnson, W. 2006b. The Risk Assessment Wars: A Commentary Response to "Evaluating the Effectiveness of Actuarial Risk Assessment Models" by

- Donald Baumann, J. Randolph Law, Janess Sheets, Grant Reid, and J. Christopher Graham, *Children and Youth Services Review*, 27, pp. 465-490. *Children and Youth Services Review* 28 (6), 704-714.
- Johnsson, E. & Svensson, K. 2009 Theory in social work – some reflections on understanding and explaining interventions. *European Journal of Social Work* 8 (4), 419-433.
- Jokivuori, P. 2002. Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön – Kilpailevia vai täydentäviä? *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 206. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokivuori, P. & Hietala R. 2007 Määrällisiä tarinoita. WSOY: Helsinki.
- Juhila, K. 2009. Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus* 17 (4), 296-312.
- Juhila, K. 2000a. Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa. Teoksessa A. Jokinen & E. Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 105-129.
- Juhila, K. 2000b. Sosiaalityön luokittelu ja ohjeistaminen – ristiriidassa reflektiivisyyden kanssa? *Refleksiivisen sosiaalityön aika?* *Janus* 8 (2), 150-163.
- Julnes, G. & Mark, M. M. 1998. Evaluation as Sensemaking: Knowledge Construction in a Realist World. *New Directions for Evaluation* 1998 (78), 33-52.
- Julnes, G., Mark, M. M. & Henry, G. 1998. Promoting Realism in Evaluation: Realistic Evaluation and the Broader Context. *Evaluation* 4 (4), 483-504.
- Kahneman, D. 2011. Ajattelu, nopeasti ja hitaasti. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Kaikko, K. & Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelutyön tukena. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 76-88.
- Kammerman, S. B. & Kahn, A. J. 1993. If CPS is driving child welfare - where do we go from here? *Public Welfare* 51 (1), 41-44.
- Kananoja, A. & Pentinmäki, A. 1977. Yksilökohtainen sosiaalityö: Teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.
- Kananoja, A. & Turunen, M. 1996. Tähän suuntaan lastensuojelu! Teoksessa J. Mäenpää & M. Törrönen (toim.) *Dokumentoitu lapsi - Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa?* *Stakes Aiheita* 4/1996. Helsinki: Stakes, 73-92.
- Karjalainen, P. & Blomgren, S. 2004. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Nuotta-projektin arvioinnin loppuraportti. *FinSoc Arviointiraportteja* 2/2004. Helsinki: Stakes.
- Karttunen, T. & Hietamäki, J. 2014. Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 320-336.
- Karvinen, S. 1996. Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. Matthies & A. Pohjola (toim.) (2. painos) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 131-173.

- Kazdin, A. E. 2007. Mediators and Mechanisms of Change in Psychotherapy Research. *Annual Review of Clinical Psychology* 3, 1-27.
- Kazi, M. A. F. 2011. Realist Evaluation in Wraparound: A New Approach in Social Work Evidence-Based Practice. *Research on Social Work Practice* 21 (1), 57-64.
- Kazi, M. A. F. 2003. *Realist Evaluation in Practice: Health and Social Work*. London: Sage.
- Kazi, M. A. F., Blom, B., Morén, S., Perdal, A-L & Rostila, I. 2002. Realist evaluation for practice in Sweden, Finland and Britain. *Journal of Social Work Research and Evaluation* 3 (2), 171-186.
- Kempainen, T., Kostamo-Pääkkö, K., Niskala, A., Ojaniemi, P. & Vesterinen, K. 2010. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskus. Saatavilla osoitteessa: http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaistu32_kansineen_nettiin.pdf. Viitattu 28.2.2014.
- Keskinen, S. 2005. Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. *Acta Electronica Universitatis Tampereensis* 431. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kettunen, P. 2013. The effectiveness of social services: dilemmas and solutions. Artikkelikäsikirjoitus.
- Khoo, E., Hyvönen, U. & Nygren, L. 2002a. Child Welfare or Child Protection: Uncovering Swedish and Canadian Orientations to Social Intervention in Child Maltreatment. *Qualitative Social Work* 1 (4), 451-471.
- Khoo, E., Nygren, L. & Hyvönen, U. 2002b. Child welfare or child protection. A comparative study of social intervention in child maltreatment in Canada and Sweden. Teoksessa M. Hill, A. Stafford & P. G. Lister (toim.) *International Perspectives on Child Protection*. Centre for the Child & Society. Glasgow: University of Glasgow, 90-109.
- Kivinen, T. 1994. Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. *Stakes. Tutkimuksia* 45. Helsinki: Stakes.
- Koivisto, J. 2005. Tiedon kerääminen ja systematisointi sosiaalialalla. Katsaus viiden ulkomaisen arviointi-instituutin strategioihin. *FinSoc Arviointi-raportteja* 1/2005. Helsinki: Stakes.
- Korpinen, J. 2008. Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. *Acta Universitatis Tampereensis* 1322. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korteniemi, P. 2005a. Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.) *Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet*. *FinSoc Työpapereita* 3/2005. Helsinki: Stakes, 17-33.
- Korteniemi, P. 2005b. Yksilökohtaisen palveluohjausprojektin realistinen arviointi. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.) *Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet*. *FinSoc Työpapereita* 3/2005. Helsinki: Stakes, 122-131.

- Korteniemi, P., Kotiranta, T. & Kivipelto, M. 2012. Kokemuksia sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin toteuttamisesta. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 89-115.
- Koske. 2014. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn tutkimisen ja hoidon malli Keski-Suomessa. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavilla osoitteessa: <http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2014/10/SERI-toimintaohje-2014.pdf>. Viitattu 3.4.2015.
- Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 335. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kumpulainen, A. 2010. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelu 2009. Lastensuojelun liitteet 2009. Lastensuojelun työryhmä. Saatavilla osoitteessa: <http://www.kuusikkokunnat.fi/?id=CE9D03AC-EACC4A78904A-036B60905F47>. Viitattu 4.12.2013.
- Kuusela, P. 2007. Julkisen sektorin modernisaatio, tuloksellisuus ja arviointi: Realistisen sosiaalitieteen ja arvioinnin näkökulma. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.
- Kuusela, P. & Niiranen, V. 2006. Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIPress.
- Kähkönen, P. 1993. Vanhemmuuden murtuminen. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetusosiaalikeskuksen julkaisusarja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kärki, J. 2007. Asiakaskohtaisen sosiaalityön luokitukset. Sosiaalityöntekijän asiakaskohtainen toimintoluokitus versio 1.0 ja Asiakaskohtaisen sosiaalityön kohdeluokitus versio 1.0. Stakes. Ohjeita ja luokituksia 2007:2. Helsinki: Stakes.
- Kääriäinen, A. 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 45-67.
- Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Laitinen, M. & Kemppainen, T. 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138-177.
- Laitinen, M., Ojaniemi, P. & Tallavaara, M. 2007. "Nyt kuullaan meitä asiakkaita": tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Saatavilla osoitteessa: http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/tyopaperit-ja-muut-julkaisut/Nyt%20kuullaan%20meita%20asiakkaita_kannellinen.pdf. Viitattu 21.11.2013.
- Laitinen, M. & Väyrynen, S. 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 163-187.

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 Saatavilla osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. Viitattu 20.11.2013.
- Lamont, A., Price-Robertson, R. & Bromfield, L. 2010. Intake, investigation and assessment: Background Paper (Appendix 7.2). Teoksessa M. Bamblett, H. Bath & R. Roseby (toim.) *Growing them Strong, Together: Promoting the safety and wellbeing of the Northern Territory's children*, Report of the Board of Inquiry into the Child Protection System in the Northern Territory 2010. Darwin: Northern Territory Government, 663-705.
- Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf. Viitattu 23.5.2015.
- Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti 30/2013. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110691/Tr30_13.pdf?sequence=5. Viitattu 26.1.2014.
- Lastensuojelu 2011. Tilastoraportti 26/2012. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5.pdf. Viitattu 26.1.2014.
- Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti 29/2011. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80059/Tr29_11.pdf?sequence=1.pdf. Viitattu 26.1.2014.
- Lastensuojelu 2009. Tilastoraportti 29/2010. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80058/Tr29_10.pdf?sequence=1.pdf. Viitattu 26.1.2014.
- Lastensuojelu 2008. Tilastoraportti 19/2009. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80057/Tr19_09.pdf?sequence=1.pdf. Viitattu 26.1.2014.
- Léveillé, S. & Chamberland, C. 2010. Toward a general model for child welfare and protection services: A meta-evaluation of international experiences regarding the Adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF). *Children and Youth Services Review* 32 (7), 929-944.
- Lindqvist, T. 2005a. Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.) *Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet*. FinSoc Työpapereita 3/2005. Helsinki: Stakes, 13-16.
- Lindqvist, T. 2005b. Yrityksiä pureutua vaikuttavuuden tutkimukseen. FinSoc. Sosiaalialan menetelmien arviointi (1), 19-23.

- Lloyd, M. & Taylor, C. 1995. From Hollis to the Orange Book: Developing a Holistic Model of Social Work Assessment in the 1990s. *The British Journal of Social Work* 25 (6), 691-710.
- Loman, L.A., Filonow, C.S. & Siegel, G. 2010. Ohio Alternative Response Pilot Project Evaluation: Final Report. Ohio: Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa:
http://law.capital.edu/uploadedFiles/Law_Multi_Site/NCALP/2010_Section_FINAL_Evaluation_Report.pdf. Viitattu 16.1.2013.
- Loman, L. A. & Siegel, G. L. 2005. Differential Response: A Common Sense Reform in Child Welfare. *Protecting Children* 20 (2 & 3), 78-92.
- Loman, L.A. & Siegel, G.L. 2004. Minnesota Alternative Response evaluation: Final report. St. Louis (Missouri): Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.ct.gov/dcf/lib/dcf/drs/pdf/minnalternativeresponsefinalevaluationreport.pdf>. Viitattu 12.14.2012.
- LsL 2007. Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 20.4.2009.
- Mahoney, J. 2001. Beyond Correlational Analysis: Recent Innovations in Theory and Method. *Sociological Forum* 16 (3), 575-593.
- Maiter, S., Palmer, S. & Manji, S. 2006. Strengthening Social Worker-Client Relationships in Child Protective Services: Addressing Power Imbalances and 'Ruptured' Relationships. *Qualitative Social Work* 5 (2), 167-186.
- Malmivaara, A. 2013. Real-effectiveness medicine – pursuing the best effectiveness in the ordinary care of patients. *Annals of Medicine* 45 (2), 103-106.
- Mandaus G. F. 2004. Ralph W. Tyler's Contribution to Program Evaluation. Teoksessa M. C. Alkin (toim.) *Evaluation Roots. Tracing Theorists' Views and Influences*. Thousand Oaks: Sage, 69-79.
- Mannerström, K. & Borg, P. 2005. Tehokas arviointimenetelmä lisää aikuissoosiaaliryönnön suunnitelmallisuutta. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.) *Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet*. FinSoc Työpapereita 3/2005. Helsinki: Stakes, 72-86.
- Marchal, B., van Belle, S., van Olmen, J., Hoérée, G. & Kegels, G. 2012. Is realist Evaluation keeping its promise? A review of published empirical studies in the field of health systems research. *Evaluation* 18 (2), 192-212.
- Mark, M. M., Henry, G. T. & Julnes, G. 1998. A Realist Theory of Evaluation Practice. *New Directions for Evaluation* (78), 3-32.
- Matela, K. 2011. Viihtyvät ja vaihtuvat. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 33. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavilla osoitteessa:
http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Matela_Poske_julkaisut_33.pdf. Viitattu 10.1.2015.
- Mathison, S. 2005. *Encyclopedia of Evaluation*. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Mattaini, M. A. & Kirk, S. A. 1991. Assessing Assessment in Social Work. *Social Work* 36 (3), 260-266.
- McCarrick, C., Over, A. & Wood, P. 2000. A framework for assessment in child protection. Teoksessa N. Baldwin (toim.) *Protecting children, promoting their rights*. London: Whiting & Birch, 186-221.
- Merkel-Holguin, L. 2005. Differential Response: A Common Sense Reform in Child Welfare. *Protecting Children* 20 (2 & 3), 2-3.
- Miettinen, M. & Stenroos, M-L. 2011. Lupaako laki liikaa? Selvitys lastensuojelulain asettamien määräaikojen noudattamisesta Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 15/2011. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.avi.fi/documents/10191/149165/Lupaako+laki+liikaa/6943ceca-b279-4046-929d-340f4d3fb537>. Viitattu 12.8.2013.
- Millar, M. & Corby, B. 2006. The Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families - A Basis for a 'Therapeutic' Encounter? *The British Journal of Social Work* 36 (6), 887-899.
- Milner, J. & O'Byrne, P. 2009. *Assessment in Social Work*. (3. painos) Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Molas-Gallart, J. & Davies, A. 2006. Toward Theory-Led Evaluation: The Experience of European Science, Technology, and Innovation Policies. *American Journal of Evaluation* 27 (1), 64-82.
- Morén, S. & Blom, B. 2007. Social work. Teoksessa M. Hartwig (toim.) *Dictionary of critical realism*. London: Routledge, 427-428.
- Morén, S. & Blom, B. 2003. Explaining Human Change: On Generative Mechanisms in Social Work Practice. *Journal of Critical Realism* 2 (1), 37-61.
- Munro, E. 2011. *The Munro Review of Child Protection: Final Report. A child-centred system*. Saatavilla osoitteessa:
<https://www.gov.uk/government/publications/munro-review-of-child-protection-final-report-a-child-centred-system>. Viitattu 24.11.2013.
- Munro, E. 2010. The contemporary state of child protection policy and practice in England and Wales. *Health, Risk & Society* 12 (2) 119-130.
- Munro, E. 2004. A Simpler Way to Understand the Results of Risk Assessment Instruments. *Children and Youth Services Review* 26 (9), 873-883.
- Munro, E. 1999. Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse & Neglect* 23 (8), 745-758.
- Munro, E. 1996. Avoidable and Unavoidable Mistakes in Child Protection Work. *British Journal of Social Work* 26 (6), 793-808.
- Munro, E. R. & Lushey, C. 2012. *The impact of more flexible assessment practices in response to the Munro Review of Child Protection: Emerging findings from the trials*. Childhood Wellbeing Research Centre. UK: Department for Education. Saatavilla osoitteessa:
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181503/CWRC-00088-2012.pdf. Viitattu 6.12.2013.

- Muukkonen T. 2009. Lasten kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 133-143.
- Muukkonen, T. (toim.) 2008a. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris -instituutti. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/files/102/Suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.pdf. Viitattu 6.12.2013.
- Muukkonen, T. 2008b. Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris -instituutti, 37-58. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/files/102/Suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.pdf. Viitattu 6.12.2013.
- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 1. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/julkaisut_ja_materiaalit/lastensuojeluprosessin_kehittaminen/lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.505.shtml. Viitattu 2.5.2007.
- Myers, J. E. B. 2006. Child Protection in America: Past, Present, and Future. Oxford: Oxford University Press.
- Mäntysaari, M. 2006. Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIpress, 137-162.
- Mäntysaari, M. 2005a. Realism as a Foundation for Social Work Knowledge. *Qualitative Social Work* 4 (1), 87-98.
- Mäntysaari, M. 2005b. Propitious omens? Finnish social work research as a laboratory of change. *European Journal of Social Work* 8 (3), 247-258.
- Mäntysaari, M. 1999. Sosiaalityön tutkimuksen suuntaamisesta. Sosiaalityön tietoperusta. *Janus* 7 (4), 355-366.
- Mäntysaari, M. 1991. Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana: byrokraatiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu 51. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, M. & Haaki, G. 2007. Suomalainen sosiaalityön väitöskirjatutkimus vuosina 1982-2006. *Janus* 15 (4), 357-366.
- Mänttari-van der Kuip, M. 2013. Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (1), 5-19.
- Möller, S. 2005. Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu.
- NESCPC (2008) Multi-Agency Child Protection. Risk Assessment Framework. North East of Scotland Child Protection Committee. Saatavilla osoitteessa: <http://www.nescpc.org.uk/nmsruntime/saveasdialog.asp?IID=234&sID=320>. Viitattu 30.12.2013.

- Nett, J. & Spratt, T. 2012. Child Protection Systems: An international comparison of "good practice examples" of five countries (Australia, Germany, Finland, Sweden, United Kingdom) with recommendations for Switzerland. Switzerland: Fonds Suisse pour des projets de protection de l'enfance. Saatavilla osoitteessa: http://kinderschutzfonds.ch/wp-content/uploads/Bericht_Nett_EN.pdf. Viitattu 25.2.2014.
- Niiniluoto, I. 2006. Kriittinen tieteellinen realismi. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalityeissä. Kuopio: UNIpress, 23-44.
- Niskala, A. 2008. Salatusta suhteesta kahden kimppaan - Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 41. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Norcross, J. C. 2010. The Therapeutic Relationship. Teoksessa B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold & M. A. Hubble (toim.) The Heart and Soul of Change: Delivering What Works in Therapy. (2. painos) Washington (D.C.): American Psychological Association, 113-141.
- O'Hare, T. 2009. Essential Skills of Social Work Practice. Assessment, Intervention, and Evaluation. Chicago, Illinois: LYCEUM BOOKS.
- Oikeusministeriö 2013. 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita 32. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla osoitteessa: http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372/Files/8-vuotiaan_lapsen_kuolemaan_johtaneet_tapahtumat.pdf. Viitattu 28.2.2014.
- Ojaniemi, P. & Rantajärvi, K. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 219-244.
- Oranen, M. 2006. Tutkimusta ja tunnustelua - Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Saatavilla osoitteessa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/AlkuarviointiLoppuraportti.pdf>. Viitattu 16.12.2009.
- Oranen, M. 2001. Taistelut ja tulokset - lasten kokemuksia jakamassa. Teoksessa M. Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa: Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 66-97.
- Oranen, M. 1997. "Semmonen pikkunen huoli" - Diskurssianalyttinen tutkimus lastensuojelun arviointikeskusteluista. Janus 5 (1), 3-25.
- Paasio, P. 2014. Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö - järjestelmällinen katsaus vuosina 2010-2012 julkaistuista tutkimuksista. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Paasio, P. 2006. Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. Teoksessa Liisa Horelli (toim.) Arvioinnin teemanumero 2006. Helsinki: Suomen arviointiyhdistys, 92-107. Saatavilla osoitteessa: http://www.mv.helsinki.fi/home/hsimola/Laadunarv%20pol%20vaikutukset%20ss66_80%2006.pdf. Viitattu 31.1.2014.

- Paasio, P. 2003. Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. *FinSoc Työpapereita* 3/2003. Helsinki: Stakes.
- Paaso, S. 2010. Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Pakarinen, T. 2007. Tuloksellisuusarviointi ja henkilöstöjohtaminen muutosmekanismeina julkisessa tieto-organisaatiossa. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.
- Palmer, S., Maiter, S. & Manji, S. 2006. Effective Intervention in Child Protective Services: Learning from Parents. *Children and Youth Services Review* 28 (7), 812-824.
- Parker, J. & Bradley, G. 2007. *Social Work Practice: Assessment, Planning, Intervention and Review*. (2. painos) Exeter: Learning Matters.
- Parton, N. & O'Byrne, P. 2000. *Constructive Social Work: Towards a New Practice*. London: Macmillan.
- Patton, M. Q. 1997. *Utilization-Focused Evaluation: The New Century Text*. (3. painos) Thousand Oaks: SAGE.
- Pawson, R. 2010. Middle Range Theory and Program Theory Evaluation: From Provenance to Practice. Teoksessa J. Vaessen ja F. L. Leeuw (toim.) *Mind the Gap. Perspectives on Policy Evaluation and the Social Sciences*. New Brunswick, London: Transaction Publishers, 171-202.
- Pawson, R. 2000. Middle-Range Realism. *European Journal of Sociology* 41 (2), 283-325.
- Pawson, R. & Manzano-Santaella, A. 2012. A realist diagnostic workshop. *Evaluation* 18 (2), 176-191.
- Pawson, R. & Tilley, N. 2009. Realist Evaluation. Teoksessa H. Otto, A. Polutta & H. Ziegler (toim.) *Evidence-based Practice - Modernising the Knowledge Base of Social Work?* Opladen: Barbara Budrich, 151-180.
- Pawson, R. & Tilley, N. 2005. Realistic Evaluation. Teoksessa S. Mathison (toim.) *Encyclopedia of Evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage, 363-368.
- Pawson, R. & Tilley, N. 1997. *Realistic evaluation*. London: Sage.
- Payne, M. 1996. *What is professional social work?* Birmingham: Venture.
- Peitola, P. 2005. Arvioinnin soveltuvuus sosiaalityössä. Tapauksena realistinen arviointi huumeongelmaisen yksilökohtaisessa palveluohjauksessa. *FinSoc Työpapereita* 4/2005. Helsinki: Stakes.
- Pekkarinen, E. 2010. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsingin yliopisto.
- Pekkarinen, E., Heino, T. & Pösö, T. 2013. Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337-342.
- Perälä, M-L., Salonen, A., Halme, N. & Nykänen, S. 2011. Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Raportti 36/2011. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla osoitteessa: <http://www.thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2036.pdf>. Viitattu 26.9.2014.
- Petrie, P. 2006. *Working with children in care: European perspectives*. Maidenhead: Open University Press.

- Pincus, A. & Minahan, A. 1973. *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca, Illinois: Peacock Publishers.
- Platt, D. 2008. Care or Control? The Effects of Investigations and Initial Assessments on the Social Worker-Parent Relationship. *Journal of Social Work Practice* 22 (3), 301-315.
- Platt, D. 2007. Congruence and co-operation in social workers' assessments of children in need. *Child and Family Social Work* 12 (4), 326-335.
- Platt, D. 2006. Investigation or Initial Assessment of Child Concerns? The Impact of the Refocusing Initiative on Social Work Practice. *The British Journal of Social Work* 36 (2), 267-281.
- Platt, D. 2001. Refocusing Children's Services: Evaluation of an Initial Assessment Process. *Child & Family Social Work* 6 (2), 139-148.
- Pohjola, A. 2012a. Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19-42.
- Pohjola, A. 2012b. Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 9-15.
- Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. 2012. (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto. 2013. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto on antanut valvontapäätöksiä koskien lastensuojelulain mukaisten määräaikaisten noudattamista. Tiedotteet 2013. Saatavilla osoitteessa: http://www.avi.fi/web/avi/-/pohjois-suomen-aluehallintovirasto-on-antanut-valvontapaatoksia-koskien-lastensuojelulain-mukaisten-maaraaikaisten-noudattamista-pohjois-suomi-#.Un_VxPnDtxU. Viitattu 20.11.2013.
- Portnoj, C. 2009. Suojeleeko laki lasta. Selvitys uuden lastensuojelulain toimeenpanosta Etelä-Suomen läänin kunnissa. Etelä-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston julkaisuja 1/2009. Helsinki. Saatavilla osoitteessa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/c8ead3e8-ae2-46f8-a2fc-88714d0b4a21/elsh%20selvitys%20lastensuojelulain%20toteutumisesta.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Price-Robertson, R. & Bromfield, L. 2011. Risk assessment in child protection. National child protection clearing house. Australia. Saatavilla osoitteessa: <http://www.aifs.gov.au/nch/pubs/sheets/rs24/rs24.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Pösö, T. 2011. Combatting Child Abuse in Finland. Teoksessa N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes (toim.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press, 112-130.
- Pösö, T. & Forsman, S. 2013. Messages to Social Work Education: What Makes Social Workers Continue and Cope in Child Welfare? *Social Work Education: The International Journal*, 32 (5), 650-661.
- Raatikainen, P. 2004. *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Rajavaara, M. 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kela, Tutkimusosasto.
- Rajavaara, M. 2001. Realistisen arviointiotteen mahdollisuudet. Teoksessa A. Järvikoski; K. Härkäpää & S. Nouko-Juvonen (toim.) Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Tutkimuksia 62/2001. Helsinki: Kuntoutussäätiö, 54-68.
- Rajavaara, M. 1992. Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston asiakastyö arvioinnin kohteena. Lahti: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Rasmusson, B. 2006. Barnperspektiv i den sociala barnvården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst. Helsingborg: Socialhögskolan.
- Raunio, K. 2010. Onko näyttöön perustuvalla käytännöllä tulevaisuutta sosiaalipalveluissa? Janus 18 (4), 387-395.
- Reinikainen, S. 2009. Kielen katse ja puheen paino. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 101-111.
- Reinikainen, S. 2007. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakesin raportteja 7/2007. Helsinki: Stakes.
- Richardson, M. 2003. A personal reflective account: The impact of the collation and sharing of information during the course of a child protection investigation. *Child & Family Social Work* 8 (2), 123-132.
- Richmond, M. E. 1917. *Social Diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.
- Ristimäki, T., Sariola, H., Seppälä, J. & Varsa, M. 2008. Lastensuojelulain toteutuminen. Selvitysraportti. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Talentia. Saatavilla osoitteessa: http://www.talentia.fi/files/94/Lastensuojelun_toteutuminen.pdf. Viitattu 3.2.2010.
- Rogers, P. J. 2007. Theory-Based Evaluation: Reflections Ten Years On. *New Directions for Evaluation* 2007 (114), 63-67.
- Roininen, J. 2012. Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun arvioinnin fragmentoitunut luonne ja eheyttäminen. Aalto-yliopiston julkaisusarja tiede ja teknologia 2/2012. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W. & Freeman, H. E. 2004. *Evaluation. A Systematic Approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Rossi, P. H., Freeman, H. E. & Wright, S. R. 1979. *Evaluation. A Systematic Approach*. Beverly Hills London: Sage. Saatavilla osoitteessa: <http://www.questia.com/library/6342316/evaluation-a-systematic-approach>. Viitattu 5.2.2014.
- Rostila, I. 2001a. Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismi: Monet-projektin realistinen arviointi. *FinSoc Arviointiraportteja* 3/2001. Helsinki: Stakes.
- Rostila, I. 2001b. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Rostila, I. 1988. *Subjektina sosiaalitoimistossa: Asiakassuhteen analysointia toimeentulotuki-, PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden kokemusten avulla.* Helsinki: Sosiaalihalitus.
- Ruppel, J., Huang, Y. & Haulenbeek, G. 2011. *Differential Response in Child Protective Services in New York State: Implementation, Initial Outcomes and Impacts of Pilot Project.* New York: New York State Office of Children and Family Services.
- Saarnio, P. & Mäntysaari, M. 2000. Tutkimus päihdehuollon terapeuttien arvioinnissa käytettävistä menetelmistä. *Janus* 8 (4), 356-369.
- Saleeby D. 1996. The Strengths Perspective in Social Work. *Practice: Extensions and Cautions.* *Social Work* 41 (3), 296-305.
- Salpakoski, R. 2009. Lastensuojelun alkuarviointi -hankkeen loppuraportti. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavilla osoitteessa: <http://www.koskeverkko.fi/public/default.aspx?contentid=15441>. Viitattu 11.9.2011.
- Sandau-Beckler, P. 2001. Family-Centered Assessment and Goal Setting. Teoksessa E. Walton, P. Sandau-Beckler & M. Mannes (toim.) *Balancing Family-Centered Services and Child Well-Being. Exploring Issues in Policy, Practice, Theory, and Research.* New York: Columbia University Press, 93-127.
- Satka, M. 1997. Sosiaalityö ajassa - ydinkysymysten äärellä. Teoksessa R. Viialainen & M. Maaniittu (toim.) "Tehdä itsensä tarpeettomaksi?": sosiaalityö 1990-luvulla. *Stakes raportteja* 213. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: Stakes, 27-38.
- Savaya, R. & Waysman, M. 2005. The Logic Model: A Tool for Incorporating Theory in Development and Evaluation of Programs. *Administration in Social Work* 29 (2), 85-103.
- Scannapieco, M. & Connell-Carrick, K. 2002. Focus on the First Years: An Eco-Developmental Assessment of Child Neglect Children 0 to 3 Years of Age. *Children and Youth Service Review* 24 (8), 601-621.
- Schene, P. 2005. The Emergence of Differential Response. *Protecting Children* 20 (2 & 3), 4-7.
- Schrag, C. 1967. Elements of theoretical analysis in sociology. Teoksessa L. Gross (toim.) *Sociological theory: Inquiries and paradigms.* New York: Harper & Row, 220-253.
- Schwalbe, C. 2004. Re-visioning risk assessment for human service decision making. *Children and Youth Service Review* 26 (6), 561-576.
- Scriven, M. 1999. The Fine Line Between Evaluation and Explanation. *Research on Social Work Practice* 9 (4), 521-524.
- Scriven, M. 1991. *Evaluation Thesaurus.* (4. painos). Newbury Park, London, New Delhi: SAGE.
- Seden, J. 2002. Underpinning Theories for the Assessment of Children's Needs. Teoksessa H. Ward & W. Rose (toim.) *Approaches to Needs Assessment in Children's Services.* London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 195-216.

- Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* 15 (2), 107-117.
- Shlonsky, A. & Wagner, D. 2005. The next step: Integrating actuarial risk assessment and clinical judgment into an evidence-based practice framework in CPS case management. *Child and Youth Services Review* 27 (4) 409-427. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iarstl.org/papers/FinalMNFARReport.pdf>. Viitattu 29.11.2013.
- Siegel, G.L. & Loman, L.A. 2006. Extended Follow-up Study of Minnesota's Family Assessment Response. Final Report. Institute of Applied Research. St. Louis, Missouri: Minnesota Department of Human Services. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iarstl.org/papers/FinalMNFARReport.pdf>. Viitattu 29.11.2013.
- Siegel, G.L. & Loman, L.A. 2000. The Missouri Family Assessment and Response Demonstration Impact Evaluation: Digest of Findings and Conclusions. St. Louis (Missouri): Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iarstl.org/papers/MoFamAssess.pdf>. Viitattu 2.1.2012.
- Siegel, G., Loman, A., Cline, J., Shannon, C. & Sapokaite, L. 2008. Nevada Differential Response Pilot Project: Interim Report. Saatavilla osoitteessa: http://dhhs.nv.gov/Grants/Documents/Nevada_DR_Interim_Report-December_2008.pdf. Viitattu 20.11.2013.
- Silvennoinen-Nuora, L. 2010. Vaikuttavuuden arviointi hoitoketjussa. Mikä mahdollistaa vaikuttavuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin. *Acta Universitatis Tamperensis* 1558. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sinko, P. & Muuronen, K. 2013. Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Helsinki: Lasten-suojelun Keskusliitto, Talentia. Saatavilla osoitteessa: http://www.lskl.fi/files/1755/Olisiko_jo_tekojen_aika.pdf. Viitattu 5.12.2013.
- Sipilä, J. 2011. Hyvinvointivaltio sosiaalisena investointina: älä anna köyhälle kalaa vaan koulutus! *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (4), 359-372.
- Skrypek, M., Idzelis, M. & Pecora, P.J. 2012. Signs of Safety in Minnesota: Parent perceptions of a Signs of Safety child protection experience. Minnesota: Wilder Research. Saatavilla osoitteessa: <http://bayareaacademy.org/wp-content/uploads/Casey-Foundation-Birth-Parent-Perceptions.pdf>. Viitattu 22.1.2013.
- Smale, G. & Tuson, G. 1993. Empowerment, Assessment, Care Management and the Skilled Worker. London: HMSO.
- Soloman, B. 2002. Accountability in Public Child Welfare: Linking Program Theory, Program Specification and Program Evaluation. *Children and Youth Services Review* 24 (6-7), 385-7.
- Sommerfeld, P. & Hollenstein, L. 2011. Searching for Appropriate Ways to Face the Challenges of Complexity and Dynamics. *British Journal of Social Work* 41 (4), 668-688.

- Soni, A. 2013. Group supervision: supporting practitioners in their work with children and families in Children's Centres. *Early Years: Journal of International Research & Development* 33 (2), 146-160.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. 2015. Sosiaalihuoltolaki. Soveltamisopas. Saatavilla osoitteessa:
<http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>. Viitattu 18.6.2015.
- Spratt, T. 2009. Identifying Families with Multiple Problems: Possible Responses from Child and Family Social Work to Current Policy Developments. *British Journal of Social Work* 39 (3), 435-450.
- Spratt, T. 2001. The Influence of Child Protection Orientation on Child Welfare Practice. *British Journal of Social Work* 31 (6), 933-954.
- Spratt, T. & Callan, J. 2004. Parents' Views on Social Work Interventions in Child Welfare Cases. *British Journal of Social Work* 34 (2), 199-224.
- Spratt, T., Nett, J., Bromfield, L., Hietamäki, J., Kindler, H. & Ponnert, L. 2014. Child Protection in Europe: Development of an International Cross-Comparison Model to Inform National Policies and Practices. *British Journal of Social Work Advance Access published October 9, 2014*. Saatavilla osoitteessa:
<http://bjsw.oxfordjournals.org/content/early/2014/10/08/bjsw.bcu109.short?rss=1>. Viitattu 11.1.2014.
- Stame, N. 2004. Theory-Based Evaluation and Types of Complexity. *Evaluation* 10 (1), 58-76.
- State of Wisconsin 2012. Wisconsin Alternative Response Pilot. Report to the Legislature. Wisconsin: Wisconsin department of children & families. Saatavilla osoitteessa:
http://dcf.wi.gov/children/cps/alternative_response/leg_rpt.pdf. Viitattu 21.11.2013.
- Statham, J. & Holtermann, S. 2004. Families on the brink: the effectiveness of family support services. *Child and Family Social Work* 9 (2), 153-166.
- Stevens, I. & Hassett, P. 2007. Applying Complexity Theory to Risk in Child Protection Practice. *Childhood* 14 (1), 128-144.
- StVM 2014. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön mietintö 27/2014 vp. Saatavilla osoitteessa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/stvm_27_2014_p.shtml. Viitattu 19.12.2014.
- Suchman, E. A. 1967. *Evaluative research: Principles and practice in public service & social action programs*. New York: Russell Sage Foundation.
- Sulavuori, M. 2007. Kehittämistyöllä pallo haltuun: Kehittämisprojektin avulla ideoita lastensuojeluun ja voimavaroja työssä jaksamiseen. *Stakes Raportteja 3/2007*. Helsinki: Stakes. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77959/R3-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>. Viitattu 9.2.2014.
- Sullivan, H. & Stewart, M. 2006. Who Owns the Theory of Change? *Evaluation* 12 (2), 179-199.

- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2009a. Työvoimatutkimus. Perheet Ja Työ Vuonna 2009 2009, Liitetaulukko 2. Työllisyysasteet lasten lukumäärän mukaan 2008 - 2009, 20-59-vuotiaat. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla osoitteessa: http://www.stat.fi/til/tyti/2009/16/tyti_2009_16_2010-10-12_tau_002_fi.html. Viitattu 24.9.2014.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2009b. Tulonjakotilasto. Pienituloisuus 2009, Liitetaulukko 1. Pienituloisuusrajoja erityyppisille kotitalouksille vuonna 2009. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla osoitteessa: http://www.stat.fi/til/tjt/2009/02/tjt_2009_02_2011-01-26_tau_001_fi.html. Viitattu 5.12.2013.
- Tapola-Haapala, M. 2011. Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina: tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Sosiaalityöiden laitoksen julkaisuja 2011:4. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Taskinen, P. 2011. Puhelimen ja netin yhteiskäyttö tiedonkeruussa sopii parhaiten hyvin koulutetuille. Hyvinvointikatsaus 4/2011. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla osoitteessa: http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2011_04.html. Viitattu 30.9.2014.
- Thompson, N. 2000. Understanding Social Work: Preparing for Practice. New York: Palgrave Macmillan.
- Thompson, D., Siegel, G. L. & Loman, A. 2008. The Parent Support Outreach Program: Minnesota's Early Intervention Track. Protecting Children 23 (1-2), 23-29.
- Thyer, B. A. 2010. Theoretical Research. Teoksessa B. Thyer (toim.) The Handbook of Social Work Research Methods. Thousand Oaks: SAGE, 468-492.
- Toikko, T. 2003. Sosiaalityön metodiikasta. Janus 11 (4), 276-296.
- Toimiva lastensuojelu. 2013. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013: 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla osoitteessa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf. Viitattu 24.11.2013.
- Toimiva lastensuojelu. 2012. Väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012: 28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla osoitteessa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5065240&name=DLFE-24702.pdf. Viitattu 24.11.2013.
- Tourangeau, R. 2008. Sensitive Topics. Teoksessa P. J. Lavrakas (toim.) Encyclopedia of Survey Research Methods. Thousand Oaks: SAGE, 813-816.
- Tregeagle, S. 2010. Red Tape or Gold Standard? Australian Service User's Experiences of Child Welfare Case-Managed Practice. Australian Social Work 63 (3), 299-314.
- Tregeagle, S. & Mason, J. 2008. Service user experience of participation in child welfare case management. Child and Family Social Work 13 (4), 391-401.

- Trevithick, P. 2005. *Social work skills a practice handbook*. (2. painos) Maidenhead: Open University Press.
- Trotter, C. 2002 Worker Skill and Client Outcome in Child Protection. *Child Abuse Review* 11 (1) 38-50.
- Tunstill, J. & Aldgate, J. 2000. *Services for Children in Need: From Policy to Practice*. London: The Stationery Office.
- Turnell, A. 2012. *The Signs of Safety: Comprehensive Briefing Paper*. Perth, Australia: Resolutions Consultancy. Saatavilla osoitteessa: <http://www.ssiacymru.org.uk/resource/Briefing-Paper-v2-2.pdf>. Viitattu 22.11.2013.
- Turner, F. J. 2001. Theory Development. Teoksessa B. A. Thyer (toim.) *The Handbook of Social Work Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE, 372-385.
- Töttö, P. 2006. Kriittinen realismi ja sosiaalitieteiden menetelmät. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress, 45-75.
- Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista: Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Töttö, P. 2001. Olisiko syytä tutkia myös sosiaalisten ongelmien syitä ja sosiaalityön vaikutuksia? *Janus* 9 (4), 312-330.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2012. Tuloksellisuuskertomus. Lastensuojelu. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. Saatavilla osoitteessa: https://www.vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf. Viitattu 4.4.2015.
- Valvira 2013. Kunnalliset lastensuojelupalvelut. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2013 - 2014. Helsinki: Valvira. Saatavilla osoitteessa: http://www.valvira.fi/files/valvontaohjelmat/Kunnalliset_lastensuojelupalvelut.pdf. Viitattu 20.11.2013.
- Valvira 2011. Päätös 24.2.2011 Sairaanhoidopiirin lastenpsykiatrian yksikössä epäasianmukainen tutkimus- ja hoitokäytäntö. Saatavilla osoitteessa: http://www.valvira.fi/tietopankki/ratkaisulyhennelmat/muu_sisalto_3/sairaanhoidopiirin_lastenpsykiatrian_yksikossa_epaasianmukainen_tutkimus-ja_hoitokaytanto. Viitattu 29.11.2013.
- Valvira 2010. Lastensuojelulain määräaikojen noudattaminen. Ohje 7/2010. Helsinki: Valvira. Saatavilla osoitteessa: http://www.valvira.fi/files/tiedostot/v/a/Valvira_ohje_7_2010.pdf. Viitattu 20.11.2013.
- Vaessen, J. & Leeuw, F. L. 2010. Interventions as Theories: Closing The Gaps between Evaluation and the Disciplines. Teoksessa J. Vaessen ja F. L. Leeuw (toim.) *Mind the Gap. Perspectives on Policy Evaluation and the Social Sciences*. New Brunswick, London: Transaction Publishers, 141-170.
- Vaughan-Eden, V. & Vandervort, F. E. 2013. Invited Commentary on "Issues in Differential Response". *Research on Social Work Practice* 23 (5), 550-553.

- Vuorela, T. (1991) Sosiaalihuollon vaikuttavuuden arvioinnin mallit. Tutkimuksia 6/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.
- Vuorikoski, M. 1999. Sosiaalityön professionalistuminen ja koulutus. Acta Universitatis Tamperensis: 687. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vuorio, J-P., Saurama, E. & Hänninen, S. 2008. Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 18, 2008. Helsinki: SOCCA, Heikki Waris -instituutti. Saatavilla osoitteessa:
http://www.socca.fi/files/92/Kokemuksia_laheisneuvonpidosta.pdf. Viitattu 23.5.2015.
- Waldegrave, S. & Coy, F. 2005. A differential response model for child protection in New Zealand: Supporting more timely and effective responses to notifications. Social Policy Journal of New Zealand 25, 32-48.
- Walker, S. & Beckett, C. 2003. Social work assessment and intervention. Lyme Regis: Russell House Publishing.
- Wampold, B. E. 2001. The Great Psychotherapy Debate: Models, Methods and Findings. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Watson, D. & West, J. 2006. Social Work Process and Practice: Approaches, Knowledge and Skills. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Weiss, C. H. 2000. Which links in which theories shall we evaluate? New Directions for Evaluation 2000 (87), 35-45.
- Weiss, C. H. 1997. Theory-Based Evaluation: Past, Present, and Future. New Directions for Evaluation 1997 (76), 41-55.
- Weiss, C. H. 1972. Evaluation Research: Methods for Assessing Program Effectiveness. Englewood Cliffs NJ.: Prentice Hall.
- Westhorp, G., Prins, E., Kusters, C. Hultink, M., Gujit, I. & Brouwers, J. 2011. Realist Evaluation: an overview Report from an Expert Seminar with Dr. Gill Westhorp. Wageningen: Wageningen UR Centre for Development Innovation. Saatavilla osoitteessa: <http://edepot.wur.nl/173918>. Viitattu 18.12.2013.
- Whittington, C. 2007. Assessment in social work: A guide for learning and teaching. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.scie.org.uk/publications/guides/guide18/files/guide18.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Wiffin, J. 2010. Family perspectives on safeguarding and on relationships with children's services. London: Office of the Children's Commissioner. Saatavilla osoitteessa:
http://www.c4eo.org.uk/themes/safeguarding/files/presentations/family_perspectives_on_safeguarding_full_report.pdf. Viitattu 21.11.2013.
- Willis, G. B. 2005. Cognitive Interviewing. A Tool for Improving Questionnaire Design. Thousand Oaks: SAGE.
- Wrede-Jäntti, M. 2010. Pengarna eller livet? En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. Terveyden ja

hyvinvoinnin laitos, Tutkimus 31. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla osoitteessa:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23340/pengarna.pdf>.
Viitattu 18.12.2014.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomakkeen saatekirje

Arvoisa vastaanottaja

Jyväskylän yliopistossa tehdään tutkimusta sosiaalityöntekijän työskentelystä hänen selvittäessä perheiden tilannetta ja avun tarvetta. Tarvitsemme apuasi tiedon saamisessa ja asiakkaiden näkökulman ymmärtämisessä. **Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, mutta ensiarvoisen tärkeää ja arvokasta.** Jokainen vastaus on erittäin tärkeä! Tarkoituksena on saada tietoa, vaikuttaa sosiaalityöhön ja sen kehittämiseen.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin luottamuksellista. Kaikki antamasi tieto tulee vain tutkijoiden käyttöön. Tutkimuksen aineistoa käytetään vain aihetta koskevassa tieteellisessä tutkimuksessa. Tulokset käsitellään kokonaisuuksina; yksittäistä vastaajaa ei voi tunnistaa. Kyselylomakkeet on numeroitu kunnan mukaan, jotta eri kunnista saapuvat lomakkeet erotettaisiin toisistaan. Tämä kyselylomake on lähetetty teille suoraan kunnan sosiaalitoimistosta. Tutkijalla ei ole vastaanottajien yhteystietoja. Kunnan sosiaalitoimi ei saa yksityiskohtaista tietoa tutkimuksen tuloksista. Tämän kyselyn lisäksi sosiaalitoimen työntekijöille on tehty kyselylomaketutkimus, jossa kysyttiin heidän koulutuksesta ja työstään. Työntekijöiltä ei kysytty mitään heidän asiakkaita koskevaa tietoa. Tutkimusta koskevissa kysymyksissä lisätietoja antaa tutkija Johanna Hietamäki (puh 014 260 3121, sp. johanna.hietamaki@jyu.fi).

Pyydämme palauttamaan kyselylomakkeen valmiiksi maksetussa kirjekuudessa 29.5.2009 mennessä.

Yhteistyöstä ja avusta kiittäen!

Johanna Hietamäki
Tutkija
Jyväskylän yliopisto
Puh. (014) 260 3121
johanna.hietamaki@jyu.fi

Mikko Mäntysaari
Professori
Jyväskylän yliopisto
(014) 260 2917
mmantys@jyu.fi

Jyväskylän yliopisto, Sosiaalityön yksikkö, PL 35 (Agora), 40014 Jyväskylän yliopisto.
Käyntiosoite: Mattilanniemi 2, Jyväskylä.

Liite 2. Kyselylomake

KYSELYLOMAKE

Kyselylomake koskee sosiaalityöntekijän työskentelyä, hänen selvittäessä perheen tilannetta ja mahdollista avun tarvetta. Tämä on työskentelyn alkuvaihetta, usein ennen kuin sosiaalityöntekijä järjestää muuta apua (esim. perhetyö, tukihenkilö). Pyydämme arvioimaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän työskentelyä juuri tässä asiakkuuden alkuvaiheessa.

Lomakkeen täyttöohjeet

Rengasta se vastausvaihtoehdon numero, joka sopii parhaiten. Muutamassa kysymyksessä vastaus kirjoitetaan sille varattuun tilaan. Voit tarvittaessa kirjoittaa lomakkeen kääntöpuolelle.

TAUSTATIEDOT

1. Mikä on sukupuolesi?
 - 1 nainen
 - 2 mies
2. Minä vuonna olet syntynyt? _____
3. Oletko tällä hetkellä?
 - 1 naimaton
 - 2 avioliitossa
 - 3 avoliitossa
 - 4 asumuserossa
 - 5 eronnut
 - 6 leski
 - 7 muu, mikä _____
4. Minä vuonna avio- tai avopuolisosi on syntynyt? _____
5. Minä vuonna nykyisessä perheessäsi kotona asuvat lapset ovat syntyneet?
 1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____ 6. _____ 7. _____
6. Onko sinulla (tai puolisollassi) lapsia, jotka eivät asu yhdessä perheesi kanssa?
 - 1 kyllä, _____ lasta Mitkä ovat lasten syntymävuodet: _____, _____, _____
 - 2 ei
7. Mikä on peruskoulutuksesi?
 - 1 peruskoulu
 - 2 lukio
8. Mikä on ammatillinen koulutuksesi?
 - 1 ei ammatillista koulutusta
 - 2 ammattikurssi
 - 3 ammatillinen koulu
 - 4 opistotason koulutus
 - 5 ammattikorkeakoulututkinto, ylempi ammattikorkeakoulututkinto
 - 6 yliopistotutkinto
 - 7 muu, mikä? _____

9. Oletko tällä hetkellä? (voit valita useamman vastausvaihtoehdon)
- 1 työssä kokopäiväisesti
 - 2 työssä osapäiväisesti
 - 3 vuorotteluvapaalla
 - 4 lomautettu
 - 5 työtön
 - 6 vanhempainlomalla, hoitovapaalla
 - 7 pitkäaikaisesti sairauslomalla
 - 8 eläkkeellä, osa-aikaeläkkeellä
 - 9 työvoimatoimiston järjestämällä kurssilla, työharjoittelussa
 - 10 opiskelija tai koululainen
 - 11 varusmies- tai siviilipalveluksessa
 - 12 muu, mikä? _____
10. Mikä on puolisisi pääasiallinen toiminta?
- 1 työssä kokopäiväisesti
 - 2 työssä osapäiväisesti
 - 3 vuorotteluvapaalla
 - 4 lomautettu
 - 5 työtön
 - 6 vanhempainlomalla, hoitovapaalla
 - 7 pitkäaikaisesti sairauslomalla
 - 8 eläkkeellä, osa-aikaeläkkeellä
 - 9 työvoimatoimiston järjestämällä kurssilla, työharjoittelussa
 - 10 opiskelija tai koululainen
 - 11 varusmies- tai siviilipalveluksessa
 - 12 muu, mikä? _____
11. Mitkä ovat kotitaloutenne kaikki tulot yhteensä kuukaudessa, kun verot on vähennetty?
Kaikki tulot tarkoittaa esim. palkkaa, työttömyys-päivärahaa, asumistukea, toimeentulotukea, lapsilisää.
- 1 500 euroa tai vähemmän
 - 2 501 – 1000 euroa
 - 3 1001 – 1500 euroa
 - 4 1501 – 2000 euroa
 - 5 2001 – 2500 euroa
 - 6 2501 – 3000 euroa
 - 7 3001 – 3500 euroa
 - 8 3501 – 4000 euroa
 - 9 4001 – 4500 euroa
 - 10 4501 – 5000 euroa
 - 11 Yli 5000 euroa

PERHETILANTEEN SELVITYSTYÖ

Seuraavaksi on kysymyksiä, jotka koskevat asiakkuuden alkamista ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemää perhetilanteen selvitystä. Perhetilanteen selvityksellä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän työskentelyä, hänen selvittäessä perheen tilannetta ja mahdollista avun tarvetta. Usein tämä tapahtuu aluksi, ennen kuin perhe saa muita tukitoimia (esim. perhetyöntekijä, tukiperhe).

12. Miten perheen sosiaalityön lastensuojelun asiakkuus alkoi?
- 1 otin itse yhteyden sosiaalityöntekijään
 - 2 puoliso otti yhteyden sosiaalityöntekijään
 - 3 lapsi tai nuori otti yhteyden sosiaalityöntekijään
 - 4 joku muu otti luvallamme yhteyden sosiaalityöntekijään
 - 5 joku oli tehnyt perheestämme lastensuojeluilmoituksen
 - 6 muulla tavoin, miten? _____
 - 7 en tiedä

13. Liittyikö asiakkuuden alkaminen enemmän lapsen vai vanhemman vaikeuksiin?

Asiakkuuden alkaminen liittyi ...

- 1 ... lapsen vaikeuksiin
- 2 ... enemmän lapsen vaikeuksiin kuin vanhemman vaikeuksiin
- 3 ... yhtä paljon lapsen ja vanhemman vaikeuksiin
- 4 ... enemmän vanhemman kuin lapsen vaikeuksiin
- 5 ... vanhemman vaikeuksiin
- 6 perheellämme ei ole vaikeuksia vaan asiakkuutemme on (tai oli) turha
- 7 muu, mikä? _____

14. Kun sosiaalityöntekijä selvitti perheen tilannetta, montako tapaamista teillä oli ja keitä osallistui kuhunkin tapaamiseen?

→ Laita oheiseen taulukkoon tiedot kuhunkin tapaamiseen osallistuneista henkilöistä.

- Tapaamiset voivat olla **yksilötapaamisia**, joissa on mukana yksi perheen jäsen ja työntekijä.
- Tapaamiset voivat olla **ryhmätapaamisia**, joissa on mukana useampi henkilö.
- Aloita ensimmäisestä tapaamisesta.
- Ympyröi numerot, keitä osallistui kuhunkin tapaamiseen. Tarvittaessa voit kirjoittaa kohtaan: muu.
- Laita tapaamiset niin tarkasti kuin muistat. Jatka tarvittaessa paperin toiselle puolelle.

	Äiti	Isä	Yksi lapsi	Kaksi tai useampi lasta	Yksi sosiaalityöntekijä	Kaksi tai useampi sosiaalityöntekijää	Muu: esim. nuorisokodin ohjaaja, perhe-työntekijä, psykologi, sukulainen, tukihenkilö, isovanhempi Kirjoita esim. perhetyöntekijä
1. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
2. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
3. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
4. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
5. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
6. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
7. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
8. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
9. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
10. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
11. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	
12. tapaaminen	1	2	3	4	5	6	

15. Muuta huomioitavaa tapaamisten käytännön toteutuksesta: _____

16. Pysyivätkö sosiaalityöntekijät samoina, kun he selvittivät perheen tilannetta?

- 1 kyllä
- 2 ei

17. Voit kirjoittaa perhetilannetta selvittäneen sosiaalityöntekijän (sosiaalityöntekijöiden) nimen.

Sosiaalityöntekijän nimeä koskeva tieto on tärkeä. Nimen kirjoittaminen on kuitenkin täysin vapaaehtoista ja kyselyyn vastaaminen ei edellytä työntekijän nimen kirjoittamista. Sosiaalityöntekijän nimen avulla tutkitaan, vaikuttaako työntekijän saama koulutus siihen, miten hän toteuttaa perheiden tilanteiden selvityksen. Tietoa ei käytetä muuhun tarkoitukseen.

18. Kuinka monta kuukautta sosiaalityöntekijät työskentelivät selvittäessään perheen tilannetta? _____k

19. Käyttikö sosiaalityöntekijä joitakin seuraavista työtapoista ja työmenetelmistä, kun hän selvitti perheen tilannetta?

		Kyllä	Ei	En osaa sanoa
1.	keskustelu	1	2	3
2.	kortit (esim. nalle, elämän tärkeät asiat, tunnesäätila, vahvuuskortit)	1	2	3
3.	ajankäyttöympyrä	1	2	3
4.	elämänviiva	1	2	3
5.	verkostokartta tai elämänpuu	1	2	3
6.	pelejä (esim. valovoimapelejä)	1	2	3
7.	muu, mikä?			

20. Miten suhtaudut sosiaalityöntekijään nyt verrattuna perheesi tilanteen selvitystyön alkuaan?

- 1 paljon kielteisemmin
- 2 jonkin verran kielteisemmin
- 3 en kielteisemmin enkä myönteisemmin
- 4 jonkin verran myönteisemmin
- 5 paljon myönteisemmin

21. Kuinka vapaaehtoisesti koet olevasi sosiaalityöntekijän asiakkaana tällä hetkellä?
(Tai kuinka vapaaehtoisesti koit asiakkuuden, jos et ole enää asiakkaana?)

- 1 täysin pakolla
- 2 jokseenkin pakolla
- 3 en pakolla enkä vapaaehtoisesti
- 4 jokseenkin vapaaehtoisesti
- 5 täysin vapaaehtoisesti

22. Minkä sosiaalityöntekijän työssä koet auttaneen parhaiten?

23. Minkä sosiaalityöntekijän työssä koet auttaneen huonoiten?

24. Seuraavaksi on väittämiä sosiaalityöntekijän työstä. Vastaa väittämiin arvioiden nimenomaan sosiaalityöntekijän (sosiaalityöntekijöiden) työtä, heidän selvittäessä perheesi tilannetta. Vastaa mahdollisimman avoimesti ja rehellisesti. Väittämiin ei ole oikeita eikä vääriä vastauksia.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En eri samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
1 Aluksi sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, että hän selvittää perheemme tilannetta ja mahdollista avun tarvetta	1	2	3	4	5	9
2 Aluksi sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi kauanko perheemme tilanteen selvitys kestää	1	2	3	4	5	9
3 Alussa sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, miksi hän selvittää perheemme tilannetta	1	2	3	4	5	9
4 Alussa sosiaalityöntekijä kertoi hyvin, minkälaisia asioita hän selvittää perheemme tilanteesta	1	2	3	4	5	9
5 Sosiaalityöntekijä kannusti hyvin minua osallistumaan työskentelyyn	1	2	3	4	5	9
6 Sosiaalityöntekijä teki johtopäätökset perheemme tilanteesta täysin omavaltaisesti	1	2	3	4	5	9
7 Sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut pelkästään perheemme vaikeuksista ja ongelmista	1	2	3	4	5	9
8 Sosiaalityöntekijä oli aidosti kiinnostunut minun käsityksestäni lapseni (tai lasteni) tilanteesta	1	2	3	4	5	9
9 Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt keskustella enemmän lapseni (tai lasteni) kanssa	1	2	3	4	5	9
10 Sosiaalityöntekijä selvitti hyvin, onko minulla ongelmia	1	2	3	4	5	9
11 Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt olla kiinnostuneempi perheemme voimavaroista	1	2	3	4	5	9
12 Sosiaalityöntekijän ei pidä puhua lasten kanssa perheen vaikeista asioista	1	2	3	4	5	9
13 Kävimme sosiaalityöntekijän kanssa hyvää keskustelua vahvuuksistani	1	2	3	4	5	9
14 Sosiaalityöntekijä selvitti riittävän hyvin, onko meillä läheisiä, jotka voisivat auttaa tai tukea perhettämme	1	2	3	4	5	9
15 Sosiaalityöntekijä ei pystynyt ymmärtämään perheemme tilannetta	1	2	3	4	5	9
16 Jos olisin sosiaalityöntekijä, työskentelisin asiakkaiden kanssa aivan samalla tavalla	1	2	3	4	5	9
17 Sosiaalityöntekijä auttoi minua ymmärtämään oman tilanteeni selvästi aikaisempaa paremmin	1	2	3	4	5	9
18 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin omat vahvuuteni	1	2	3	4	5	9

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En eri samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
19 Sosiaalityöntekijä ei vaikuttanut mitenkään minun käsitykseeni perheemme tilanteesta	1	2	3	4	5	9
20 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) kokee vanhempiin liittyvät asiat	1	2	3	4	5	9
21 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) viettää vapaa-aikaa	1	2	3	4	5	9
22 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, keitä ihmisiä lapseni (tai joku lapsistani) pitää tärkeinä	1	2	3	4	5	9
23 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa, jos hänestä ei huolehdita riittävästi	1	2	3	4	5	9
24 Sosiaalityöntekijä ei auttanut mitenkään selvittämään lapseni (tai yhdenkään lapseni) tilannetta	1	2	3	4	5	9
25 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa esimerkiksi uhkaaminen, lyöminen tai haukkuminen	1	2	3	4	5	9
26 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, mitkä asiat perheessämme ovat hyviä lapselleni (tai jollekin lapsistani)	1	2	3	4	5	9
27 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, missä asioissa pitäisi tehdä muutoksia perheessämme	1	2	3	4	5	9
28 Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin tarvitsemme apua tai tukea	1	2	3	4	5	9
29 Sosiaalityöntekijä avulla minä tiedän paljon paremmin, ketkä meille tärkeät ihmiset voisivat tukea perhettämme	1	2	3	4	5	9
30 Sosiaalityöntekijä lisäsi luottamustani siihen, että asiat muuttuvat paremmaksi	1	2	3	4	5	9
31 Sosiaalityöntekijän toiminta vaikutti kielteisesti niin, että en halua hänen järjestämää apua tai tukea	1	2	3	4	5	9
32 Sosiaalityöntekijä vaikutti siihen, että pystyn aikaisempaa selvästi paremmin muuttamaan asioita, jotka ovat haitaksi lapselleni	1	2	3	4	5	9
33 Sosiaalityöntekijä selvästi lisäsi motivaatiotani pyrkiä muutokseen	1	2	3	4	5	9

25. Vaikuttiko sosiaalityöntekijän selvitystyö perheesi tilanteen heikentymiseen tai paranemiseen?

Perheeni tilanne ...

- 1 ... heikentyi selvästi
- 2 ... heikentyi jonkin verran
- 3 ... ei heikentynyt eikä parantunut
- 4 ... parantui jonkin verran
- 5 ... parantui selvästi

26. Kertoiko sosiaalityöntekijä sinulle selvitystyön lopuksi, jatkuuko perheesi asiakkuus sosiaalityössä?

- 1 ei
- 2 kyllä
- 3 en osaa sanoa

27. Saitko sosiaalityöntekijältä suullista tai kirjallista yhteenvedoa perheesi tilanteen selvityksestä?

- 1 sain kirjallisesti paperilla (voit valita useamman vastausvaihtoehdon)
- 2 sain suullisesti kerrottuna
- 3 en saanut
- 4 muu, mikä? _____

28. Onko sinulla ja sosiaalityöntekijällä samanlainen vai erilainen käsitys perheesi tilanteesta?

- 1 täysin erilainen
- 2 melko erilainen
- 3 ei erilainen eikä samanlainen
- 4 melko samanlainen
- 5 täysin samanlainen

29. Mitä seuraavista palveluista perheesi on käyttänyt viimeisen vuoden aikana?

- 1 päivähoito
- 2 kotipalvelu, perhetyö
- 3 tukiperhe, tukihenkilö
- 4 tuettu loma, perheleiri
- 5 koulupsykologi, koulukuraattori
- 6 toimeentulotuki
- 7 turva-asunto, ensi- ja turvakoti
- 8 lastensuojelulaitos, nuorisokoti, sijaisperhe, perhetukikoti
- 9 päihdehuollon palvelut
- 10 mielenterveyshuollon palvelut
- 11 perheneuvola
- 12 muu, mikä _____
- 13 ei mitään

30. Onko perheesi nyt asiakkaana lastensuojelun sosiaalityössä?

- 1 ei
- 2 kyllä
- 3 en osaa sanoa

31. Voit kirjoittaa lopuksi kommentteja sosiaalityöstä ja tästä tutkimuksesta.

SUURET KIITOKSET VASTAUKSISTASI!

Palautathan kyselylomakkeen 29.5.2009 mennessä liitteenä olevalla vastauskuorella.

Liite 3. Aineiston keruun esteitä

Tutkimuksen aineiston keruuta vaikeuttaneita tekijöitä tuli esille tutkimuksen yhdyshenkilöiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Sosiaalityöntekijät muodostivat aineiston keruun suhteen keskeisen portinvartijaryhmän. Sosiaalityöntekijät unohtivat kysyä vanhemmilta, osallistuisivatko he tutkimukseen. Lisäksi sosiaalityöntekijöillä esiintyi haluttomuutta käyttää aikaa tutkimukseen, eikä tutkimusta välttämättä pidetty tärkeänä. Sosiaalityöntekijät kokivat myös vaikeaksi kysyä asiakkaalta, osallistuisiko hän tutkimukseen. Osa alkuarvioinneista tehtiin yhden tapaamisen aikana ja sosiaalityöntekijät eivät välttämättä mieltäneet sitä riittäväksi työskentelyksi alkuarvioinnin tekemiselle. Sen vuoksi sosiaalityöntekijät eivät kysyneet asiakkaalta osallistumista tutkimukseen. Tutkimukseen osallistumista koskeva kysyminen voitiin tehdä myös ohimennen ja huolimattomasti. Sosiaalityöntekijä saattoi myös kokea asiakkaan niin sairaaksi, ettei uskonut tämän kykenevän osallistumaan tutkimukseen, ja siten päätti osallistumisesta asiakkaan puolesta.

Tutkimusta toteutettaessa tuli myös esille, että arviointitutkimus voidaan kokea uhkaavaksi asiaksi ja siitä voi muodostua syy portinvartijana toimimiselle. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että ei kysynyt asiakkailta, halusivatko he osallistua tutkimukseen, koska hän koki tehneensä alkuarvioinnit huonosti. Toinen sosiaalityöntekijä koki alkuarviointityöskentelyn hänelle itselleenkin epäselväksi ja epäili, ettei tutkimuksen kautta tule oikeita tuloksia työntekijän osaamisesta. Samainen sosiaalityöntekijä muutti suhtautumistaan tutkimukseen kuultuaan, ettei tavoitteena ole tutkia sitä, miten hyvin he osaavat käyttää uusia alkuarviointimenetelmiä. Sosiaalityöntekijät ilmeisesti kokevat omaan työhön liittyvän arvioinnin hyvin arkana asiana. Heille pyrittiin korostamaan sitä, että tutkimuksen kannalta on hyvä, jos alkuarviointeja on toteutettu erilaisin tavoin. Vastaavanlaisia tutkimuksen toteuttamisen haasteita tulee esille Kemppaisen ja kumppanien (2010, 42) tutkimuksessa, jossa sosiaalitoimistojen työntekijät keräsivät tietoa asiakkailta. Myös Heinon (2007, 20-21) tutkimuksessa tulee esille, että johtavat sosiaalityöntekijät pitivät aineiston keruuta koskevien tutkimuslomakkeiden täyttämistä vaativana asiana. Sosiaalityön tutkimuksessa on tarvetta kehittää aineiston keruun menetelmiä siten, että ne eivät ole kovin riippuvaisia työntekijöiden motivoituneisuudesta ja aktiivisuudesta. Lisäksi sosiaalityöntekijät toivottavasti näkevät tutkimuksen merkityksen sosiaalityölle ja sen kehittämiseksi tulevaisuudessa entistä merkityksellisempänä. Kunnissa olleet tutkimuksen yhteyshenkilöt osoittautuivat korvaamattomiksi tutkimuksen toteuttamisen kannalta. Yhteistyökumppaneiden motivaatio olikin tärkeä osa tutkimuksen toteuttamista.

Liite 4. Summamuuttujat muodostavien väittämien vastausjakaumat ja keskiarvot

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En eri samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Keskiarvo
Faktori 1. Muutostarvetietoisuus						2,83
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, missä asioissa pitäisi tehdä muutoksia perheessämme (väittämän nro lomakkeessa:27)	23	12	33	23	9	2,84
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, tarvitsemeko apua tai tukea (28)	22	15	27	24	12	2,88
Sosiaalityöntekijä selvästi lisäsi motivaatiotani pyrkiä muutokseen (33)	14	10	36	25	15	3,16
Sosiaalityöntekijä vaikutti siihen, että pystyn aikaisempaa selvästi paremmin muuttamaan asioita, jotka ovat haitaksi lapselleni (32)	21	9	36	22	12	2,95
Sosiaalityöntekijä ei vaikuttanut mitenkään minun käsitykseeni perheemme tilanteesta (19)	7	17	27	22	27	3,45
Sosiaalityöntekijä lisäsi luottamustani siihen, että asiat muuttuvat paremmaksi (30)	21	10	25	31	13	3,06
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, ketkä meille tärkeät ihmiset voisivat tukea perhettämme (29)	33	18	32	8	9	2,42
2. Faktori Asiakassuhdeorientaatio						3,79
Sosiaalityöntekijä teki johtopäätökset perheemme tilanteesta täysin omavaltaisesti (6)	40	24	19	7	10	2,23
Sosiaalityöntekijän toiminta vaikutti kielteisesti niin, että en halua hänen järjestämään apua tai tukea (31)	51	18	19	7	5	1,98
Sosiaalityöntekijä oli aidosti kiinnostunut minun käsityksestäni lapseni (tai lasteni) tilanteesta (8)	5	5	8	30	52	4,18
Sosiaalityöntekijä ei pystynyt ymmärtämään perheemme tilannetta (15)	46	25	15	7	7	2,05
Sosiaalityöntekijä kannusti hyvin minua osallistumaan työskentelyyn (5)	11	7	25	28	29	3,55
Sosiaalityöntekijä ei auttanut mitenkään selvittämään lapseni (tai yhdenkään lapseni) tilannetta (24)	33	28	24	8	7	2,29
Jos olisin sosiaalityöntekijä, työskentelisin asiakkaiden kanssa aivan samalla tavalla (16)	11	14	23	32	20	3,33

3. Faktori. Alkuarviointiorientaatio						4,18
Aluksi sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, että hän selvittää perheemme tilannetta ja mahdollista avun tarvetta (1)	5	3	4	21	67	4,41
Sosiaalityöntekijä kertoi minulle selkeästi, miksi hän selvittää perheemme tilannetta (3)	4	5	5	23	63	4,35
Alussa sosiaalityöntekijä kertoi hyvin, minkälaisia asioita hän selvittää perheemme tilanteesta (4)	7	12	16	27	38	3,76
4. Faktori. Voimavaraorientaatio						3,17
Sosiaalityöntekijä selvitti riittävän hyvin, onko meillä läheisiä, jotka voisivat auttaa tai tukea perheettämme (14)	13	15	25	24	23	3,31
Kävimme sosiaalityöntekijän kanssa hyvää keskustelua vahvuuksistani (13)	17	11	34	22	16	3,10
Sosiaalityöntekijän auttoi minua ymmärtämään oman tilanteeni selvästi aikaisempaa paremmin (17)	17	14	39	16	14	2,95
Sosiaalityöntekijän olisi pitänyt olla kiinnostuneempi perheemme voimavaroista (11)	27	20	23	15	15	2,72
5. Faktori. Lapsitietoisuus						2,28
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, keitä ihmisiä lapseni (tai joku lapsistani) pitää tärkeinä (22)	39	15	30	11	5	2,27
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseni (tai joku lapsistani) viettää vapaa-aikaa (21)	46	17	29	7	2	2,03
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän selvästi paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa, jos hänestä ei huolehdita riittävästi (23)	36	16	28	12	8	2,39
Sosiaalityöntekijän avulla minä tiedän paljon paremmin, miten lapseeni (tai johonkin lapsistani) vaikuttaa esimerkiksi uhkaaminen, lyöminen tai haukkuminen (25)	34	17	32	11	6	2,38

Liite 5. Kaksisuuntaista varianssianalyysia koskevien tulosten F-testit ja tilastolliset merkitsevyydet

Muutostarvetietoisuuden lisääntyminen

Selitettävä muuttuja: Muutostarvetietoisuuden lisääntyminen	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen syy (lapsen - vanhemman vaikeudet)	0,117	.890
Sosiaalityöntekijän voimavaraorientaatio (heikko-vahva)	35,997	.000
Yhdysvaikutus	4,366	.014
R ² = ,200		

¹1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä

Muutostarvetietoisuuden lisääntyminen

Selitettävä muuttuja: Muutostarvetietoisuuden lisääntyminen	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen tapa (asiakas tai muu luvallastensuojeluilmoitus)	5,537	.020
Sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatio (heikko-vahva)	33,580	.000
Yhdysvaikutus	5,021	.026
R ² = ,161		

¹1=täysin eri mieltä, ..., 5=täysin samaa mieltä

Näkemyks perhetilanteesta

Selitettävä muuttuja: Näkemys perhetilanteesta	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen syy (lapsen - vanhemman vaikeudet)	3,023	.052
Sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatio (heikko-vahva)	110,082	.000
Yhdysvaikutus	4,863	.009
R ² = ,508		

¹ näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

Näkemyks perhetilanteesta

Selitettävä muuttuja: Näkemys perhetilanteesta	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen syy (lapsen - vanhemman vaikeudet)	12,030	.000
Sosiaalityöntekijän voimavaraorientaatio (heikko-vahva)	26,304	.000
Yhdysvaikutus	9,755	.000
R ² = ,223		

¹ näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen, ..., 5=täysin samanlainen

Näkemyks perhetilanteesta

Selitettävä muuttuja: Näkemys perhetilanteesta		
	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen syy (lapsen - vanhemman vaikeudet)	10,021	.000
Sosiaalityöntekijän alkuarviointiorientaatio (heikko-vahva)	12,607	.001
Yhdysvaikutus	4,949	.008
R ² =.122		

¹ näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen,..., 5=täysin samanlainen

Näkemyks perhetilanteesta

Selitettävä muuttuja:		
Näkemyks perhetilanteesta		
	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen syy (lapsen - vanhemman vaikeudet)	4,018	.020
Sosiaalityöntekijän ongelmaorientaatio (heikko-vahva)	4,444	.037
Yhdysvaikutus	3,711	.027
R ² =.111		

¹ näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen,..., 5=täysin samanlainen

Näkemyks perhetilanteesta

Selitettävä muuttuja:		
Näkemyks perhetilanteesta		
	F	sig.
Selittäjät:		
Asiakkuuden alkamisen tapa (asiakas tai muu luvalla- lastensuojeluilmoitus)	5,562	.019
Sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientaatio (heikko-vahva)	149,112	.000
Yhdysvaikutus	5,023	.026
R ² =.459		

¹ näkemys vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä 1=täysin erilainen,..., 5=täysin samanlainen